

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

NÛRÎ, HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ, DİVANI VE
DİVANI'NIN İNCELEMESİ

Hazırlayan
Ayşe YILMAZ

Danışman
Prof. Dr. İrfan AYPAY

AFYONKARAHİSAR 2010

ÖNSÖZ

Belki bir gün ola bezm-i zırafâda okunur

Nürî bu şi'riñi de levha-i mecmû'aya yaz

*(Nuri belki bir gün olur zarifler
meclisinde okunur, bu şiirini de mecmua
levhasına yaz.)*

600 yıl cihan hakimiyeti kurmayı başarmış olan bir imparatorluk olan Osmanlı'nın yetiştirdiği şairlerden Nuri'nin XIX. yüzyıldan bugünlere edebi mirası olan Divan adlı eserinden seçtiğimiz bir beyti ile söze başladık. Nuri beytinde bu şiirini mecmuaya yaz, bir gün olur zarifler meclisinde okunur dileğini dillendiriyordu ki bunu yerine getirmiş olma isteğini taşımaktayız.

İki yıllık bir gayretin ürünü olan bu çalışmamızın öncesinde hocamız ile ilk ayakta şairimizin seçimini yaptık. Konumuz 'Nuri, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı ve İncelemesi'ydi. Konuyu belirledikten sonra divan metnini okunmaya başladık. Okuma bittikten sonra divanı, Latin harfleri ile transkripsiyonlu şekilde yeniden yazdık. Yazıp transkripsiyon edilen metni nesre çevirdik. Nesre çevirdiğimiz hazır metin üzerine yapılan sıradaki işlem gereği metni günümüz Türkçesine çevirdik.

Şiirlerin ahenk unsurları –vezin, redif, kafiye- tespit sonrası şairin etkisinde kaldığı Sebki Hindî akımının tesirleri inceledik. Bu etkileri maddeler halinde örnek beyit ve bentlerle besleyerek aktardık. Şairin bu akımının etkisiyle sıklıkla kullandığı deyim ve atasözlerini güncel olan yakınlığı açısından değerlendirdik.

Transkripsiyon edilmiş, sadeleştirilmiş metin üzerindeki üçüncü bölümde eser dört ana grup şeklinde ibraz edildi. Din-tasavvuf, cemiyet, insan ve tabiat ana başlıklarına ayırdığımız bu bölümün metodolojisi giriş bölümünde ve asıl kısımda yer verdik. Bu bölümlerin orta, yan ve alt başlıklarını bularak bunların teşekkülünü

sağlayan beyitlerini fişleme işlemine tabii tuttuk. Fişleme tamamlandığında anlam ve kullanım tasnifi yaptık.

Sonuç kısmında divan üzerine genel bir yaklaşımla sözü bağladık. Şair sanat dünyamızdaki durumu üzerine fikirlerimiz aktardık. Kaynakça kısmında ise çalışmamızın hazırlanmasında bize rehberlik eden eserlerin künye bilgilerini verdik.

Yaptığımız çalışmanın her safhasında titizliğini, insani değerleri muhafazasını, eleştirilerinde dahi kırıncı olmayan güler yüzlülüğünü takdir ettiğim danışman hocam sayın Prof. Dr. İrfan Aypay'a çalışmama harcadığı emeği için yürekten teşekkür etmeyi borç biliyorum. Yapmış olduğumuz çalışmanın bilim dünyasına ve bilhassa eski Türk edebiyatı ana bilim dalına faydalı olması yegane amacımızdır.

Ayşe Yılmaz

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NÛRÎ HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE DİVANI HAKKINDA

1. NÛRÎ'NİN HAYATI	4
2. DİVAN TAVSİFİ	7
3. DİL VE ÜSLUP	6
3.1. DİL VE GRAMER ÖZELLİKLERİ	8
3.1.1. Öge Dizimi	8
a. Tamlamalar	8
b. Zincirleme Tamlamalar	8
c. Somutlaştırılan Tamlamalar	9
d. Yeni Oluşturulan Tamlamalar	10
3.1.2. Tensîkü's-sıfât	11
3.1.3. Konuşma Dilinden Yararlanma	11
3.1.4. Avama Ait Tabirleri Kullanma	12
3.1.5. Arkaizmin Kelime Boyutuna Düşmesi	12
3.1.6. Kısa ve Eksilteli Anlatım	13
3.1.7. Sadeleşme Eğilimi	13
3.1.8. Ben Dilini Geliştirmek	14
3.1.9. Kaside Yerine Gazelin Ön Plana Geçmesi	15
3.1.10. Nazireciliğin Artması	15
3.1.11. Sık Kullanılan Vezinlerin Tercihi	15
3.2. MUHTEVA VE MANA ÖZELLİKLERİ	16
3.2.1. Edebî Sanatlar	16
a. Mübalağa	16
b. Teşbih	17
c. İstiâre	18
d. Telmih	19
e. Tezat veya Paradoks	20
3.2.2. Deyimler ve Atasözleri	20
3.2.3. Mânâ-yı Bîgane	21
3.2.4. Halk Hikmetinden Yararlanma	23
3.2.5. Vak'â-gûyi	23
3.2.6. Tasavvuf	24
3.2.7. Düşünce ve Hayal Tekrarı	24
3.2.8. Fahriye	25
3.2.9. İstrap	26

4. ŞİİRLERİNİN MUHTEVASI	28
5. ŞİİRLERİNDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR	30
6. DÜNYA VE SEVGİ ANLAYIŞI	31
7. DİVANININ YABANCI KELİME KADROSU	35
8. KULLANILAN VEZİNLER	37
9. DEYİMLER VE ATASÖZLERİ	39
9.1. ATASÖZLERİ	39
9.2. DEYİMLER	40

İKİNCİ BÖLÜM DİVAN

1. DİVANIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ	57
2. DİVAN, NESRE AKTARIMIVE GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE AKTARI	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM DİVANIN İNCELENMESİ

1. DİN – TASAVVUF	212
1.1. DİN	212
1.1.1. Allah	212
1.1.5. Peygamberler	215
a. Hz. Muhammet	215
b. Hz. Adem	216
c. Hz. Yusuf	216
d. Hz. İsa (Mesih)	216
e. Hz. Süleyman	218
f. Hz. Hızır	218
1.1.6. Dört Halife.....	219
a. Hz. Ali	219
1.1.2. Melekler	219
1.1.3. Kutsal Kitaplar.....	221
1.1.4. Ayetler ve Hadisler	222
1.1.7. Ahiret ile İlgili Mevhumlar	222
a. Cennet	222
b. Cehennem.....	223
c. Selsebil	223
d. Ruz-ı Hesâb	223
e. Ecel	224
f. Ölüm	224
g. Kefen	225
h. Mezar taşı	225
ı. Şeytan	225
i. Küfür ve Kafir	226
k. Günah ve Günahkar.....	227
l. Peri	227
m. Din ile İlgili Diğer Mevhumlar	228
i. Din	228
ii. Put ve Sanem	228
iii. Haç	230

1.1.9. İbadet İle İlgili Mefhumlar	230
a. Ezan	230
b. Mihrab	230
c. Mescid	231
d. Seccade	231
e. Müezzin	231
f. Tespih	231
g. Oruç	232
h. Hacı	232
ı. Sarık	232
1.2. TASAVVUF	232
1.2.1. Aşık	232
1.2.2. Dünya	233
1.2.3. Yol	238
1.2.4. Derviş	239
1.2.5. Dergah	239
1.2.6. Asa	240
1.2.7. Fena ve Beka	241
1.2.8. Esrar	241
1.2.9. Tevekkül	242
1.2.10. Himmet	243
1.2.11. Zahid	243
1.2.12. Sufi	245
1.2.13. Vaiz	245
1.2.14. Nefs	245
1.2.15. Mutasavvıflar	245
a. Mansur	245
b. Mevlana	246
2. CEMİYET	247
2.1. ŞAHISLAR	247
2.1.1. Şairler ve İlim Adamları	247
a. Şeyh Galip	247
b. Saib	247
2.1.2. Tarihi ve Efsanevi Kahramanlar	247
a. İskender	247
b. Tayî	247
c. Rüstem	248
d. Hülâgû	248
e. Cem	248
f. Kavus	248
g. Behzat	249
h. Pânâyâna	249
2.1.3. Masal Kahramanları ve Unsurları.....	249
a. Leyla	249
b. Ferhat ve Şirin	249
c. Ölümsüzlük Suyu	250
2.2. ÜLKELER VE ŞEHİRLER	250
2.2.1. Rum	250

2.2.2.	Balıklı	250
2.2.3.	Yanya	251
2.3.	KUYULAR, DAĞLAR	251
2.3.1.	Nahşeb Kuyusu	251
2.3.2.	Kaf Dağı	251
2.4.	İÇTİMAİ HAYAT	251
2.4.1.	İçtimai Tabakalaşma	251
a.	Padişah	251
b.	Şeh-levent	253
c.	Asker	253
d.	Tüccar	254
e.	Irgat	255
f.	Rakkas	255
g.	Diğer Tipler	255
i.	Bebek	255
ii.	Çocuk	255
iii.	Baba	256
iv.	Dede	256
v.	Cedd	256
vi.	Sırdaş	256
vii.	Yoldaş	256
viii.	Arkadaş	257
ix.	Saki	258
x.	Sarhoş	259
2.4.2.	Eğlence Hayatı	261
a.	Bayram	264
2.4.3.	Muhtelif İçtimai Haller	264
a.	Devlet	264
2.4.4.	İnşâî Unsurlar	265
a.	Minare	265
b.	Ev	265
c.	Dolab	266
d.	Hamam	266
e.	Defterhane	267
f.	Şifahane	267
g.	Sedd	267
h.	Kuyu	267
ı.	Çeşme	268
i.	Yol	268
k.	Mezar Taşı	270
l.	Kapı	270
m.	Duvar	271
n.	Pencere	272
o.	Sütun	272
ö.	Gemi	272
p.	Yelken	273
2.4.5.	Yiyecek ve İçecekler	273
a.	Şeker	273

b. Bal	274
c. Sakız	275
d. Kebab	275
e. Fındık	275
f. Leblebi	275
g. Buğday	276
h. Şarap	276
1. Süt	278
i. Sirke	278
k. Diğer maddeler	278
i. İlaç (Derman)	278
ii. Zehir	279
2.4.6. Süs Eşyaları	280
a. Altın ve Gümüş	280
b. Gevher	282
c. Lal	282
d. Elmas	283
e. İnci	283
f. Sadef	284
g. Yakut	285
h. Anber	285
1. Kına	286
i. Ayna	286
k. Tarak	291
2.4.7. Günlük Hayatta Kullanılan Eşyalar	291
a. Meşale	291
b. Mum	291
c. Yatak	293
d. Perde	294
e. Çanak	295
f. Kase	295
g. Tas	296
h. Sofra	296
1. Şişe	296
i. Kadeh	297
k. Çan	302
l. Yular	302
m. Olta	302
n. Asa	302
o. Gözlük	303
ö. Salıncak	303
p. İp	303
r. İğne	306
s. Cımbız	306
ş. Mıh	306
t. Balta	307
u. Zincir	307
ü. Terazî	308

v. Dürbün	308
2.4.8. Giyim Kuşam	308
a. Kumaş	308
b. Şeytan Bezi	309
c. Mebus Kumaşı	309
d. Atlas	310
e. Astar	310
f. Canfes	310
2.4.9. Giyim Eşyaları	310
a. Ayakkabı	310
b. Gömlek	311
c. Etek	311
d. Şal	311
e. Mendil	311
f. Elbise	311
2.4.10. Yazıyla İlgili Araç ve Gereç	312
a. Defter	312
b. Kitap	312
c. Levha	312
d. Evrak ve Sayfa	313
e. Nüsha	314
f. Kalem	314
4.10. SAVAŞ ALETLERİ	315
4.10.1. Kılıç	315
4.10.2. Ok	315
4.10.3. Yay	317
4.10.4. Alem, Bayrak, Sancak.....	317
4.10.5. Süngü	317
4.11. MUSİKİ ALETLERİ	317
4.11.1. Ney	317
4.11.2. Kudüm	318
3. İNSAN	319
3.1. İNSAN	319
3.2. SEVGİLİ	319
3.2.1. Sevgili Unsurları	321
a. Ay	321
b. Güneş	323
c. Gül, Gonca	323
d. Put, Sanem	323
e. Peri, Melek	325
f. Katil	325
g. Harami	326
h. Cadı	326
3.2.2. Sevgilinin Vücut Unsurları	327
a. Saç	327
i. Zülûf	327
ii. Kakül	337
iii. Gisu	338

a. Kaş (Ebru)	338
b. Göz	340
c. Gamze	340
d. Kirpik	242
e. Dudak	343
f. Ağız	346
g. Sine	347
h. Bel	348
ı. Ben	348
i. Yüz ve Yanak	351
j. Gerdan	354
k. Diş	355
l. Hatt	355
m. Meme	357
n. Çenealtı	358
o. Boy	358
ö. Çene	359
3.3. AŞIK	359
3.3.1. Aşık Unsurları	359
a. Bülbül	359
b. Pervane	360
c. Mum	360
d. Kurban	360
e. Kul	361
f. Teşne	361
g. Hasta	361
h. Çaresiz	362
ı. Deli	362
i. Ferhat	363
k. Kuş	363
l. Oruçlu	364
m. Gemi	365
3.3.2. Aşığın Vücut Unsurları	365
a. Beden	365
b. Sakal	365
c. Göz ve Gözyaşı	366
d. Kirpik	370
e. Sine	371
4. TABİAT	372
4.1. KOZMİK ALEM	372
4.1.1. Yıldızlar	372
a. Ülker	372
b. Süreyyâ	372
4.1.2. Gezegenler	372
a. Venüs	372
4.2. ZAMAN VE ZAMANLA İLGİLİ MEFHURLAR	373
4.2.1. Zaman	373
4.2.2. Yıl	373

4.2.3.	Mevsim	374
	a. Kış	374
	b. Bahar	375
4.2.4.	Ay	376
4.2.5.	Gün	376
4.2.6.	Gündüz Gece	379
4.2.7.	Saat	381
4.3.	HAYVANLAR	382
4.3.1.	Kuş ve Kuş Türleri	382
	a. Bülbül	383
	b. Tuti	386
	c. Hüma	386
4.3.2.	Dört Ayaklı Hayvanlar	387
	a. At	387
	b. Eşek	388
	c. Köpek	388
	d. Aslan	389
	e. Kuzu	389
	f. Tavşan	390
	g. Ahu	390
4.3.3.	Balıklar, Böcekler, Sürüngenler	390
	a. Balık	390
	b. Pervane	391
	c. Kelebek	391
	d. Sinek	392
	e. Karınca	392
	f. Yılan	392
4.4.	NEBATLAR	393
4.4.1.	Ağaç ve Ağaç Çeşitleri	393
	a. Servi	394
	b. Dud ağacı	396
	c. Çınar	396
4.4.2.	Çiçek ve Çiçek Türleri	396
	a. Gül ve Gonca	397
	b. Erguvan	405
	c. Lale	405
	d. Nergis	406
	e. Yasemin	407
	f. Sümbül	407
	g. Şebboy	407
4.4.3.	Meyve ve Meyve Çeşitleri	408
	a. Turunç	409
	b. Elma	409
	c. Üzüm	409
	d. İncir	410
4.4.4.	Bahçeler	410
	a. Bağ	410
	b. Gülzar, Gülşen, Gülizar	412

c. Çemenzar	417
d. Lalezâr	417
e. Sûmbülzâr	417
4.5. ANÂSİR-I ERBAA (DÖRT UNSUR)	417
4.5.1. Su	418
a. Akarsu	422
b. Deniz	422
c. Şebnem	423
d. Yağmur	423
e. Katre	425
4.5.2. Toprak, Toz	425
a. Çöl	426
b. Taş	426
c. Dağ	427
d. Mermer	427
4.5.3. Ateş	428
a. Duman	430
b. Kül	430
4.5.4. Hava	431
a. Rüzgar	431
i. Nesim	432
ii. Saba	433
b. Habab	433
SONUÇ	434
DİZİN	436
KAYNAKÇA	437

KISALTMALAR DİZİNİ

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
Bk	: Bakınız
C.	: Cilt
D.	: Gazel
K.	: Kit'a
Ks.	: Kaside
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.	: Müfredat
Mh.	: Muhammes
Mk.	: Mukattat
Mn.	: Münâcât
Ms.	: Müseddes
N.	: Na't
s.	: Sayfa
Ş.	: Şarkı
Yay.	: Yayı
yy.	: Yüzyıl
TDK.	: Türk Dil Kurumu
Th.	: Tahmis
T.	: Tarih

ÖZET

NÛRÎ, HAYATI, EDEB K L , D VANI VE D VANI'NIN NCELENMES

Ay e YILMAZ

**AFYON KOCATEPE ÜN VERS TES
SOSYAL B L MLER ENST TÛSÛ
TÛRK D L VE EDEB YATI ANAB L M DALI**

Eylül 2010

DANI MAN: Prof. Dr. rfan AYPAY

Nûrî, XIX. yüzyılda ya amı bir divan airidir. Yaptı ımız çalı mada Nûrî'nin hayatı, sanat anlayı ı ve edebi ki ili i hakkında bilgi verilerek divanın transkripsiyonlu metni olu turulmu tur.Hayati hakkında net bilgilere ula amadı ımız Nûrî'nin divanından ba ka eseri bilinmemektedir. Divan 7 münâcât, 3 na't, 3 müseddes, 1 muhammes, 1 tahmis, 1 arkı, 81 gazel, 3 müstezat, 9 mukattaat, 6 kıt'a, 11 müfredât, 3 rubâî, 1 kasîde ve 2 tarihten müte ekkildir. Sebk-i Hind etkisi altında orijinal hayaller, girift ve uzun terkipler, üst düzey sanatlı söyleyi ler, deyimler ve atasözlerini kullanır.

Nûrî geni kelime hazinesini iirlerine yansıtmı bir airdir. Arapça, Farsça, Yunanca, talyanca kelimelerden de istifade etmi tir. Nûrî tasavvuf dolu iirleriyle de dini mekanizmasının zenginli ini sergiler.

XIX. yüzyıl iir anlayı ının ortaya konulmasında ve o dönemin sosyal hayatının anla ılmasında Nûrî Divanı'nın fayda sa layaca ı dü ünülmü tür. Neticede Nûrî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilerek onun kültür ve edebiyat dünyamıza kazandırılmasına çalı ılmı tır.

Anahtar Kelimeler: Nûrî, Sebk-i Hindî, XIX. yüzyıl, gazel.

ABSTRACT

THE LIFE OF NÛRÎ L TERAL PERSONALITY TEX OF HIS DIVAN AND T STUDY

Ay e YILMAZ

AFYON KOCATEPE UN VERSTY
THE INST TUE OF SOC AL SC ENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND L TERATURE

September 2010

Advisor: Prof. Dr. A. rfan AYPAY

Nûrî is a “Divan” poet who lived in 19th century. In this study a transcription text is formed by giving information about Nûrî’s life, art and his literary characteristics. We couldn’t abtain information of his life. No other work of Nûrî is known except from his ‘Divan’. Divan is composed of 7 münâcât, 3 na‘t, 3 müseddes, 1 muhammes, 1 tahmis, 1 songs, 81 gazel, 3 müstezat, 9 mukattaaat, 6 continents, 11 müfredât, 3 rubâî, 1 kasîde ve 2 consists of the date. He uses original dream, complex and long phrases, high-level artistic saying, idiomsand proverbs Sebki Hind 's under the influence.

Nuri is a poet reflected his huge vocabulangto his poems. Nûrî also benefited Arabic, Persian, Greek, Italian words. Nûrî exhibits the richness of religious mysticism in his poetry.

Our Project of ‘Divan’ of Nûrî is thought to benefit the poetry concept and social life of 19th century. After all it is tried to gain Nûrî to our culture and literature by giving information about Nûrî’s life and works.

Key words: Nûrî, Sebki Hindî, 19th century, gazel.

GİRİŞ

XIII. yüzyılda itabaren yaklaşık yedi yüzyıl gönüllere ve fikirlere hitap etmiş olan bir edebiyat oluşmaya başlar. Bu edebiyatın temelinde siyasete kurban edilmeyen yüksek sanat anlayışı mevcuttur. XIII. yüzyılda Hoca Dehhani ile başladığı kabul edilen bu edebiyat Divan Edebiyatı, Eski Türk Edebiyatı, Yüksek Zümre Edebiyatı, Klasik Türk Edebiyatı isimleri ile anılır. Divan Edebiyatı'nın ana özelliği aruz vezinli, zengin-tam- uyaklı, sanatlı, mazmunlu ve sanat zevki, zekası ve dehasıyla iyice işlenmiş bir dille daha ziyade manzum olan eserler vücuda getirmektir.

XV. yüzyılda bu edebiyat iki isimle zeminini iyice sağlamlaştırmıştır. Necati Bey ve Ahmet Paşa mahallileşmeyi Divan Edebiyatı'na muntazam şekilde yerleştirmeyi başarmış isimler olarak karşımıza çıkarlar. Bu edebiyatın altın çağını yaşadığını ifade edebileceğimiz vakit ise Osmanlı'nın en ihtişamlı zamanı olan XVI. yüzyıldır. Bahsi geçen zamanda şiir inşasında Anadolu sahasında Baki, Azerbaycan sahasında Fuzuli iyice ustalaşmışlardır. XVII. yüzyılda devlet mekanizmasının bozulduğu gerçeği sanata da yansır. Nefi hicivlerle, Nabi hikemi söyleyişlerle ülkenin nabzını tutarlar. XVIII. yüzyıl bu edebiyata son ustalar diye kabul edilen Nedim ve Şeyh Galip'i armağan eder. Şair Nûrî'nin de mensup olduğu XIX. yüzyıl divan şiirinin son nefes aralığıdır.

Divan Edebiyatı Fars ve Arap edebiyatlarının Osmanlı üzerindeki etkileri ile ortaya çıkmış Türk motifleri ile zenginleştirilerek yükseltilmiş bir edebî zirvedir. Osmanlı Devleti'nin dağılmaya yüz tuttuğu devir olan XIX. yüzyıl tüm dünya üzerinde köklü değişikliklerin olduğu ve Anadolu'da batılılaşma adı verilen değişimin yaşandığı çağdır. Nûrî, Hayatı, Divanı ve Divanı'nın İncelemesi başlığı altında hazırladığımız çalışma için eserini okuyup incelediğimiz Nûrî de bu yüzyılda yaşamıştır.

XIX. yüzyıla mensup olan bir şairin eserini incelemek hakkında bilgi toplamak daha kolay olur kanaatiyle başladığımız çalışmada karşımıza çıkan en

mühim güçlük şüphesiz şairin hayatı ile ilgili bilginin yok denilecek kadar az olmasıydı. Biz de bu zorluğu şairin yazdığı iki tarih şiirinden yola çıkarak aşmaya çalıştık. Bahsi edilen o tarihlerin ebcedinden anlaşıldı ki şairin 1840'lı yıllarda sağdı. Yaşadığımız bir diğer zorluk şairin memleketi, ailesi, eğitimi, mesleği ile ilgili bilgi elde edemeyişimizdi. Bu zorluk da Nûrî'nin gezip gördüğü yerlerden bahsettiği beyitlerine bakıldığında Ege ve civarını tanıdığını ortaya koyması ile kısmen de olsa aşıldı. Burada karşılaşılan bir aksaklık da şairin Balıklı diye bahsettiği yer hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamamamızdır.

Bu bilgiler ışığında yapmış olduğumuz araştırmanın amacı Nûrî'nin eserini okumak ve incelemesini yapmaktır. İncelediğimiz eser 83+XV yaprak içerisindeki 7 münâcât, 3 na't, 3 müseddes, 1 muhammes, 1 tahmis, 1 şarkı, 81 gazel, 3 müstezat, 9 mukattaat, 6 kıt'a, 11 müfredât, 3 rubâî, 1 kasîde ve 2 tarihten müteşekkildi. Eser içerisinde okuma zorluğu oluşturacak tahribatlara rastlanmadı. Bunun yanı sıra eserdeki bazı sayfalarda 43b, 52b, 56a, 57b, 58a, 59b, 60a, 60b, 61b, 62b, 63a, 70a'nın çizildiği ve çizilen bazı yerlerde düzeltmeler yapıldığını gördük.

Şairin kullandığı üslup Sebki Hindî özellikleri taşımaktadır. Bu üslubun etkisini cümlenin öge dizimine, tamlama değişikliklerine, sıfatların ardı ardına sıralanmasına, konuşma diline uygun avam tabirlerinden istifade etmeye, arkaizmin kelime boyutuna düşürülmesine, kısa ve etkili anlatım özelliklerine, yer yer sadeleşmeye, ben diline, gazelin daha ziyade kullanıldığına, nazireciliğin artmasına, sık kullanılan vezinlerin tercihine; muhteva ve mana özellikleri açısından da mübalağay, teşbih, istiare, telmih, tezat sanatlarının sık kullanılmasına, deyimler ve atasözlerine çok sık yer verilmesine, daha evvel görülmemiş orijinal hayal ve manaların bulunduğu, halk hikmetinden yararlandığına, gerçek ya da gerçeğe uygun hayat tabloları çizildiğine, tasavvufun fazlaca söz konusu edildiğine, düşünce ve hayallerin yer yer tekrarlandığına, fahiye içeriğinin mevcut oluşuna ve ıstırapların yürek burkan haline eserden verdiğimiz örneklerle ortaya koyduk.

Divanın kelime kadrosu incelendi ve şairin özellikle Hristiyanlıkla ilgili bazı dini terimleri kullandığı dikkat çekti. Şiirlerin vezinleri incelendi ve bu doğrultuda

iki grafik hazırlandı. Eser içerisinde yüzü aşkın deyimlerin kullanıldığı tespit edildi. Divanda Nabi, Nedim ve Şeyh Galip'e yazılmış nazireler bulduk. Fars şair Saib'den yaptığı iki beyit tercümesi de tezimizde yer alır.

Eserin ikinci bölümü denilen kısım oldukça geniş tutup dört ana kısım halinde organize ettik. Bu ana kısımlardan ilki "Din- Tasavvuf" başlığını taşımaktadır. İki orta başlıktan, yirmi üç yan başlık ve otuz dört alt başlıktan oluşmuştur. İkinci ana kısım "Cemiyet" altı orta başlık, yirmi beş yan başlık ve yüz on sekiz alt başlıktan oluşturulmuştur. Üçüncü ana başlık "İnsan" üç orta başlık, dört yan başlık ve kırk altı alt başlıktan oluşturulmuştur. Son ana kısım olan "Tabia"t ise dört orta başlık, yirmi yan başlık ve elli altı alt başlıktan oluşturulmuştur.

Hazırlanan tez çalışması sonunda incelediğimiz divanın ilk ve son sayfası ek olarak sunulmuştur. Bu çalışmanın Türk kültür ve edebiyat birikimine katkı sağlaması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NÛRÎ, HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE DİVANI HAKKINDA

1. NÛRÎ'NİN HAYATI

Nûrî'nin hayatı hakkında kesin bilgi içeren bir kaynak elde edilememiştir. Bu nedenle Nûrî Divanı içerisindeki ilgili mısralar göz önünde bulundurularak şair kendi ifadeleriyle aktarılacaktır.

Nûrî "*Lihye ırsâlimize dâir söylenilmiş olan tarihtir*" başlığı altında yazdığı tarihte sakal bıraktığı zamanı (1264)1847-1848 olarak aktarmıştır. Bu durumda sakal bıraktığında yirmi yaş civarında olduğu düşünülürse şair 1847 tarihinde delikanlılık çağlarında kabul edilebilir.

Nûrîyâ bir cevherîn târihtir kim didiler

Lihye taklîdi için biz de takındık pösteki(1264) (T.1.2)¹

Yukarıda şair Nûrî'nin kendisine ait bir tarih beytinden bahsettik. Burada düştüğü tarihten de yola çıkarsak şairin sakal bıraktığı tarih 1846'dır. Şair sakal bıraktığında 20 yaşlarındaysa şairin doğum tarihinin de 1820'ler olduğunu ifade edebiliriz.

Nûrî'nin doğum yeri hakkında da bilgimiz yoktur, fakat şair yaşadığı yahut gördüğü yerlerin isimlerini aralıklarla kullanmıştır. Manisa, Manisa'ya bağlı Saruhan, Foçtin -bugün İzmir'deki Foça-, Aydın şairin şiirlerinde geçen mekanlardır. Aşağıda verilen metin parçalarından şairin bu civarlarda bulunduğu anlaşılabilir. Yunanistan sınırlarında bir kasaba olan Yanya da şairin eserinde yer alır.

¹ Divan içerisinde alıntı olan beyitlerin künyesidir. Harf kısaltması şiirin nazım biçimini, ilk rakam şiirin numarasını, ikinci rakam ise alıntı beytin numarasını simgeler.

Magnisa Kazâsında Ta'alluk u Ta'aşşuk İdilen İlya Nâmına Perî-Sîmâ Bir Şûh-ı Tersâya Nihâyet-i Hasret u Firkât ve Hîn-i Ülfet u Mûvasalatda Söylenilen Kıt'adır.

Magnisa'da Bir Gice-i Meserret-Neticede Yıldız ve Bülbül Nâmında İki Rakkâs Raks İtmekde İken Söylenilen Kıt'adır.

Esbaba Mebnî Sarûhân Defterdârı'na Virilmiştir.

Foçtin Kazasında Bir Sûr-ı Meserret-Mevfûr-i Rûmiyye'de Raks İden Duhterân-ı Perî-revişân Hakkında Söylenilen Müseddesdir.

*Yan çizer yanıma ey Yani yanaş disem ana
Yandım ey meh yerini söyle disem dir Yanya* (G.7.1)

*Bir Leyle-i Târikde Aydın'a Girildikde Söylenmiştir:
Şeb-i deycûrda bak Aydın'ı gördi Nûrî
A benim zülfi siyâhım gözin aydın dimedin* (M.11)

Şairin yaşadığı devrin ileri gelenlerinden olduğunu düşündüğümüz Saruhan Defterdarı'na sunduğu bir kıta mevcuttur.

*Esbâbe Mebnî Sarûhân Defterdârı'na Virilmiştir:
Sürünürse ne 'aceb dehrde ehl-i 'irfân
Boynını egmez o vaz'-ı kec-i çarh-ı felege
Hânesinde kimi gördün ki gazanfer besler
Virülür yem yiyecek çare yok elbet eşege* (K.5)

Şairin hayat tarzı hakkında da fazla bir bilgimiz olmadığından zorlama da olsa aşağıdaki beytinden yola çıkarak Nûrî'nin doğduğu ya da büyüdüğü diyardan ayrılmak zorunda kaldığını ifade edebiliriz:

*Biri diyârına hasret birisi yârine
Garîb Nûrî-i zâr u dil-i hazîn garîb* (G.9.5)

Nûrî, isimlerini zikrettiği bazı hanımlara aşık yahut hayran olduğunu beyan eder. Bu hanımlardan birisi Sava ismini taşımaktadır.

*Hiç savaşıma ki eser savurur o sen savuş
Savma gel Nûrî-i sermesti başından Sava* (G.7.5)

Nûrî Manisa’da gördüğü, adının İlya olduğunu belirttiği, divan içerisinde adını dört kez hatt ettiği ve aşkını ifade ettiği bir hanıma da kıt’a söyler. Kıt’a öncesinde durumu şöyle ifade eder: “*Magnisa Kazâsında Ta’alluk u Ta’aşşuk İdilên İlya Nâmına Perî-Sîmâ Bir Şûh-ı Tersâyâ Nihâyet-i Hasret u Firkât ve Hîn-ı Ülfet u Mûvasalatda Söylenilen Kıt’adır.*” Bahsi edilen kıta şudur:

*Rişte-i âhım uzatdın dili sad çâk itdin
Sûzen-i vasl ile virsen ileyim mi İlya
Va’de-i vaslını ‘aşkım gibi izhâr itme
İl midir dime rakîbi sakın ey büt İlya* (K.1)

Nûrî, divanı içerisinde bir müseddesi adının Halime olduğunu bildiğimiz bir hanım için yazmıştır. Müseddes üzerine şu notu düşer: “*Halîme Nâm Bir Şûh-ı Cân-Bâz Hakkında Söylenilen Müseddesdir.*”

Nûrî Divanı’nda şairin -belirttiği ön bilgiye istinaden - o devirde çeşitli eğlence ortamlarında bulunduğunu ve bu eğlencelerin yapıldığı yer adlarını da kaydettiğini belirtebiliriz. “*Foçtîn Kazasında Bir Sûr-ı Meserret-Mevfûr-i Rûmiyye’de Raks İden Duhterân-ı Perî-revişân Hakkında Söylenilen Müseddesdir.*” İfadesinden de anlaşılacağı üzere şair katıldığı bir Rum düğünü için müseddes söylemiştir.

Şair Nûrî Manisa’da katıldığı bir eğlence için de kıt’a yazmıştır. O kıt’anın ön bilgisi olarak da şunları kaydeder: “*Magnisa’da Bir Gice-i Meserret-Neticede Yıldız ve Bülbül Nâmında İki Rakkâs Raks İtmekde İken Söylenilen Kıt’adır.*”

2. DİVAN TAVSİFİ

Nûrî'nin çevirisini ve incelemesini yaptığımız divanının arşiv numarası 06 Mil Yz FB 194'tür. Ankara'da Milli Kütüphane'sinde Yazmalar Koleksiyonu'nda muhafaza edilmektedir. 83+XV yaprakтан oluşаn eser 7 münâcât, 3 na't, 3 müseddes, 1 muhammes, 1 tahmis, 1 şarkı, 81 gazel, 3 müstezat, 9 mukattaat, 6 kıt'a, 11 müfredât, 3 rubâî, 1 kasîde ve 2 tarihten² müteşekkildir.

Fahri Bilge mührüne sahip olan divan, 20 Eylül 1976 tarihinde Milli Kütüphane tarafından alınmıştır. İç ve dış boyutu 194x125'tir. Sırtı ve köşebentleri bordo meşin, satırları bez kaplı mukavva cild içinde olan eser 15 satırlı olup cedid kağıt üzerine talik yazıyla yazılmıştır. Gayet sağlam, okunaklı bir metin ve sayfa özelliğine sahip olan divanın tahribe uğramış durumda olan yeri mevcut değildir.

1b ile 77b arasında olan divanımızın 1a, 3a, 6a, 6b, 7a, 7b, 9a, 9b, 10a, 10b, 13a, 16a, 17a, 17b, 18a, 19a, 19b, 22a, 22b, 23a, 24a, 24b, 26a, 26b, 27a, 28a, 29a, 30a, 31a, 31b, 32a, 32b, 37a, 37b, 38a, 38b, 41a, 41b, 42a, 44a, 44b, 45a, 46a, 46b, 47a, 48a, 48b, 49a, 50a, 51a, 53a, 53b, 54a, 55a, 55b, 57a, 59a, 61a, 62a, 64a, 65a, 65b, 68a, 68b, 71a, 71b, 72a, 73a, 73b, 74a, 74b, 75a, 76a, 76b, 77a boştur.

Divan içerisinde 43b, 52b, 56a, 57b, 58a, 59b, 60a, 60b, 61b, 62b, 63a, 70a'nın çizildiği ve çizilen bazı yerlerde düzeltmeler yapıldığı görülür. Bu düzeltmeler³ divan metni içerisinde de dipnot olarak verilmiştir. Eserin ilk ve son beyti şunlardır:

Bed eyle ismu'llâhla ey hâme-i şirîn-edâ

Gir râh-ı 'âşka âh eyle reh-ber ola lutf-ı Hudâ (Mn.1.1)

Cevherin târîhini Nûrî didi bâl-i iftirâk

Medd fenî olsun hemîşe sahn-ı sahrâ-yı bihişt(1262) (T. 2.3)

² Milli Kütüphane'deki eser okunmadan önceki bilgi şu şekildedir: 5 münâcât, 3 na't-ı Şerif, 3 müseddes, 2 muhammes, 1 şarkı, 79 gazel, 3 müstezat, 15 kıta, 11 müfred, 3 rubâî 1 kasîde mevcuttur.

³ Bağma mevce-i envâr-ı mey-i neşe-i fezâya - *Bağma kararırsa a begîm şûret-i bâde* (G.45.2), Gelmemiş - *Gelmese* (G.63.3), Firâk-ı zülfle kara giyüb kararırşı idi - *Firâk-ı zülfulle karalar giymişdi* (G.63.5), Ey dil sevüb - *Sevdün gövül*, Çün - *Gir*, turma şoyun - *Dökün şoyun*, Ceyş-i müjgânîñ çalır mı leşker-i Kāvüs'dan - *Şaf-ı müjgana ururdum ceyş gibi Kavus'dan* (G.67.1), Şiñe-i şafımda gücdür nâr-ı 'aşkı gizlemek - *Sine-i şafımda nûr-ı ateşin gizlenmiyor* (G.68.9).

3. DİL VE ÜSLUP

XIX. yüzyıl şairlerinden Nûrî, Sebki Hindî akımının önemli temsilcilerinden biri olarak değerlendirilebilir. Buna kullandığı dil özelliklerinden ulaşılabilir. Sebki Hindî, şairin şiirlerini fazlasıyla etkilemiş gibi görünmektedir. Bu doğrultuda şairin üslubunu oluşturan Sebki Hindî'nin şair üzerindeki etkilerini iki basamak halinde inceleyeceğiz.

3.1. DİL VE GRAMER ÖZELLİKLERİ

3.1.1. Öge Dizimi

“Cümle öğelerinin doğru dizilişine yeterince uymamak Hint üslubunun bir özelliğidir. Sözün giriftliği bazen böyle sağlanır.”⁴ Şiirlerinde Sebki Hindî özelliklerini sıklıkla gördüğümüz şairler cümle öğelerini bu nedenle farklı kurarlar.

Şair Nûrî de bu akımın etkisinde kaldığından “ittika eyle-“ birleşik fiilini bölmüş yardımcı fiili ismin önünde kullanmıştır.

Nûrî-i dil-sîr-i hân-ı himmeti

Matbah-ı hünkâra eyley ittikâ (G.5.2)

Tamlamaların bölünmesi de anlamın beyit içine yayılmasını sağlar. Nûrî bir beytinde ah okunun nişanı anlamına gelen terkibi bölerek nişan tamlananını ikinci mısradaki şu şekilde kullanmıştır:

Ne oldu hefte de bir olsa tîr-i âhımın her gün

Nişânı sineye heft asumândır yâ Kerîm Allah (Mn.6.4)

3.1.2. Tamlamalar

a. Zincirleme Tamlamalar

“Hint üslubunun en belirgin dil özelliği Farsça zincirleme isim tamlamalarıyla vasıf terkiplerini, hem ayrı ayrı hem de bir arada çokça

⁴ İrfan Aypay; “Mahvi Hayatı Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divançesi”, Kütahyalı Şairler Sempozyumu, Kütahya 2000, s.232.

*kullanmaktır.*⁵ Tamlamaların zincirleme hale getirilerek sıklıkla kullanılması da anlam derinliğini ve inceliğini sağlar yahut sağlamlaştırır.

Olanlar râkib-i esb-i tevekkül kavle almazlar
Hücûm-ı leşger-i pür-zûr-ı gülân-ı beyâbânı (Mn.4.2)

Nûrî Divanı'nda bir gazel beytindeki kavuşma gününün seyrinin ümidi tamlaması ile aynı beytin ikinci mısrasındaki gece ve gündüz defterinin hesap evrağı tamlaması uzun tamlama özelliğinin yansımaları mahiyetindedir.

Ümîd-i seyr-i rûz-ı visâlinle çeşm-i cân
Evrak-ı şümâr-ı defter-i leyl ü nehârdır (G.19.3)

Ferah gül bahçesinin neşeli şarkısının goncası mısrası ve altındaki yanağının bahçesi yeni otların hattı ile ferah derken de kurduğu uzun tamlamalar göze çarpmaktadır.

Ey bî-gonca-i neş-güfte-i gülzâr-ı ferah
Hatt-ı nev-haşe-i rûy-ı çemenzâr-ı ferah (G.14.1)

Yarin dudağının hayalinin yarısı yine divan içerisinde karşımıza çıkan uzun tamlamalardandır.

Murgân-ı emel dâg-ı hayâl-i fem-i yâri
Ol nakş-ı bahârı
Gül gonca-i gülzâr-ı vefâ sansın aransın
Hicrân kazansın (G. 66.3)

b. Somutlaştırılan Tamlamalar

“Yunus Emre Divanı'ndan beri soyut-somut unsurların bir arada olduğu görülür.”⁶ Hint üslubunun bir diğer tamlama özelliği de bunun devamı mahiyetinde olup kurulan tamlamalarda tamlayan ve tamlanan unsurları arasında somutlaştırma ile bağlantı kurulmasıdır. İnkâr soyutken etek ile tamlama haline getirilmiştir.

⁵ Aypay, a.g.m., s.232.

⁶ Şener Demirel; “17. Yüzyıl Sebki Hindî Şairlerinden Nâli ve Fehim'in Şiirlerinde Somutlaştırma veya Alışılmamış Bağdaştırmalar”, Safaseh, Turkuaz Yay., İstanbul 2006, s.47.

Gubâr-âlûde-i teşnî‘-i a‘dâ‘ olma beyhûde
Reh-i ‘aşk içre Nûrî dâmen-i inkâre el irmez (G.35.5)

Aşağıdaki beyitte soyut olan takdir ile at yuları, tedbir ile ova, keder ile yonga arasında kurulan bağlantı soyut unsurların somutlaşmasına vesile olmuştur diyebiliriz.

Zimâm-ı esb-i takdîri alaydım deşt-i tedbîre
Bu hâşâk-ı kederden kurtarırdım belki dâmânı (Mn.4.10)

c. Yeni Oluşturulan Tamlamalar

“Yeni ve orijinal yapı ve terkipler, Osmanlı sahası Sebki Hindî şiirinin belki de en önemli ve onu en çok anlaşılmasız kılan özelliğidir.”⁷ Bu açıklama ışığında incelediğimiz eserde yan bakış anlamına gelen gamze, gamze kılıcının dudağı tamlaması ile kılıç özelliğindeki dudaklara sahip olarak aktarılmıştır.

Leb-i şimşîr-i gamzen anlaşılmasız bir sühan söyler
Bu sözde gönlümüz şefkat dinür bir tercemân ister (G.21.4)

Nûrî’nin Şeyh Galip’e yaptığı tahmiste bulunan endişe eli yine orijinal olduğunu düşündüğümüz tamlama şekillerindedir.

Yog iken hâne-i fikretde rakîb-i kâfir
Gönül ol dilbere o kalbe olurken nâzır
Dest-i endîşeyi gerdenine atsa vâkır
Alsa agûş-ı hayâline miyânın şâ‘ir
Ma‘ni-i mısra‘-ı bercestesi lebler hançer (Th.8)

Sır ezberleyen tamlaması da diğerlerinde olduğu gibi daha evvel çok rastlamadığımız tamlamalardandır.

Hıfz-ı râz eyleyenin bârını kim olsa çeker
Bu sözüm sanma tehî işte güvâhım zenbîl (G.57.2)

⁷ İsrail Babacan; *Klasik Türk Şiirinin Sonbaharı Sebki Hindî*, Akçağ Yay., Ankara 2010, s.169.

3.1.3. Tensîkû's-sifât

Sıfatların sıralanması anlamındaki bu tabir de Sebki Hindî'nin vazgeçilmezlerindedir. “*Manzum veya mensur bir metinde, bir şahsı veya nesneyi ardı ardına sıralanan sıfatlarla nitelemek demektir. Tensîkû's-sifât manaya da lafza da bakan bir yönü vardır. Bunlar ele alınan varlığın tasavvuruna ve okuyucu tarafından kavranmasına yardımcı olmak ile üsluptan meydana getirdiği ahenk ile edadır. Tensîkû's-sifât sanatından daha çok kasidelerin girizgah beytinden önceki beyitlerde memduhun vasıflarının sayılmasında istifade edilir.*”⁸

Nûrî Divanı'nda da kullanılan tensîkû's-sifât bir beyitte gül renkli yakuttan kase şeklinde karşımıza çıkarken kase nin hem ham maddesi hem rengi hem de biçimi aynı anda ortaya konar.

*Kâse-i yakût-ı renk-i gül bu câm-ı mey değil
Nâle-i cângâh-ı bülbüldür sadâ-yı ney değil* (G.60.1)

3.1.4. Konuşma Dilinden Yararlanma

“*Konuşma dili özellikleri Sebki Hindî şairlerinde farklı şekillerde ortaya çıkar bazen bir cümle nin ya da bir ifadenin tamamında bazen de sade söyleyişle şiirin bütününe yayılır. Kimi zamanlarda sadece bir deyim, ıstılah ya da kelime şeklinde karşımıza çıkar. İfade, cümle ya da şiirin tamamına yansıdığı durumlarda daha belirgindir.*”⁹ Şair Nûrî de şunu şuraya yazıyorum halk tabirini unutmama bu ettiklerini şu duvara yaz şeklinde kullanır.

*Mevsim-i zevk u safâdır geldi çün hengâm-ı yaz
Var kenâr-ı cûda 'ıyş u nûş it ey serv-i nâz
Eyle var agyâr ile nâz u niyâz u söz u saz
Bana bu itdüklerin unutmama şu dîvâre yaz
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık* (Ms.1.4)

⁸ Numan Külekçi, “Açıklamalarla ve Örneklerle Edebi Sanatlar”, Akçağ Yay., Ankara, 1999 s.213

⁹ Babacan, a.g.e., s.215.

3.1.5. Avama Ait Tabirleri Kullanma

Avamın kendini ifade etmesini sağlayan orijinal tabirleri vardır. “*Avama ait tabirlerden kastımız, konuşma dili özelliklerinden biraz daha farklıdır. Bu tabirler günlük hayatta kullanılmakla birlikte toplumun belli bir kesimine münhasırdır. Avam dediğimiz bu kesim, kendine has bir anlam sistemine ve kelime hazinesine sahiptir.*”¹⁰ Şair bir beyitte bırak git yerine, ko git; ne olur, yerine halk şairlerinde gördüğümüz hece ölçüsüne uydurma kaygısıyla hece düşürme adetinde olduğu gibi n’ola halinde kullanır.

*Ko git Balıklı'ya ey sîm ten çünkü ben 'indinda
N'ola bir pûla degmezsem ki cismim pârelenmişdür* (G. 32.2)

3.1.6. Arkaizmin Kelime Boyutuna Düşmesi

Sebk-i Hindî ile birlikte arkaizm unsurları hızla terk edilmiş ve arkaizm kelimelerle sınırlandırılmıştır. Nûrî Divanı’nda da yavaşlatmaz anlamında usulatmaz, hangi anlamında da kankı karşımıza çıkan nadir arkaik kelimelerdendir.

*Beni ol ipsiz ile bağlama sen ey meh-rû
Ben kalender revişim neyleyeyim ya şu bu
Gelse na'îln ile çünkü **usulatmaz** sancu
Çevirir anı gören mihr-i ecelden yana rû
Zannider vaslı kolay yan gelür ol bed-hû* (Ms.5.3)

*O şûhun **kankı** dil gîsûsına bağlansa dâglardı
Dil-i 'uşşâk-ı zârı kendi daglar kendi bağlardı* (G.35.1)

¹⁰ Babacan, a.g.e., s.217.

3.1.7. Kısa ve Eksilteli Anlatım

“Klasik şiirimizde eksiltme ile yapılan icaz adı verilen bu hususiyet, modern dil ve üslup çalışmalarında kısa ve eksilteli anlatım olarak nitelendirilir.”¹¹ Eksilteli anlatım okuyucunun daha ziyade düşünmesi ve hissetmesini sağlar.

*Dîdede ‘aks-ı leb u ruhsârın ey nev-reste gül
Zîver-i mînâ-yı pür-âb olsa çün şalına gül* (G.59.1)

*Ey gamzesi mest-i hâb-ı ‘işve
Şevk-i ruhı mehtâb-ı ‘işve* (G.73.1)

3.1.8. Sadeleşme Eğilimi

“Aslında başlı başına, bir divan şairinin sade şiirler yazması, belirleyici bir üslup özelliği olamaz. Ancak bir Sebki Hindî şairinin bazı şiirlerinde cümlenin sentaksını dahi ağırlıklı olarak Farsçadan oluştururken diğer taraftan, yer yer devrine göre oldukça sade şiirler yazması belirleyici bir özellik sayılmalıdır.”¹² Nûrî Divanı’nda da bazı beyitler bugün söylenmiş kadar sade oluşu vesilesiyle Sebki Hindî’nin bu özelliğini taşıyor diye düşünmekteyiz.

*İtme gurbetde gönül nâme-i ahhâbı merâk
Olan olur denilür gözden uzak dilden uzak* (G.50.1)

*Lebin emdirmegi va ‘d eyledi kandırdı beni
Bir yalan söyledi yok yere inandırdı beni* (G.83.1)

*Gürültiyi bıragub topla azgın ey vâ‘iz
Bu böyle boş yere âteşlenüb ne patlarsın* (Mf.8)

¹¹ Babacan, a.g.e., s.224.

¹² Babacan, a.g.e., s.230.

3.1.9. Ben Dilini Geliştirmek

“*Sebk-i Hindî şairleri ortak karakterlerden sıyrılarak ferdileşen bir şiir dili oluşturmaya çalışmışlardır.*”¹³ “*Sebk-i Hindî etkisindeki şair, şahsi intibaa daha çok meyleder. Böylece şiir ferdiyetin şeklini alır.*”¹⁴ Nûrî birçok mısradan ben dilinin etkisindedir.

Beni ol ipsiz ile bağlama sen ey meh-rû
Ben kalender revişim neyleyeyim ya şu bu
Gelse na‘lîn ile çünkü usulatmaz sancu
Çevirir anı gören mihr-i ecelden yana rû
Zannider vaslı kolay yan gelür ol bed-hû
İpe un ser ki begim itmege lâfa âgaz (Ms.5.3)

Ben o şâh-ı kişver-sitân-ı harâbâtım bugün
Efser u evreng câm u sâye-i cemdir bana (G. 4.3)

Buldurdu suyun dil-i âb kim aldı hevâsın
Heb bendenizin çeldiği beyhûde kürekdir (G.30.3)

Çıkmadı bir dem gönülden yâd-ı hatt u zülf-i yâr
Ben o deşti câygâh-ı mûr u mâr etsem gerek (G.53.5)

Pertev-i şöhret bana mestâne-i câm-ı mey yeter
İstemem ger efser-i mihr olsa tâc-ı key degil (G.60.4)

Kandedir kand-i leb-i yâr deyü sorduguma
Zâhidâ bozma ‘akîden o dadandırdı beni (G.83.2)

¹³ Babacan, a.g.e., s.293.

¹⁴ A. Fuat Bilkan-Şadi Aydın, “*Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı*”, 3F Yayınları, İstanbul 2007, s.130.

3.1.10. Kaside Yerine Gazelin Ön Plana Geçmesi

“Bu dönemde şairler kaside şeklinde edebî ürünler vermişlerse de daha çok gazelleriyle tanınmışlardır.”¹⁵ “*Edebiyat tarihçileri ve araştırmacılar genelde kasidenin gözden düştüğünü belirtirler.*”¹⁶ Sözünden de yola çıkarsak Sebk-i Hindî şairlerinin genellikle kaside yerine gazeli tercih ettiğini ifade edebiliriz.

Nûrî Divanı’nda bir kaside yer alır ve o da yedi beyitten oluşmuştur. Gazel ise yukarıdaki bilgiyi doğrularcasına divan içerisinde en sık kullanılan nazım biçimi olarak karşımıza çıkar. Divanda seksen dört gazel bulunur.

3.1.11. Nazireciliğin Artması

“*Sebk-i Hindî şiirinde tür açısından dikkat çeken noktalardan birisi de nazire şiirlerinin ve şehrengizlerin artmasıdır.*”¹⁷ Bu bilgiden yola çıkarak Nûrî Divanı’nda çok fazla nazire oluşturulmamış olduğunu görmekteyiz. Buna rağmen hem Nabi’ye (37.gazel) hem Nedîm(79. gazel)’e hem de Şeyh Galip(11. gazel)’e, şair Nûrî’nin yaptığı üç nazire divanda yer almaktadır.

3.1.12. Sık Kullanılan Vezinlerin Tercihi

“*Divan şairlerinin ahenk unsurlarını bir anlatım tekniği olarak kullandığı görülür.*”¹⁸ Vezinler arasında bazıları zamanla ön plana çıkar. “*Belirlenmiş ve uyulması gereken zorunlu bir kural olmamakla birlikte Arap ve Acem aruzunda görüldüğü gibi Türk aruzunda da yüzyıllar boyu süregelen bir uygulamanın sonucu bazı kalıplar belirli nazım şekillerinde kullanıldığı, hiç olmazsa daha çok kullanıldığı göze çarpmaktadır.*”¹⁹ Alıntısından elde edilen bilgi ışığında divan şairlerinin ahenk unsurlarına neden ziyadesiyle ehemmiyet gösterdiklerini. Bu unsurlardan birisi olan veznin Sebk-i Hindî etkisindeki şiirlerde yer buluş oranını İsrail Babacan şöyle

¹⁵ Zeynelabidin Mu’temen; *Tahavvül-i Şi’r-i Fârsî*, Kitabhâne-i Tahûri, Tahran 1371/1992, s.175.

¹⁶ Babacan, a.g.e., s.80.

¹⁷ Babacan, a.g.e., s.81.

¹⁸ Muhsin Macit; *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara 1994, s.94.

¹⁹ Haluk İpekten; *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yay., İstanbul 1997, s.157.

aktarır: “Bazı araştırmacılar hiçbir rakam belirtmeksizin, remel bahrinden *fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün* ve muzâri bahrinden *mef‘û lü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün* kalıbının Sebki Hindî şairlerince çok sık kullanıldığını belirtmişlerdir.”²⁰

Nûrî eserindeki şiirlerinin yirmi sekizinde remel bahrinden *fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün* ve şiirlerinin yedisinde de muzâri bahrinden *mef‘û lü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün* veznini kullanarak Sebki Hindî şairlerinin tercih ettiği vezinleri kullanmıştır, diyebiliriz.

3.2. MUHTEVA VE MANA ÖZELLİKLERİ

3.2.1. Edebî Sanatlar

Sebki Hindî akımının bir diğer özelliğine ise bazı edebî sanatların sıklıkla kullanılmış olmasıdır diyebiliriz. “*Tabîdir ki iğrâk derecesinde mübalağa yapmak isteyen ve garip iddialar öne süren şair mecaz, teşbih ve istiarelerden mümkün olduğunca fazla faydalanacaktır.*”²¹ Bu bilgi ışığında Nûrî Divanı’nda en sık kullanılan sanatlar Mübalağa, Teşbih, İstiare, Telmih ve Tezattır.

a. Mübalağa

“*Mübalağanın kelime anlamı işte kusur etmemek, bunun için mümkün gayreti göstermek demektir. Edebiyat terimi olarak bir vasfın, şiddet veya zaaf bakımından imkanı güç veya muhal derece ile ifade edilmesidir.*”²² “*Genel olarak bir şeyi olduğundan fazla veya az göstermeye abartma veya mübalağa denir.*”²³ Sebki Hindî’nin vazgeçilmez sanatlarından olduğu giriş kısmında da belirtilen mübalağa Nûrî Divanı’nda bolca kullanılmıştır. Mübalağalı ifadeye örnek olan kullanımlarının birinde feryat ipinin ta çarha dayanmış olması tasavvuru yer alır.

Bâg-ı eleminde gam-ı murg-ı dili Nûrî

Bozuk huzuru

Ser rişte-i feryâdımız uzansın inansın

Tâ çarha tayansın

(G.66.5)

²⁰ Babacan, a.g.e., s.77.

²¹ Babacan, a.g.e., s.86-87.

²² Kaya Bilgegil; *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s.216.

²³ Menderes Coşkun; *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*, Dergah Yay., İstanbul 2007, s.163.

Mübalağa kullanımında şairin şairliğini ve hayal gücünü de sergileyen bir beyiti örnek verelim. Burada Nûrî: “Sevgilinin yanağına değil ben fikrim bile yakın olamaz.” diyerek sevgilisinin ne denli ulaşılmaz olduğunu ortaya koymuş olur.

Der-a‘gûş iylemek mümkün midür bir zerre hûşîdi
Degil ben rûy-ı yâre belki endişem karîn olmaz (G.34.3)

Hız. Adem ve Hız. Havva cenneti gören ilk ve son insanlardır. Nûrî sevgilisini salınan bir Huri olması hayali ile Hız. Adem’in hatırına da artık cennet bahçesinin gelmeyecek olması ifadesini bağdaştırarak mübalağa oluşturur.

‘Âdemin hâtırına Ravza-ı cennet mi gelür
Gelse gülzâra hırâmân olarak hûr gibi (G.82.3)

b. Teşbih

Teşbih, Nûrî Divanı’nda genellikle sevgili ile ilgili güzellik unsurlarının ifade kuvvetini sağlamak için kullanılmıştır. Sevgilinin zülfü sihirli yılan benzetmesi ile aktarılır.

Cân-lerzende iken gamze-i câdû sende
Târ-ı zülfî dahi ef’î-yı füsûn oldı bana (G.3.4)

Benzetme bir durum olarak da kurulmuştur. Sineğin kanatlarının bala bulanıp kalması gibi aşık da sevgilinin dudağına yapışıp kalacak ve ondan ayrılamayacak vaziyette tasavvur edilir.

Dil nice ayrılır ki leb-i yârdan meges
Pervâzdan kalur ne zemân peri ballanur (G.31.3)

Şeytan iyi görünerek kötüyü sonraya saklaması dolayısıyla yanardöner özelliğiyle bilinen bir kumaşın ad olmuştur. Bu kumaş “*erkek elbisesi yapımında kullanılan kadife dokunuşlu bir tür kumaş*”²⁴ olarak tanımlanır ve eserde ikiyüzlü insanlar şeytan bezi kumaşına teşbih edilir.

Zâhid geliyor elde ‘asâ başda sârik
Şeytân bezi gibi iki yüzlü münâfik (G.52.1)

²⁴ TDK, *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., Ankara 2005, s.1863.

Sevgili nazı ve cefası ile aşığı daima yakar. Bu noktada aşık kendini çeşitli unsurlara benzetir. Muma aşık olduğu için ona yakın duran ve sonunda kanatları yanarak ölen pervane teşbihin güçlü unsuru olur.

Ol sîm tenin gerden-i kâfûrına yakdım

Pervâne gibi gönlümi âteşlere yakdım (G.61.1)

Eserdeki bir başka beyitte şair sevgilinin dudaklarını renk ve açılmama özelliklerinden dolayı teşbih-i belîğ ile gonca olarak tasavvur eder. Gizli yaraları gibi sevgilinin hasıl olmasını, Sabır ve sermaye gibi zülfünü dağıtmasını isteyen şair bir beyitte üç teşbihi şu şekilde kurmuştur:

Gel ecel ey gonca-leb bu dâg-ı pinhânım gibi

Saç tagıt zülf-i siyâhın sabr u sâmanım gibi (G.80.1)

Bir rubaide istiridyenin yaşadığı dış kabuk olan sadef açılma şeklinden dolayı ele teşbih edilir. Bunun yanı sıra gül ve şebnem de benzetmelerde kullanılır.

Yâ Râbb der-i esrârımı izhâr itme

Mânend-i sadef kimseye el açdırma

Gül gibi idüb rûy-ı niyâzım ahmer

Şebnem gibi âb-ı rûhımı saçdırma (R.1)

c. İstiâre

İncelediğimiz eserde istiâre ay, gonca, gül, güneş, gül, sanem gibi kelimelerle sevgilinin yerini tutar halde karşımıza çıkar. Bunu daraltan şair sevgilinin uzuvları için de istiâre yapar. Örneğin lal “*yakut gibi kırmızı ve kıymetli bir nevi cevher*”²⁵ olup renk ve kıymet bağlantısı vesilesiyle dudağın yerinde kullanılır.

Zuhûr-ı hatt iledir bûs u la‘le h‘âhişimiz

Ki nûş-ı sâgara fasl-ı bahâr olur bâ‘is (G.12.2)

²⁵ Ahmet Talat Onay; *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, Birleşik Yay., Ankara 2007, Haz. Cemal Kurnaz, s.258.

“Sevgilinin boyu için hem benzeyen hem de benzetilendir.”²⁶ Sevgilinin boyunun uzunluğu, bedeninin ince ve zarif oluşu, başıyla gövdesinin hafif salınışı özellikleri, onun servi istiâresiyle kullanılmasına vesile olur.

*Bir kez ey **serv-i cefâ** eyle merâmımca hırâm
Pây mâl oldu yeter sâye gibi cân u tenim* (G. 62.6)

“But ki müşriklerin yapıp taptıkları heykel vesaire. İnsan şeklinde olanlara sanem denir.”²⁷ Sevgili acımasızdır. Gönlü adeta taştan yapılmış gibidir. Aşğın onca yalvarıp yakarmasını duymaz. Bu acımasızlığı belki de kafirliğinden dolayıdır ki put da kafirlerin oyduğu taştır. Bu put istiâresinin ilk nedenidir, ikinci nedeni ise sevgilinin güzelliğinin hiç bozulmamasıdır.

*Nûrî kısa kesmem o **bütün** vasfını ammâ
Zihnim tolaşur muhabbet-i zülfü uzanınca* (G.76.5)

Ay olarak karşılık bulan sevgilinin bu istiâreye zemin oluşturan özelliği sinesinin beyaz, saf ve elbette ulaşılmaz olmasıdır.

*Sînesin gördük ilik tüğmesin ol **meh** sökeli
Sökün itmişdik anı sormaga tuyduk sökeli* (G.84.1)

Şair poratakal namlı bir hanıma yazdığı beyitt de portakalı o hanım yerine kullanarak istiâre yapar.

*Dişletmedintûrunç memeyi sîb gabgabı
Dildin dilim dilim dilimi âh **portakal*** (M.10)

d. Telmih

Nûrî Divanı’nda en sık kullanılan telmih unsurlarının enbiya kıssaları olduğu göze çarpar. Bir beyitte Hz. Muhammed’in dolunayı eli ile iki parçaya ayırma mucizesi şu şekilde hatırlatılır:

*İki pâre olunca sine-i meh bir işâretle
Nice dil tîg-ı ‘aşkına tayansın yâ Resûlla’llâh* (N.3.3)

²⁶ İskender Pala; *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul 2000, s.350.

²⁷ Onay (Haz.Cemal Kurnaz), a.g.e.,s.77.

Bir başka beyitte ise Hz. İsa'nın nefesi ile ölümlere can verme mucizesi şu haliyle yer alır:

*Feyz-i cân-bahşî **Mesihâ**'da mıdır demde midir
Dil-i bîmâra revâ bûsede mi femde midir* (G.27.1)

Peygamberlerin dışında belli meziyetleri ile belli dönemlere mührünü vurmuş kişiler de, telmih sanatının vazgeçilmez öğeleri arasındadır. Bunlardan biri Makedonyalı Büyük İskender'dir. “*Büyük İskender için Aristo'nun icat ettiği ve uzağı gösteren ayna*”²⁸ Nûrî Divanı'ndaki telmih unsurlarındandır:

*Sırr-ı dehri dilde ya âyîne-i sâgarda gör
Sûret-i devrânı gel mir'ât-ı **İskender**'de gör* (G.18.1)

Halk hikaye kahramanları da telmih yapılırken kullanılan sıfatlardandır. Ferhat ve Şirin aşkı incelediğimiz divandaki telmihlerdendir.

*Âhımın çok imtiyâzı tişe-i **Ferhâd**'dan
Ey lebi **Şîrîn** yok farkı anın ırgaddan* (G.70.1)

e. Tezat veya Paradoks

“*Bir edebî sanat olarak tezatın en genel anlamı, aralarında bir ilgiden dolayı, birbirine aykırı iki manayı, bir ifadede toplamaktır.*”²⁹ Sebk-i Hindî akımında yer alan sanatlardan olan tezat Nûrî Divanı'nda da kullanılmıştır.

*Her ne dem çâh-ı zenaḥdânına meylim aḳsa
Ḳarye-i çeşm-i emel kâh **tolar kah boşanur*** (G.20.3)

*Nûrî **kısa kesmem** o bütün vasfını ammâ
Zihnim tolaşur muhabbet-i zülfü **uzanınca*** (G.76.5)

3.2.2. Deyimler ve Atasözleri

Divanı içerisinde deyim ve atasözlerinin kullanılması yoluyla şair devrinin dışına taşan ve yüzyılları aşan sağlamlığı sağlamış olur. Aşağıda iki deyim ve iki

²⁸ Onay (Haz.Cemal Kurnaz), a.g.e.,s.208.

²⁹ Bilgegil, a.g.e., s.184.

atasözünün kullanımı vasıtasıyla anlamda nasıl bir derinlik ve bugüne ulaşmış kuvvet oluşturulduğu görülecektir:

Ayak bas-

*Elde lâleyle piyâleyle basub gülzâra pây
Kâkül-i sünbül-nihâdun ‘ârız-ı âl üzre yay
Gül yüzün bülbül görüb itsün hezârân hûy u hây
İnlesün künc-i tahassürde gönül mânend-i nây
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık* (Ms.1.3)

Yola düş-

*Düşmüş yola mestâne o hürşîd-i cihân-suz
Girmiş yine devrâne o hürşîd-i cihân-suz
Mâ’ildir iki yana o hürşîd-i cihân-suz
Çıkmış yine meydâna o hürşîd-i cihân-suz
Bâlâ-yı belâ-hîzûn idüb mahşer-i elmâs* (Mh.9)

Gözden uzak olan gönülden de uzak olur.

*İtme gurbetde gönül nâme-i ahbâbı merâk
Olan olur denilür gözden uzak dilden uzak* (G.50.1)

Hamama giren terler.

*Hoy-gerde ten eyle beni ey hammâmcı
Germiyet-i hammâmını vasf eylerler
Meşhûr-ı ‘avâm bir meseldir ki dinür
Germ-âbeye dâhil olan elbet derler* (R.3)

3.2.3. Mânâ-yı Bîgane

“Sebk-i Hindî şiirinin, edebiyat dünyasına kazandırdığı en önemli ve meşhur yenilik, şiire olağanüstü yeni manalar getirmesidir. Hint Üslubu bu hususta o denli

*şöhrete ulaşmıştır ki bütün Sebki Hindî şiiri mana temelli bir şiir olarak anlaşılmıştır.*³⁰

Adn “*cennet*”³¹ makamına kötü niyetli şeytan giremez, zira o makamdan kovulmuştur. Bu durum şeytan olarak ele alınan ayrılık fikrinin cennet gibi ulvi kabul edilen gönle giremeyeceği ifadesini doğurur. Bu beyit bir mânâ-yı bîgane örneği kabul edilebilir:

Bihîst-i ‘Adne girmezmiş şeyâtîn
Neden girdi dile efkâr-ı firkât (G.10.8)

Aşağıdaki beyitte gonca açılıp gül olmamış olması vesilesiyle bebek olarak düşünülür. Bu bebeğin büyümesi için sütle beslenmesi ve sevgi ile söylenmiş ninniler vasıtasıyla uyumuş olması gerekir. Bu gerçeği bilen şair büyüten bir uykuda olan goncanın üzerindeki şebnemleri süt, bülbülünün inlemelerini de içindeki ıstıraba rağmen ninni olarak değerlendirir. Sonrasında goncanın bu ikisinden hangisi tarafından büyütüldüğü sorgusuna yer vererek çok güzel olduğunu düşündüğümüz bir mânâ-yı bîgane örneği vermiş olur.

Kûdek-i goncaya sermâye-i hâb-ı nahvet
Zâr-ı bülbülde leben hûrf-i şebnemde midir (G.27.2)

Aşk hastalığından zayıf düşen kişinin üzerine örtülecek örtü, aşk ateşinin kurbanlarından olan pervanenin kanadı olarak düşünülür. Bu vesile ile aşağıda verilen şu beyitte ince bir anlam ve yeni bir hayal oluşturulur diyebiliriz:

Ben ol rütbe za‘îfu haste-i ‘aşkım ki pûşîdem
Per-i pervâne-i şem‘-i şebistân-ı muhabbetdir (G.28.3)

Bu devran arsasına gözyaşı damlalarını saçan kişi şaire göre dünyaya zikir tanesi ekmiş sayılır ve hasat zamanı geldiğinde bu kişiler maksat buğdayı biçeceklerdir. Bu gerçek hayatla bağdaştırılmış zengin hayal de karşımıza başarılı bir mânâ-yı bîgane örneği olarak çıkar.

Katre-i eşk saçub ‘arsangeh-i devrâna
Dâne-i zikri eken hûşe-i maksûdı biçer (Mk.6.3)

³⁰ Babacan, a.g.e., s.90.

³¹ Ferit Devellioğlu; *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2001, s10.

3.2.4. Halk Hikmetinden Yararlanma

“*Sebk-i Hindî şairleri hayat içi maddi unsurlara ve çevrelerindeki eşyaya önceki dönemdeki şairlere göre, daha fazla dikkatle bakmışlar ve eğilmişlerdir.*”³²

Halkın kendi öngörülerini ve hayat tecrübelerini birikim neticesinde gelecek nesillere aktarma gayesiyle şairler de bu hikmetlerin aktarımına vesile olurlar. Nûrî bir beytinde hastaya ayna tutulması hikmetini aktarır:

*Nûrî-i gamm-h'âra göstermek o sîmin sîneyi
Haste-i bî-tâba tutmak gibidir âyîneyi
N'ola açsangerd-i derd-i sîne-i bî-kîneyi
Kim unutmaz raks idince sen gam-ı dîrîneyi
Ey Hristola Hirostosu seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû* (Ms.2.5)

Halk hikmetinin göstergelerinden birisi de hiç şüphe yok ki birliği arttıran bayramlarda, bayramlaşma adetidir. Şair sevgiliyi öpmenin tek çaresinin onunla bayramlaşmak olduğunu bilmektedir.

*Bir bûse virmedin bana kurbanın olduğum
İd oldı a kuzum idelim gel mu'âyede* (G.77.3)

3.2.5. Vak'â-gûyi

“*Vak'â-gûyi, bazı şiirlerde, özellikle de gazellerde gerçek hayat tabloları ya da olması mümkün hayalî hikayeler şeklinde karşımıza çıkar.*”³³ İncelediğimiz eserde de şairin sevdiği kızla fazlaca yakınlaşma olayı ya gerçek hayat tablosu ya da olması mümkün olan bir hayal şeklinde ortaya konmuştur.

*Pistânçesin öpmek için üstüne düşdim
Bu vaz'ıma ol duhter-i tersâ kâse verdi* (M.4)

*Sahrâda a kuzum ben öpdükce gerdeninden
Agyâr-ı segle yan yan zâhid bakar tururdu* (M.5)

³² Babacan, a.g.e., s. 94.

³³ Babacan, a.g.e., s.310.

3.2.6. Tasavvuf

“*Sebk-i Hindî'nin en bilindik yönlerinden birisi de şüphesiz tasavvufu fazlaca kullanmaktır.*”³⁴ Nûrî Divanı'nda tasavvuf işlenen önemli konulardandır. Ölümsüzlük suyuna erişmenin sırrı Hakk'a tevekkül, gözünü kanlı yaşlar akıtıp gül, canını yakıp kül eylemektir.

*Hakk'a tevekkül eyleyen çeşmânını gül eyleyen
Cânın yakub kül eyleyen elbet bulur mâ-i bekâ* (Mn.1.1)

Şair beyitte Allah'ın tek sığınak olduğunu ifade eder. Allah'ın bu vasfı tasavvuftaki vahdet fikrindedir.

*Sır virmedi agyâra dil çün oldı pâre pâre dil
Sen var iken bî-çâre dil ya kime itsün ittikâ* (Mn.1.15)

Allah veren, vermeyi seven olduğu için *Kerim* sıfatına sahiptir. Her türlü felakette kişi annesinden eziyet görüp anne diye ağlayan çocuk misali yine Allah'a yönelip ondan medet ummalıdır, zira Allah dikenleri gül yapacağı zamanı çok iyi bilir.

*Gül-i ümmîd açılıb güldürür beni elbet
Nihâl-i gülşeni çeşmimde hâr iden Allah* (G.7.4)

3.2.7. Düşünce ve Hayal Tekrarı

“*İlk mısrada ileri sürülen bir düşünce ya da hayalin ikinci mısrada tekrar anılması da bu üslubun bir tekniğidir.*”³⁵ İncelediğimiz eserde dert kelimesi birinci mısrada fazlalığı açısından ele alınırken ikinci mısrada dert kanlı bir yara olarak tekrar ele alınır. Bu kullanım tekrarı hem kalıcılığı hem de etkiyi arttırmış olur diyebiliriz.

*Gülşen-i dehrin gülerken nice **derdin** görmüşüz
Dîdesinde nem dilinde hûn-ı **derdin** görmüşüz* (G. 37.1)

³⁴ Haluk İpekten; “*Nâili-i Kadim ve Edebi Kişiliği*”, Sevinç Matbaası, Ankara 1973, s.74

³⁵ Fahir İz; “*Eski Türk Edebiyatında Nazım I*”, Küçükaydın Matbaası, İstanbul 1967, s.XLIX.

3.2.8. Fahriye

“İran edebiyatında Örfî, Türk edebiyatında Nefî fahriyeleriyle meşhurdur.”³⁶

Nefî Örfî’ye duyduğu hayranlıkla bilinir, Örfî ise İran’da Sebk-i Hindî’nin en kuvvetli şairlerindendir. Nefî’nin yazdığı o meşhur fahriyeler Sebk-i Hindî etkisiyle yazılmıştır, diyebiliriz.

Şair Nûrî kendisinden zaman zaman övgü ile bahseder. Onun mısralarına bir benzetme yapılacaksa bu dud ağacı olabilir, öyle ki dud ağacı verimli, hızlı gelişen bir ağaçtır ve meyvesi ballıdır.

Nûrî o gülistâna gönül oldu ki râgıb

Her mısra’ı ‘ud ağacı dinse münâsib

Nokta değil ‘anber saçılır çâr cevânib

Pür-bûy-ı ma‘nî mi devâtum gibi Gâlib

Ser bezm-i selâtîne gelen micmer-i elmâs

(Mh.11)

Bir başka yerde mısrasının vassaf güzelliğine sahip olması açısından değerlendirilmesini ister.

İplemezse n’ola ipsizleri ol bî-insâf

İlişüb kâkülüne itmiş ‘alâka eşrâf

Olamaz sine-i berrâkına hiç lâf u güzâf

Didi bu mısra’ hakkında belîg-i vassâf

Reşk ider pertev-i na‘lînine âyîne-i sâf

Yürüdükçe resen üstünde o şûh-ı mümtâz

(Ms.3.6)

Şair söz ehli olanlar tarafından dahi saf gazelinin bir benzerinin oluşturulamayacağını düşünür.

Nûrîyâ bu gazel-i safterüm ehl-i suhan

Degme bir hâl ile zannım bu ki tanzîr idemez

(G.36.5)

Şair ince olduğunu iddia ettiği sözlerinin bu inceliğe erişme nedenini de sevgilinin zülûf tellerinin inceliği olarak aktarır.

³⁶ Aypay, a.g.m., s.248.

*Vasf-ı zülf-i yârla inceldi Nûrî sözlerin
Kıl kadar yokdur hatâ uzatma kıl u kâle dil* (G.58.6)

Nûrî sözlerini kıymet, gizem ve kulağa küpe edilmesinden dolayı manaların biricik incisine benzetir.

*Sözüm bir dürr-i yektâ-yı meâ'ni oldığım Nûrî
Bilüb ol duhter-i nâzım küpe eyler kulagında* (G.75.7)

3.2.9. İstirap

“*Sebk-i Hindî'nin bir yönü de talihsizlik ve gam gibi bazı ruh dalgalanmalarının sonucunda insanın iç dünyasının, ıstirap ve kederlerinin şiire konu olmasıdır.*”³⁷

İki gözünden akan yaş kişinin içinde bulunduğu kederi ortaya koyar, bu kederin bitme çaresi ise sevgilinin teşrifidir.

*Sabavar da'vet it teşrif itsün beytü'l ahzânım
Dû çeşmim râh-ı yâre gevher-efşân-ı muhabbetdir* (G.28.4)

Şair fanilik pazarında ömür sermayesini telef ettiğini belirterek de iç dünyasındaki gamı ortaya koymuştur diyebiliriz.

*Telef itdim nûkud-ı ömrimi sûk-ı fenâ içre
Ölüm ile belâyı satun aldım yâ Resûlla'llâh* (N.2.3)

Şair şevk meyhanesinin yıkık olmasından ötürü viran olduğunu, kalp şişesinin kırık olmasından ötürü ise kırgınlıklarını şu şekilde ifade eder:

*Elde lâleyle piyâleyle basub gülzâra pây
Kâkül-i sünbül-nihâdun 'ârız-ı âl üzre yay
Gül yüzün bülbül görüb itsün hezârân hûy u hây
İnlesün künc-i tahassürde gönül mânend-i nây
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık*

³⁷ İpekten, a.g.e., s.63.

İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık (Ms.1.3)

Eyvah, redifli bir gazel söyleyen Nûrî iç ahının dumanını eflake duman olacak kadar fazla ve yüksek; gönül yarasının rengini ise güneş olarak aktarır.

Perde-i eflâk iken dūd-ı derûnum Nûrîyâ
Penbe-i dâg-ı dili çarh-âfitâb itdi dirîg (G.48.5)

Dünyanın en gizemli ve ahenkli duygusu olan aşk, aşkı derin yaşayan Nûrî de yar yanağının zülfüne duyduğu hasretle öldüğü takdirde kavuşmalarına engel olan siyah bahtının kefen yapılmasını diletecek kuvvettedir.

Hasret-i zülf-i 'izârunla ölürsem yetişür
Perde-i baht-ı siyâhımdan olursa kefenüm (G.62.2)

Sevgilinin nazı ve aşığa gösterdiği istiğna hatta acı sözleri, aşığı tatlı canından usandıracaktır, bu usanma da Sebk-i Hindî'deki ıstırap haline sebep olarak gösterilebilir.

Olmadı h'âhiş-i bâl ile lebin emme nasîb
Tatlı cânımdan acı sözi usandırdı beni (83.3)

4. ŞİİRLERİNİN MUHTEVASI

Nûrî Fars edebiyatının büyük şairlerinden kabul edilen Saib'in iki beytini tercüme etmiş ve kendi gazeli içinde kullanmıştır. Bunu şairin kendisine ait “*Gazel-i Bî-Bedel-i Sa'ib' den İki Beyit Mevrûsen Lisân-ı Türkîye Bi-t-Tercüme İş Bu Gazele Dahil Olunmuş ve Mezkûr Beyitler Üçüncü ve Dördüncü Beyit İdügi*” şeklindeki ifadesinden anlaşılır. Bu çevirinin temelinde Sebki Hindî akımının etkisi vardır diyebiliriz, zira Sâib Sebki Hindî akımının etkisiyle şiirlerine hayat veren önemli bir şairdir. Bahsi geçen beyitler divandaki 44. gazelde bulunur.

Reg-i destin seninki rişte-i cândan da nâzûkdür
Tabîb-i bî-mürüvvet bûsegâh-ı nîşter itmîş (G.44.3)

Senin nabzınla destin âşinâ itmek ümîdiyle
Mesîhâ hâne-i hûrşîdden kasd-ı sefer itmîş (G.44.4)

XIX. yüzyılda yaşadığını yazdığı tarihlerden anladığımız Nûrî divan şiirindeki nazire yazma geleneğine uymuş ve Nedim'e *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezinli şu beyitle başlayan gazeli nazire olarak yazmıştır.

Ruhleri sakız gülünden hem beyâz hem kırmızı
Andırır pistânçe-i nârenci bâg-ı sâkızı (G.79.1)

Bu nazire beytinden yola çıkarak Nûrî'nin rind meşrep şairlere olan yakınlığını ve rindane söyleyişe olan yatkınlığını aşağıda verilen şu beyitlerde de görmekteyiz.

Kâkülün ilmigine ben de uzatdım elimi
İl degil mi ilişen zülfüne ey büt İlya (G.7.4)

Alınca leblerün ey gül hayâle dîdelerim
Kızardı serimle mânend lâle dîdelerim (G.63.1)

Cünhası zülfine sarkındılıg imiş yârin
Dün rakîb kâfirini kendim asardım sordum (G.65.3)

*Nûrî kısa kesmem o bütün vasfını ammâ
Zihnim tolaşur muhabbet-i zülfü uzanınca* (G.76.5)

*Sînesin gördük ilik tüğmesin ol meh sökeli
Sökün itmişdik anı sormaga tuyduk sökeli* (G.84.1)

Nûrî Divanı'nda nazire yazıldığı belirtilen bir diğer şair yine 18. yüzyıl sanatçılarından Şeyh Galip'tir. Galip'in *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün* vezni ve 'hatırın hoş tut' redifiyli gazeline Nûrî tarafından nazire söylenmiştir. Öyle ki, Nûrî eserin mahlas beytinde adı yanında Galip'in adını da anmış onun arkası sıra gittiğini açıkça şu şekilde beyan etmiştir.

*Zemîn-i tâzesinde Galib'in Nûrî olur pey-rev
Gönül sahra-yı nâmûsı unutdı hatırın hoş tut* (G.11.6)

Nûrî'nin Şeyh Galip'in ardı sıra gittiğini onun iki gazeli için oluşturduğu tahmisleri ile de anlarız. Bunlardan ilki *mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün* vezni ve elmas redifiyle yazılmış olandır. Nûrî bu tahmisi oluştururken daha evvel belirttiğimiz üzere gönlün arkadaş olduğu gül bahçesi, her mısrasına dut ağacı denmesinin münasip olacağı ifadelerini de kullanır.

*Nûrî o gülistâna gönül oldu ki râgıb
Her mısra'ı 'ûd ağacı dinse münâsib
Nokta degil 'anber saçılır çâr cevânib
Pür-büy-ı ma'nî mi devâtum gibi Gâlib
Ser bezm-i selâtine gelen micmer-i elmâs* (Mh.12)

Nûrî'nin Galip'e yazdığı ikinci tahmis *fe'îlâtün (fâ'îlâtün) fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün (fâ'lün)* kalıbıyla yazılmış hançer redifli tahmisidir.

*Nûrîyâ bak dem-i dâmân-ı gül-i handâna
Bülbülün dîdesi mâ'ildir anınçün kana
Havfüm oldur ki çıka reh-güzâr-ı yârâna
Bir zemîn oldı bu Gâlib ki hased-kârâna
Sûsen ü lâle-i gülzârı ser-â-ser hançer* (Th.9)

5. ŞİİRLERİNDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

Eseri içinde bir de kaside yazan şair bu kasidesini kimin için yazdığını “*HZ. Muhammed’in adaşı, yüce İlyas’ın oğlu*” şeklinde ifade eder.

Semiyi-i Fahr-ı ‘Âlem zâde-i İlyâs-ı vâlâ-şân
*İder mahsûd nice nice ‘unvân ile emsâlin*³⁸ (Ks.3)

Şair Nûrî eseri içindeki bir kıtasını da “*Esbaba Mebnî Sarûhân Defterdârî’na*³⁹ *Virilmiştir*” şeklindeki ifadesinden anlaşıldığı üzere Saruhan Defterdarı’na sunmuştur.

Sürünürse ne ‘aceb dehrde ehl-i ‘irfân
Boynını egmez o vaz’-ı kec-i çarh-ı felege
Hânesinde kimi gördün ki gazanfer besler
Virülür yem yiyecek çare yok elbet eşege (K.5)

Nûrî’nin eseri içerisinde bulunan iki tarihten birisi Hacı ünvanlı **İbrahim Ağa**’nın vefatı üzerine yazılmıştır. Miladi olarak 1845-1846 tarihini gösteren üç beyitlik tarih şöyledir:

“Hâcî İbrâhîm Ağa ol merd-i merdân-zâdenün
Oldı bu dâr-ı fenâda çün ser-i pâline hışt

Çarh-ı hikmetden tulû‘ itdikce hûşîd-i ecel
Mün‘akıdır hâke mi’rât-ı fenâdan hûb u zişt

Cevherin târîhini Nûrî didi bâl-i iftirâk
Medd feni olsun hemîşe sahn-ı sahrâ-yı bihişt(1262)” (T.2.1-2-3)

³⁸ Tarihte adı geçen kişi ile ilgili bilgi elde edilememiştir.

³⁹ Defterdar, bulunduğu ilde Maliye Bakanlığı’nın en büyük memuru ve il ve bağlı ilçeler teşkilatının amiridir. İşlemlerin kanun hükümlerine göre yürütülmesi, denetlenmesi, merkez ve taşradan soruların cevaplandırılması, kanuna aykırı hareketi görülenler hakkında takibatta bulunulması, atamaları il’e ait merkez ve bağlı ilçeler maliye memurlarının sicillerinin tutturulması ile görevli ve sorumludur. (www.maliye.gov.tr)

6. DÜNYA VE SEVGİ ANLAYIŞI

İslamî felsefenin fazilet ve tefekkürünü şair Nûrî’de görmekteyiz. Hayatın boş olduğunu idrak etme erdemiyle örülü bir insanî keşif ile divanını huzurlara sunan Nûrî yazdığı münâcâtlarda çaresizliğini ve yalnızlığını ısrarla vurgulamıştır.

Şair nefse külfet yükleyen dünyevî keyiflerle oyalanılmaması gerekliliğini savunmuştur. Hakk’a tevekkül ederek gözlerin ağlamaktan bitkin düşüp kızarıp güle dönmesi, canın yanıp kül olması kişiyi ölümsüzlük suyuna ulaştıracaktır.

*Hakk’a tevekkül eyleyen çeşmânını gül eyleyen
Cânın yakub kül eyleyen elbet bulur mâ-i bekâ* (Mn.1.3)

Can Allah aşkıyla yakıldığında bağış bulutları ferahlık yağdıracak ve bunun neticesinde susuzlar suya kavuşacaktır. Hekimlerin de dediği üzere dert ile deva aynı damarda dolaşır.

*Ser çeşm-i takdîre bak gezme susuz sokak sokak
‘Aşkıyla cânın nâra yak rizân ola ebr-i ‘atâ* (Mn.1.4)

Nûrî Divanı’nda dikkatimizi celbeden noktalardan birisi de hiç şüphesiz münâcât, na‘t kısmının ardından gelen şiirlerde onun rind tavra sahip olmasıdır. Dini vecibelere duyduğu saygının yanında şair, insanın dünyevi güzelliklerin önü sıra pervasız ve hesapsızca sürüklendiğine de değinmeden duramaz, hatta bunu bir bendde meyhanede gerekli olan ve olmayanlar diye şöyle sıralamıştır:

*Meyhânedede ne sübhâ ne seccâde gerekdir
Ney mey gibi şeyler fakat âmâde gerekdir
Mutrib de gerek sâkî-i sahbâ da gerekdir
Revnağ viremez bezme ‘arak-ı bâde
Hûrşîd iledir cilve-i nûr u fer-i elmâs* (Mh.6)

Nûrî rindliğinin gölgesinden çok öteye gidemez ve kalenderliği kendi sıfatları arasında sayar. Kalender insanın en bilindik vasfı olayların ve şahısların ötesini

düşünmemektir. Kalender huylu olduğunu söyleyen Nûrî bir bendde ya şu ya bu diye tercih yapma ihtiyacı hissetmeyeceğini şu şekilde ifade eder:

*Beni ol ipsiz ile bağlama sen ey meh-rû
Ben kalender-revişim neyleyeyim ya şu bu
Gelse na‘lîn ile çünkü usulatmaz sancu
Çevirir anı gören mihr-i ecelden yana rû
Zannider vaslı kolay yan gelür ol bed-hû
İpe un ser ki begim itmege lâfa âgâz* (Ms.3.3)

Şairin dünya algısına göre feyiz mayası kişinin özünde olması gereken bir unsurdur ve sonradan edinilmesi söz konusu değildir.

*Mâye-i feyz begim herkese kendinde gerek
Kimse her sûreti âyîneye tasvîr idemez* (G.36.2)

Dünyaya kafa tutmayı dileyen kimselerin sonunda yatışması şaire göre kaçınılmaz olandır, nitekim içine doğduğumuz dünyada hepimizi farklı karakter ve farklı kader bekler. Sonuç olarak dünyada birçok mert de bu kaçınılmaz akıbet ile nihayetlendirilmiştir.

*Kalkışan dehr ile ugraşmaga elbet yatışur
Bu cedelgâh-ı fenânın nice merdin görmüşüz* (G.37.4)

Dünyanın nice güzel gül bahçeleri vardır. Bunlar kimi zaman yeryüzünde kimi zaman yeryüzündekilerin yüreklerinde şekillenir. Dünyanın adeti şaire göre şudur: Gülen ağlar, mamur olan da viran olur.

*Zir-i çarhda ‘âkıbet mesrûr olan giryân olur
Resm-i ‘âlem böyledir mâ‘mûr olan vîrân olur* (Mn.5.5)

Nûrî'nin dünya görüşüne göre sır saklamak özellikle ahir zamanda azalmış olan insanî vasıflardandır. Nûrî bunu ifade ederken de zenbili şahit göstermekten geri durmaz.

*Hıfz-ı râz eyleyenin bârını kim olsa çeker
Bu sözüm sanma tehî işte güvâhım zenbîl* (G.57.2)

Dünya üzerinde duygu mimarı ve aktarıcısı olarak belirtilen şairlerin bu vasfa ulaşma halleri farklı farklı vuku bulur. Şair duygularını inceltmeyi başarmış olan kişidir. Şair Nûrî de bu hikmetin özünde bulunanı yar zülfünün vasfını yazmak diye belirler. Öyle ki dil uzatmaya gerek yoktur, bu sözlerde kıl kadar hata bile olmayacak düşüncesi şöyle hayat bulur:

Vasf-ı zülf-i yâr ile inceldi Nûrî sözlerin
Kıl kadar yokdur hatâ uzatma kıl u kâle dil (G.58.6)

Nûrî dünyanın en gizemli ve ahenkli duygusu olan aşkı derin yaşar. Bunu da beytinde yar yanağının zülfüne duyduğu hasretle öldüğü takdirde kavuşmalarına engel olan siyah bahtının kendisine kefen yapılmasını vasiyet eder şekilde ele alır.

Hasret-i zülf-i 'izârunla ölürsem yetişür
Perde-i baht-ı siyâhımdan olursa kefenüm (G.62.2)

Sevgili, Nûrî'nin dünya görüşüne göre cennete dahi değişilmeyecek bir ehemmiyete sahiptir.

Cây-ı ârâmım ola dûzah-ı hecrî yarin
Nûrîyâ sahn-ı bihişte degişürsem vatanım (G.62.7)

Nûrî sevgilinin zalimliği karşısında kötü düşünmek yerine sabreder, vefasızlığı karşısında direnir, ilgisizliği karşısında bütün alakasını onunla besler. Öyle ki sevgili vuslat zamanını sakız gibi çiğneyecek olsa aşık demirden leblebiyi çiğneyeceğini şu şekilde ifade eder:

İktidâen ben de çignerdim timurdan leblebi
Çigneseydi vâ'de-i vuslat gibi bir sakızı (G.79.6)

Bu devran arsasına gözyaşı damlalarını saçan kişilerin dünyaya zikir tanesi ekmiş sayılacağı ve hasat zamanı geldiğinde maksat buğdayı biçeceği şu beyitte ele alınır:

Katre-i eşk saçub 'arsangeh-i devrâna
Dâne-i zikri eken hûşe-i maksûdı biçer (Mk.6.3)

Aşktan güç alındığı fikrini ısrarla vurgulayan şair, sevgiliyi öperken yediği silleinin acı vermeyeceğini bildirir. Sevgiliden ya da ona ulaşma yolunda gelen darbeler acı bile olsa bu acı, tatlı acıdır.

*Yuttugum kanı sorar hasret-i la'linle rakîb
Ni'met-i vasla kanan bile mi hâl acı
Bûs iderken lebini sille yisem de acımam
Cân tatlıysa da ol acı da tatlı acı* (K.3)

Yüreği ve bedeni aşk derdi ile dermansız kalan şair sevgilisinin küsme huyundan o denli sıkılmış haldedir. İçinde bulunduğu hali ister küs ister küsme tenimde yarasız sağlam yerim kalmadı diye belirtir.

*Küs ister küsme bu güftârıma ey şûh-ı sîm-endâm
Tenimde şerhadan hâli 'aceb bir sâg nerem kaldı* (Mf.6)

Yukarıdaki beyitler aracılığıyla zikretmeye çalıştığımız Nûrî'nin dünya ve sevgi anlayışına göre dünya vazgeçilmez gibi görülen bir mekandır. Oysa dünya işleri irade dışı şekillenir, insanlara planlamadığı şeyler yaşatır; nitekim gülen ağlayacak mamur olan ise viran olacaktır.

*Zîr-i çarhda 'âkıbet mesrûr olan giryân olur
Resm-i 'âlem böyledir mâ'mûr olan vîrân olur* (Mn.5.5)

İncelediğimiz divanda Klasik Türk Edebiyatı'nda olduğu gibi sevgi, sevgilinin zulmüyle bile sarsılmayan bir iç savaştır. Sevgili aşğa hiç acımaz, onun duygularına itimat ve hürmet etmez. Buna rağmen Nûrî'de sevgi ve sevgiliden vazgeçme söz konusu değildir.

*Rûşen it her gice var encümen-i agyârı
Ayda bir kerre görün tek bize ey mâh yeter* (G.33.2)

*Beni terbiyyet-i 'aşkı ile çün mum eyledi ol mâh
Çerâg olmaklığım kaldı fakat vuslat ocâğında* (G.75.5)

7. DİVANIN YABANCI KELİME KADROSU

Osmanlı Devleti'nin çeşitli açılardan farklı toplulukları kristalize etme yetisiyle yüzyıllara meydan okumuş bir cihan devleti olma süreci sanata da yansır. Nûrî Divanı'nda zaten Arapça ve Farsça kelimelerle terkipler sık sık karşımıza çıkar. Bunların yanı sıra Nûrî Divanı'nda farklı dillerden kelimeler mevcuttur. Ara ver-, anlamına gelen mayna İtalyancadan alınmıştır:

*Nûrî kulun ardınca koşsun hiç **mayna** virmeyüb*
İşte esîr almaca ey nevres ger istersen oyun (G.67.5)

Nûrî Divanı'nda yabancılara ait isimler sıklıkla karşımıza çıkar Yanol'e, Margo vb.:

*Yandı cânım nâz ile refâtûna ey **Yanol'e***
*Sufilik kalur mı bâde süzer iken **Sofol'e***
*Bakılır mı raks iderken **Mârgo** sag u sola*
*Oynayub hora tepüb yorıldı artık **Yorgul'a***
*Ey **Hristola Hirostosu** seversen gel berü*
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû (Ms.2.1)

Kâkülün ilmigine ben de uzatdım elimi
*İl degil mi ilişen zülfüne ey büt **İlya*** (G.7.4)

Hiç savaşma ki eser savurur o sen savuş
*Savma gel Nûrî-i sermesti başından **Sava*** (G.7.5)

Şair, eserinde bazı farklı ırklardan bahseder. Rum ve Frenk aşağıdaki beyitlerde şu şekilde kullanılmıştır:

*Bir kadeh-i **Rûm** ile râm **Rûm** beçe*
*Bâde virilse gerek bâde-i **Rûmiyle Rûm'a*** (G.7.2)

Bir kâfir için kendümi bir haylice yordum
Bir iş görüb âhir anı da halka tuyurdum

*Aldım elime bir iki taş yoluna turdum
Agyâr-ı segi seng-i reh-i yârla urdum
Çâsâr-ı **Frenk** oldu giyüb efser-i elmâs* (Mh.8)

Şair Nûrî özellikle Hristiyanlıkla ilgili olan kelimelerden fazlaca istifade etmiştir. Hatta papazın çıkardığı istavrosun yapıldığı cümlenin başlangıcını kullanım biçimi bir müstezat gazelden yapılan alıntıda karşımıza şöyle çıkar:

*Görse seni **papas** çıkarır idi **sitavros**
Ey rûh-ı **Hristos**
İstinü mâsûte mu deyü başlayarak tâ
Sırrın ider ifşâ* (G.6.4)

Havra anlamına gelen Künişt, papaz anlamına gelen berhemen ve kiliseleri süsleyen mozaikten yapılan resimleri karşılayan sanem bir dörtlükte birlikte ele alınır.

***Künişt-i h** ahiş-i vaslında yogsa **berhemen cânâ**
Cihândır bulunur elbet kitâb-ı vuslata dâna
Uzatma da'vi'-i nâz u niyâzı böyle pervâ
Teşekkî itmesünler ey **sanem** senden **Mesihâ'**ya* (Ş.4)

Şairin Hristiyan karşılığında tersâ, haç karşılığında çelîpâ, Hz. İsa'yı kucağında taşıdığına inanılan azize Pânâyâna şu şekilde aktarılmıştır:

*Âgûş açalıdan beri ol duhter-i **tersâ**
Mânend-i **çelîpâ**
Geh-vâre-i âgûş-ı **Pânâyâna Mesihâ**
Yaklaşmadı aslâ* (G.6.1)

Papaz kuşağı anlamındaki zünnâr, kilise karşılığındaki mukîm ve put bir beyitte beraber değerlendirilir.

*Mukîm-i deyr-i 'aşkın ey büt-i nâz
'Aceb mi baglasa **zünnâr-ı** firkât* (G.10.10)

8. KULLANILAN VEZİNLER

“Aruz ölçüsü Arapçanın ses dizgesine uygun olarak hecelerin uzun veya kısa, kapalı veya açık oluşuna dayanan bir nasım sistemidir.”⁴⁰ Nûrî genellikle aruzun Remel, Hecez, Muzâri, Recez bahirlerini tercih etmiştir. Kullandığı kalıplar ve kullanım sayıları aşağıda grafiklerle desteklenerek verilmiştir.

Remel Bahri

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün 34

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün 26

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün 2

Hecez Bahri

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün 22

mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün 18

mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fâ‘ilün 4

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün fâ‘ilün 3

mef‘ûlü fe‘ûlün 3

mefû‘lü mefâ‘ilü mefâ‘ilün fâ‘ 3

mefâ‘ilün fâ‘ilâtü mefâ‘ilün fâ‘ilün 2

mef‘ûlü mefâ‘ilün fe‘ûlün 2

mefâ‘ilün feilâtün mefâ‘ilün fe‘ûlün 1

mef‘ûlü mefâ‘ilün fe‘ûlün 1

mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün 1

mef‘ûlü fâ‘ilâtün mef‘ûlü fâ‘ilâtün 1

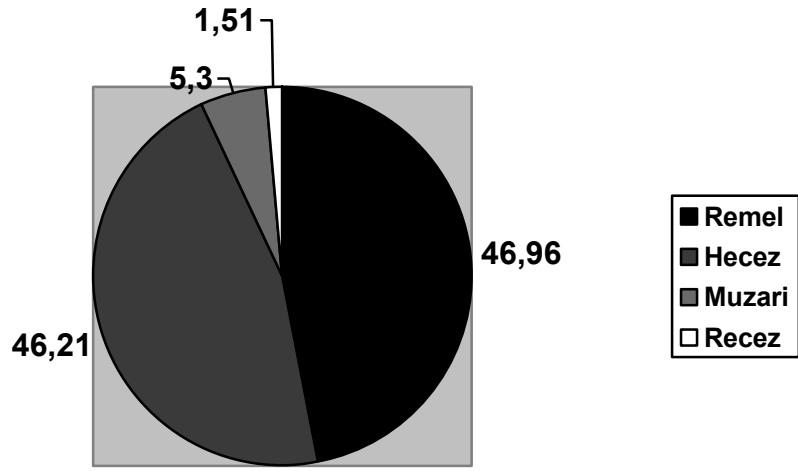
Muzâri Bahri

mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün 7

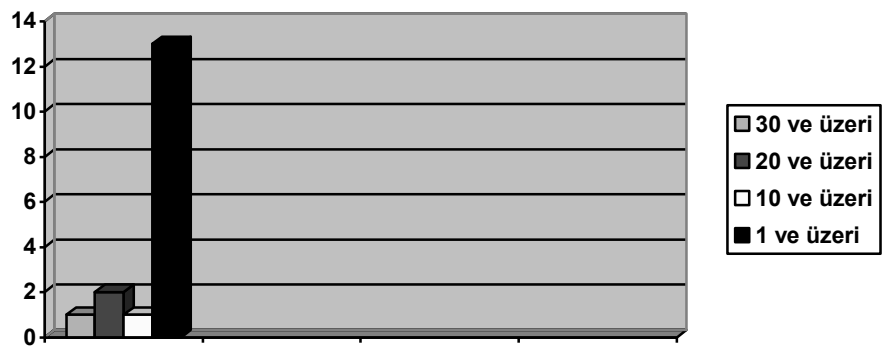
Recez Bahri

müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün 2

⁴⁰ Muhsin Macit; *Ses Yapısı*, Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafik Yay., Ankara 2006, s.186.

Şekil 1 Nuri Divanı'nda kullanılan aruz kalıplarının dağılımı

Şekil 2 Nuri'nin kullandığı aruz kalıplarının sıklığı

9. DEYİMLER VE ATASÖZLERİ

9.1. ATASÖZLERİ

Uzun deneme ve gözlemlere dayanarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel⁴¹ diye tanımlanan atasözü eski Türkçede Göktürk abidelerinde, Uygurlardan kalma eserlerde, XI. Asırda Karahanlılar devrinde Doğu Türk ilinde “söz, haber, mesaj, nutuk, şöhret, şey” manalarına gelen ve “sa” fiilinden türemiş, “sab-sav” kelimesi XIV. Asırda da İslam tesirindeki Kıpçak Sahasında görülür. (...) Son yarım asırda Türkiye’de “atasözü” “atasözleri” şekilleri yaygın hale gelmiştir.⁴²

İncelediğimiz divanda şairin şiirinde atasözlerini deyimler kadar sık kullanmadığını görmekteyiz. Eser içerisindeki atasözleri şunlardır:

Gözden uzak olan gönülden de uzak olur.

İtme gurbetde gönül nâme-i ahbâbı merâk

Olan olur denilür **gözden uzak dilden uzak** (G.50.1)

Hamama giren terler.

Hoy-gerde ten eyle beni ey hammâmı

Germiyyet-i hammâmını vasf eylerler

Meşhûr-ı ‘avâm bir meseldir ki dinür

Germ-âbeye dâhil olan elbet derler (R.1.2)

Mazlumun ahı yerde kalmaz.

İdersen ser-fürû idenleri heb gamla perverde

Figân u nâlesi ‘âşıkların sanma kalur yerde

Ziyâ-yı dîn-i hüsne küfr-i zülfün eyleme perde

Teşekkî itmesünler ey sanem senden Mesihâ'ya (Ş.2)

⁴¹ TDK; *Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 2010, s.140.

⁴² Şükrü Elçin; *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s.623-624.

9.2. DEYİMLER

Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği⁴³ olan deyimler iki veya dah çok kelimededen kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır.⁴⁴

Deyimlerin şair tarafından kullanılmasının nedeni şairin gelecek nesillerle ortak olacak değerlere verdiği önemdedir. Aynı zamanda daha evvel de Sebk-i Hindî akımının bir özelliği olan deyim kullanmanın Nûrî tarafından benimsendiğini söylemiştik.⁴⁵ Şairin kullandığı deyimler aşağıda sıralanmıştır:

Ağır ol-

Ben seni mizân-ı nezzâremde pek kem anladım

Ağır ol tartılma ey zâhid bana artık çekil (G.58.4)

Ağız aç-

Bezm içre nâ-ümmîd olan nakl-i sıhhate

Ağız açar mı sâgar-ı leb-rîz-i ülfete (G.74.1)

Adı karalan-

Heva-yı kâkülünle çünkü adım karelenmişdür

Anınçün sevdiğim neticem dahi biçârelenmişdür (G.32.1)

Aklını dağıt-

Tagıtdı ‘aklımı Nûrî hayâl-i lâ‘l-i lebi

Çün ictimâ‘ına zihnî şarâb olur mâni‘ (G.47.5)

Ağzı sulan-

Raksa çık açub o güllü allı fistânını

Ditresün şevkıyla ditrerken gören pistânını

⁴³ TDK, a.g.e., s.517.

⁴⁴ Elçin, a.g.e., s.642.

⁴⁵ Detaylı bilgi için Bk. 20.

Agzı sulansın gören ruhsâr-ı hoy efşânını
Gönlünü al eyleme me‘yûs gel mestânını
Ey Hıristola Hirostosu seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû (Ms.2.1)

Vasf-ı ruhsârun ile jâle-nisâr olsa gönül
Bülbülün dîdeleri goncânın **agzı sulanur** (G.20.7)

Ağzını topla-

Gürültiyi bıragub **topla agzın** ey vâ‘iz
Bu böyle boş yere âteşlenüb ne patlarsın (M.8)

Aklına gel-

‘Âdemin **hâtırına** Ravza-ı cennet mi **gelür**
Gelse gülzâra hırâmân olarak hûr gibi (G.82.3)

Aklı karış-

Gördüğüm günden berü zülfini **zihnim tolaşık**
Dîde-i bahtım bu yüzden gâh uyur gâh uyanık
Gönli açılsun rakîbünde benim kalbimi yık
Ba‘dezâ yüz suyu dökmez sana bu bagrı yanık
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık (Ms.1.1)

Nûrî kısa kesmem o bütün vasfını ammâ
Zihnim tolaşur muhabbet-i zülfü uzanınca (G.76.5)

Aklını oynat-

‘**Aklım oynatmış** idi sîm-beden bir cân-bâz
İpucu arar idim eylemege ‘arz-ı niyâz
Beni mîzân-i nigâha alub itdi i‘zâz
Gözi bağluları gözlermiş o bî-çare nevâz

Ben sanurdım ki oyundur bana bu itdigi nâz
Nice ‘akreb-meniş erkânsıza oldı dem-sâz (Ms.3.1)

Aradan su sızma-

Goncânın gûşına fıs geçdi sabâ bülbüli de
Yine gavgaya tutuşdurdı güli kızdırdı
Aramızdan su bile **sızmaz** iken sâkîyle
Bir dolâb ile o mug-beçe beni sızdırdı (K.2)

Ayak altında aal-

Düşünce gurbete **kalmaz** mı **ayak altında**
Tutunca kendini hempâye-i zemîn garîb (G.9.4)

Ayak at-

Tartamaz nîk u bed-i ‘âlemi de mîzânsız
Deve tabanı atar lâfi nice erkânsız
Öyle yüksekte gezen düşse gerekdir cânsız
Mih başı gice **ayak atan** cânânsız
Turna ayagı gibi kalsa gerek dermânsız
Menzil-i ‘aşka varan olmalıdır pek kurnaz (Ms.3.4)

Ayak bas-

Elde lâleyle piyâleyle **basub** gülzâra **pây**
Kâkül-i sünbül-nihâdun‘ârız-ı âl üzre yay
Gül yüzün bülbül görüb itsün hezârân hûy u hây
İnsün künc-i tahassürde gönül mânend-i nây
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık (Ms.1.3)

Ne revâ menzil-i hüsne güzelim **bas** da **ayak**
Halka-i hasretini pây-ı dil-i zârıma tak
Pertev-i ‘aşkını da böyle gönüllerde bırak

Cân almaksa merâmın ne gerek öyle bıçak
Rište-i dūd-ı dilimle şerer-i âhıma bak
Gûyya bir ipe çıkmış gibidir âteş-bâz (Ms.3.5)

Sıyt u şöhretle cihân içre ser efrâz oldu
Velveyle **ayagın basmagla** tabl u ‘alem (G.64.5)

Ayağı düze bas- (Düzlüğe çık-)

Kurdun ey şûh Halîme menziline gehvâre
Tıfl-ı nev-sâleler aldatmaga buldun çâre
Ben salıncak gibi sallanmadayım hem-vâre
Eyleme gönlimi de reşkle pâre pâre
Düz ayak bassa kolay yan çiziver agyâre
Bagdaşır olma bucâğında ana harf endâz (Ms. 3.2)

Bağrımı oy-

Bir ayag üzre dönüb dolaş döküb gisûların
Bâde de süz kim süzûlsün nergis-i câdûların
Bağrım oysun reşk-i zülfün sünbül u şebûların
Dilleri dönsün hayâl-i hançer-i ebrûların
Ey Hıristola Hirostosı seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû (Ms.2.4)

Bağrına taş bas-

El ayak çekilmede yavaş yavaş şimdengerü
Var rakîb ile ko bir yastığa baş şimdengerü
Zülfün ohşat ellere sarmaş dolaş şimdengerü
Basayım ben **bağrına** hasretle **taş** şimdengerü
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık (Ms.1.2)

Başa çık-

Zülfi hevesi yolımızı **başa çık**armaz

Beyhûde çekilmiş reh-i ‘aşk içre emekler

(Mk.3.2)

Bir yastığa baş koy-

El ayak çekilmede yavaş yavaş şimdengerü

Var rakîb ile **ko bir yastığa baş** şimdengerü

Zülfün ohşat ellere sarmaş dolaş şimdengerü

Basayım ben bagrıma hasretle taş şimdengerü

Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık

İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık

(Ms.1.2)

Boyun eğ-

Öptürmege pâmâline göstermez iken el etek

Ey serv kaddim rûzigâr **igdirdi** mi yâre **boyun**

(G.67.2)

Sürünürse ne ‘aceb dehrde ehl-i ‘irfân

Boynını egmez o vaz‘-ı kec-i çarh-ı felege

Hânesinde kimi gördün ki gazanfer besler

Virülür yem yiyecek çare yok elbet eşege

(K.5)

Can al-

Ne revâ menzil-i hüsne güzelim bas da ayak

Halka-i hasretini pây-ı dil-i zârıma tak

Pertev-i ‘aşkını da böyle gönüllerde bırak

Cân almaksa merâmın ne gerek öyle bıçak

Rişte-i dūd-ı dilimle şerer-i âhıma bak

Gûyya bir ipe çıkmış gibidir âteş-bâz

(Ms.3.5)

Cân alub cân virür müşterisin aldatmaz

Sûk-ı hüsünde olub gamzeye la‘li enbâz

(G.39.4)

Can at-

Çekerim **cân** atarak cevrimi ey kaşı kemân
Tîr-i azâr senindir nitekim sîne benim (G.62.5)

Canı çık-

Câmı çıksun dili dört parça olub hussâdın
Çâr-ı pâren senin ey şûh deyince çık çık (G.51.4)

Can yak-

Çenâr-âsâ nice **cânlar yak**arken bî-vefâ dünyâ
Dıraht-ı ‘ömri yıkmaz mı yıkılası fenâ dünyâ (G.1.1)

Cân yanar göz kamaşur hem de gönül şevklenür
Paraladıkca o beyâz gerdanı kâfur gibi (G.82.2)

Can ver-

Cân alub cân virür müşterisin aldatmaz
Sûk-ı hüsnünde olub gamzeye la‘li enbâz (G.39.4)

Gönül bağla-

Küfrdür **dil bağlamak** bence o zülf-i kâfire
Pertev-i hüsnin turırken nûr-ı îmânım gibi (G.80.4)

Dik dik bak-

Nihâl kaddine ey gonca **dik dik itdi nigâh**
Eger dönerse yeridir sifâle dîdelerim (G.63.2)

Dili dudağı kuru-

Sa‘y-ı çeşm itme dir âsâyışininşükrîn edâ
Kurudı cân u dilin dili dudağı ammâ
Sırların itmediler seyr idüb anı ifşâ
Teşnelikten açıcak zahm-ı dehân-ı şekvâ

Virdi harcını hemân suya beraber hançer (Th.6)

Dilleri dön-

Bir ayag üzre dönüb dolaş döküb gisûların
Bâde de süz kim süzüksün nergis-i câdûların
Bagrın oysun reşk-i zülfün sünbül u şebûların

Dilleri dönsün hayâl-i hançer-i ebrûların

Ey Hıristola Hirostosı seversen gel berü

Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû (Ms.2.4)

Dil uzat-

Vasf-ı zülf-i yârla inceldi Nûrî sözlerin

Kıl kadar yokdur hatâ **uzatma** kıl u kâle **dil** (G.58.6)

Dizlerinin bağı çözü-

Bir sille urub **dizlerinin bâgını çözdü**

Gîsû-yı perîşâne sitem şâneye mahsûs (G.45.3)

El aç-

Yâ Râbb der-i esrârımı izhâr itme

Mânend-i sadef kimseye **el açdırma**

Gül gibi idüb rûy-ı niyâzım ahmer

Şebnem gibi âb-ı rûhımı saçdırma (R.1)

El ayak çekil-

El ayak çekilmede yavaş yavaş şimdengerü

Var rakîb ile ko bir yastığa baş şimdengerü

Zülfün ohşat ellere sarmaş dolaş şimdengerü

Basayım ben bagrıma hasretle taş şimdengerü

Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık

İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık (Ms.1.2)

El er-

Zimâm-ı zabt-ı esb-i tali'-i bî-dâre **el irmez**

Anınçün gûy-ı mihr-i çarh-ı nâ-hem-vâre **el irmez** (G.35.1)

El etek öptür-

Öptürmege pâmâline göstermez iken **el etek**

Ey serv kaddim rûzigâr igdirdi mi yâre boyun (G.67.2)

Emek çek-

Zülfi hevesi yolımızı başa çıkarmaz

Beyhûde **çek**ilmiş reh-i 'aşk içre **emekler** (Mk.3.2)

Envâr-ı cemâlin dil-i **güm-râha** düşürdüm

Ben mâhımı Yûsuf gibi bir câhe düşürdüm (Mk.3.3)

Eşeklik et-

Zâhide kimse **eşeklik** idiyorsun dimedi

Yükünüz boynuma atın deyü bezme çökeli (G.84.4)

Feleğin sillesini ye-

Âlûde-rûy-ı hûn u gil pâmâl-ı gam bî-çâre dil

Dîvâneye **sille** degil **urdu felek** sad püşt-i pâ (Mn.1.17)

Göğüs ger-

Cevrine **sîne germe** çek kendin

Kurulı bir kemândır ebrû (G.72.2)

Gönlü yan-

Derd-i **dilimi** dün gice ol mâha **yanınca**

Gezdirdi beni gezdiği yerlerde yanınca (G.76.1)

Gönülden çıkma-

Çıkmadı bir dem **gönülden** yâd-ı hatt u zülf-i yâr
Ben o deşti câygâh-ı mûr u mâr etsem gerek (G.53.3)

Gönül kır-

Dil-şiken olma gözümde çıkma ey nâzik beden
Kâse-i billûrını eyler mi hiç işkeşte gül (G.59.2)

Gönlü ol-

Anladım **gönlüm** olunca bend-i zülf-i dil-rubâ
Rûzigârın şîvesi ehl-i dile düşvâr imiş (G.42.2)

Gönül aç-

Göz diken çünkü hezâr olsa n'ola gözlerde hâr
Gönlümü açmak için gönderdiğin bir deste gül (G.59.3)

Göz dik-

Gözün dikedin o mâha her şeb
Hiç görmedi rûy-ı hâb yıldız (G.40.4)

Göz diken çünkü hezâr olsa n'ola gözlerde hâr
Gönlümü açmak için gönderdiğin bir deste gül (G.59.3)

Gezdiğin gülşeni bellerler ise ey gül-fem
Göz diken sana hezâr ölmesine yok şübhem (G.64.1)

Göz diker lutf-ı sipihre olarak şeb-zinde-dâr
Zâhidin ol mah hele barışmamışken yıldızı (G.79.8)

Gözden düş-

Dil-şiken olma **gözümde** çıkma ey nâzik beden
Kâse-i billûrını eyler mi hiç işkeşte gül (G.59.2)

İncü dişler ile bahs idince dâne-i eşk
Düşüb gözümden o dem kadri pest olub kalmış (G.43.3)

Al cânfesler giyüb ol hür çıkdı karşuma
Çerh atlas pûş **gözden düş**di çün şeytân bezi (G.79.2)

Göz kamaştır-

Cân yanar **göz kamaş**ur hem de gönül şevklenür
Paraladıkca o beyâz gerdanı kâfur gibi (G.82.2)

Gözleri çanağa dön-

Nihâl kaddine ey gonca dik dik itdi nigâh
Eger **döner**se yeridir **sifâle dîdelerim** (G.63.2)

Göz süz-

Gayre **göz süz**di kıyâs itme nigâh-ı yâri
Nâs içinden seni ey ‘âşık-ı bî-çâre seçer (Mk.4.3)

Gözü karar-

Zülf-i yâri görelî öyle **kararmış** ki **gözüm**
Bakamam ‘âleme mihr u mehi etsem ‘aynek (G.54.3)

Nûrîyâ **gözler karardır** tâbiş-i nezzâresi
Nakş-ı kâlâ-yı ruh-ı dil-dârdır gisû vü hâl (G.56.5)

Rûze-i hecr ile öyle **kararub dîdelerim**
Yogıdı görmeye ahşamı dahi ümîdi (Mk.5.3)

Gözün aydın!

Şeb deycûr da bak aydını gördi Nûrî
Â benim zülfî siyâhım **gözün aydın** dîmedin (M.11)

Gözüne kestir-

Nezzare mir'ât-ı hüsnün sonra **kesdir çeşmine**

Gerd-i hattın gûşe-i dükkânçe-i berberde gör (G.18.3)

Gözü sulan-

Feryâd-ı şerer bârımıza yansın uyansın

Eflâkı tolansın

Hâbideligi baht-ı siyeh ansın utansın

Çeşmânı sulansın (G.66.1)

Gün göster-

Sipihr-i düne yâ Râbb keremler eyle **gün göster**

Hicâb itsün anub bu itdiği cevr-i firâvânı (Mn.4.11)

Hasret çek-

Hasretin ben çekerim her gice gonca lebimin

Sana ey murg-ı seher gülşen-i 'âlemde gam (G.64.6)

Hatırını hoş tut-

Gönül sahra-yı nâmûsı unuttı **hatırın hoş tut**

Semend-i âh-ı bâşka râh tutdı **hatırın hoş tut** (G.11.1)

În cin cirit oyna- (În cin top oy-)

Hevâ-yı nefis ile nâgâh düşdüm bir cedelgâha hem

Cirid oynar dem-â-dem birbiriyle cünd-i **şeytânî** (Mn.4.7)

İpe un ser-

Beni ol ipsiz ile baglama sen ey meh-rû

Ben kalender revişim neyleyeyim ya şu bu

Gelse na'lîn ile çünkü o sulatmaz sancu

Çevirir anı gören mihr-i ecelden yana rû

Zannider vaslı kolay yan gelür ol bed-hû

İpe un ser ki begim itmege lâfa âgâz (Ms.3.3)

İpucu ara-

‘Aklım oynatmış idi sîm-beden bir cân-bâz

İpucu arar idim eylemege ‘arz-ı niyâz

Beni mîzân-i nigâha alub itdi i‘zâz

Gözi bagluları gözlermiş o bî-çare nevâz

Ben sanurdım ki oyundur bana bu itdigi nâz

Nice ‘akreb-meniş erkânsıza oldı dem-sâz (Ms.3.1)

Kan ile boyan-

Ser-pençe-i bî-dâdın o hûnî-i hevesger

Ol gamzesi hançer

Hûn-ı dil-i bî-vayemize yansın usansın

Kan ile boyansın (G.66.2)

Karalar bağla-

Bahtım **siyehler bağladı** ahım yürekler dagladı

Cân-ı nizârım agladı efkâr-ı dil âh u bükâ (Mn.1.14)

Karalar giy-

Firâk-ı zülfle **kara giyüb** kararmış idi

Değişdi devr-i ‘izârında âle dîdelerim (G.63.5)

Kaş çat-

‘Ebrûvânun **çatarak** çıkmış idi çün ol mâh

Bilmezem cünbiş-i ebrûsına mı itdi nigah

Cân sipâr anıng ahvâline olmuş âgâh

Hunfeşân sitem u nâz degildir billâh

Küşte-i ‘aşk olanın haline aglar hançer (Th. 3)

Kavgaya tutuştur-

Goncânın gûşına fîs geçdi sabâ bülbüli de
Yine **gavgaya tutuşdurdu** güli kızdırdı
Aramızdan su bile sızmaz iken sâkîyle
Bir dolâb ile o mug-beçe beni sızdırdı

(K.2)

Kılı kırk yar-

Hâme-i vasfın da **kılı kırk yarar** ey Nûrî
Göriccek kâkül-i ebrûsunı semmûr gibi

(G.82.5)

Kitabını dür-

Ma'nâ-yı vefâ mekteb-i 'aşk içre bilünsün
Ey tıfl-ı kader **Mushaf-ı** âmâlimi **dürme**

(Mk.2.1)

Kulağına küpe et-

Sözüm bir **dürr-i** yektâ-yı me'ânî oldığın Nûrî
Bilüb ol duhter-i nâzım küpe eyler kulagında

(G.75.7)

Kulak ver-

Kulak tutun neymiş bir nefes dimez kimse
Dem-â-dem eylese mânend-i nâya enîn garîb

(G.9.3)

Kurban ol-

Göz uciyla nigeñün kesmesün ol âfet-i cân
Cânı **kurbân** u gönül olsun ol âhûya yatak

(G.50.2)

Bir bûse virmedin bana **kurbanım** oldığım
'İyd oldı a kuzum idelim gel mu'âyede

(G.77.3)

Kül yuttur-

Niçün **kül yutturdu** da kor gider o yana bu yana
Budur hem kızdıran hem sogudan 'uşşâkı dîlberden

(M.2)

Laf at-

Tartamaz nîk u bed-i ‘âlemi de mîzânsız
Deve tabanı **atar lâfi** nice erkânsız
Öyle yüksekte gezen düşse gerekdir cânsız
Mıh başı gice ayak atan cânânsız
Turna ayagı gibi kalsa gerek dermânsız
Menzil-i ‘aşka varan olmalıdır pek kurnaz

(Ms.3.4)

Lafi kısa kes-

Mû-miyânında sarub ince hayâle zihnin
Kısa kesme gelicek zülfüne kıl **lâfi** dırâz

(G.39.3)

Meydana çık-

Rumûz-ı hattın **ider** bûse h’âhişe **ibrâz**
‘Aceb ki da’vî-i ‘aşka kitâb olur mâni’

(G.47.2)

Oltaya takıl-

Biraz suyunca gidüb zülfüne dil eylemiş
Misl-i mâhı **giriftâr-ı şest** olub kalmış

(G.43.3)

Sır verme-

Sır virmedi agyâra dil çün oldı pâre pâre dil
Sen var iken bî-çâre dil ya kime itsün ittikâ

(Mn.1.15)

Sokak sokak gez-

Ser çeşm-i takdîre bak **gezme** susuz **sokak sokak**
‘Aşkıyla cânın nâra yak rizân ola ebr-i ‘atâ

(Mn.1.4)

Söz at-

Her söylediğin ‘âşıkına saçmadır ammâ
Söz atma dil-i zârıma çokdan berelidir

(G.23.2)

Hâlin düşünüb nâleler eylerdim o şûhun
Söz atdı işitdim bu gice yıldıza bülbül
Eglence olursa n'ola şeb tâ-be-sehergâh
Ey gonca dehânım bize yıldız size bülbül (K.4)

Söze başla-

Eylesem **âgâze-i güftârdır** rîşüm gören
Ey sakal dîvânesi söylediğin sidre gibi (T.1.1)

Sözünü kes-

Baş çıkamaz **sözünü kes**direyim dirse rakîb
Nûrî söyletmeyegör kimse kazımaz o keli (G.84.5)

Su gibi ezberle-

Mâ-cerâ-yı gamı dil **su gibi ezber eyle**
Bakılırsa yine çeşmim gibi takrîr idemez (G.36.4)

Suyuna git-

Biraz **suyunca gidüb** zülfüne dil eylemiş
Misl-i mâhı giriftâr-ı şest olub kalmış (G.43.4)

Taş kalp

Elde lâleyle piyâleyle basub gülzâra pây
Kâkül-i sünbül-nihâdun'ârız-ı âl üzre yay
Gül yüzün bülbül görüb itsün hezârân hûy u hây
İnesün künc-i tahassürde gönül mânend-i nây
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey **seng-dil** mey şîşe-i kalbim kırık (Ms.1.3)

Tel kırma-

Her yüzce hatâ gönül cânâneye mahsûs
Tel kırmamak ancak dil-i dîvâneye mahsûs (G.45.1)

Yan çiz-

Yan çizer yanıma ey Yani yanaş disem ana
Yandım ey meh yerini söyle disem dir Yanya (G.7.1)

Bütün ‘uşşâkına **yan çiz**se de yârim diseydım ben
Yemîn etsem yeridir her işim bir sözle saglardı (G.81.3)

Yan gel-

Beni ol ipsiz ile bağlama sen ey meh-rû
Ben kalender revişim neyleyeyim ya şu bu
Gelse na‘lîn ile çünkü o sulatmaz sancu
Çevirir anı gören mihr-i ecelden yana rû
Zannider vaslı kolay **yan gelür** ol bed-hû
İpe un ser ki begim itmege lâfa âgâz (Ms.3.3)

Yan gelmek çünkü deryâ-yı visal içre muhâl
Fülk-i ‘ömrüm sîne-dâr-ı rûzigâr etsem gerek (G.53.2)

Yola düş-

Düşmüş yola mestâne o hûrşîd-i cihân-suz
Girmiş yine devrâne o hûrşîd-i cihân-suz
Mâ’ildir iki yana o hûrşîd-i cihân-suz
Çıkmış yine meydâna o hûrşîd-i cihân-suz
Bâlâ-yı belâ-hîzün idüb mahşer-i elmâs (Ms.3.9)

Yüz sür-

Deşt-i ragbetden düşürdi mest-i nâzm gönlümi
Yüz sürer hâk-ı niyâza sâgar-ı işkestesi (G.78.3)

Yüz verme-

Bakmaz yüzüme çünkü iki yüzlü rakîb var
Nûrî gibi **yüz virmesem** ol mehveşe layık (G.52.5)

Virmesen ol iki yüzlü yâre **yüz**
Sende ey dil olmaz idi yâre yüz (G.38.1)

Takati kesil-

Cihânın tîg-1 cevrenden usandım yâ Resûlla'llâh
Kesildi tâkatim artık tayandım yâ Resûlla'llâh (N.1.1)

Telef et-

Telef itdim nûkud-1 ömrüme sûk-1 fenâ içre
Ölüm ile belâyı satun aldım yâ Resûlla'llâh (N.2.3)

Tuzluya otur-

Tuzlu oturur sonra deyü ekşime zâhid
Hem sirkelenüb meykededden atma kapagı (M.3)

Zihin aç-

Tolaşub **zihnim** açınca bahs-1 zülf u hâli
Oldı zincîr-i sühan böyle müselsel muttasıl (G.58.3)

Zihin top-

Tagıtdı 'aklımı Nûrî hayâl-i lâ'l-i lebi
Çün **ictimâ'ına zihnin**şarâb olur mâni' (G.47.5)

İKİNCİ BÖLÜM

DİVAN

1. METİNDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

ا	Â â/ e / Ā ā	ض	D d / Ž ž
ء	‘, a, e, ı, i, u, ü	ط	Ṭ ṭ
ب	B b	ظ	Z z
پ	P p	ع	‘
ت	T t	غ	Ğ ğ
ث	S s	ف	F f
ج	C c	ق	Q q
چ	Ç ç	ك	k, g
ح	H h	گ	g, ğ
خ	H h	ڭ	ñ
د	D d	ل	L l
ذ	Z z	م	M m
ر	R r	ن	N n
ز	Z z	و	V v/ o, ö, u, ü / Ū ū / Ū ū
ژ	J j		
س	S s		
ش	Ş ş	ه	h, a, e
ص	Ş ş	ی	y, ı, i,

2. DİVAN METNİ VE NESRE ÇEVİRİLMİŞ HALİ

NÜRİ DİVANI

1.

Bismillahi 'r-rahmani 'r-rahīm

Münācāt

müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

- 1b
1. Bed eyle ismu'llāh ile ey hāme-i şirīn edā
Gir rāh-ı 'aşka āh eyle reh-ber ola luṭf-ı Ḥudā
 2. Nām-ı Ḥudā'yı yād it bābından istimdād it
'Aşk ile feryād it aḡyāre itme ilticā
 3. Ḥaqq'a tevekkül eyleyen çeşmānını gül eyleyen
Cānın yaḡub kül eyleyen elbet bulur mā-i beḡā

Münācāt

1. *Ey hāme-i şirīn-edā, ismu'llāh ile bed eyle! Rāh-ı 'aşka gir, āh eyle, luṭf-ı Ḥudā reh-ber ola.*⁴⁶
 - *Ey şirin edalının kalemi, Allah'ın ismi ile başla! Aşk yoluna gir, ah eyle, Huda'nın lütfü rehberin olsun.*⁴⁷
2. *Nām-ı Ḥudā'yı yād it, bābından istimdād it, (Allah) 'aşkı ile feryād it; aḡyāre ilticā itme.*
 - *Allah'ın adını an, kapısından yardım iste, Allah aşkıyla feryat et; yabancılara sığınma.*
3. *Ḥaqq'a tevekkül, çeşmānını gül, cānın yaḡub kül eyleyen (kişi) elbet mā-i beḡā bulur.*
 - *Hakk'a tevekkül, gözünü gül, canını yakıp kül eyleyen kişi elbette sonsuzluk suyunu bulur.*

⁴⁶ Beyit ve bendler düz cümle halidir.

⁴⁷ Beyit ve bendlerin aslına sadık kalınarak Türkiye Türkçesine akırdım.

4. Ser çeşm-i takdîre baķ gezme susuz şoķaķ şoķaķ
'Aşķıyla cānın nāra yaķ rizān ola ebr-i 'atā
5. Ey pādīşāh-ı baħr u ber 'aşķıñ ile şām u seher
Devrān ider şems u ķamer ķuldur saña arz u semā
6. Cān u cihāna ħūkm iden kevn u mekāna ħūkm iden
İķlīm-i cāna ħūkm iden ancaķ cenābıñdır şehā
7. Yā zü'lcelālü'l-cemāl ķaldım bu yolda bī-mecāl
Ālām-ı dehre pāymāl itme be-ħaķķı Muşţafa
8. Olsun şalāt-ı bī- ħisāb elbette eyler kām-yāb
Dergāhıdır ħüsnü'l-me'āb oldur şeh-i mülk-i şafā

-
4. *Ser çeşm-i takdîre baķ, susuz şoķaķ şoķaķ gezme. Cānın(ı onun) 'aşķıyla nāra yaķ, (sana) ebr-i 'atā rizān ola.*
 - *Önce takdir gözüne bak, susuz sokak sokak gezme. Canını onun aşķıyla nara yak, sana baķış bulutu yağdırısın.*
 5. *Ey pādīşāh-ı baħr u ber! 'Aşķıñ ile şām u seher, şems u ķamer devrān ider. 'Arz u semā saña ķuldur.*
 - *Ey deniz ve yerin padişahı! Aşķın ile sabah akşam güneş ve ay yer değiştirir. Arz ve sema sana kuldur.*
 6. *Şehā! Cān u cihāna, kevn u mekāna, iķlīm-i cāna ħūkm iden ancaķ cenābıñdır.*
 - *Ey padişah! Can ve cihana, vücut ve mekana, can memleketine ħükmeden ancak büyüklüğüdür*
 7. *Yā zü'lcelālü'l-cemāl! Bu yolda bī-mecāl ķaldım. Be-ħaķķı Muşţafa (beni) ālām-ı dehre pāymāl itme.*
 - *Ya zü'lcelal'ül cemal! Bu yolda mecalsiz kaldım. Mustafa hakkı için beni dünyanın kederlerine ayakaltı etme.*
 8. *Şalāt-ı bī-ħisāb olsun elbette kām-yāb eyler, oldur şeh-i mülk-i şafā, ħüsnü'l-me'āb (onun) dergāhıdır.*
 - *Hesapsız salat olsun elbette bahtiyar eyler; o safā mülkünün padişahıdır, geri dönülecek güzel yer onun dergahıdır.*

- 2a
9. Oldur cihāniñ mefharı hem sevgüli peygāmbəri
İklīm-i vaşlın rehberi sulţān-ı ceyš-i enbiyā
10. Murğān-ı ‘aşkıñ pençesi oldı gönül eglencesi
Ey bāğ-ı vuşlat goncası ey verd-i gülzār-ı vefā
11. Dergāhıña kim intisāb itse olur keşf-i hicāb
Şaqlar gözünde afitāb-ı hak-ı rehūñ çün tūtiyā
12. Tek fetḥ ola bāb-ı ümīd ‘uşşāka rāh olmaz ba‘īd
Tā itmesün Rabb-ı Mecīd şeh-rāh-ı ‘aşkıñdan cūdā
13. Rāh-ı emelde baña āh hem-rāh iken baḥt-ı siyāh
Olmaz mı āyā yā İlāh şahrā-yı maqşad rū nümā

-
9. *Cihāniñ mefharı, hem sevgüli peygāmbəri, iklīm-i vaşlın rehberi, sulţān-ı ceyš-i enbiyā oldur.*
- *Cihanın övüncü, hem de sevgili peygamberi, vuslat memleketinin rehberi, peygamberler ordusunun sultanı odur.*
10. *Ey bāğ-ı vuşlat goncası! Verd-i gülzār-ı vefā murğān-ı ‘aşkıñ pençesi gönül eglencesi oldı.*
- *Ey vuslat bağı goncası. Vefa bahçesinin gülü aşk kuşunun pençesi gönül eglencesi oldu.*
11. *Dergāhıña kim intisāb itse keşf-i hicāb olur,. Tūtiyā, çün (o) gözünde afitāb-ı hak-ı rehūñ şaqlar!*
- *Dergahına kim intisap etse utancı keşfeder. Ey tuti, çünkü o gözünde hak yolunun güneşini saklar!*
12. *Tek bāb-ı ümīd fetḥ ola ‘uşşāka rāh ba‘īd olmaz. Rabb-ı Mecīd, (aşıkları) şeh-rāh-ı ‘aşkıñdan tā cūdā itmesün.*
- *Yeter ki ümit kapısı fethedilsin, aşıklara yol uzak olmaz. Mecīd Allah, aşıkları aşk yolundan uzak etmesin.*
13. *Āh rāh-ı emelde baḥt-ı siyāh baña hem-rāh iken āyā yā İlāh şahrā-yı maqşad rū nümā (yol arkadaşım) olmaz mı?*
- *Ah emel yolunda siyah baht bana yol arkadaşı iken, acaba yā İlāh maksat sahrasının yüzü yol arkadaşım olmaz mı?*

14. Bahtım siyehler bağladı ahım yürekler dağladı
Cân-ı nizârım ağladı efkâr-ı dil âh u bükâ
15. Sır virmedi ağıyâra dil çün oldu pâre pâre dil
Sen var iken bî-çâre dil yâ kime itsün ittikâ
16. Arttıkça artar ğuşşası takrîre gelmez kışşası
Miñnetdir ancak hişşesi gönülüm gibi yok bî-nevâ
17. Âlûde-rûy-ı hûn u gil pâmâl-ı ğam bî-çâre dil
Dîvâneyle sille değil urdı felek şad püşt-i pâ
18. Kâdrimi pek dün eyledi cân u dili hûn eyledi
Hâlim diğer gün eyledi cevri-i sipîhr-i bî-vefâ

-
14. *Efkâr-ı dil âh u bükâ bahtım siyehler bağladı, ahım yürekler dağladı, cân-ı nizârım ağladı.*
 - *Gönül efkarının ah ve ağlamalarıyla bahtım siyahlar bağladı, ahım yürekler dağladı, zayıf canım ağladı.*
 15. *Dil ağıyâra sır vermedi çün pâre pâre oldu, bî-çâre dil sen var iken yâ kime ittikâ itsün?*
 - *Gönül yabancıya sır vermedi çünkü pare pare oldu. Çaresiz gönül, sen varken ya kime bağlansın?*
 16. *Ğuşşası arttıkça artar, kışşası takrîre gelmez, hişşesi ancak miñnetdir gönülüm gibi bî-nevâ yok.*
 - *Kederi arttıkça artar, kıssası anlatmaya gelmez. Hissesi ancak miñnettir gönülüm gibi sessizlik yok.*
 17. *Bî-çâre dil pâmâl-ı ğam âlûde-rûy-ı hûn u gil(dir). Felek dîvâneyle sille değil, şad püşt-i pâ urdı.*
 - *Biçare gönül gam ayağının altında kan ve çamurun yüzüne bulaşmış. Felek, divaneye sille değil yüz tekme vurdu.*
 18. *Cevri-i sipîhr-i bî-vefâ kâdrimi pek dün, cân u dili hûn, hâlim diğer gün eyledi.*
 - *Vefasız feleğin zulmü kâdrimi pek aşağılık, gönlü ve canı kan, halimi başka renk eyledi.*

19. Yād itdi dil pādişāhını çok taşā urdı başını
Aķıtdı çeşmim yaşını bu ķāle gelmez mā-cerā
20. Bir yār-ı ġārum ķalmadı hiç rāz-dārum ķalmadı
Şabr u ķararum ķalmadı senden meded yā Rabbenā
21. Mānend-i çeşm-i ‘andelīb soldı gül-i sabr u şekīb
Bu derde yoķ özge tabīb olursa sendendir devā
22. Fülk-i dile itdik süvār baħr-ı ġama yoķ mı kenār
Göster yeter bu inñizār iķlim-i elñāfiñ baña
23. Naķdine-i raħmet seniñ sermāye-i kudret seniñ
Çün kāle-i şefķat seniñ neyle olur biġ u şirā

-
19. *Dil pādişāhını yād itdi, başını çok taşā urdı. Bu ķāle gelmez mā-cerā çeşmim yaşını aķıtdı.*
 - *Gönül padişahını yaddetdi, başını çok taşā vurdu. Bu esası olmayan macera gözyaşını akıttı.*
 20. *Bir yār-ı ġārum, hiç rāz-dārum, şabr u ķararum ķalmadı. Yā Rabbenā, meded senden(dir)!*
 - *Bir mağara dostum, hiç sır tutanım, sabrım ve kararım kalmadı. Yā Rabbena, medet sendendir!*
 21. *Gül-i sabr u şekīb, mānend-i çeşm-i ‘andelīb soldı. Bu derde özge tabīb yoķ devā olursa sendendir.*
 - *Sabır ve tahammül gülü bülbülün gözü gibi soldu. Bu derde başka tabip yok deva olursa sendendir.*
 22. *Fülk-i dile süvār itdik, baħr-ı ġama kenār yoķ mı? Yeter bu inñizār baña iķlim-i elñāfiñ göster.*
 - *Gönül gemisine süvar ettik, gam denizine kenar yok mu? Bu intizar yeter, bana lütuf memleketini göster*
 23. *Naķdine-i raħmet, sermāye-i kudret, kāle-i şefķat seniñ biġ u şirā neyle olur?*
 - *Rahmet kazancı, kudretin sermayesi, şefkat kalesi hepsi senindir. Alışveriş neyle olur?*

24. Her ŧeb uluñ Nūrī-i zār ŧub-ı merāma yol arar
Malab budur ey Kirdikār pūr-nūr ola deŧt-i duā
- 2b 25. Rāh-ı ümīd ire saña bildim ki yodur reh-nümā
Envār-ı luf-ı Kibriyā hem-rāhıñ olsun Nūrīyā

Diger Mūnācāt

2.

fā'ilatūn fā'ilatūn fā'ilatūn fā'ilūn

1. Ey zāhīr-i zu'afā Hāzret-i Ha Celle Celāl
Dest-gīr-i ğurebā Hayy u Hudā-yı mūte'āl
2. Hāzretiñde bir olur mūr u Süleymān seniñ
ŧeh-i evreng-i dil-i 'āŧı-ı pest u pāmāl

24. *Her ŧeb uluñ Nūrī-i zār ŧub-ı merāma yol arar. Malab budur ey Kirdikār deŧt-i duā pūr- nūr ola.*

➤ *Her gece kulun alayan Nūrī meram sabahına yol arar. Maksat budur ey Allah dua avucu kazan dolu nur olsun.*

25. *Nūrīyā! Rāh-ı ümīd ire bildim ki saña reh-nümā yodur. Envār-ı luf-ı Kibriyā hem-rāhıñ olsun.*

➤ *Ey Nūrī! Ümit yolu iinde bildim ki sana yol gösteren yoktur. Allah lūtfunun aydınlığı yol arkadaŧın olsun.*

Diger Mūnācāt

1. *Ey zāhīr-i zu'afā Hāzret-i Ha Celle Celāl, dest-gīr-i ğurebā Hayy u Hudā-yı mūte'āl...*

➤ *Ey zayıfın yardımcısı Hak celle celal hazretletleri, gariplerin elinden tutan yüce Hayy ve Hudā...*

2. *ŧeh-i evreng-i dil-i 'āŧı-ı pest u pāmāl, seniñ hāzretiñde mūr u Süleymān bir olur.*

➤ *Aŧağlık ve ayakaltı aŧığın gönül tahtının padiŧahı, senin huzurunda karınca ve Süleyman bir olur.*

3. Raqam-ı kudretiniñ noqtası mäh u hürşid
Defter-i hikmetiniñ bir varağı rüz u leyāl
4. Gülşen-i rahmetiñe baħr-ı muhiť bir şebnem
Bülbül-i n‘imetiñe arz u semā dū şebbāl
5. Lücce-i merħametüñ içre şadef-i ‘arş-ı azīm
Dürc-i lütfuñda çün envār-ı du‘ā silk-i lā‘l
6. Dānesi kefe’-i mizān-ı hayāle şıgmaz
Gelse de hüşe-i elťāfiñ eger bir mişķāl
7. Olsa ayiñe’-i idrākim eger bir deryā
Zerre-i fikretimiñ her birisi olsa cibāl

-
3. *Raqam-ı kudretiniñ noqtası mäh u hürşid, defter-i hikmetiniñ bir varağı rüz u leyāl(dir).*
 - *Kudret yazının noktası ay ve güneş, hikmet defterinin bir sayfası gün ve gecedir.*
 4. *Bir şebnem gülşen-i rahmetiñe baħr-ı muhiť(tir), bülbül-i n‘imetiñe arz u semā dū şebbāl(dir).*
 - *Bir şebnem rahmet bahçesini kuşatan denizdir, nimet bülbülüne yer ve gök iki kanatlıdır.*
 5. *Lücce-i merħametüñ şadef-i ‘arş-ı azīm içre, çün envār-ı du‘ā dürc-i lütfuñda silk-i lā‘l(dir).*
 - *içinde merhamet incisi azim arşının sedefi içinde, çünkü dua ışığı lütfunun sandığında lal dizisidir.*
 6. *Eger bir mişķāl gelse de hüşe-i elťāfiñ (ölçse) dānesi kefe’-i mizān-ı hayāle şıgmaz.*
 - *Eğer bir ağırlık ölçüsü gelse de ölçse lütuf salkımının tanesi hayal terazisinin kefesine sığmaz.*
 7. *Eger ayiñe’-i idrākim bir deryā, zerre-i fikretimiñ her birisi cibāl olsa...*
 - *Eğer idrak aynam bir derya, fikret zerremiñ her birisi dağ olsa...*

8. Vaşf-ı mihr-i keremiñ qanda bu ‘āciz qanda
Dil uzatmaq hele t‘arīfine bir emr-i muḥāl
9. Mālik‘ü’l-mülk şahā muḳtedire kim sensiñ
Nice nā-çāra viren mertebe’-i ‘ālū’l-‘āl
10. Benem ol ta’ir pervāz zeni deşt-i keder
Benem ol dāne ḥor-ı ḥırmen-i endūh u melāl
11. Öyle pāmāl-i ğam-ı baḥt-ı siyeh-kārım ki
Bende yoḳ biñde biri hele raḥm-ı taḳrīre mecāl
12. Ḥātıra-ı enverine düşsem eger bir ferdiñ
Döşenür ‘arşa-i endişesine ferş-i zılāl

-
8. *Vaşf-ı mihr-i keremiñ qanda, bu ‘āciz qanda? Hele dil uzatmaq t‘arīfine bir emr-i muḥāl.*
 - *Kerem güneşinin vasfi nerede, bu aciz nerede? Hele tarifine dil uzatmak olmayacak bir emirdir.*
 9. *Şahā! Mālik‘ü’l-mülk muḳtedire kim mertebe’-i ‘ālū’l-‘āl nice nā-çāra (çare) viren sensiñ.*
 - *Ey padişah! Mülke sahibi muktedirsin ki yüce mertebende bunca çaresize çare veren sensin.*
 10. *Deşt-i keder ol ta’ir pervāz zeni, ol dāne ḥor-ı ḥırmen-i endūh u melāl benem.*
 - *Keder çölünde o kanat çırparak uçan benim, o gam mahkumunun ter tanesi ve sıkıntısı benim.*
 11. *Öyle pāmāl-i ğam-ı baḥt-ı siyeh-kārım ki hele bende raḥm-ı taḳrīre mecāl(in) biñde biri yoḳ.*
 - *Öyle siyah bahtımın gam ayağının altındayım ki hele bende binde birini anlatmaya mecal yok.*
 12. *Eger bir ferdiñ ḥātıra-ı enverine düşsem ‘arşa-i endişesine ferş-i zılāl döşenür.*
 - *Eğer bir ferdin nurlu hatırına düşsem endişe arsasının yaygın gölgesi döşenir.*

3a

13. O siyeh-i rüz-ı gamem ki baķıcaķ mi‘rāta
Göremem ayīne‘-i ‘ālem içinde eşķāl
14. ‘Ālem-i sırr u hafiyāt iken ğavānın ‘unvānıñ
Ne revā idi baña tā bu ķadar başt-ı meķāl
15. Pertev-i lütfiñi ğünden ğüne efvün eyle
Çeşm-i Nüriyā ziyā baķş ola mānend-i hilāl

Diger Münacāt

3.

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Düşmüşüm ķaldır elim şundum saña yā Rabbenā
Mest-i hicrānum beni bildir baña yā Rabbenā
2. Dil şaşırđı ķaldı deşt-i miħnet içre rāhını
Ķāşıd-ı elťāfiñ eyle reh-nümā yā Rabbenā

-
13. *Siyeh-i rüz-ı gamem ki mi‘rāta baķıcaķ ayīne‘-i ‘ālem içinde eşķāl göremem.*
 - *Ĝam ğününün siyahındayım ki aynaya bakınca alem aynası içinde eşķal göremem.*
 14. *Ĝavānın ‘unvānıñ ‘ālem-i sırr u hafiyāt iken baña tā bu ķadar başt-ı meķāl ne revā idi.*
 - *Zengininin unvanı sır ve ğiz alemiyken bana ta bu kadar söz açmanın uzatılması ne revaydı.*
 15. *Çeşm-i Nüriyā pertev-i lütfiñi ğünden ğüne efvün eyle mānend-i hilāl ziyā baķş ola.*
 - *Ey Nürī’nin ğözü lütuf ışığını ğünden ğüne fazlalaştır, hilal gibi ben aydınlık bahşetsin.*
- Diger Münacāt**
1. *Yā Rabbenā! Düşmüşüm ķaldır, saña elim şundum, mest-i hicrānum beni baña bildir.*
 - *Yā Rabbena! Düşmüşüm kaldır, sana elim sundum, hicran mestinim beni bana bildir.*
 2. *Yā Rabbenā! Dil, rāhını deşt-i miħnet içre şaşırđı ķaldı. Ķāşıd-ı elťāfiñ reh-nümā eyle.*
 - *Yā Rabbena!! Ĝönül, yolunu mihnet çölü içinde şaşırđı kaldı. Lütuf kasideni yol gösterici eyle.*

3. Dīde-i cāna ne şūretler ne günler gösterir
Mevc-i rengārenk-i mir'āt-ı fenā yā Rabbenā
4. Nice olur cümle aḥvālim saña mā'lūm iken
İtmek ist'ilāma āyā ictirā yā Rabbenā
5. Müznībine bāb-ı iḥsānıñ bugün meftūḥ iken
Ġayri kime eyleyem ben ilticā yā Rabbenā
6. Āsitān-ı dergeh-i lütfuñ iken cāy-ı penāh
Ḳanḳ-ı bāba eylesün dil ittikā yā Rābbenā
7. Mülk u memlūke ancak enseb oldur dā'imā
Pādişāhından 'aṭā ḳuldan ḥaṭā yā Rabbenā
8. Çünkü sensiñ dād-res beyhūde ben itmekteyim
Miḥnet-i devrān ile āh u bükā yā Rabbenā

-
3. *Yā Rabbenā! Mevc-i rengārenk-i mir'āt-ı fenā dīde-i cāna ne şūretler, ne günler gösterir?*
 - *Yā Rabbena! Yokluk aynasının rengarenk dalgası can gözüne ne suretler, ne günler gösterir?*
 4. *Yā Rabbenā! Saña cümle aḥvālim mā'lūm iken āyā ist'ilāma ictirā itmek nice olur?*
 - *Yā Rabbena! Sana cümle ahvalim malumken acaba bilgi istemeye cesaret etmek nasıl olur?*
 5. *Yā Rabbenā! Bugün bāb-ı iḥsānıñ müznībine meftūḥken ḡayri ben kime ilticā eyleyem?*
 - *Yā Rabbena! Bugün ihsan kapın günahkarlarına açılmışken şimdi ben kime sığınayım?*
 6. *Yā Rābbenā! Cāy-ı penāh lütfuñ iken āsitān-ı dergeh-ı dil ḳanḳ-ı bāba ittikā eylesün?*
 - *Yā Rabbena! Sığınağım lütuf dergahının eşığı iken gönül hangi kapıya sığınır?*
 7. *Yā Rabbenā! Mülk u memlūke pādişāhından ancak 'aṭā, ḳuldan dā'imā ḥaṭā enseb oldur.*
 - *Yā Rabbena! Mülk ve memlūke padişahından ancak lütf, kuldan daima hata münasib olur.*
 8. *Yā Rabbenā! Çünkü dād-res sensiñ ben beyhūde miḥnet-i devrān ile āh u bükā itmekteyim.*
 - *Yā Rabbena! Çünkü yardımcı sensin ben beyhude devran mihnetiyle ah ve ağıt itmekteyim.*

9. Tîğ-i azār-ı felek aķıtdı eşmim yaşını
Kesdi tābım bir aşılız mā-cerā yā Rabbenā
10. Rūzigār ile nedendir pāyımız bölüşmedik
Hırmen-i evķātım oldu ber-hevā yā Rabbenā
- 3b 11. Vaşl-ı sāhil olur baħr-ı ye’sden fülk-i dil
Feyz-i elķāfiñ olursa nā-Hudā yā Rabbenā
12. Jeng-i mir’āt-ı dili eylerdi mişl-i āfitāb
Virse ger rüşenger-i luţfiñ-ı cilā yā Rabbenā
13. Pençe-i mihre dönerdi zerre-i ümmīdimiz
Feyz-i iħsāniñdan alsaydı ziyā yā Rabbenā
14. Nūr-i pür-cürm u ‘işıyāniñ budur kim maķşadı
Nūr-ı raħmetle ola dest-i du‘ā yā Rabbenā

-
9. *Yā Rabbenā! Tîğ-i azār-ı felek çeşmim yaşını aķıtdı, bir aşılız mā-cerā tābım kesdi.*
➤ *Yā Rabbenā! Felek engelinin kılıcı gözyaşımı akıttı, bir aşılız macera gücümü kesti.*
10. *Yā Rabbenā! Rūzigār ile pāyımız nedendir bölüşmedik. Ber-hevā hırmen-i evķātım oldu.*
➤ *Yā Rabbenā! Rūzgarla payımızı nedense bölüşemedik. Rūzgar hevesimi saçan harman vaktim oldu.*
11. *Yā Rabbenā! Nā-Hudā baħr-ı ye’sden feyz-i elķāfiñ fülk-i dil olursa vaşl-ı sāhil olur.*
➤ *Yā Rabbenā! Gemi kaptanı lütfunun feyzi olursa gönül gemisi keder denizinden sahile ulaşır.*
12. *Yā Rabbenā! Ger rüşenger-i luţfiñ-ı cilā virse jeng-i mir’āt-ı dili mişl-i āfitāb eylerdi.*
➤ *Yā Rabbenā! Eğer cila lütfunun parlaklığını verse gönül aynasının pasını güneş gibi ederdi.*
13. *Yā Rabbenā! Zerre-i ümmīdimiz feyz-i iħsāniñdan ziyā alsaydı, pençe-i mihre dönerdi.*
➤ *Yā Rabbenā! Ümidimizin zerresi ihsan feyzinden ışık alsaydı, güneş pençesine dönerdi.*
14. *Yā Rabbenā! Nūr-i pür-cürm u ‘işıyāniñ maķşadı budur kim dest-i du‘ā nūr-ı raħmetle ola.*
➤ *Yā Rabbenā! Suç ve isyan dolu Nūr-i’nin maksadı budur ki dua avuçları rahmetinin nuruyla dolsun.*

Diger Münacât

4.

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1. Dem-â-dem 'aşk ile şad çāk iden ceyb u giribānı
İder zertār-ı tevfiķ ile tezyîn hāme-i cānı
2. Olanlar rākib-i esb-i tevekkül kavle almazlar
Hücüm-ı leşger-i pür-zür-ı gülān-ı beyābānı
3. Şalanlar keşti-i tedbîrini deryā-yı taqđire
'Aceb hiçe şayarlar rūzigār-ı mevc-i tūfānı
4. Olan ya'ni tevekkültü 'alellāh bendine beste
Tolaşmaz beyhude dīvāneveş bu deşt-i devrānı
5. Bilen çün bir nefesdir mücib-i ibkâ vü ifnâsı
Alur mı dîde-i âmāle şem'-i bezm-i ekvānı

Diger Münacât

1. 'Aşk ile dem-â-dem ceyb u giribānı şad çāk iden zertār-ı tevfiķ ile hāme-i cānı tezyîn ider.
➤ Aşkla devamlı gömleğini yırtarak yüz parça eden kimse tevfiķ güneşiyle can kalemini ziynetlendirir.
2. Rākib-i esb-i tevekkül olanlar hücüm-ı leşger-i pür-zür-ı gülān-ı beyābānı kavle almazlar.
➤ Tevekkül atının rakibi olanlar çöl güllü suretinin pürz askerininin hücum sözünü etmezler.
3. Keşti-i tedbîrini deryā-yı taqđire şalanlar rūzigār-ı mevc-i tūfānı 'aceb hiçe şayarlar?
➤ Tedbir gemisini takdir denizine salanlar, tufan dalgasının rüzgarı acaba hiçe mi sayarlar?
4. Ya'ni tevekkültü 'alelalah bendine beste olan dīvāneveş bu deşt-i devrānı beyhude tolaşmaz.
➤ Yani tevekkültü 'alelalah bendine beste olan divane gibi bu devran çölünü boşuna dolaşmaz.
5. Mücib-i ibkâ vü ifnâsı bilen çün bir nefesdir. Şem'-i bezm-i ekvānı dîde-i âmāle alur mı?
➤ Ağlayış ve yok ediş mucibi bilen için bir nefestir. Dünya meclisinin mumu emeller gözüne alır mı?

6. Bilürken ber-hevā olduğunu evrāk u ezhārı
Neden aldım nigāh-ı i‘tibāre bu gülistānı
7. Hevā-yı nefis ile nāgāh düşdüm bir cedelgāha hem
Cirid oynar dem-ā-dem birbiriyle cünd-i şeytāni
8. ‘Aceb bir qala‘-yi endişede haps oldu canım kim
Sipeh-sālār-ı miḥnetdir civārında nigejbānı
9. Göñül bir ḥāne-i pür-bime dāḥil oldu kim her bār
Keder nāmına bir bed-aḥter eyler idi derbāni
- 4a 10. Zimām-ı esb-i taqdiri alaydım deşt-i tedbire
Bu ḥāşāk-ı kederden kırtarırdım belki dāmānı

-
6. *Evrāk u ezhārı ber-hevā olduğunu bilürken nigāh-ı i‘tibāre bu gülistānı neden aldım?*
➤ *Yapraklar ve çiçeklerin heves dolu olduğunu bilirken itibar bakışına bu gül bahçesini neden aldım?*
7. *Hevā-yı nefis ile hem bir cedelgāha nāgāh düşdüm cünd-i şeytāni dem-ā-dem birbiriyle cirid oynar.*
➤ *Nefis hevesi ile bir dünyaya ansızın düştü, şeytan askeri devamlı birbiriyle cirit oynar.*
8. *Canım ‘aceb bir qala‘-yi endişede haps oldu kim civārında nigejbānı sipeh-sālār-ı miḥnetdir?*
➤ *Canım acaba nasıl bir endişe kalesinde hapis oldu ki civarında gözcüsü mihnet askeridir.*
9. *Göñül, her bār kim bir ḥāne-i pür-bime dāḥil oldu. Derbāni keder nāmına bir bed-aḥter eyler idi.*
➤ *Göñül, her yük ki bir tehlike dolu haneye dahil oldu. Kapıcıyı keder namına bir talihsiz eylerdi.*
10. *Zimām-ı esb-i taqdiri deşt-i tedbire alaydım, dāmānı belki bu ḥāşāk-ı kederden kırtarırdım.*
➤ *Takdir atının yularını tedbir çölüne alsaydım, eteği belki bu keder çöpünden kırtarırdım.*

11. Sipihr-i dūne yā Rābb keremler eyle gün göster
Hicāb itsün anub bu itdiği cevri-i firāvānı
12. Görünsün afitāb-ı şād-mānı subh-ı maḫşadda
Unutsun baht-ı hāb ālūdımız rüyāda efgānı
13. Göñül kim nīş-i miḫnet ile çok ṭolmuş boşanmışdur
Leb-ā-leb eyle ḫand-ı lütfiñ ile ol nemekdānı
14. Gülistān-ı tenimde güller açdı dāğ-ı hūn ālūd
Bahār-ı miḫnetüñ müjgānım oldı ebr-i nīsānı
15. Ḥudā'ya küşte-i 'isyānımız müstağriḫ olsun tā
Ki yoḫdur mevc-i baḫr-ı raḫmetiniñ ḫadd u pāyānı

-
11. *Yā Rābb! Sipihr-i dūne keremler eyle, gün göster bu itdiği cevri-i firāvānı anub hicāb itsün.*
 - *Ya Rabb! Talih düşüklüğüne keremler eyle, gün göster bu ettiği aşırı cevri anıp utansın.*
 12. *Afitāb-ı şād-mānı subh-ı maḫşadda görünsün, baht-ı hāb ālūdımız rüyāda efgānı unutsun.*
 - *Sevinç güneşi maksat sabahında görünsün, uyku bahtımıza bulaşmış rüyada figanı unutsun.*
 13. *Göñül kim nīş-i miḫnet ile çok ṭolmuş boşanmışdır, ol nemekdānı ḫand-ı lütfiñ ile leb-ā-leb eyle*
 - *Göñül ki miḫnet zehri ile yırtılıp dolmuş boşalmıştır, o sevgilinin dudağını lütfunun şekeri ile ağzına kadar doldur.*
 14. *Gülistān-ı tenimde dāğ-ı hūn ālūd güller açdı. Bahār-ı miḫnetüñ ebr-i nīsānı müjgānım oldı.*
 - *Tenimin gül bahçesinde kan bulaşmış yaralar güller açtı. Miḫnet baharının nisan bulutu kirpiğim oldu.*
 15. *Küşte-i 'isyānımız tā Ḥudā'ya müstağriḫ olsun ki mevc-i baḫr-ı raḫmetiniñ ḫadd u pāyānı yoḫdur.*
 - *İsyamızın öldürdüğü ta Huda'ya gark olsun ki rahmet denizinin dalgalarının sınırı ve sonu yoktur.*

16. Sürüb rüy-ı niyâzı hâk-ı dergâhıña kan ağlar
Yed-i luṭfiñ ile sil eşk-i çeşm-i cân-ı nālânı
17. Bugün üftân u hîzân dergeh-ı vâlâña gelmişdür
‘Înâyet eyle şâd it Nürî-i pür-cürm ü ‘işyânı

Diger Münâcât

5.

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. Oldı cism-i nâ-tüvân âmâc-ı şahrâ-yı fenâ
Nice demlerdir atar dest-i қаза tîr-i belâ
2. Olmada peyveste ‘arşa na‘re yâ Rabbenâ
Қıl baña imdâd yâ Râbb be-ḥaḥḳ-ı Muştafa

Sâ‘il-i dergâhuñam senden kerem senden ‘aṭâ

-
16. *Hâk-ı dergâhıña rüy-ı niyâzı sürüb kan ağlar. Yed-i luṭfiñ ile eşk-i çeşm-i cân-ı nālânı sil.*
 - *Dergahının toprağına istek yüzünü sürüp kan ağlar. Lütfunun eli ile nalan canın gözyaşını sil.*
 17. *Bugün üftân u hîzân dergeh-ı vâlâña gelmişdür. ‘Înâyet eyle Nürî-i pür-cürm ü ‘işyânı şâd it.*

- *Bugün düşen ve kalkan yüksek dergahına gelmiştir inayet eyle, günah ve isyan dolu Nürî’yi mutlu et.*

Diger Münâcât

1. *Nice demlerdir dest-i қаза tîr-i belâ atar, cism-i nâ-tüvân âmâc-ı şahrâ-yı fenâ oldı.*
 - *Nice zamandır kaza eli bela okunu atar, çaresiz cisim fena çölünün amacı oldu.*
2. *Yâ Rabbenâ! Peyveste ‘arşa na‘re olmadâ. Yâ Râbb! be-ḥaḥḳ-ı Muştafa baña imdâd қıl.*
Sâ‘il-i dergâhuñam ‘aṭâ kerem senden(dir).
 - *Yâ Rabbena! Diye atılan nara arşa ulaşmış olmakta. Yâ Rabb! Mustafa hakkı için bana yardım et. Dergahının dilencisiyim, kerem ve bağış sendendir.*

3. Nice müddet bülbül āsā āh u efgān eyleyem
Nice demler gül gibi cāk-1 giribān eyleyem

4. Āb-1 çeşmim bāğ-1 dehre nice rīzān eyleyem
Kıl baña imdād yā Rābb be-ḥaqq-1 Muştafa

4b Sā'il-i dergāhuñam senden kerem senden 'aṭā

5. Keşti-i cismi felek şaldı miyāh-1 firķāte
Sürdi çün bād-1 belā suyu diyār-1 gurbete

6. Rūzigār encām-1 kār atdı kenār-1 zillete
Kıl baña imdād yā Rābb be-ḥaqq-1 Muştafa

Sa'il-i dergāhuñam senden kerem senden 'aṭā

-
3. *Nice müddet bülbül āsā āh u efgān eyleyem, gül gibi nice demler cāk-1 giribān eyleyem.*
➤ *Nice müddet bülbül gibi ah ve fīgan eyleyeyim, gül gibi nice demler yakamı yırtayım.*
4. *Āb-1 çeşmim bāğ-1 dehre nice rīzān eyleyem. Yā Rābb! be-ḥaqq-1 Muştafa baña imdād kıl. Sā'il-i dergāhuñam 'aṭā kerem senden(dir).*
➤ *Gözyaşımı dünya bağına çokça akıtayım. Yā Rabb Mustafa hakkı için bana yardım et. Dergahının dilencisiyim, kerem ve bağış sendendir.*
5. *Felek keşti-i cismi miyāh-1 firķāte şaldı çün bād-1 belā suyu diyār-1 gurbete sürdü.*
➤ *Felek cisim gemisini ayrılık sularına saldığı için bela rüzgarı suyu gurbet diyarına sürdü.*
6. *Rūzigār encām-1 kār kenār-1 zillete atdı. Yā Rābb! be-ḥaqq-1 Muştafa baña imdād kıl, Sā'il-i dergāhuñam 'aṭā kerem senden(dir).*
➤ *Rüzgar işin sonunu düşkünlük kenarına attı. Yā Rabb! Mustafa hakkı için bana yardım et; dergahının dilencisiyim, kerem ve bağış sendendir.*

7. Zîr-i çarhda ‘âkıbet mesrûr olan giryân olur
Resm-i ‘âlem böyledir mâ‘mûr olan vîrân olur
8. Çarhla her rif‘at olsa hâk ile yeksân olur
Kıl baña imdâd yâ Râbb be-ھاھاھا-ı Muştafa

Sâ’il-i dergâhuñam senden kerem senden ‘aťa
9. Nûriyâ olmuş idim deşt-i tevekkülde mekîn
Gülistân-ı dehrde mânend-i murğ-ı hazîn
10. Bî-tevaffuķ rûz u şeb itmekdeyim âh u enîn
Kıl baña imdâd yâ Râbb be-ھاھاھا-ı Muştafa

Sâ’il-i dergâhuñam senden kerem senden ‘aťa

-
7. ‘Âkıbet zîr-i çarhda mesrûr olan giryân olur, resm-i ‘âlem böyledir mâ‘mûr olan vîrân olur.
➤ Sonunda gökkubenin altında gülen ağlar, dünyanın adeti böyledir mamur olan viran olur.
 8. Çarhla her rif‘at olsa hâk ile yeksân olur. Yâ Râbb! Be-ھاھاھا-ı Muştafa baña imdâd kıl. Sâ’il-i dergâhuñam ‘aťa kerem senden(dır).
➤ Dünyayla her yükselen toprak ile yeksan olur. Yâ Rabb! Mustafâ hakkı için bana yardım et; dergahının dilencisiyim, kerem ve bağış sendendir.
 9. Nûriyâ! Gülistân-ı dehrde, deşt-i tevekkülde mekîn olmuş mânend-i murğ-ı hazîn idim.
➤ Ey Nûrî! Dünyanın gül bahçelerinde, tevekkül çölünde yerleşmiş hazin kuşa benzerdim.
 10. Bî-tevaffuķ rûz u şeb âh u enîn itmekdeyim. Yâ Râbb! Be-ھاھاھا-ı Muştafa baña imdâd kıl. Sâ’il-i dergâhuñam kerem ‘aťa senden(dır).
➤ Tefafuksuz sabah ve akşam ah edip inlemekteyim. Yâ Rabb! Mustafâ hakkı için bana yardım et. Dergahının dilencisiyim kerem ve bağış sendendir.

6.

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1. Ğumūm dehr ise bār-ı girāndır yā Kerīm Allah
Emān bu cism u cānım nā-tüvāndır yā Kerīm Allah
2. A efendim dest-i ğirim melce'm Rabb'im zahirimsiñ
Derüñ peşt u penāh bī-kesāndır yā Kerīm Allah
3. Yine dāmān-ı enfāsımı tıtdı pençe-i efġān
İşim dā'im emān-ı vel-emāndır yā Kerīm Allah
4. Ne oldı hefte de bir olsa tır-i āhımıñ her ğün
Nişānı sineye heft asumāndır yā Kerīm Allah
- 5a. Yutulmaz zehr-i kahr-ı miñnet-i eyyām billāhi
Kuluñ Nürī'ye verdigiñ de cāndır yā Kerīm Allah

-
1. *Yā Kerīm Allah! Ğumūm dehr ise bār-ı girāndır, emān bu cism u cānım nā-tüvāndır.*
➤ *Ya Kerim Allah! Gamlarım dünya ise ağır yüküdür, aman ederim ki bu cisimim ve canım çaresizdir.*
 2. *A efendim dest-i ğirim, melce'm, Rabb'im zahirimsiñ. Yā Kerīm Allah! Derüñ, peşt u penāh bī-kesāndır.*
➤ *A efendim elimden tutanım, sığınağım, Rabb'im zuhur edensin. Ya Kerim Allah! İçim, arkam ve sığınağım kimsesizliktir.*
 3. *Pençe-i efġān yine dāmān-ı enfāsımı tıtdı. Yā Kerīm Allah! İşim dā'im emān-ı vel-emāndır.*
➤ *Efgan pençesi yine nefes eteğimi tuttu. Ya Kerim Allah! İşim daima amandır.*
 4. *Yā Kerīm Allah! Her ğün tır-i āhımıñ nişānı sine-i heft asumān hefte de bir olsa n'olaydı?*
➤ *Ya Kerim Allah! Her ğün ah okumun nişanı asuman sineme hafta da bir olsa ne olurdu?*
 5. *Zehr-i kahr-ı miñnet-i eyyām billāhi yutulmaz. Yā Kerīm Allah! Kuluñ Nürī'ye verdigiñ de cāndır.*
➤ *Günün mihnet kahrının zehri billahi yutulmaz. Ya Kerim Allah! Kulun Nürī'ye verdiği de candır.*

7.

mefā'ilün feilātün mefā'ilün fe'ülün

1. Dıraht-ı bāğ-ı ğāmı meyve-dār iden Allah
Nihāl-i kamımı bī-berk u bār iden Allah
2. İder ser pür-zemīn murādımı vāsī'
Serime efser-i eflākı tār iden Allah
3. Yarın iderse n'ola mihr-i t̄alim-i rüşen
Bugüne leyle-i bahtımı tār iden Allah
4. Gül-i ümmīd açılıb güldürür beni elbet
Nihāl-i gülşeni çeşmimde hār iden Allah
5. İder seni de sezā-vār-ı lütf-ı bī-pāyān
Yoğ iken 'ālemi ey Nūrī var iden Allah

-
1. *Dıraht-ı bāğ-ı ğāmı meyve-dār iden (de) nihāl-i kamımı bī-berk u bār iden (de) Allah(tır).*
 - *Gam bağının ağacına meyve verdiren de nihalin başını yaprak ve meyve edende Allah"tır.*
 2. *Serime efser-i eflākı tār iden Allah, ser pür-zemīn murādımı vāsī' ider.*
 - *Başıma felekler tacını karanlık eden Allah, daha birçok yeryüzü muradımı bollaştırır.*
 3. *Bugüne leyle-i bahtımı tār iden Allah, mihr-i t̄alim-i rüşen yarın iderse n'ola.*
 - *Bugünü bahtımın karasıyla karartan Allah, aydınlık taliminin güneşi ile yarını aydınlatırsa buna şaşılır mı?*
 4. *Nihāl-i gülşeni çeşmimde hār iden Allah, elbet gül-i ümmīd açılıb beni güldürür.*
 - *Gül bahçesinin fidanını gözümde diken eden Allah, elbet ümit gülümü açtırıp beni güldürür.*
 5. *Ey Nūrī 'ālemi yoğ iken var iden Allah, seni de sezā-vār-ı lütf-ı bī-pāyān ider.*
 - *Ey Nūrī alemi yok iken var iden Allah, seni de sonsuz lütfunun yaraşırılığıyla var eder.*

Na‘t-ı Şerif-i Nebevî ‘Āleyhi‘s-selām

1.

mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 5b
1. Cihāniñ tiğ-ı cevrenden uşandım yā Resūlla’llāh
Kesildi tākātım artık tayındım yā Resūlla’llāh
 2. Tütüb dergahıña toğrı yüzüm geldim ki dünyāniñ
Yalan oldıđını bildim inandım yā Resūlla’llāh
 3. Naşıl alışveriş bu nağd-i ‘ömrüm gitdi beyhude
Bu bāzār-ı fenāda derd kazandım yā Resūlla’llāh
 4. Ne gündüz ne gice göz açtırır baht-ı siyeh-kārım
Bu gafletden nice diyem uyandım yā Resūlla’llāh

Na‘t-ı Şerif-i Nebevî ‘Āleyhi‘s-selām

Peygamber Aleyhisselāma Na‘t-ı Şerif

1. *Yā Resūlla’llāh! Cihāniñ tiğ-ı cevrenden uşandım, tākātım kesildi artık (sana) tayındım.*
 - *Ya Resūla’llāh! Dünyanın dert kılıçlarından usandım, takatım kesildi, artık sana dayandım.*
2. *Yā Resūlla’llāh! Dergahıña toğrı yüzüm tütüb geldim ki dünyāniñ yalan oldığını bildim, (buna) inandım.*
 - *Ya Resūla’llāh! Dergahına dođru yüzüm dönüp geldim ki dünyanın yalan olduđunu bildim, buna inandım.*
3. *Bu nasıl alışveriş nađd-i ‘ömrüm beyhude gitdi. Yā Resūlla’llāh bu bāzār-ı fenāda derd kazandım!*
 - *Bu nasıl alışveriş ömrümün kazancı beyhude gitti. Ya Resūla’llāh bu yokluk pazarında dert kazandım!*
4. *Baht-ı siyeh-kārım ne gündüz ne gice göz açtırır. Yā Resūlla’llāh! Bu gafletden nice uyandım diyem?*
 - *Kara bahtım ne gündüz ne gece göz açtırır. Ya Resūla’llāh! Bu gafletten nasıl uyandım diyeyim?*

5. Bakıldıķca yine boş buldular m̄nend-i āyine
Niçün kim renkden renge boyandım yā Resūlla'llāh
6. Başıım döndi dönüb dolaşmadan devrānı beyhüde
Gelüb dergāhıña düştüm kapandım yā Resūlla'llāh
7. Kararmış kalmış ancak 'āteşinden hubb-ı dünyānıñ
Dil-i Nūrī-i mücrim yandı şandım yā Resūlla'llāh

2.

mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

1. Miyāh-ı cüret içre yine taldım yā Resūlla'llāh
Yine çeşmim gibi taldım boşaldım yā Resūlla'llāh

-
5. *Bakıldıķca m̄nend-i āyine yine boş buldular. Yā Resūlla'llāh! Niçün kim renkden renge boyandım.*
 - *Bakıldıķca aynanın gibi yine boş buldular. Ya Resūla'llāh! Niçin ki renkden renge boyandım.*
 6. *Beyhüde devrānı dönüb dolaşmadan, başım döndi; yā Resūlla'llāh dergāhıña gelüb düştüm, kapandım!*
 - *Beyhude devranını dönüp dolaşmaktan, başım döndü; ya Resūla'llāh dergahına gelip düştüm, kapandım!*
 7. *Ancaķ 'āteşinden hubb-ı dünyānıñ kararmış kalmış. Yā Resūlla'llāh! Dil-i Nūrī-i mücrim yandı şandım.*
 - *Ancak ateşinden dünya hilesi kararmış kalmış. Ya Resūla'llāh! günahkar Nūrī'nin gönlü yandı sandım.*
 1. *Yā Resūlla'llāh! Miyāh-ı cüret içre yine taldım, yine çeşmim gibi taldım boşaldım.*
 - *Ya Resūla'llāh! Cüret sularının içine yine daldım, yine gözüm gibi doldum boşaldım.*

2. Nigeh-bend olduğım günden berü mir'at-ı dünyāya
'Aceb yođ yire alındım da ıaldım yā Resūlla'llāh
3. Telef itdim nūıud-ı ömrimi sūk-ı fenā içre
Ölüm ile belāyı satun aldım yā Resūlla'llāh
- 8a 4. Şafālarla göñül gelsün açılsun gül gibi dirken
Ėamum rüzigārı ile ıaraldım yā Resūlla'llāh
5. Görünsün dīde-i cāna kenār-ı vuşlatıñ Nūrī
Ki fülk-i ıalbi baıır-ı 'aşıa şaldım yā Resūlla'llāh

3.

mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

1. Derūnum āteş-i 'aşkıñla yansın yā Resūlla'llāh
Cehennem neydügin bilsün inansın yā Resūlla'llāh
-
2. *Yā Resūlla'llāh! Mir'at-ı dünyāya nigeh-bend olduğım günden berü, 'aceb yođ yire alındım da (mı) ıaldım?*
➤ *Ya Resūla'llāh! Dünyanın aynasına bakışımı bağladığım günden beri, acaba yok yere alındım da mı kaldım?*
3. *Nūıud-ı ömrimi sūk-ı fenā içre telef itdim. Yā Resūlla'llāh ölüm ile belāyı satun aldım!*
➤ *Ömrümün kazançlarını yokluk pazarının içinde telef ettim. Ya Resūla'llāh ölüm ile belayı satın aldım!*
4. *Yā Resūlla'llāh! Şafālarla göñül gül gibi gelsün açılsun dirken Ėamum rüzigārı ile ıaraldım.*
➤ *Ya Resūla'llāh! Safalarla gönül gül gibi gelsin açılsın derken gamımın rüzgarıyla daraldım.*
5. *Yā Resūlla'llāh! Fülk-i ıalbi baıır-ı 'aşıa şaldım ki Nūrī dīde-i cāna kenār-ı vuşlatıñ görünsün.*
➤ *Ya Resūla'llāh! Kalp gemisini aşk denizine saldım ki Nūrī gönül gözüne vuslatın kıyısı görünsün.*
1. *Yā Resūlla'llāh! Derūnum āteş-i 'aşkıñla yansın. Cehennem neydügin bilsün, (ona) inansın*
➤ *Ya Resūla'llāh! İçim aşk ateşinle yansın. Cehennem ne olduğunu bilsin, ona inansın.*

2. Güşād it perde-i hūrşīd-i hūsniñ Bār'ı rüyāda
Görünce baht-ı hābīdem uyansın yā Resūlla'llāh
3. İki pāre olunca sine-i meh bir işāretle
Nice dil tīg-ı 'aşkıña tayansın yā yā Resūlla'llāh
4. Ne havfüm var benüm ki fitne-i āhīr zamānda sen
Nebi-yi rehber-i āhīr zamansın Yā Resūlla'llāh
5. Nice me'yūs olur dergāh-ı luḫfiñdan ḫulīñ Nūrī
Cenāb'ıñ mültecā-yı ins u cānsın Yā Resūlla'llāh

-
2. *Yā Resūlla'llāh! Perde-i hūrşīd-i hūsniñ güşād it, rüyāda Bār'ı görünce baht-ı hābīdem uyansın.*
 - *Ya Resūla'llāh! Güzellik güneşinin perdesini aç, rüyada Allah'ı görünce uyuyan bahtım uyansın.*
 3. *Yā Resūlla'llāh! Sine-i meh bir işāretle iki pāre olunca dil tīg-ı 'aşkıña nice tayansın?*
 - *Ya Resūla'llāh! Ayın sinesi bir işāretle iki parça olunca gönül aşk okuna nasıl dayansın?*
 4. *Yā Resūlla'llāh! Benüm fitne-i āhīr zamānda ne havfüm var ki (çünkü) sen nebi-yi rehber-i āhīr zamansın.*
 - *Ya Resūla'llāh! Benim ahir zaman fitnesinde ne korkum var ki çünkü sen ahir zamanın rehber peygamberisin.*
 5. *Yaā Resūlla'llāh! Ḫulīñ Nūrī dergāh-ı luḫfiñdan nice me'yūs olur, cenāb'ıñ mültecā-yı ins u cānsın*
 - *Ya Resūla'llāh! Kulun Nūrī lütuf dergahından nasıl kederli olur, yüceliğin insan ve canın sığınağıdır.*

Müseddesât

1.

fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün

8b

1. Gördüğüm günden berü zülfini zihnim tolaşık
Dīde-i bahtım bu yüzden gāh uyur gāh uyanık
Göñli açılsun raķībūñ de benim albimi yıķ
Ba'dezā yüz şuyı dökmez saña bu bağrı yanık
Git öpeyim ayağın meyĥāne-i şevķim yıķık
İstemem ey seng-dil mey şīşe-i albim kırık
2. El ayak çekilmede yavaş yavaş şimdeñgerü
Var raķīb ile ko bir yaştığa baş şimdeñgerü
Zülfüñ oĥşat ellere şarmaş dolaş şimdeñgerü
Başayım ben bağrıma ĥasretle taş şimdeñgerü
Git öpeyim ayağın meyĥāne-i şevķim yıķık
İstemem ey seng-dil mey şīşe-i albim kırık

Müseddesât

Müseddesler

1. *Zülfini gördüğüm günden berü zihnim tolaşık, dīde-i bahtım bu yüzden gāh uyur gāh uyanık. Raķībūñ de göñli açılsun benim albimi yıķ, ba'dezā bu bağrı yanık saña yüz şuyı dökmez. Ayağın öpeyim git, meyĥāne-i şevķim yıķık. Ey seng-dil mey istemem şīşe-i albim kırık!*
- *Zülfünü gördüğüm günden beri zihnim dolaşık, bahtımın gözü bu yüzden gah uyur gah uyanık. Rakibin de gönü açılsın benim kalbimi yıķ, sonunda bu bağrı yanık sana yüz suyu dökmez. Ayağını öpeyim git, şevk meyhanesi yıkık. Ey taş yürekli mey istemem kalp sırçam kırık!*
2. *El ayak şimdeñgerü yavaş yavaş çekilmede, var raķīb ile bir yaştığa baş ko ellere şarmaş dolaş zülfüñ oĥşat, ben ĥasretle bağrıma taş başayım. Ayağın öpeyim git, meyĥāne-i şevķim yıķık. Ey seng-dil mey istemem şīşe-i albim kırık!*
3. *Şimdiden sonra yavaş yavaş el ayak çekilmekte, sen git rakiple bir yastığa baş koy, ellerle sarmaş dolaş ol onlara zülfünü okşat. Ben hasretle bağrıma taş basayım. Ayağını öpeyim git, şevk meyhanesi yıkık. Ey taş yürekli mey istemem kalp sırçam kırık!*

11a

4. Elde lāleyle piyāleyle başub gülzāra pāy
Kākül-i sünbül-nihāduñ ‘arız-ı āl üzre yay
Gül yüzün bülbül görüb itsün hezārān hūy u hāy
İnlesüñ künc-i taḥassürde gönül mānend-i nāy
Git öpeyim ayağın meyḥāne-i şevķim yıķık
İstemem ey seng-dil mey şīşe-i ķalbim ķırık
5. Mevsim-i zevk u şafādır geldi çün hengām-ı yaz
Var kenār-ı cūda ‘ıyş u nūş it ey serv-i nāz
Eyle var ağyār ile nāz u niyāz u söz u saz
Baña bu itdükleriñ unutma şu dīvāre yaz
Git öpeyim ayağın meyḥāne-i şevķim yıķık
İstemem ey seng-dil mey şīşe-i ķalbim ķırık

3. *Elde lāleyle piyāleyle gülzāra pāy başub kākül-i sünbül-nihāduñ ‘arız-ı āl üzre yay. Gül yüzün bülbül görüb hezārān hūy u hāy itsün, gönül künc-i taḥassürde mānend-i nāy inlesüñ. Ayağın öpeyim git, meyḥāne-i şevķim yıķık. Ey seng-dil mey istemem şīşe-i ķalbim ķırık!*
 - *Elde laleyle kadehle gül bahçesine ayak basıp yaratılışından sümbül olan kakülünü al yanağının üzerine yay. Gül yüzünü bülbül görüp binlerce hay huy etsin. Gönül tahassür köşesinde ney gibi inlesin. Ayağımı öpeyim git şevk meyhanesi yıkık. Ey taş yürekli mey istemem kalp sırçam kırık!*
 -
4. *Mevsim-i zevk u şafādır çün hengām-ı yaz geldi. Ey serv-i nāz kenār-ı cūda var ‘ıyş u nūş it, ağyār ile nāz u niyāz u söz u saz eyle; baña (ise) bu itdükleriñ unutma şu dīvāre yaz. Ayağın öpeyim git, meyḥāne-i şevķim yıķık. Ey seng-dil mey istemem şīşe-i ķalbim ķırık!*
 - *Safa ve zevk mevsimidir çünkü yaz vakti geldi. Ey nazlı servi ayrılık kıyısına var zevk ve eğlence et. Git yabancılara naz et, onlarla selamlaş, söz ve saz eyle, bana ise bu ettiklerini unutma şu duvara yaz. Ayağımı öpeyim git şevk meyhanesi yıkık. Ey taş yürekli mey istemem kalp sırçam kırık!*

6. Hıvı idüb Allah'dan itmez misüñ kıldan hicāb
Eyledüñ sāğar başına biñ 'itāb u bin 'azab
Vaz geldim kim ile olur iseñ ol var neşe-yāb
Nūrī-i mest-i ğamem göñlüm kebāb ekşim şarāb
Git öpeyim ayağın meyḥāne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şīşe-i kılbin kırık

**Foçtin Kazasında Bir Sūr-ı Meserret-Mevfūr-i Rūmiyye'de
Rağş İden Duğterān-ı Perī-revişān Hakkında Söylenilen
Müseddesdir:**

2.

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. Yandı cānım nāz ile refṭāruña ey Yanol'e
Şufilik kalur mı bāde süzer iken Şofol'e
Bakılır mı rağş iderken Mārgo sağ u şola
Oynayub ḥora tepüb yorıldı artık Yorgol'a
Ey Hıristola Hırostosu severseñ gel berü
Sen de çık meydāna mānend-i piyāle vü sebü

5. *Allah'dan hıvı idüb kıldan hicāb itmez misüñ? Sāğar başına biñ 'itāb u bin 'azab eyledüñ, neşe-yāb var kimle olur iseñ ol vaz geldim. Nūrī-i mest-i ğamem göñlüm kebāb ekşim şarāb(dır). Ayağın öpeyim git, meyḥāne-i şevkim yıkık. Ey seng-dil (seni) mey istemem şīşe-i kılbin kırık!*

➤ *Allah'tan korkup kıldan hicap etmez misin? Kadeh başına bin azar ve azap eyledin. Neşeli git kimle olursan ol, vazgeçtim. Gam sarhoşu Nūrī'yim gönlüm kebab, gözyaşım şaraptır. Ayağını öpeyim git şevk meyhanesi yıkık. Ey taş yürekli seni istemem kalp sırçamın meyi kırık!*

Foçtin kazasında bir sūr-ı meserret-mevfūr-i Rūmiyye' de rağş iden duğterān-ı perī-revişān hakkında söylenilen müseddesdir:

Foçtin kazasında sevinci bol bir Rum düğününde raks eden peri yürüyüşlü kız hakkında söylenilen müseddestir:

1. *Ey Yanol'e nāzla refṭāruña cānım yandı! Şofol'e bāde süzer iken şufilik kalur mı, Mārgo sağ u şola rağş iderken bakılır mı? Yorgol'a oynayub ḥora tepüb artık yorıldı; ey Hıristola Hırostosu severseñ berü gel, mānend-i piyāle vü sebü sen de meydāna çık.*

➤ *Ey Yanule nazla yürüyüşüne canım yandı! Sufule bade süzerken sufilik kalur mı, Margo sağa ve sola raks ederken bakılır mı? Yorgula oynayıp hora tepip artık yoruldu. Ey Hıristola Hırostosu seversen beri gel kadeh ve testi gibi sen de meydana çık.*

11b

2. Kār ber nevbet degil mi sen de alkış o yana
Reşk idüb serv-i sehi başını çalsın bu yana
Derle biraz kim boyansın ‘arızın ül şuyına
Bama mestānın bugün lafina hāy u hūyına
Ey Hıristola Hırostosu severseñ gel berü
Sen de ık meydāna mānend-i piyāle vü sebū
3. Rasa ık aub o üllü allı fistānını
Ditresün şevıyla ditrerken ören pistānını
Azı şulansın ören ruhsār-ı hoy efřānını
önlünü al eyleme me‘yūs gel mestānını
Ey Hıristola Hırostosu severseñ gel berü
Sen de ık meydāna mānend-i piyāle vü sebū

-
2. *Kār ber nevbet degil mi? Sen de o yan alkış a, serv-i sehi reřk idüb başını bu yana şalsın. Derle biraz kim ‘arızın ül şuyına boyansın. Bugün mestānın lafina hāy u hūyına bama, ey Hıristola Hırostosu severseñ berü gel mānend-i piyāle vü sebū sen de meydāna ık.*
 - *Kazan sıra ile değil mi? Sen de o yana kalkış, düzgün servi seni kıskanıp başını bu yana salsın. Terle biraz ki yanağın ül suyuna boyansın. Bugün sarhoşların lafina ve hay huyuna bakma. Ey Hıristola Hırostosu seversen beri gel kadeh ve testi gibi sen de meydana ık.*
 3. *üllü allı fistānını aub rasa ık. Pistānını ditrerken ören şevıyla ditresün, ruhsār-ı hoy efřānını ören azı şulansın. Gel mestānını me‘yūs eyleme, (onların) önlünü al ey Hıristola Hırostosu severseñ berü gel; mānend-i piyāle vü sebū sen de meydāna ık.*
 - *üllü allı fistanını aıp raksa ık memelerini titrerken ören arzuyla titresin, terli yanağının satığı teri örenin azı sulansın. Gel sarhoşlarının ümitsiz eyleme onların önlünü al. Ey Hıristola Hırostosu seversen beri gel kadeh ve testi gibi sen de meydana ık.*

4. Bir ayağ üzre dönüb dolaş döküb gīsūlarıñ
Bāde de süz kim süzüksün nergis-i cādūlarıñ
Bağrın oysun reşk-i zülfüñ sünbül u şebūlarıñ
Dilleri dönsün hayāl-i hañçer-i ebrūlarıñ
Ey Hıristola Hırostosu severseñ gel berü
Sen de çık meydāna mānend-i piyāle vü sebū
5. Nūrī-i ğamm-h̄āra göstermek o sīmin sīneyi
Haste-i bī-tāba tutmak gibidir āyīneyi
N'ola açsañ gerd⁴⁸-i derd-i sīne-i bī-kīneyi
Kim unutmaz rakş idince sen ğam-ı dīrīneyi
Ey Hıristola Hırostosu severseñ gel berü
Sen de çık meydāna mānend-i piyāle vü sebū

-
4. *Gīsūlarıñ döküb bir ayağ üzre dönüb dolaş. Bāde de süz kim nergis-i cādūlarıñ süzüksün, reşk-i zülfüñ sünbül u şebūlarıñ bağrın oysun, hayāl-i hañçer-i ebrūlarıñ dilleri dönsün. Ey Hıristola Hırostosu, severseñ berü gel, mānend-i piyāle vü sebū sen de meydāna çık!*
 - *Saçlarını döküp bir ayak üzerinde dön dolaş. Bade de süz ki cadı nergislerin süzüksün, zülfünü kıskanan sünbül ve şebboylar bağrılarını oysun, kaş hañçerinin hayaliyle dilleri dönsün. Ey Hıristola Hırostosu, seversen beri gel kadeh ve testi gibi sen de meydana çık!*
 5. *Nūrī-i ğamm-h̄āra o sīmin sīneyi göstermek haste-i bī-tāba āyīneyi tutmak gibidir. Gerd-i derd-i sīne-i bī-kīneyi açsañ n'ola, sen rakş idince ğam-ı dīrīneyi kim unutmaz? Ey Hıristola Hırostosu, severseñ berü gel mānend-i piyāle vü sebū sen de meydāna çık!*
 - *Gam çeken Nūrī'ye o gümüş sineyi göstermek hasta bitaba ayna tutmak gibidir. Düşman sinesinin dert toprağını açsan ne olur, sen raks idince eski gamını kim unutmaz? Ey Hıristola Hırostosu, seversen beri gel kadeh ve testi gibi sen de meydana çık!*

⁴⁸ Gird, de olabilir.

Ḥalīme Nām Bir Şūḥ-ı Cān-bāz Ḥaḫḫında Söylenilen Müseddesdir:

3.

fe 'ilātün (fā 'ilātün) fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün(fā 'ül)

12a

1. 'Aqlım oynatmış idi sīm-beden bir cān-bāz
İpucu arar idim eylemege 'arz-ı niyāz
Beni mīzān-i nigāha alub itdi i'zāz
Gözi bağluları gözlermiş o bī-çare nevāz
Ben şanurdım ki oyundur baña bu itdigi nāz
Nice 'aḫreb-meniş erkānsıza oldu dem-sāz
2. Ḳurduñ ey şūḥ Ḥalīme menziliñe gehvāre
Ṭıfl-ı nev-sāleler aldatmağa bulduñ çāre
Ben şalıncaḫ gibi şallanmadayım hem-vāre
Eyleme gönlimi de reşkle pāre pāre
Düz ayak başsa ḫolay yan çiziver aḡyāre
Baḡdaşır olma bucāḡıñda aña ḫarf endāz

Ḥalīme nām bir şūḥ-ı cān-bāz ḫaḫḫında söylenilen müseddesdir:

Halime adlı bir cambaz şuh hakkında söylenilen müseddestir:

1. *Sīm-beden bir cān-bāz 'aqlım oynatmış idi, (ona) 'arz-ı niyāz eylemege ipucu arar idim. Beni mīzān-i nigāha alub i'zāz itdi. O bī-çare nevāz gözi bağluları gözlermiş. Ben baña bu itdigi nāz oyundur şanurdım ki nice 'aḫreb-meniş erkānsıza dem-sāz oldu.*
 - *Gümüş bedenli bir cambaz aklımı oynatmıştı. Yalvarışlarımı sunmaya ipucu arardım. Beni bakış mizanına alıp aziz etti. O okşayıcı çaresiz gözü bağluları gözlermiş. Ben bana ettiği bu naz oyundur sanurdım ki nice akrep tabiatlı erkansıza arkadaş oldu.*
2. *Ey şūḥ Ḥalīme! Menziliñe gehvāre ḫurduñ, ṭıfl-ı nev-sāleler aldatmağa çāre bulduñ. Ben hem-vāre şalıncaḫ gibi şallanmadayım, gönlimi de reşkle pāre pāre eyleme. Düz ayak başsa ḫolay aḡyāre yan çiziver, ḫarf endāz bucāḡıñda aña baḡdaşır olma.*
 - *Ey şuh Halime! Menziline beşik kurdun, taze çocukları aldatmaya çare buldun. Ben her zaman salıncaḫ gibi sallanmaktayım, gönümümü de kıskançlıkla parça parça etme. Düz ayak bassa kolay yabancıya yan çiziver, söz atma bucaḡımda ona baḡdaşır olma.*

3. Beni ol ipsiz ile bağlama sen ey meh-rū
Ben alender revişim neyleyeyim ya şu bu
Gelse na‘lın ile ünkü uşulatmaz şancu
evirir ańı gören mihr-i ecelden yańa rū
annider vařlı olay yan gelür ol bed-hū
İpe un ser ki begim itmege lāfa āġāz

4. artamaz nık u bed-i ‘ālemi de mizānsız
Deve abanı atar lāfi nice erkānsız
Öyle yüksekde gezen düşse gerekdir cānsız
Mış başı gibice ayak atan cānānsız
urna ayaġı gibi alsa gerek dermānsız
Menzil-i ‘aşqa varan olmalıdır pek urnaz

12b

-
2. *Ey meh-rū! Beni ol ipsiz ile bağlama, ben alender revişim ya řu(nu) bu(nu) neyleyeyim? Na‘lın ile gel ünkü řancu uřulatmaz, ańı gören mihr-i ecelden yańa rū evirir. Ol bed-hū vařlı olay řannider, yan gelür ki begim lāfa āġāz itmege ipe un ser.*
- *Ey ay yanaklı! Sen beni o ipsiz ile bağlama, ben kalender huyluyum ya şu bu demem. Ayakkabısı ile gelsin ünkü sancı yavaşlatmaz, onu gören ecel güneşinden yana yüz evirir. O kötü huylu yan gelir ve vaşlı kolay zanneder, beyim lafa başlamak iin ipe un ser.*
4. *Nık u bed-i ‘ālemi de mizānsız artamaz. Deve abanı nice lāfi erkānsız atar, öyle yüksekde gezen cānsız düşse gerekdir. Cānānsız ayak atan mış başı gibice, urna ayaġı gibi dermānsız alsa gerek. Menzil-i ‘aşqa varan pek urnaz olmalıdır.*
- *İyi ve kötü alemi de mizansız tartamaz. Deve tabanı nice lafi erkansız atar, öyle yüksekde gezen cansız düşer. Canansız ayak atan mış başına misalen turna ayaġı gibi dermansız kalır. Aşk menziline varan pek kurnaz olmalıdır.*

5. Ne revā menzil-i hüsne güzelim baş da ayak
Halka-i hasretiñi pây-ı dil-i zârıma tağ
Pertev-i ‘aşkıını da böyle gönüllerde bırak
Cân almağsa merāmiñ ne gerek öyle bıçağ
Rişte-i dūd-ı dilimle şerer-i āhıma bağ
Gūyya bir ipe çıkmış gibidir āteş-bāz
6. İplemezse n’ola ipsizleri ol bî-insāf
İlişüb kākülüne itmiş ‘alāka eşrāf
Olamaz sine-i berrākına hiç lāf u güzāf
Didi bu mışrā‘ hakkında belîğ-i vaşşāf
Reşk ider pertev-i na‘lîniñe āyîne-i şāf
Yürüdükce resen üstünde o şūh-ı mümtāz

-
5. *Güzelim menzil-i hüsne ne revā ayak baş da halka-i hasretiñi pây-ı dil-i zârıma tağ, pertev-i ‘aşkıını da böyle gönüllerde bırak. Merāmiñ cân almağsa öyle bıçağ ne gerek, rişte-i dūd-ı dilimle şerer-i āhıma bağ. Gūyya āteş-bāz bir ipe çıkmış gibidir.*
- *Güzelim güzellik menziline layıkıyla ayak bas da hasret halkasını ağlayan gönül ayağına tak, aşkının aydınlığını da böyle gönüllerde bırak. Meramın can almaksa öyle bıçağa ne gerek, gönül dumanının ipiyle ahımın kıvılcımına bak. Sanki ateşbaz bir ipe çıkmış gibidir.*
6. *Ol bî-insāf ipsizleri iplemezse n’ola? Eşrāf kākülüne ilişüb ‘alāka itmiş. Sine-i berrākına hiç lāf u güzāf olamaz. Bu mışrā‘ hakkında belîğ-i vaşşāf didi. O şūh-ı mümtāz resen üstünde yürüdükce pertev-i na‘lîniñe āyîne-i şāf reşk ider.*
- *O insafsız ipsizleri iplemezse ne olur? Şeref sahipleri kakülüne ilişip alaka etmiş. Berrak sinesine boş lakırtı yapılamaz. Bu mısra hakkında güzel övgüler yaptı. O imtiyazlı şuh ip üstünde yürüdükçe ayağının aydınlığını saf ayna kıskanır.*

7. İpucu bulamadım vuşlat-ı yāre ne ‘aceb
Çırpıdan çıkmadım ammā buña ne oldı sebab
Nūrīyā añlaşılan ğamz-ı ‘adūdandır heb
Vardır ortada çünkü o raķīb-i ‘aķreb
Elim al rāh-ber ol menzil-i vaşla yā Rābb
Dil-i sengin-i dilārāya vir inşāf biraz

Muħammesāt⁴⁹

1.

mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

13b

1. Ey dā‘ire-i ħüsne güher-güster-i elmās
Rüyındaki āvīze-i tāb-āver-i elmās
Olmuş felek-i ħüsnüñ için Ülker-i elmās
Pervīn-i şeb-i zülfüñ olan aķter-i elmās
Eyle ufuk-ı ‘ārziñi ħāver-i elmās

7. *Vuşlat-ı yāre ipucu bulamadım, ne ‘aceb? Çırpıdan çıkmadım ammā buña ne sebab oldı? Nūrīyā! Añlaşılan (bunlar) heb ğamz-ı ‘adūdandır çünkü ortada o raķīb-i ‘aķreb vardır. Yā Rābb! Elim al menzil-i vaşla rah-ber ol, dil-i sengin-i dilārāya biraz inşāf vir.*
- *Yarin vuslatına ipucu bulamadım, neden acaba? İnce ipten çıkmadım ama buna ne sebab oldu? Ey Nūrī! Anlaşılan bunlar hep düşman işaretindedir çünkü ortada o akrep rakip vardır. Yā Rabb! Elimi al vuslat menziline rehber ol, gönül alan taş bağırlıya biraz insaf ver.*

Muħammesāt

Muħammesler

1. *Ey dā‘ire-i ħüsne güher-güster-i elmās, rüyındaki āvīze-i tāb-āver-i elmās felek-i ħüsnüñ için Ülker-i elmās olmuş! Pervīn-i şeb-i zülfüñ olan aķter-i elmās ufuk-ı ‘ārziñi ħāver-i elmās eyle.*
- *Ey güzellik dairesine elmas cevherini döşeyen, yüzündeki elmasın ışık saçan avizesi güzellik feleğin için elmas Ülker’i olmuş! Züluf akşamının pervini olan elmas yıldızıdır, yanak ufkunu elmasın gün doğusu eyler.*

⁴⁹ *Muħammesler*, olarak verilen başığı altında tahmis yer almaktadır.

2. Nīsān olur ehl-i bařarıñ hūn-ı siriřki
‘Ummān olur ehl-i kederiñ hūn-ı siriřki
Virān olur ehl-i hūneriñ hūn-ı siriřki
Bārān olur ehl-i nařarıñ hūn-ı siriřki
Berķ ursa meyānında ne dem hañcer-i elmās
3. Bir hūnī-i çālāk imiř ol ğonca dehen āh
İnřāf vire tā dil-i senginine Allah
řekker didigi rīze-i billūr imiř eyvāh
Pūr-zehri řılub hañde-i zīr-i lebin ol māh
Virdi dil-i şad pāreye gül-şeker-i elmās

-
2. *Hañcer-i elmās meyānında ne dem berķ ursa ehl-i bařarıñ hūn-ı siriřki nīsān, ehl-i kederiñ hūn-ı siriřki ‘ummān, ehl-i hūneriñ hūn-ı siriřki virān, ehl-i nařarıñ hūn-ı siriřki bārān olur.*
 - *Elmas hañcerinin ortasında ne zaman şimşek çaksa ğörenlerin kanlı ğözyaşı nisan yağmuru, keder ehlinin kanlı ğözyaşı umman, hūner ehlinin kanlı ğözyaşı viran, bakış ehlinin kanlı ğözyaşı yağmur olur.*
 3. *Āh, ol ğonca dehen bir hūnī-i çālāk imiř! Allah tā dil-i senginine inřāf vire. Eyvāh, řekker didigi rīze-i billūr imiř! Ol māh hañde-i zīr-i lebin pūr-zehri řılub dil-i řad pāreye gül-řeker elmās virdi.*
 - *Ah, o ğonca ağızlı bir kanlı katılmış! Allah ta taş bağrına insaf versin. Eyvah, şeker dediĝi billur parçasıymış! O ay, zehir dolduran alt dudaĝının gülüşü yüz parça ğönle elmasın gül şekerini verdi.*

4. Mümkün mü ola mihr-i ser-i şöhrete efser
Bilmem a begim ne bu nümāyiş ne bu zīver
Erbāb-ı şuver ehl-i dile şanma ki beñzer
Bī-ma‘ni vü bī-ḥāşşedür yār lebin ekser
Kim gördügi var ḥātem-i nām-āver-i elmās
- 14a 5. Bī-çāre Haydar-ı nigeḥ ḥükemā ḳand-ı nebātı
Zulmetde bulur Hızır daḥi mā-i ḥayātı
Ezfün ider ḥaber-i siyeh ḳadr-i ruvātı
Kem-māyeleriñ cevri açar cevher-i zātı
Üsrüple tırāşide olur peyker-i elmās

-
4. *Mihr-i ser-i şöhrete efser mümkün mü ola? A begim ne bu nümāyiş ne bu zīver bilmem. Erbāb-ı şuver ehl-i dile şanma ki beñzer, yār lebin ekser bī-ma‘ni vü bī-ḥāşşedür. Ḥātem-i nām-āver-i elmās kim gördügi var?*
- *Şöhret başına ay taç olsa mümkün mü? A beyim ne bu gösteriş, ne bu süs, bilmem. Suretler erbabı gönül ehline sanma ki benzer, yar dudağı çoğunlukla manasız ve duygusuzdur. Elmasın ününü kimin gördüğü var?*
5. *Ḥükemā ḳand-ı nebātı bī-çāre virir imiş, Hızır daḥi mā-i ḥayātı zulmetde bulur. Ḥaber-i siyeh ḳadr-i ruvātı efzün ider, cevher-i zātı kem-māyeleriñ cevri açar. Peyker-i elmās üsrüple tırāşide olur.*
- *Alimler nebat şekerini çaresiz verirlermiş, Hızır dahi ölümsüzlük suyunu karanlıkta bulur. Kara haber kadir rivayetçileri ortaya çıkarır, kişi cevherini mayası bozukların cevri açar. Kurşunla tıraş edildiğinde elmas gibi parlar.*

6. Meyhānede ne sübhā ne seccāde gerekir
Ney mey gibi şeyler faқаt āmāde gerekir
Muṭrib de gerek sākī-i şahbā da gerekir
Revnaқ viremez bezme ‘araқ-ı bāde
Ḥūrşid iledir cilve-i nūr u fer-i elmās
7. Bu daғdaғa-i manşib u naқdine-i vāfir
Ehl-i hūnere olsa da bir olmasa da bir
Virān maḥallerde olur genc-i cevāhir
Zer-dūz bisāt istemez erbāb-ı meқādir
Bir sīm nigāndān yetişür pister-i elmās

-
6. *Meyhānede ne sübhā ne seccāde gerekir; faқаt ney mey gibi şeyler āmāde gerekir. Muṭrib de sākī-i şahbā da gerekir. Revnaқ bezme ‘araқ-ı bāde viremez, Ḥūrşid cilve-i nūr u fer-i elmās iledir.*
- *Meyhanede ne tespіh ne seccade gereklidir; fakat ney, mey gibi şeyler gereklidir. Çalgıcı da şarap sakicisi de gerektir. Aydınlık meclise rakı veremez, güneş nur cilvesi ve elmas feri iledir.*
7. *Bu daғdaғa-i manşib u naқdine-i vāfir ehl-i hūnere olsa da olmasa da bir. Virān maḥallerde genc-i cevāhir olur. Zer-dūz erbāb-ı meқādir bisāt istemez. Bir sīm nigāndān pister-i elmās yetişür.*
- *Bu memurluk daғdaғası ve çokça nakit para, hūner ehline olsa da olmasa da bir. Viran mahallerde cevahir hazinesi olur. Sırma işleyicisi kudret erbabıdır minder istemez. Bir gümüş yüzük kutusundan elmas yatağı yetişir.*

8. Bir kâfir için kendümi bir haylice yordum
Bir iş görüb âhîr anı da halka tıyurdum
Aldım elime bir iki taş yoluna tırdum
Ağyâr-ı segi seng-i reh-i yârla urdum
Çāsâr-ı Frenk oldu giyüb efser-i elmâs
9. Düşmüş yola mestâne o hürşid-i cihân-süz
Girmiş yine devrâne o hürşid-i cihân-süz
Mâ'ildir iki yana o hürşid-i cihân-süz
Çıkmış yine meydâna o hürşid-i cihân-süz
Bâlâ-yı belâ-hîzûn idüb maşşer-i elmâs

-
8. *Bir kâfir için kendümi bir haylice yordum. Âhîr bir iş görüb anı da halka tıyurdum, elime bir iki taş aldım yoluna tırdum. Ağyâr-ı segi seng-i reh-i yârla urdum. Efser-i elmâs giyüb çāsâr-ı Frenk oldu.*
- *Bir kafîr için kendimi bir haylice yordum. Son bir iş görüp onu da halka duyurdum, elime bir iki taş aldım yoluna durdum. Köpek yabancıyı yar yolunun taşıyla vurdum. Elmas, taç giyip Frenk kralı oldu.*
9. *O hürşid-i cihân-süz mestâne yola düşmüş, yine devrâne girmiş. O hürşid-i cihân-süz iki yana mâ'ildir. Bâlâ-yı belâ-hîzûn idüb maşşer-i elmâs o hürşid-i cihân-süz yine meydâna çıkmış*
- *O yakan dünya güneşi sarhoş yola düşmüş, yine devrana girmiş. O yakan dünya güneşi iki yana meyillidir. Elmas mahşeri belanın yüksekliğiyle coşup o yakan dünya güneşi yine meydana çıkmış.*

14b

10. Düşdükce ‘araḫ ‘arż-ı dil-dāre şanursun
Nīsān yağar ‘arşa-i gülzāre şanursun
Her atresini bir dürr-i şehvāre şanursun
Hoy gerde ruḫ olduca o mehpāre şanursun
Gül-bergine şebnem ola āb-ı ter-i elmās
11. Nūrī o gülistāna gönül oldu ki rāğīb
Her mıṣrā‘ı ‘ūd ağacı dinse münāsib
Nota degil ‘anber saçılır çār cevānib
Pür-büy-ı ma‘nī mi devātum gibi Ğālib
Ser bezm-i selātine gelen micmer-i elmās

-
10. ‘Araḫ ‘arż-ı dil-dāre düşdükce, ‘arşa-i gülzāre nīsān yağar, her atresini bir dürr-i şehvāre, hoy gerde ruḫ olduca o mehpāre şanursun. Āb-ı ter-i elmās gül-bergine şebnem ola.
- Ter sevgilinin yanağına düştükçe, gülzar arsasına nisan yağmuru yağar, her katresini bir büyük inci, terlemiş yanak olduca onu da ay parçası sanırsın. Elmasın ter suyu gül yaprağına şebnem olsun.
11. Nūrī gönül o gülistāna rāğīb oldu ki her mıṣrā‘ı ‘ūd ağacı dinse münāsib(dır). Çār cevānib nota degil ‘anber saçılır. Ğālib, ser bezm-i selātine gelen micmer-i elmās devātum gibi pür-büy-ı ma‘nī mi?
- Nūrī gönül o gülistana arkadaş oldu ki her mısrasına dut ağacı dense münasıptir. Dört yana nokta değil amber saçılır. Galib, sultanlar meclisine gelen iri elmas divitim gibi mana kokusu dolu mu?

12. Virsün heves-i şöhreti vaqtimi bāde
Sürsün yüzini gerd u ğubāre pes bāde
Elbette çün āyīne olur jengi güşāde
Tursun nażar-ı terbiyyet şems-i Hudā'da
Vaḳtiyle olur seng-i siyeh gevher-i elmās

Diger Tahmis-i Ğazel-i Ğazret-i Ğālib

2.

fe'ilātün (fā'ilātün) fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün (fā'lün)

1. Sürünüb taşlara eşkimle beraber hançer
Eridüb yağını mānende-i neşter hançer
Olsa ger hem-ser-i sekine-i berber hançer
Bulsa zengār-ı hatt-ı yār ile cevher-i hançer
Tig-i ebrüya sitemkār eyler hançer

12. *Heves-i şöhreti bāde vaqtimi virsün, gerd u ğubāre pes bāde yüzini sürsün. Elbette āyīne jengi güşāde çün olur. Nażar-ı terbiyyet şems-i Hudā'da tursun, vaḳtiyle seng-i siyeh gevher-i elmās olur.*

- *Şöhret hevesi bade vaktimi versin. Toz ve toprak son bade yüzünü sürsün. Elbette ayna açık pas gibi olur. Terbiye bakışları Huda güneşinde dursun, vaktiyle siyah taş elmas cevheri olur.*

Diger Tahmis-i Ğazel-i Ğazret-i Ğālib

Hazret-i Galib'in Diğzer Gazel Tahmisi

1. *Hançer eşkimle beraber mānende-i neşter taşlara sürünüb yağını eridüb ger hem-ser-i sekine-i berber zengār-ı hatt-ı yār ile cevher-i hançer bulsa tig-i ebruya sitemkār eyler.*
- *Hançer gözyaşımıla beraber neşter gibi taşlara sürünüb yağını eritir. Hançer eğer berber sakinlerinin arkadaşı olsa yar hattının göz taşı ile hançer cevheri bulsa kaşlarının kılıcı sitemkarlık eyler.*

15a

2. ‘Ālemi bir kula şatmaz mı muḥabbet kārān
Kişver-i vaşla cān itmez mi muḥabbet kārān
Giceyi gündüze katmaz mı muḥabbet kārān
Yorulub kan dere batmaz mı muḥabbet kārān
‘Adem iklimine bir anda yollar ḥaṇçer
3. Ebrūvāñun çatarak çıkmış idi çün ol māh
Bilmezem cünbiş-i ebrūsına mı itdi nigah
Cān sipār anıng aḥvāline olmuş āgāh
Ḥunfeşān sitem u nāz degildir billāh
Küşte-i ‘aşk olanıñ ḥaline ağlar ḥaṇçer

-
2. *Muḥabbet kārān ‘ālemi bir kula şatmaz mı, kişver-i vaşla cān itmez mi, giceyi gündüze katmaz mı, yorulub kan dere batmaz mı? Ḥaṇçer (beni) ‘Adem iklimine bir anda yollar.*
 - *Muhabbetçi alemi bir kula satmaz mı, vuslat memleketine can etmez mi, geceyi gündüze katmaz mı, yorulup kan tere batmaz mı? Ḥaṇçer beni yokluk memleketine bir anda yollar.*
 3. *Ol māh ebrūvāñun çatarak çıkmış idi, çün cünbiş-i ebrūsına mı nigah itdi, bilmezem. Cān sipār anıng aḥvāline āgāh olmuş billāh ḥunfeşān sitem u nāz degildir. Ḥaṇçer, küşte-i ‘aşk olanıñ ḥaline ağlar.*
 - *O ay kaşlarını çatarak çıktığı için mi kaş cümbüşüne baktı, bilmiyorum. Can veren onun halleri hakkında bilgili olmuş. Billahi kan saçıcı sitem ve naz değildir. Ḥaṇçer aşk ölülerinin haline ağlar.*

4. Düşdiler bir yola ammā yoğıdı táb u tüvān
Giryeden fark idemezler idi pes u pīş u yan
Tutdı şahrāları ucdan uca zehr-ābe vü kıan
Reh-neverdān-ı ğamiñ göstere sin aħvāli yamān
Çeşm-i ahū-yı füsün pençe-i ejder-i ğançer
5. Şanma ey dil ki her ehl-i suğan añlar diliñi
‘Adem iklimini geşt eyleyen añlar diliñi
Melek‘ü’l-mevt ile ülfet iden añlar diliñi
Eceliyle var ise söyleşen añlar diliñi
Tercümān olmuş aña ğamzene söyler ğançer
6. Sa‘y-ı çeşm itme dir āsāyişiniñ şükrin edā
Kırudı cān u diliñ dili dudağı ammā
Sırların itmediler seyr idüb anı ifşā
Teşnelikten açıcağ zaħm-ı dehān-ı şekvā
Virdi ğarcını hemān şuya beraber ğançer

-
4. *Bir yola düşdiler ammā táb u tüvān yoğıdı. Giryeden pes u pīş u yan fark idemezlerdi. Zehr-ābe vü kıan şahrāları ucdan uca tutdı. Reh-neverdān-ı ğamiñ aħvāli yamān göstere sin, pençe-i ejder-i ğançer çeşm-i ahū-yı füsün(dur).*
 - *Bir yola düştüler ama tahammül yoktu. Gözyaşından arka, ön ve yanını fark edemezlerdi. Zehirli su ve kan sahraları uçtan uca tuttu. Gam yolcun ahvali yaman göstere sin, ğançer ejderinin pençesi sihirli ahunun gözüdür.*
 5. *Ey dil ki her ehl-i suğan diliñi añlar şanma! Diliñi ‘adem iklimini geşt eyleyen, melek‘ü’l-mevt ile ülfet iden, eceliyle söyleşen var ise añlar. Ğançer ğamzene tercümān olmuş, aña söyler.*
 - *Ey gönül ki her söz ehli dilini anlar şanma! Dilini yokluk memleketini gezen, Azrail’e alışan, eceliyle söyleşen varsa anlar. Ğançer ğamzene tercüman olmuş, ona söyler.*
 6. *Āsāyişiniñ şükrin sa‘y-ı çeşm edā itme, dir. Cān u diliñ, dili dudağı kırudı; ammā anı seyr idüb sırların ifşā itmediler. Ğançer teşnelikten zaħm-ı dehān-ı şekvā açıcağ, (bu yüzden) ğarcını beraber hemān şuya virdi.*
 - *Asayişinin şükrünü gözümün gayretiyle eda etme, der. Can ve gönlün, dili dudağı kırudu; ama onu seyredip sırlarını ifşā etmediler. Ğançer susuzluktan şikayet ağzının yarasını açacak, bu yüzden ğarcını beraber hemen şuya verdi.*

15b

7. Bend iden dilleri zincîr-i tegâfûldür heb
İşleyen sinelere tîr-i tegâfûldür heb
Akıtan kanları te'sîr-i tegâfûldür heb
Öldiren 'âşıkı şimşir-i tegâfûldür heb
Yoğsa cellâd-ı nigh olmasa neyler hançer
8. Yoğ iken hâne-i fikretde rakîb-i kâfir
Gönül ol dilbere o kalbe olurken nâzır
Dest-i endîşeyi gerdenine atsa vâkır
Alsa ağuş-ı hayâline miyânîñ şâ 'ir
Ma'ni-i mısra'-ı bercestesi lebler hançer
9. Nürîyâ baq dem-i dâmân-ı gül-i handâna
Bülbülün dîdesi mâ'ildir anıñcün kana
Havfüm oldur ki çıka reh-güzâr-ı yârâna
Bir zemîn oldı bu Gâlib ki hased-kârâna
Süsen ü lâle-i gülzârı ser-â-ser hançer

-
7. *Dilleri bend iden heb zincîr-i tegâfûldür, sinelere işleyen heb tîr-i tegâfûldür, kanları akıtan heb te'sîr-i tegâfûldür, 'âşıkı öldiren heb şimşir-i tegâfûldür. Yoğsa cellâd-ı nigh olmasa hançer neyler?*
 - *Dilleri bağlayan hep tegafül zinciridir, sinelere işleyen tegafül okudur, kanları akıtan hep tegafül tesiridir, aşığı öldüren hep tegafül kılıcıdır. Yoksa bakış celladı olmasa hançer ne yapar?*
 8. *Rakîb-i kâfir hâne-i fikretde yoğ iken, gönül ol dilbere o kalbe nâzır olurken; dest-i endîşeyi gerdenine vâkır atsa, şâ'ir ağuş-ı hayâline miyânîñ alsa ma'ni-i mısra'-ı bercestesi lebler hançer(dır).*
 - *Kafir rakip fikret hanesinde yokken, gönül o dilbere o kalbe nazır olurken; endişe elini gerdanına vakar atsa, şair belini hayal kucağına alsa, berceste mısranın manasını alsa lebler hançerdir.*
 9. *Nürîyâ dem-i dâmân-ı gül-i handâna baq bülbülün dîdesi anıñcün kana mâ'ildir! Havfüm oldur ki reh-güzâr-ı yârâna çıka. Bu Gâlib ki hased-kârâna süsen ü lâle-i gülzârı ser-â-ser hançer bir zemîn oldı.*
 - *Ey Nürî gülen gül eteğinin vaktine bak bülbülün gözü onun gibi kana meyillidir! Korkum odur ki yaran geçidine çıkar. Bu Galip ki kıskançlık edene susam ve gülzârın lalesi baştan başa hançer bir zemin oldu.*

Şarkiyāt

mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

16b

1. Şağın ağıyārı çekme ehl-i 'aşka karşı tenhāya
Teşekkī itmesünler ey şanem senden Mesihā'ya
Terahḥum eyle kim İncil-i ḥanı vir sevdāya
Teşekkī itmesünler ey şanem senden Mesihā'ya
2. İderseñ ser-fürü idenleri heb gamla perverde
Figān u nālesi 'aşıkların şanma ḳalur yerde
Ziyā-yı dīn-i ḥüsne küfr-i zülfün eyleme perde
Teşekkī itmesünler ey şanem senden Mesihā'ya

Şarkiyāt

Şarkılar

1. *Ey şanem, şağın ağıyārı ehl-i 'aşka karşı tenhāya çekme! Mesihā'ya senden teşekkī itmesünler. Ey şanem, terahḥum eyle kim İncil-i ḥanı sevdāya vir! Mesihā'ya senden teşekkī itmesünler.*
 - *Ey sanem, sakın yabancıyı aşk ehline karşı tenhaya çekme! Mesiha'ya seni şikayet etmesinler. Ey sanem, merhamet et ki yüce İncil'i sevdaya ver! Mesiha'ya seni şikayet etmesinler.*
2. *Ey şanem, ser-fürü idenleri heb gamla perverde iderseñ figān u nālesi 'aşıkların yerde ḳalur şanma! Ziyā-yı dīn-i ḥüsne küfr-i zülfün perde eyleme Mesihā'ya senden teşekkī itmesünler.*
 - *Ey sanem, başını yoranları hep gamla perverde edersen aşkların figan ve inlemesi yerde kalır sanma! Güzellik dininin ışığına zülfünün siyahını perde etme, Mesiha'ya seni şikayet etmesinler.*

3. Gül-âb-ı vaşlıñı saç lutf idüb bu cism-i şad çâke
Diriğ itme nazâr naqş u nigâr-ı kalb-i ğamnâke
Ġamiñla âh u feryâdım ‘urüc itdikce eflâke
Teşekkî itmesünler ey şanem senden Mesihâ'ya
4. Künişt-i ħ’ahiş-i vaşlıñda yoğsa berhemen cānā
Cihāndır bulunur elbet kitāb-ı vuşlata dānā
Uzatma da‘vi’-i nāz u niyāzı böyle pervā
Teşekkî itmesünler ey şanem senden Mesihâ'ya
5. Kerem kııl itme cevri Nūrî’-i zāre cefākārım
Şağın rüy-ı sipihri tütmasun dūd-ı şerer bārım
Bülend olduqca her dem bāng-i âh u nāle vü zārım
Teşekkî itmesünler ey şanem senden Mesihâ'ya

-
3. *Ey şanem! Gül-âb-ı vaşlıñı bu cism-i şad çâke lutf idüb saç, nazâr naqş u nigâr-ı kalb-i ğamnâke diriğ itme. Ġamiñla (ettiğim) âh u feryâdım eflâke ‘urüc itdikce Mesihâ'ya senden teşekkî itmesünler.*
 - *Ey sanem! Vaslın gül suyunu bu yüz parça olmuş cisme lutf edip saç. Gamlı kalbin resimine ve naqşına eyvah etme. Gaminla ettiğim ah ve feryadım feleklere yükseldikçe Mesiha'ya seni şikayet etmesinler.*
 4. *Cānā künişt-i ħ’ahiş-i vaşlıñda berhemen yoğsa cihāndır, elbet kitāb-ı vuşlata dānā bulunur. Ey şanem, da‘vi’-i nāz u niyāzı böyle pervā uzatma! Mesihâ'ya senden teşekkî itmesünler.*
 - *Ey can vuslat isteğinin havrasında papaz yoksa cihandır, elbet vuslat kitabına yükseklik bulunur. Ey sanem, nāz ve niyāz davasını böyle korku olarak uzatma! Mesiha'ya seni şikayet etmesinler.*
 5. *Ey şanem! Nūrî-i zāre kerem kııl, cefākārım cevri itme. Rüy-ı sipihri şağın dūd-ı şerer bārım tütmasun. Bāng-i âh u nāle vü zārım her dem bülend olduqca Mesihâ'ya senden teşekkî itmesünler.*
 - *Ey sanem! Ağlayan Nūrî'ye kerem kııl, cefakarım cevretme. Talihimin yüzünü sakın kıvılcım dumanı kaplamasın. Yüksek tonlu ahım, inlemem ve ağlamalarım her zaman yükseldikçe Mesiha'ya seni şikayet etmesinler.*

İbtidâ-i Ğazeliyât

1.

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

18b

1. Çenâr-âsâ nice cânlar yaqarken bî-vefâ dünyâ
Dıraht-ı 'ömri yıkmaz mı yıkılası fenâ dünyâ
2. Görüb mi'rât-ı mihr u mâhı çeşm-i cân baqaqalmaz
'Arüs-ı 'ömre göstermekde çün şubh u mesâ dünyâ
3. Alub her renkden bir örnek ancak kendi kaydıñ gör
Tutalım olsa da âyîne'-i 'âlem-nümâ dünyâ
4. Yine ey murğ-ı dil naş içre yüksekten şağın uçma
Virirse devlet-i rif'atle ger bâl-ı hümâ dünyâ

İbtidâ-i Ğazeliyât

Ğazellerin Başlangıcı

1. *Bî-vefâ dünyâ çenâr-âsâ nice cânlar yaqarken, yıkılası fenâ dünyâ dirahrt-ı 'ömri yıkmaz mı?*
Vefasız dünya çınar gibi nice canlar yakarken, yıkılası fena dünya ömür ağacını yıkmaz mı?
2. *Mi'rât-ı mihr u mâhı görüb çeşm-i cân baqaqalmaz; çün şubh u mesâ dünyâ 'arüs-ı 'ömre göstermekde(dir).*
➤ *Güneş ve ay aynasını görüp gönül gözü bakakalmaz; çünkü sabah akşam dünya ömür gelinini göstermektedir.*
3. *Dünyâ âyîne'-i 'âlem-nümâ olsa da tutalım her renkden bir örnek alub ancak kendi kaydıñ gör.*
➤ *Dünya alem gösteren ayna olsa da tutalım her renkten bir örnek alıp ancak kendi kaydını gör.*
4. *Ey murğ-ı dil! Ger dünyâ devlet-i rif'atle bâl-ı hümâ virirse yine şağın naş içre yüksekten uçma.*
➤ *Ey gönül kuşu! Eğer dünya yükseklik devletiyle hüma kanadını verirse yine sakın naaş içinde yüksekten uçma.*

5. Olur mıydı gönül bir dem-i vişāl-i yārdan mehcūr
Benimle olmasaydı Nūrīyā ger āşinā dūnyā

2.

mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

1. Vücūdum gülşen u dāğım gül-i ra‘nā mıdır cānā
Sirişkim bāde çeşmim sāğar-ı şahba mıdır cānā
2. Sebeb bilmem nedir ğabrā dem-ā-dem ‘arz-ı hüsne itmek
‘Aceb bāğ-ı vefādā bülbül gūya mıdır cānā
3. Revā mı keşf-i sırr la‘l-i leb ağıyār-ı nādāna
Nikāt-ı rāz-ı hüsne her kişi dānā mıdır cānā

-
5. *Nūrīyā! Ger dūnya benimle āşinā olmasaydı gönül bir dem-i vişāl-i yārdan mehcūr olur mıydı?*
- *Ey Nūrī! Eğer dūnya benimle āşina olmasaydı, gönül yarın visal vaktinden ayrı kalır mıydı?*
1. *Cānā! Vücūdum gülşen u dāğım gül-i ra‘nā; sirişkim bāde, çeşmim sāğar-ı şahba mıdır?*
- *Ey can! Vücudum gülşen ve yaralarım rana gülü; gözyaşım bade, gözüm şarap kadehi midir?*
2. *Ġabrā dem-ā-dem ‘arz-ı hüsne itmek sebep nedir, bilmem. Cānā! Aceb bāğ-ı vefādā bülbül gūya mıdır?*
- *Yeryüzünde durmadan güzelliği arz etmesine sebep nedir, bilmem. Ey can! Acaba vefa bağında bülbül mü söyleşiyor?*
3. *Cānā! Keşf-i sırr la‘l-i leb ağıyār-ı nādāna revā mı, nikāt-ı rāz-ı hüsne her kişi dānā mıdır?*
- *Ey can! Dudağının lalindeki sırrların keşfi nadan yabancıya reva mı, güzellik sırrının nüktesine herkes ulaşabilir mi?*

- 20a
4. Dehāniñ küşte-i tiğ-i ğama bahş-ı hayāt eyler
'Aceb kim tıynetin hem-māye-i 'İsā mıdır cānā
 5. Nedir bā'is bu rū-gerdānlıĝa bu bezm-i ğurbetde
'Aceb Nūrī-i ednā t̄alib-i dūnyā mıdır cānā

3.

fe 'ilātün (fā 'ilātün) fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün (fā 'lün)

1. Pençe-i t̄ab-ı ruĝı perde-nümün oldı baña
Ħamle'-i nīze-i ħūrşid zebün oldı baña
2. Yok şifāĥāne'-i hicrāndan ümīd-i reha
Zülf-i āşiftesi zincir-i cünün oldı baña
3. Yād-ı la'li ile nūş-ı dem dil mu'tāddem
Saĝar-ı bezm-i şafa k̄ase-i ħün oldı baña

-
4. *Cānā! Dehāniñ küşte-i tiğ-i ğama bahş-ı hayāt eyler; 'aceb tıynetin kim hem-māye-i 'İsā mıdır?*
 - *Ey can! Dudaĝın gam kılıcının öldürdüĝü kişiyeye hayat bahşeder; acaba tıyniyetin ki İsa gibi midir?*
 5. *Cānā! Bu bezm-i ğurbetde bu rū-gerdānlıĝa bā'is nedir, 'aceb Nūrī-i ednā t̄alib-i dūnyā mıdır?*
 - *Ey can! Bu ğurbet meclisinde, bu yüz çevirmeye bahis nedir? Acaba alçak Nūrī dūnya talibi midir?*
 1. *Pençe-i t̄ab-ı ruĝı baña perde-nümün oldı, ħamle'-i nīze-i ħūrşid bana zebün oldı.*
 - *Yanak ışığının pençesi bana perde oldu, güneş süngüsünün hamlesi yanımda aciz kaldı.*
 2. *Şifāĥāne'-i hicrāndan ümīd-i reha yok, zülf-i āşiftesi baña zincir-i cünün oldı.*
 - *Hicran şifahanesinde kurtuluş yolu yok, aşifte zülfün bana deli zinciri oldu.*
 3. *Dil, yād-ı la'li ile nūş-ı dem mu'tāddem. Saĝar-ı bezm-i şafa baña k̄ase-i ħün oldı.*
 - *Gönül, dudaĝının yadıyla tatlı içkiye alışımsı. Safa meclisinin kadehi bana kan kasesi oldu.*

4. Cān-lerzende iken ğamze-i cādū senden
Tār-ı zülfi daği ef'î-yı füsün oldu baña
5. Nazar-ı hışmına taqat getirir mi dil-i zār
Nūrîyâ zaħmın niĝeh-i dāĝ-ı derūn oldu baña

4.

fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün

1. Kūng-i ğam seyrāngāh-ı bāĝ-ı 'ālemdir baña
Dāĝ-ı sinem gülşen-i 'ālemler tev'emdir baña
2. Pister-i ğamda eger çi encüm-şümār-ı firķātem
Lîk sākî-i ķamer-ruhsār hem-demdir baña
3. Ben o şāh-ı kişver-sitān-ı ħarābātım bugün
Efser u evreng cām u sāye-i Cem'dir baña

-
4. *Ğamze-i cādū senden cān-lerzende iken tār-ı zülfi daği baña ef'î-yı füsün oldu.*
 - *Cadı gamzen yüzünden can titrerken zülfünün karanlığı dahi bana büyücü yılan oldu.*
 5. *Dil-i zār, nazar-ı hışmına taqat getirir mi? Nūrîyâ! Zaħmın baña niĝeh-i dāĝ-ı derūn oldu.*
 - *Ağlayan gönül, bakış hışmına takat yetirir mi? Ey Nūrî! Yaran bana derinleşen bir yara bakışı oldu.*
 1. *Kūng-i ğam baña seyrāngāh-ı bāĝ-ı 'ālemdir, dāĝ-ı sinem gülşen-i 'ālemler tev'emdir.*
 - *Gam gemisi bana dünya bağının seyir yeridir, sinemin yaraları dünyanın gül bahçesiyle ikizdir.*
 2. *Eger pister-i ğamda çi encüm-şümār-ı firķātem; lîk sākî-i ķamer-ruhsār baña hem-demdir.*
 - *Eğer gam yatağında ayrılığın yıldız sayanı olsa ay yanaklı saki benimle sıkı arkadaş olurdu.*
 3. *Ben bugün o şāh-ı kişver-sitān-ı ħarābātım, efser u evreng baña cām u sāye-i Cem' dir.*
 - *Ben bugün o virane ülkenin şahıyım, taç ve taht benim için Cem'in gölgesi ve kadehidir.*

4. Gerçi ma‘na-yı kitāb-ı hüsni taḥḳīḳ eyledim
Nükte-i rāz-ı femiñ bir sırr-ı mübhemdir baña
5. Nūrīyā ‘işretgeh-i ‘ālemde olmam neş‘e-yāb
Sāğar-ı ser-şār-ı şādi lücce-i ğamdır baña

5.

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Her ne dem gül ḥāre eyler ittikā
Bülbül āh u zāra eyler ittikā
- 20b 2. Kimi dergah-ı Ḥudā’ya kimisi
Bāliš-i zer-kāra eyler ittikā
3. Mest-i nāzm başlasa reftāre ger
Nice bir dīvāra eyler ittikā

-
4. *Gerçi ma‘na-yı kitāb-ı hüsni taḥḳīḳ eyledim, amabaña nükte-i rāz-ı femiñ bir sırr-ı mübhemdir.*
 - *Gerçi güzellik kitabının manasını tahkik eyledim, ama bana dudak sırrının nüktesi kapalı bir sırdır.*
 5. *Nūrīyā! ‘İşretgeh-i ‘ālemde neş‘e-yāb olmam, sāğar-ı ser-şār-ı şādi baña lücce-i ğamdır.*
 - *Ey Nūrī! Dünyanın meyhanesinde neşelenmem, memnuniyetle dolu kadehi bana engin gam nehri gibidir.*
 1. *Gül her ne dem ḥāre, bülbül āh u zāra ittikā eyler.*
 - *Gül her zaman dikene, bülbül ah ve iniltiye sığınır.*
 2. *Kimi dergah-ı Ḥudā’ya kimisi ittikā bāliš-i zer-kāra eyler*
 - *Kimi Hudā’nın dergahına kimisi altın işlemeli yastığa sığınır.*
 3. *Ger mest-i nāzm reftāre başlasa nice bir dīvāra ittikā eyler?*
 - *Eğer nazım mesti gitmeye başlasa, nasıl bir duvara sığınır?*

4. Mālik'e rāci'dir 'abdîñ derdi baķ
Esb u tācir bāra eyler ittikā

5. Nūrî-i dil-sîr-i ħ̣an-ı himmeti
Maṭbaḥ-ı ħ̣ünkāra eyler ittikā

6.

mef'ū lü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün // mef'ū lü fe'ülün

1. Āgüş açalıdan beri ol duḥter-i tersā
Mānend-i çelîpā
Geh-vāre-i āgüş-ı Pānāyāna Mesîhā
Yaķlaşmadı aşlā

2. Benzerse n'ola sînesi mir'āt-ı Frenk'e
Her yanı o renge
Şüret bulur 'aksimle deyü ehl-i ķilisā
Yüz virmedi ķaṭ'a

4. 'Abdîñ derdi Mālik'e rāci'dir, baķ esb u tācir bāra ittikā eyler

➤ Kölenin derdi Malik'e geri dönmektir, bak at ve tacir yüke sığırır.

5. Nūrî-i dil-sîr -i ħ̣an-ı himmeti, maṭbaḥ-ı ħ̣ünkāra ittikā eyler.

➤ Himmet sofrasında doyan Nūrî, ħ̣ünkar mutfağına sığırır.

1. Mesîhā! Ol duḥter-i tersā āgüş açalıdan beri mānend-i çelîpā geh-vāre-i āgüş-ı
Pānāyāna aşla yaķlaşmadı.

➤ Ey Mesiha! O Hristiyan güzeli kucak açtığından beri haç gibidir. Pānāyāna'nın kucak
beşiğine asla yaklaşmadı.

2. Sînesi mir'āt-ı Frenk'e benzerse n'ola? 'Aksimle her yanı o renge şüret bulur deyü ehl-
i ķilisā ķaṭ'a yüz virmedi.

➤ Sinesi Fireng aynasına benzerse ne olur? Aksimle her yanı o renge suret bulur diye
kilise ehli asla yüz vermedi.

3. Gitdikce nice şema‘-i cānlar yaķacaķdır
Seyre baķacaķdır
Bir ĥüsn-i cihān-sūzla ol māh-ı şeb-ārā
Āh ol saçı Leylā
4. Görse seni papas çıkarır idi sitavros
Ey rūĥ-ı Ĥristos
İstinü māsūte mu deyü başlayarak tā
Sırrın ider ifşā
5. Nūrī gibi görse seni ey rūĥ-ı revānım
Billāh a cānım
Eyler kıyub ‘İsā‘ya pereştış saña cānā
Biñ cānla papa

-
3. *Ol māh-ı şeb-ārā, āh ol saçı leylā; nice şema‘-i cānlar yaķacaķdır, bir ĥüsn-i cihān-sūzla seyre baķacaķdır.*
 - *Geceyi süsleyen ay, dünyada olmayan güzellik olan ah o saçı Leyla, nice can mumunu yakıp seyre bakacaktır.*
 4. *Ey rūĥ-ı Ĥristos, papas seni görse sitavros çıkarır idi: “İstinü māsūte mu...” deyü başlayarak tā sırrın ifşā ider.*
 - *Ey Hristos’un yanağı, papaz seni görse sitavros çıkarırdı. “İstinü masute mu...” diye başlayarak sırrını ifşa eder.*
 5. *Cānā, ey rūĥ-ı revānım, billah a cānım! Bin cānla papa seni Nūrī gibi görse İsā‘ya kıyub saña pereştış eyler.*
 - *Ey Can, ey sevgilim, billahi a canım! Bin canla papa seni Nūrī gibi görse İsa‘ya kıyıp sana prestij eder.*

7.

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

21a

1. Yan çizer yanıma ey Yani yanaş disem aña
Yandım ey meh yeriñi söyle disem dir Yanya
2. Bir kadeh-i Rüm ile rām olıcağ ol Rüm beçe
Bāde virilse gerek bāde-i Rūmiyle Rüm'a
3. Kādesiñ ey dil-i pür-yāre kan işte yāre
Kanayım la'line dirdüñ didi çün kan saña
4. Kākülün ilmigine ben de uzatdım elimi
İl degil mi ilişen zülfüne ey büt İlya
5. Hiç şavaşma ki eser şavurur o sen şavuş
Şavma gel Nürî-i sermesti başından Şava

-
1. *Ey Yani, aña yanıma yanaş disem, yan çizer! Ey meh yandım yeriñi söyle disem, "Yanya" dir*
 - *Ey Yani, ona yanıma yanaş desem, yan çizer! Ey ay yüzlü yandım yerini söyle desem, "Yanya" der.*
 2. *Ol Rüm beçe bir kadeh-i Rüm ile rām olıcağ. Bāde-i Rūmiyle Rüm'a bāde virilse gerek.*
 - *O Rum çocuğu bir Rum kadehiyle boyun eğecek. Rum badesiyle Rum' a bade verilmeli.*
 3. *Ey dil-i pür-yāre! Kādesin? La'line kanayım dirdüñ çün sana kan dedi: (İşte) kan işte yare...*
 - *Ey yara dolu gönül! Nerdesin? Dudağına kanayım dirdün bunun için sana kan dedi: İşte kan işte yara.*
 4. *Ey büt İlya! Kākülün ilmigine ben de elimi uzatdım, zülfüne ilişen il degil mi?*
 - *Ey put İlya! Kakülünün ilmiğine ben de elimi uzattım, zülfüne ilişen el degil mi?*
 5. *Hiç şavaşma ki o eser şavurur sen şavuş. Şava, gel Nürî-i sermesti başından şavma.*
 - *Hiç şavaşma ki o eser şavurur, sen şavuş. Şava, gel sarhoş Nürî'yi başından şavma.*

Ḳafiyetü'l-bâ

8.

mef'û lü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

21b

1. Bu âb ü tâbı 'aşqdan almaz mı âfitâb
Ḳa'r-ı miyâh-ı sūzişe ʔalmaz mı âfitâb
2. Kişver-be-kışver seyr-i cihândır te'emmülü
Bu dehr-i bî-beḳâda ḳocalmaz mı âfitâb
3. Mâ'-ı ḥayât-ı girye sevâd-ı şeb içredir
Mâhî-i Hızır tâbını şalmaz mı âfitâb
4. Devr eylemekde rûz-be-rûz esb-i pertevi
Bir gice deşt-i çerḥda ḳalmaz mı âfitâb
5. Nürî şinâverî-i yemm-i feyz-i şems ile
Bu âb ü tâbı 'aşqdan almaz mı âfitâb

-
1. *Āfitâb, bu âb ü tâbı 'aşqdan almaz mı; ḳa'r-ı miyâh-ı sūzişe ʔalmaz mı?*
➤ *Güneş, bu güzelliḡi aşktan almaz mı; ateş suyunun çukuruna dalmaz mı?*
 2. *Te'emmülü kişver-be-kışver seyr-i cihândır. Āfitâb bu dehr-i bî-beḳâda ḳocalmaz mı?*
➤ *İyice düşünmesi ülke ülke cihan seyri gibidir. Güneş bu bekasız dünyada yaşlanmaz mı?*
 3. *Mâ'-ı ḥayât-ı girye, sevâd-ı şeb içredir. Āfitâb tâbını mâhî-i Hızır (gibi) şalmaz mı?*
➤ *Gözyaşının ölümsüzlük suyu, gecenin karanlıḡı içindedir. Güneş ışığını Hızır balıḡı gibi salmaz mı?*
 4. *Esb-i pertevi rûz-be-rûz devr eylemekde, âfitâb bir gice deşt-i çerḥda ḳalmaz mı?*
➤ *Işık atı gündün güne devretmekte, güneş bir gece dünya bozkırında kalmaz mı?*
 5. *Nürî âfitâb, bu âb ü tâbı şinâverî-i yemm-i feyz-i şems ile 'aşqdan almaz mı?*
➤ *Nürî güneş, bu güzelliḡi güneş feyzinin denizinin yüzeniyle aşktan almaz mı?*

9.

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

1. Tütınca bir yolu bilmez uzak yakın ğarîb
Yağın görür uzağı hemçü dūr-bîn ğarîb
2. Fezayı göz göre kendine māl idinse daħi
Olur belā-yı zer u sîmden emin ğarîb
3. Kulağ tutuñ neymiş bir nefes dimez kimse
Dem-ā-dem eylese mānend-i nāya enîn ğarîb
4. Düşünce ğurbete kalmaz mı ayakaltında
Tütunca kendini hempāye-i zemîn ğarîb
5. Biri diyārına hasret birisi yārine
Ġarîb Nūrî-i zār u dil-i ħazîn ğarîb

-
1. Ġarîb bir yolu tütunca uzak yakın bilmez, uzağı dūr-bîn hemçü yakın görür.
➤ Garip bir yolu tutunca uzak yakın bilmez, uzağı dūrbün gibi yakın görür.
 2. Ġarîb fezayı göz göre (göre) kendine māl idinse daħi belā-yı zer u sîmden emin olur.
➤ Garip fezayı göz göre göre kendine mal edinse dahi altın ve gümüş belasından emindir.
 3. Ġarîb dem-ā-dem mānend-i nāya enîn eylese kulağ tutuñ, kimse bir nefes neymiş dimez.
➤ Garip durmadan ney gibi inlese kulak tutun, kimse bir nefes neymiş demez.
 4. Ġarîb ğurbete düşünce kendini hem-pāye-i zemîn tutunca ayakaltında kalmaz mı?
➤ Garip ğurbete düşünce kendini zeminle bir tutunca ayakaltında kalmaz mı?
 5. Biri diyārına birisi yārine hasret: Nūrî-i zār ğarîb u dil-i ħazîn ğarîb(dir).
➤ Biri diyarına biri yarine hasret: Ağlayan Nūrî garip, hazin gönül gariptir.

Ḳafiyetü't-tâ

10.

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

23b

1. Elā ey gonca-i gülzār-ı firḳāt
Ḥaṭṭ-ı ruḥsārı sünbülzār-ı firḳāt
2. Nihāl-i ḳāmetiñdir naḥl-āşüb
Şekerli lebleriñdir bār-ı firḳāt
3. Ḥayāl-i ḳaddüñ özge mā-cerādır
Sirişkim eyledi enhār-ı firḳāt
4. Ğamıñla güller açdı dāğ-ı cismim
Bu yüzden rû-nümā ezhār-ı firḳāt
5. Göñül bülbüllenür bāğ-ı emelde
Velî dört yanın almış ḥār-ı firḳāt

-
1. *Elā ey! Gonca-i gülzār-ı firḳāt ḥaṭṭ-ı ruḥsārı sünbülzār-ı firḳāt...*
➤ *Şimdi! Ayrılığın gül bahçesinin goncası, ayrılığın sümbül bahçesinin yanak hattı...*
 2. *Naḥl- āşüb nihāl ḳāmetiñ, bār-ı firḳāt şekerli lebleriñdir.*
➤ *Fidanı karıştıran fidan boyu, ayrılık yükü şekerli leblerindir.*
 3. *Ḥayāl-i ḳaddüñ özge mā-cerādır, sirişkim enhār-ı firḳāt eyledi.*
➤ *Boyunun hayali başka maceradır, öyle ki gözyaşımı ayrılık ırmağı etti.*
 4. *Dāğ-ı cismim Ğamıñla güller açdı, bu yüzden rû-nümā ezhār-ı firḳāt(dir).*
➤ *Cismimin yarası gamınla güller açtı, bu yüzden yüz gösteren ayrılık çiçeğidir.*
 5. *Göñül bāğ-ı emelde bülbüllenür, velî ḥār-ı firḳāt dört yanın almış.*
➤ *Gönül emel bağında bülbüllenir; lakin ayrılık dikenini dört yanını sarmış.*

6. Dem-i dilden ٲolar ey mest-i nāzm
Gözümdür sāgar-ı ser-şār-ı firķāt
7. Ne şüretle alur baķ çeşm-i cānı
Bugün āyīne-i āzār-ı firķāt
8. Bihişt-i ‘Adne girmezmiş şeyāţin
Neden girdi dile efkār-ı firķāt
9. Hevā-yı hatt u zülfünle olurlar
Gönüller ķūt-ı mūr u mār-ı firķāt
10. Muķīm-i deyr-i ‘aşķıñ ey büt-i nāz
‘Aceb mi bağlasa zünnār-ı firķāt
11. Aşıldı zülfüne mānend-i Manşūr
Bedīdār oldu cānā dār-ı firķāt

-
6. *Ey mest-i nāzm! Dem-i dilden ٲolar, sāgar-ı ser-şār-ı firķāt gözümdür.*
 - *Ey nazım sarhoşu! Gönlün vakti dolar, ayrılığın dudağına dek dolu kadehi gözümdür.*
 7. *Bugün āyīne-i āzār-ı firķāt çeşm-i cānı ne şüretle alur, baķ.*
 - *Bugün ayrılık azarının aynası gönül gözünü ne suretle alır, bak.*
 8. *Şeyāţin bihişt-i ‘Adne girmezmiş, efkār-ı firķāt dile neden girdi?*
 - *Şeytan Adne cennetine girmezmiş, ayrılık fikri gönle neden girdi?*
 9. *Gönüller heva-yı hatt-ı zülfünle ķūt-ı mūr u mār-ı firķāt olurlar.*
 - *Gönüller züluf hattının hevesiyle ayrılığın karıncası ve yılanının mutluluğu olurlar.*
 10. *Ey büt-i nāz! Muķīm-i deyr-i ‘aşķıñ zünnār-ı firķāt bağlasa ‘aceb mi?*
 - *Ey nazlı put! Aşķ kilisesinde oturanı papaz kuşağı bağlasa şaşılır mı?*
 11. *Cānā zülfüne mānend-i Manşūr aşıldı dār-ı firķāt bedīdār oldu!*
 - *Ey can zülfüne Mansur gibi asıldı, ayrılık darağacı meşhur oldu!*

12. Gezen elden ele kālā-yı dildir
Bütandır ḥ̣āce-i bāzār-ı firķāt
13. Bedel naḳdine-i cānlar alurlar
Ḳumāş-ı ḥ̣üsnüne dil-dār-ı firķāt
14. Bilindi ma‘ni-i ḳadr-i vefāmız
Açıldı muşḥaf-ı esrār-ı firķāt
- 25a 16. ‘Aceb mi Nūrīyā şām-ı emelde
Görünse mihr pür-envār-ı firķāt

Nazire-i Ğazel Ḥazret-i Ğalib

11.

mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün

1. Gönül şaḥra-yı nāmūsı unutdı ḥaṭırın ḥoş tut
Semend-i āḥ bāşḳa rāḥ tutdı ḥaṭırın ḥoş tut

-
12. Elden ele gezen kālā-yı dildir, ḥ̣āce-i bāzār-ı firķāt bütandır.
➤ Elden ele gezen gönül mendilidir, ayrılık pazarının hocası(sevgili ise) putlardır.
13. Dil-dār-ı firķāt ḳumāş-ı ḥ̣üsnüne bedel naḳdine-i cānlar alurlar.
➤ Ayrılık sevgilisi güzellik kumaşına bedel olarak can kazancı alır.
14. Ma‘ni-i ḳadr-i vefāmız bilindi, muşḥaf-ı esrār-ı firķāt açıldı.
➤ Vefā kadrimizin manası bilindi, ayrılık esrarının kitabı açıldı.
15. Nūrīyā! Mihr şām-ı emelde pür-envār-ı firķāt görünse, ‘aceb mi?
➤ Ey Nūrī! Güneş emel akşamında ayrılık parlaklığı ile dolu gibi görünse, buna şaşılır mı?

Nazire-i Ğazel Ḥazret-i Ğalib

Galib Hazretlerinin Gazel Naziresi

1. Gönül şaḥra-yı nāmūsı unutdı, semend-i āḥ bāşḳa rāḥ tutdı, ḥaṭırın ḥoş tut,
➤ Gönül namus sahrasını unuttu, ah semendi başka yol tuttu, ḥaṭırın ḥoş tut.

2. Şarāb-ı āteşin la‘liñi şun serd-i güftārīñ
Dili senden beni cāndan şogutdu hātırīñ hoş tut
3. Hevā-yı mihr-i ruyīñla sirişk-efşān olur çeşmim
Bu āb ü tāb pek kıanım kıurıtdı hātırīñ hoş⁵⁰ tut
4. ‘Aceb mi bakmasa meyhāne-i dehre gönül sākī
Ki ol sermest-i ğam çok kıan yutdı hātırīñ hoş tut
5. Sevād-ı zülf-i şeb-gün u nigāh-ı nergis-i mestiñ
Nice bī-dār-ı çeşmānı uyıtdı hātırīñ hoş tut
6. Zemīn-i tāzesinde Ğalib’iñ Nūrī olur pey-rev
Gönül şaħra-yı nāmūsı unıtdı hātırīñ hoş tut

-
2. *Serd-i güftārīñ şarāb-ı āteşin la‘liñi şun. Hātırīñ hoş tut, dili senden beni cāndan şogutdu.*
 - *Soğuk sözün lalden yapılmış ateş şarabını sun. Hatırın hoş tut, dili beni senden ve candan soğuttu.*
 3. *Çeşmim hevā-yı mihr-i ruyīñla sirişk-efşān olur. Hātırīñ hoş tut, bu āb ü tāb kıanım pek kıurıtdı.*
 - *Gözüm yanak ayının hevesiyle gözyaşı saçtı. Hatırın hoş tut, bu güzellik kıanımı pek kuruttu.*
 4. *Sākī Gönül meyhāne-i dehre bakmasa ‘aceb mi? Hātırīñ hoş tut ki ol sermest-i ğam çok kıan yutdı.*
 - *Saki gönül dünya meyhanesine bakmasa şaşılır mı? Hatırın hoş tut ki o gam sarhoşu çok kan yuttu.*
 5. *Sevād-ı zülf-i şeb-gün u nigāh-ı nergis-i mestiñ nice bī-dār-ı çeşmānı uyıtdı, hātırīñ hoş tut.*
 - *Kara zülfünün karalığı ve sarhoş nergisin bakışı nice göz uyanığını uyuttu, hatrın hoş tut.*
 6. *Nūrī zemīn-i tāzesinde Ğalib’iñ pertev olur. Gönül şaħra-yı nāmūsı unıtdı hātırīñ hoş tut.*
 - *Nūrī taze yeryüzünde Galib’ in arkası sıra gider. Gönül nizam sahrasını unuttu, hatrın hoş tut.*

⁵⁰ Hos, olarak yazılmıştır.

Ḳāfiyetü's-ṣā

12.

mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün fā'ilün

25b

1. Bu giryeye heves-i vaşl-ı yār olur bā'ış
Müdām terbiyet-i naḥle bār olur bā'ış
2. Zuhūr-ı ḥaṭṭ iledir būs u la'le ḥ'āhişimiz
Ki nūş-ı sāğara faşl-ı bahār olur bā'ış
3. Sebeb bu cūşış-i eşke heva-yı zülfüñdür
Ḥurūş-ı baḥre daḥi rüzigar olur bā'ış
4. Verā'-yı ḥaṭṭan 'aceb mi görünse ḥal-i rūḥı
Zuhūr-ı necme meh-i tāb-dār olur bā'ış
5. Şaḥîfe-i ğamı pür-naḳş eyle ey Nūrī
Ki yād-ı mānīye naḳş u nigār olur bā'ış

-
1. *Bu giryeye heves-i vaşl-ı yār, müdām terbiyet-i naḥle bār bā'ış olur.*
 - *Bu gözyaşına yarin vuslat hevesine sebep olurken nihalin devamlı beslenmesine meyve sebep olur.*
 2. *Būs u la'le ḥ'āhişimiz zuhūr-ı ḥaṭṭ iledir ki nūş-ı sāğara faşl-ı bahār bā'ış olur.*
 - *Buse ve dudağa arzumuz hattın zuhuru iledir ki kadeh tadına bahar faslı sebep olur.*
 3. *Bu cūşış-i eşke sebeb heva-yı zülfüñdür, ḥurūş-ı baḥre daḥi rüzigar bā'ış olur.*
 - *Bu gözyaşının coşmasına zülfünün hevesi, denizin coşmasına rüzgar sebep olur.*
 4. *Verā'-yı ḥaṭṭan ḥal-i rūḥı görünse (buna) 'aceb mi? Meh-i tāb-dār, zuhūr-ı necme bā'ış olur.*
 - *Hattan başka yanak beni görünse buna şaşılır mı? Aydınlık ay, yıldızın zuhuruna sebep olur.*
 5. *Ey Nūrī şaḥîfe-i ğamı pür-naḳş eyle ki yād-ı mānīye naḳş u nigār bā'ış olur!*
 - *Ey Nūrī gam sayfasına nakış doldur ki mananın hatırlanmasına nakış ve sevgili sebep olur!*

Ḳāfiyetü'l-cim

13.

fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün

- 27b
1. Ṭurma rüy-ı yâre karşı sâyeveş bir yana geç
Tâbiş-i hürşid-i ruhsarıyla yana yana geç
 2. Rüzgârîñ şivesi kârîñ perişân itmesün
Zülf-i dil-dâre ilişme ey dil-i dîvâne geç
 3. Naqş-ı dehre diğğat it her renkten bir örnek al
Şâh-râh-ı sük-ı devrân içre dervîşâne geç
 4. İtme gönülñ nazra-bend rişte-i tül-ı emel
Şubh u şâm-ı ye'si ey nür-i başar mestâne geç
 5. Sâğar-ı devrândan ger neş'e-yâb olmazsa dil
Nüriyâ ser-ğalka-i 'işretgeh-i rindâne geç

-
1. *Rüy-ı yâre karşı ṭurma sâyeveş bir yana geç. Tâbiş-i hürşid-i ruhsarıyla yana yana geç.*
➤ *Yarin yanağına karşı durma gölge gibi bir yana geç. Yanak güneşinin parlayışıyla yana yana geç.*
 2. *Rüzgârîñ şivesi kârîñ perişân itmesün. Ey dil-i dîvâne, zülf-i dil-dâre ilişme(den) geç!*
➤ *Rüzgarın şivesi kazancını perişan etmesin. Ey deli gönül, sevgilinin zülfüne ilişmeden geç!*
 3. *Naqş-ı dehre diğğat it, her renkten bir örnek al, şâh-râh-ı sük-ı devrân içre dervîşâne geç.*
➤ *Dünya nakşına dikkat et, her renkten örnek al, devran pazarının anayolu içine dervişçe geç.*
 4. *Ey nür-i başar, şubh u şâm-ı ye'si rişte-i tül-ı emel gönülñ nazra-bend itme! Mestâne geç.*
➤ *Ey göz nuru, keder sabahı ve akşamını emel vaktinin ipini gönlüne bakış bağı etme! Sarhoş geç.*
 5. *Nüriyâ, ger dil sâğar-ı devrândan neş'e-yâb olmazsa ser-ğalka-i 'işretgeh-i rindâne geç.*
➤ *Ey Nürî, eğer gönül devran kadehinden neşeli olmazsa rindin meyhanesindeki halkanın başına geç.*

Ḳāfiyetü'l-hā

14.

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

28b

1. Ey bī-ğonca-i neş-güfte-i gülzār-ı feraḥ
Ḥaṭṭ-ı nev-ḥaşe-i rüy-ı çemenzār-ı feraḥ
2. Ele almaz yine olma tatalım kim olmuş
Feyz-i la'liyle gönül sāğar-ı ser-şān-ı feraḥ
3. Ḥarekāt-i deheniñ ile dehenden dehene
Dem-be-dem düşümdedir muşhaf-ı esrār-ı feraḥ
4. Oldı nezzāre-i gülzār-ı rūḥuñ şevkından
'Aynımız 'ayn 'in eşkimiz enhār-ı feraḥ
5. Nūrīyā ḥāil olur perde-i zülf-i şeb-gün
Gerden-ı şāfi imiş şubḥ-ı pür-envār-ı feraḥ

-
1. *Ey bī-ğonca-i neş-güfte-i gülzār-ı feraḥ, ḥaṭṭ-ı nev-ḥaşe-i rüy-ı çemenzār-ı feraḥ...*
 - *Ey feraḥ gül bahçesinin neşeli şarkısının goncasıyla feraḥ çemen bahçesinin yanağının yeni otlarının hattı...*
 2. *Tatalım kim gönül feyz-i la'liyle sāğar-ı ser-şān-ı feraḥ olmuş, yine ele almaz olma.*
 - *Tatalım ki gönül dudağının feyziyle feraḥ dolu kadeh olmuş, yine de eline alma.*
 3. *Muşhaf-ı esrār-ı feraḥ, ḥarekāt-i deheniñ ile dehenden dehene dem-be-dem düşümdedir.*
 - *Dudağa feraḥ esrarının kitabı, dudağının hareketi ile dudaktan daima düşümdedir.*
 4. *Nezzāre-i gülzār-ı rūḥuñ şevkından 'aynımız 'ayn-ı in eşkimiz enhār-ı feraḥ oldı.*
 - *Yanağının gül bahçesinin şevkiyle iri gözlerimizin yaşıyla feraḥ nehirleri oldu.*
 5. *Nūrīyā! Perde-i zülf-i şeb-gün ḥāil olur, gerden-ı şāfi şubḥ-ı pür-envār-ı feraḥ imiş.*
 - *Ey Nūrī! Karanlık zülfünün perdesi engel olur, saflık gerdanı feraḥ parlaklığıyla dolu sabahmış.*

Ḳāfiyetü'l-hı

15.

fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün

- 29b
1. Zīb-i naḥl-ı ḳadd-i dilberdir o zülf u ḥāl u ruḥ
Berg-i sebz u ŧebnem u berdür o zülf u ḥāl u ruḥ
 2. Yāsemin gibi ŧarılmıŧ berg-i verd-i rüyına
Bāğ-ı ḥüsne zīnet-āverdir o zülf u ḥāl u ruḥ
 3. Olmada büy-ı āver kām-ı nigāh-ı 'āŧıḳ-ān
Dūd u 'ūd u āteŧ terdir o zülf u ḥāl u ruḥ
 4. Gül gibi gülzār-ı 'aŧḳ içre güŧāde ḥātır ol
Ebr u jāle mihr-i enverdir o zülf u ḥāl u ruḥ
 5. Leyle-i ğamda çü meh-i tārīki-i çeŧm-i dile
Dem-be-dem Nūrī ziyā verür o zülf u ḥāl u ruḥ

-
1. *O zülf u ḥāl ü ruḥ zīb-i naḥl-ı ḳadd-i dilberdir; berg-i sebz u ŧebnem u berdür.*
 - *O zülüf, ben ve yanak dilberin boy nihalinin süsüdür; yeŧil yaprak, ŧebnem ve meyvedir.*
 2. *O zülf u ḥāl u ruḥ berg-i verd-i rüyına yāsemin gibi ŧarılmıŧ. Bāğ-ı ḥüsne zīnet-āverdir.*
 - *O zülüf, ben ve yanak yüz gülünün yaprağına yasemin gibi sarılmıŧ. Güzellik bağına ziynet taŧır.*
 3. *O zülf u ḥāl u ruḥ büy-ı āver kām-ı nigāh-ı 'āŧıḳ-ān olmada dūd u 'ūd u āteŧ-i terdir.*
 - *O zülüf, ben ve yanak koku taŧıyan aŧıkane bakıŧ olmakta duman, ağaç ve kırmızı ŧaraptır.*
 4. *Güüzār-ı 'aŧḳ içre gül gibi güŧāde ḥātır ol. O zülf u ḥāl u ruḥ ebr u jāle mihr-i enverdir.*
 - *Aŧkın gül bahçesi içinde gül gibi açılmıŧ hatırla. O zülf, ben ve yanak parlak güneŧin bulut ve jalesidir.*
 5. *Nūrī o zülf u ḥāl u ruḥ leyle-i ğamda çü meh-i tārīki-i çeŧm-i dile dem-be-dem ziyā verür.*
 - *Nūrī o zülf, ben ve yanak gam karanlığında gönül gözü yolunun ayı gibi hep ışık verir.*

Ḳāfiyetü'r-rā

16.

fe'ilātün (fā'ilātün) fe'ilātün fe'ilātün fā'ilün (fā'lün)

30b

1. Bāl-i bülbül gibi ol zülf-i semensā açılır
Bāğ-ı hüsn içre gül-i rüy-ı dilāra açılır
2. Medd-i nezzarem aceb mi bed beyzālansa
Ḥābda sīnesi çün berḳ tecellā açılır
3. Perde-i zülfini tağıtısa ol meh ebrāsā
Ḥāl-i ruhsāresi çün aḳd-i Süreyyā açılır
4. Şeb-i vuşlatda eger gülse açılma ol māh
Dīde-i ḫālī'-i ḫābida şer-a-pā açılır
5. Nūrīyā hāle-i şıfat koynına al ört baş it
Bister-i nāzda ol māh-ı şeb-ārā açılır

-
1. *Ol zülf-i semensā bāl-i bülbül gibi açılır, bāğ-ı hüsn içre gül-i rüy-ı dilāra açılır.*
➤ *Ey yasemin o zülf bülbül kanatı gibi açılır, güzellik bağı içinde sevgilinin yanağının güllü açılır.*
 2. *Medd-i nezzarem bed beyzālansa aceb mi? Ḥābda sīnesi çün berḳ tecellā açılır.*
➤ *Bakış uzunluğu fena beyazlansa şaşılır mı? Uykuda sinesi şimşek gibi açılır.*
 3. *Ol meh ebrāsa perde-i zülfini tağıtısa, ḫāl-i ruhsāresi aḳd-i Süreyyā çün açılır.*
➤ *O ay ilaç bulutu zülüf perdesini dağıtısa, yanağının halesi Süreyya düğümü gibi açılır.*
 4. *Ol māh eger şeb-i vuşlatda gülse açılma, Dīde-i ḫālī'-i ḫābida şer-a-pā açılır.*
➤ *O ay eğer vuslat akşamında gülse açılma, kısmetin gözü uykuda baştan ayağa açılır.*
 5. *Nūrīyā! Hāle-i şıfat koynuna al, ört baş it. Ol māh-ı şeb-ārā bister-i nāzda açılır.*
➤ *Ey Nūrī! Sıfat halesini koynuna al, örtbas et. O gece süsü ay, naz yatağında açılır.*

6. Katre-i feyzi düşerse dile şems-i diniñ
Gül-i iqbāl-i dehān şadef-āsā açılır
7. Sır-i elṭāf ider māh ile māhiye bile
Sofra-i himmet-i bī-gāye-i Monlā açılır

18.

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. Şırr-ı dehri dilde yā āyine-i sāğarda gör
Şüret-i devrānı gel mir'āt-ı İskeñder'de gör
2. Zannım olmuşdur felek āmāç-ı āh-ı inkisār
Şerḫa-i tır-i gāmı cism-i meh-i enverde gör
3. Nezzare mir'āt-ı hüsnün şonra kesdir çeşmiñe
Gerd-i ḫaṭṭıñ gūşe-i dükkañe-i berberde gör

-
6. *Şems-i diniñ dile katre-i feyzi düşerse, gül-i iqbāl-i dehān şadef-āsā açılır.*
 - *İnanç güneşi gönle feyz katresi gibi düşerse, dudak ikbalinin gülü sedef gibi açılır.*
 7. *Māh ile māhiye bile şır -i elṭāf ider, sofr-a-i himmet-i bī-gāye-i Monlā açılır.*
 - *Ay ile balığa bile tokluk lütuf eder, Molla' nın sonsuz himmet sofrası açılır.*
 1. *Şırr-ı dehri dilde yā āyine-i sāğarda gör. Gel şüret-i devrānı mir'āt-ı İskeñder' de gör.*
 - *Dünya sırrını gönülde ya da kadeh aynasında gör. Gel devran suretini İskender' in aynasında gör.*
 2. *Felek āmāç-ı āh-ı inkisār zannım olmuşdur.Şerḫa-i tır-i gāmı cism-i meh-i enverde gör.*
 - *Felek kırılan ahın amacı düşüncem olmuştur. Gam okunun parçasını aydınlık ayın cisminde gör.*
 3. *Nezzare mir'āt-ı hüsnün çeşmiñe şonra kesdir. Gerd-i ḫaṭṭıñ gūşe-i dükkañe-i berberde gör.*
 - *Bakış güzellik aynasını gözüne sonra kestir. Hattının toprağını berber dükkânının köşesinde gör.*

33a

4. Olma deryā-yı vişale olṭa-endāz-ı nigāh
Cünbişi cūy-ı teğafülde o meh-peykerde gör
5. İdemez rüşen naẓar-ı çeşm-i ümīdi çarḥ-ı dūn
Şevḳ-i feyzi Nūrīyā şems-i siḥr bir vir de gör

19.

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

1. Göñlüm ḥayāl-i la'liñ ile lālezārdır
Çeşmim o cāy-ı dilkeşe bir çeşme-sārdır
2. Ğavvaş-ı 'aşḳ ğavṭa-i ḥor-ı baḥr-ı ḥūn olur
Zan itme ey dil bu sitem-i rüzigārdır
3. Ümīd-i seyr-i rüz-ı vişāliñle çeşm-i cān
Evraḳ-ı şümār-ı defter-i leyl ü nehārdır

-
4. *Deryā-yı vişale olṭa-endāz-ı nigāh olma, cünbişi cūy-ı teğafülde o meh-peykerde gör.*
 - *Visal deryasına bakış oltasını atma, cümbüşü teğafül ırmağında o yeni ay gibi güzelde gör.*
 5. *Nūrīyā naẓar-ı çeşm-i ümīdi çarḥ-ı dūn rüşen idemez! Şems-i siḥr, şevḳ-i feyzi bir vir de gör.*
 - *Ey Nūrī ışık ümit gözünün bakışını alçak felek aydınlatamaz! Sihir güneşi, feyz şevkini bir ver de gör.*
 1. *Göñlüm ḥayāl-i la'liñ ile lālezārdır, çeşmim o cāy-ı dilkeşe bir çeşme-sārdır.*
 - *Göñlüm dudağının hayaliyle lale bahçesi, gözüm gönül çeken yerde bir çeşmeliktir.*
 2. *Ğavvaş-ı 'aşḳ ğavṭa-i ḥor-ı baḥr-ı ḥūn olur. Ey dil! Bu sitem-i rüzigārdır zan itme.*
 - *Aşḳ dalgıcı kan denizine battı. Ey gönül! Bu rüzgar sitemidir zannetme.*
 3. *Çeşm-i cān ümīd-i seyr-i rüz-ı vişāliñle evraḳ-ı şümār-ı defter-i leyl ü nehārdır.*
 - *Gönül gözü, visal gününün seyir ümidiyle gece ve gündüz defterinin hesap evrağıdır.*

4. Lülû-yı zikr dâne-i dendâni ol mehûñ
Manzûm-ı rişte-i sühân âh u zârdır
5. Nürî nigâh-ı şefkati şems-i maḥabbetiñ
Gülzâr-i deşt-i ṭab‘ıma feyz-i bahârdır

20.

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. ‘Uḳde-i zülf-i girih-gîr açılır söz uzanur
Yoḥsa dil-rişte-i güşâyî-i sühândan uşanur
2. Kâfiristân degil kişver-i ‘aşḳ-ı cānân
Âyet-i muşḥaf-ı ruḥsârına uşşâḳ inanur
3. Her ne dem çâh-ı zenaḥdânına meylim aḳsa
Ḳarye-i çeşm-i emel kâh ṭolar kah boşanur

-
4. *Ol mehûñ dâne-i dendâni lülû-yı zikr, manzûm-ı rişte-i sühân âh u zârdır.*
 - *O ayın dış taneleri zikir incisi, söz ipinin manzumu ah ve ağlamadır.*
 5. *Nürî şems-i maḥabbetiñ nigâh-ı şefkati, gülzâr-ı deşt-i ṭab‘ıma feyz-i bahârdır.*
 - *Nürî muhabbet güneşinin şefkat bakışı, tabiat ovamın gülzarına bahar feyzidir.*
 1. *‘Uḳde-i zülf-i girih-gîr açılır, söz uzanur; yoḥsa dil-rişte-i güşâyî-i sühândan uşanur*
 - *Düğümlü zülfünün ukdesi açılır, söz uzanır; yoksa gönül bağı söz ferahlığından usanır.*
 2. *Kişver-i ‘aşḳ-ı cānân kâfiristân degil, uşşâḳ âyet-i muşḥaf-ı ruḥsârına inanur.*
 - *Canan aşkının memleketi kafiristan değil, aşıklar yanak kitabının ayetlerine inanır.*
 3. *Meylim her ne dem çâh-ı zenaḥdânına aḳsa, ḳarye-i çeşm-i emel kâh ṭolar kâh boşanur.*
 - *Meylim her ne zaman çene çukuruna aksa, emel gözünün köyü kah dolar kah boşanır.*

4. Olamaz nālezen-i bezm-i şitā murğ-ı bahār
Nezd-i pervāne sūzānda elbet utanur
5. Yıkamaz tīşe-i ğam hemçü ‘amūd-ı āh-ı derūn
Zīr-i kāşāne-i eflāke dem-ā-dem tayanur
6. Rū-nümā leyle-i ümmīdde necm-i devlet
Baht-ı nā‘im seher-i kāmıdır elbet uyanur
7. Vaşf-ı ruhsāruñ ile jāle-nişār olsa gönül
Bülbülün dīdeleri ğoncānıñ ağızı şulanur
8. Olamaz pāy-ı nıgeh rast-rev-i sūy-ı cemāl
Mevce-i seyl-i sirişkimle tārīķi kapanur
- 33b 9. Sipeh-i encüm-i bahtım n’ola pāmāl olsa
Nūrīyā esb-i emel deşt-i sipihri tolanur

-
4. *Murğ-ı bahār nālezen-i bezm-i şitā olamaz, nezd-i pervāne sūzānda elbet utanur.*
➤ *Bahar kuşu kış meclisinin inleyeni olamaz, pervanenin kanatı ateşte elbette utanır.*
5. *Tīşe-i ğam, ‘amūd-ı āh-ı derūn yıkamaz; hemçü dem-ā-dem zīr-i kāşāne-i eflāke tayanur.*
➤ *Gam kazması, iç ahının sütunlarını yıkamaz; çünkü daima felek köşkünün altına dayanır.*
6. *Rū-nümā leyle-i ümmīdde necm-i devlet baht-ı nā‘im seher-i kāmıdır, elbet uyanur.*
➤ *Yüz gösteren ümit gecesinde devlet yıldızı uyuyan bahtı arzu seheridir, elbet uyanır.*
7. *Gönül vaşf-ı ruhsāruñ ile jāle-nişār olsa bülbülün dīdeleri, ğoncānıñ ağızı şulanur.*
➤ *Gönül yanağının vasfiyle jāle saçsa bülbülün gözleri, goncanın ağızı sulanır.*
8. *Pāy-ı nıgeh rast-rev-i sūy-ı cemāl olamaz, mevce-i seyl-i sirişkimle tārīķi kapanur.*
➤ *Bakış ayağın güzellik yönünün doğru gideni olamaz, gözyaşı selimin dalgasıyla yolu kapanır.*
9. *Sipeh-i encüm-i bahtım pāmāl olsa n’ola? Nūrīyā, esb-i emel deşt-i sipihri tolanur!*
➤ *Baht yıldızımın askeri ayakaltında kalsa ne olur? Ey Nūrī, emel atı talih ovasını dolandır!*

21.

mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün

1. Hārāmi gözleriñ ser-pençe-i gamzeñde kan ister
Kef-i mestānda cām-ı şarāb erguvān ister
2. Şoğuk söz söyleme beyhūde dil zülfünden ayrılmaz
Zemistān olsa da murğān elbet āşiyān ister
3. Geçüb mihrāba gül şaf bāğlayub sünbül olub bülbül
Müezzindir menār-ı mescid-i gülşen ezān ister
4. Leb-i şimşir-i gamzeñ anlaşılmaz bir sühan söyler
Bu sözde gönlümüz şefkat dinür bir tercemān ister
5. Perişān oldı hālīm Nūrīyā seyyāreveş ol māh
Hayāl-i zülf-i şeb-gūñuyla gönlüm yan-be-yān ister

-
1. *Hārāmi gözleriñ ser-pençe-i gamzeñde kan, kefi mestānda cām-ı şarāb erguvān ister.*
➤ *Harami gözlerin gamze pençenin ucunda, şarap köpüğünde şarap kadehi erguvan ister.*
 2. *Beyhūde şoğuk söz söyleme, dil zülfünden ayrılmaz; murğān, zemistān olsa da elbet āşiyān ister.*
➤ *Boş yere soğuk söz söyleme, gönül zülfünden ayrılmaz; kuş, kış olunca elbet aşiyān ister.*
 3. *Gül mihrāba geçüb sünbül şaf bāğlayub bülbül müezzindir; menār-ı mescid-i gülşen ezān ister.*
➤ *Gül mihraba geçer, sünbül saf tutar, bülbül müezzindir; gülşen mescidinin minaresi ezan ister.*
 4. *Leb-i şimşir-i gamzeñ anlaşılmaz bir sühan söyler gönlümüz bu sözde şefkat dinür bir tercemān ister.*
➤ *Gamze kılıcının dudağı anlaşılmaz bir söz söyler, gönlümüz bu sözde şefkat denen bir tercüman ister.*
 5. *Nūrīyā seyyāreveş ol māh hālīm perişān oldı. Gönlüm hayāl-i zülf-i şeb-gūñuyla yan-be-yān ister.*
➤ *Ey Nūrī kafile gibi dolaşan o ay halimi perişān etti. Gönlüm kara zülfünün hayaliyle yan yana olmak ister.*

22.

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1. Yağmāya virdi 'aqlımı ārzū-yı sīm u zer
Gözden nihān oldu yine rūy-ı sīm u zer
2. Tuğrā mı pāymāl-i ceyš-i kudürete
Yaḥud sevād-ı naqş-ı ḥaṭṭ-ı rūy-ı sīm u zer
3. Takrîr-i mā-cerā ider idim şakır şakır
Bāğ-ı emelden aqsa idi cūy-ı sīm u zer
4. Halk içre rūy-ı zerdîn ağardır maḥabbetiñ
Bu yüzce vaşf olunsa sezā ḥūy-ı sīm u zer
5. Ol nāzenin çünkü saña itmez iltifāt
Beyhüde olma Nūrī medḥ-gūy sīm u zer

-
1. *Ārzū-yı sīm u zer 'aqlımı yağmaya virdi, rūy-ı sīm u zer gözden yine nihān oldu.*
 - *Gümüş ve altın arzusu aklımı yağmaya verdi, altın ve gümüş yanağın gözden yine gizlendi.*
 2. *Pāymāl-i ceyš-i kudürete tuğra yaḥud sevād-ı naqş-ı ḥaṭṭ-ı rūy-ı sīm u zer mi?*
 - *Kudret askerinin ayakaltında çiğnenmiş tuğra, yahut gümüş ve altın yanağının hattının nakışının karanlığı mı?*
 3. *Cūy-ı sīm u zer bāğ-ı emelden aqsa idi şakır şakır takrîr-i mā-cerā ider idim.*
 - *Gümüş ve altın nehirler emel bağından aksaydı şakır şakır maceramı anlatırdım.*
 4. *Halk içre maḥabbetiñ rūy-ı zerdîn ağardır ḥūy-ı sīm u zer bu yüzce vaşf olunsa sezā(dır).*
 - *Halk içinde muhabbetin altın yanağını ağartır gümüş ve altının huyu bu yüzce vasfolunsa münasibtir.*
 5. *Nūrī beyhüde sīm u zer medḥ-gū olma, çünkü ol nāzenin saña iltifāt itmez.*
 - *Nūrī boş yere gümüş ve altın methetme, çünkü o nazenin sana iltifat etmez.*

23.

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ilün

- 34a
1. 'Aks-i ruḥuñ āyīne-i şahbāda celīdir
Bu cehle cāma çeh-i Nahşeb dimelidir
 2. Her söyledigin 'āşığına saçmadır ammā
Söz atma dil-i zārıma çokdan berelidir
 3. Yüzler sürelim dergahına pīr-i muğāniñ
Mihraba perestiş hele sūḥanıñ emelidir
 4. Sūḳ-ı emele desti tehī varma yorulma
Naḳdīne-i cān kāle-i vaşlıñ bedelidir
 5. Tağıldı yine silsile-i zülfüne yariñ
Zannım ki dil-i Nūrī āvāre delidir

-
1. *'Aks-i rūḥuñ āyīne-i şahbāda celīdir, bu cehle cāma çeh-i Nahşeb dimelidir.*
➤ *Yanağının aksi dost aynasında meydandadır, bu bilmemezlikle kadehe Nahşeb kuyusu demelidir.*
 2. *Her söylediğin 'āşığına saçmadır; ammā dil-i zārıma söz atma, çokdan berelidir.*
➤ *Her söylediğin aşığına saçmadır; ama, inleyen gönlüme söz atma, çoktan berelidir.*
 3. *Pīr-i muğāniñ dergahına yüzler sürelim, hele mihraba perestiş sūḥanıñ emelidir.*
➤ *Meyhane reisinin dergahına yüzler sürelim, hele mihraba prestij sözün emelidir.*
 4. *Sūḳ-ı emele desti tehī varma yorulma, naḳdīne-i cān kāle-i vaşlıñ bedelidir.*
➤ *Emel pazarına elin boş varma yorulma, can kazancı vuslat kumaşına bedeldir.*
 5. *Yariñ silsile-i zülfüne yine tağıldı, zannım ki dil-i Nūrī āvāre delidir.*
➤ *Yarin züluf silsilesine yine takıldı, düşünüyorum ki Nūrī'nin gönlü avare delidir.*

24.

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün // mef'ülü fe'ülün

1. Va'd eyleyeli vaşlını bir hayli zamandır
Ummaz mı bu cândır
Şimdengerü 'uşşâkı işiñ yoğsa inandır
Gel sen beni kıandır
2. Göstermedi kendin şeb-i ümmîdde ol mâh
Ey nâle-i cāngāh
Bu t̄ali'-i h̄ābīdemi sen bari uyandır
Pek h̄ābı girāndır
3. Būs-ı lebin ey dil saña dün itmişdi va'd
Güş eyleme min ba'd
Z̄inhār kıyās eyleme kim sehvi-lisāndır
Billāhi yalandır

-
1. *Vaşlını va'd eyleyeli bir hayli zamandır bu cândır ummaz mı? 'Uşşâkı işiñ yoğsa şimdengerü inandır, gel sen beni kıandır.*
 - *Vaşlını vadedeli bir hayli zamandır bu can ummaz mı? Aşıkları işin yoksa şimdiden sonra inandır, gel sen beni kıandır.*
 2. *Ey nâle-i cāngāh ol mâh şeb-i ümmîdde kendin göstermedi! Bu t̄ali'-i h̄ābīdemi sen bari uyandır, pek girāndır.*
 - *Ey inleyen can evi o ay ümit gecesinde kendini göstermedi! Bu uykudaki talihimi de sen bari uyandır, uykusu pek ağırdır.*
 3. *Ey dil! Saña dün būs-ı lebin va'd itmişdi, min ba'd güş eyleme. Z̄inhār kim sehvi-lisāndır kıyās eyleme, billāhi yalandır.*
 - *Ey gönül! Sana dün dudağını öpmeyi vaddetmişti, bundan böyle dinleme. Zinhar ki yanlış lisandır kıyaslama, billahi yalandır.*

4. Gencîne-i hüsne hele bir kez nazar eyle
El çek hâzer eyle
Zan eyleme gîsû-yı siyeh-kâr-ı bütândır
Bir qara yılandır
5. Ey zülfi siyeh ‘arşa çıkar nâle vü ahım
Bu dūd-ı siyâhım
Heb aňlaşılan ‘aşıkınıñ kârı dümândır
Ahvâli yamândır
- 34b 6. Ebr-i emele qanım qurıdır sâķî-i devrân
Olma buña hayrân
Zâhir begim erbâb-ı hüner cur‘a-kuşândır
Hep teşne-lebândır
7. Nādâne sen esrâr-ı diliñ eyleme ezhâr
Ey Nürî-i ğamm-hâr
Eksik degil erbâb-ı mu‘ârif bu cihândır
Ehline ‘ayândır

-
4. *Gencîne-i hüsne hele bir kez nazar eyle, el çek hâzer eyle. (Onlar) gîsû-yı siyeh-kâr-ı bütândır bir qara yılandır zan eyleme.*
- *Gençlik hazinesine hele bir bak, el çek sakın. Onlar putun siyah saçlarıdır, bir karayılan zannetme.*
5. *Ey zülfi siyeh nâle vü ahım‘arşa çıkar. Aňlaşılan hep bu dūd-ı siyâhım ‘aşıkınıñ kârı dümândır ahvâli yamândır.*
- *Ey zülfü siyah inlemem ve ahım arşa çıkar. Anlaşılan hep bu siyah dumanım aşığının kazancı dumandır, halleri yamandır.*
6. *Sâķî-i devrân ebr-i emele qanım qurıdır, buña hayrân olma. Zâhir begim erbâb-ı hüner cur‘a-keşândır, hep teşne-lebândır.*
- *Devran sakisi emel bulutuna kanımı kurutur, buna hayran olma. Zahir beyim hüner erbabı bir cura çekendir, hep dudakları kurumuştur.*
7. *Ey Nürî-i ğamm-hâr, sen nādâne esrâr-ı diliñ ezhâr eyleme. Erbâb-ı mu‘ârif eksik degil bu cihândır, ehline ‘ayândır.*
- *Ey kederlenen Nürî, sen nadana gönlünün esrarını açık etme. Tarif erbabı eksik degil bu cihandır, ehline ayandır.*

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1. Çeşmim hayâl-i la'liñ ile pür-şarâbdır
Göñlüm o keyfiyet ile neş'e-yâbdır
2. Ruhsâr-ı yâri setr ider ol zülf-i rû siyâh
Tâb-ı zekâ-i nüहुfte-i târ-ı seḫâbdır
3. Giryende olmak 'aşkla 'ayn-ı vişâldir
Baḫriñ kenâra aldığı da âfîtabdır
4. Nezzare-i hayâl-i girih-gîr-i zülfden
Silk-i nigâh-ı dil daḫi pür-pîç u tâbdır
5. Sen Nürî pâymâli ol ol ḫür-peykeriñ
Ḥâk-i der-i saâdeti ḫüsn-ül meâbdır

-
1. *Çeşmim hayâl-i la'liñ ile pür-şarâbdır, göñlüm o keyfiyet ile neş'e-yâbdır.*
➤ *Gözüm dudağının hayaliyle şarap doludur, göñlüm o keyfiyetle neşelidir.*
 2. *Ol zülf-i rû siyâh ruhsâr-ı yâri setr ider, tâb-ı zekâ nüहुfte-i târ-ı seḫâbdır.*
➤ *O siyah yüz zülfü, yarin yanağını kapatır. O bulut siyahlığının gizli zeka kuvvetidir.*
 3. *'Aşkla giryende olmak 'ayn-ı vişâldir. Baḫriñ kenâra aldığı da âfîtabdır.*
➤ *Aşkla gözyaşında olmak visalin aynısıdır. Denizin kenara aldığı da güneştir.*
 4. *Nezzare-i hayâl-i girih-gîr-i zülfden, silk-i nigâh-ı dil daḫi pür-pîç u tâbdır.*
➤ *Zülûf düğümünün hayali bakışından, gönül bakışının yolu dahi kıvrımlarla ve parlaklıkla doludur.*
 5. *Nürî sen ol ḫür-peykeriñ pâymâli ol, ḫâk-i der-i saâdeti ḫüsn-ül meâbdır.*
➤ *Nürî sen o güneş yüzünün ayağının atında ol, saadet kapısının toprağı geri dönülecek güzel yerdir.*

fe‘ilātün (fā‘ilātün) fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün (fā‘ül)

1. Feyz-i cān-baḥşı Mesihā'da mıdır demde midir
Dil-i bīmāra revā būsede mi femde midir
2. Kūdek-i ğoncaya sermāye-i ḥāb-ı nahvet
Zār-ı bülbülde leben ḥūrī-i şebnemde midir
3. Teşne-yāb-ı mey-i nāzu niyāz-ı ‘uşşāka
Cām-ı gülgünde mey sākī-i gül-femde midir
4. Şundı zehr-ābe-i güftāre bedel şehd-i lebin
Şihhat-ı cān ‘aceb semmde mi merhemde midir
5. Nūrīyā ‘abd-ı ‘abā-pūş-ı cenāb-ı ḥünkār
Heves-i dağdağa-i manşıb-ı ‘ālemde midir

35a

1. *Feyz-i cān-baḥşı Mesihā'da mı, demde midir; dil-i bīmāra revā būsede mi, femde midir?*
➤ *Can feyzinin bahşı Mesiha'da mı, zamanda mı; hasta gönlüme reva busede mi, ağızda mıdır?*
2. *Kūdek-i ğoncaya sermāye-i ḥāb-ı nahvet, zār-ı bülbülde leben ḥūrī-i şebnemde midir?*
➤ *Gonca çocuğuna büyüklenme uykusunun sermayesi, bülbülün inlemesinde mi şebnem hurisinin sütünden midir?*
3. *Teşne-yāb-ı mey-i nāzu niyāz-ı ‘uşşāka mey, cām-ı gülgünde (mi) sākī-i gül-femde midir?*
➤ *Naz meyinin susuzu olan aşıkların niyazına göre içki, renkli kadehte mi yoksa gül dudaklı sakide midir?*
4. *Şehd-i lebin zehr-ābe-i güftāre bedel şundı; şihhat-ı cān ‘aceb semmde mi, merhemde midir?*
➤ *Bal dudağını zehirli suya bedel sundu; can sağlığı acaba zehirde mi, merhemde midir?*
5. *Nūrīyā! ‘Abd-ı ‘abā-pūş-ı cenāb-ı ḥünkār, heves-i dağdağa-i manşıb-ı ‘ālemde midir?*
➤ *Ey Nūrī! Hünkar hazretlerinin derviş kölesi, memurluk dağdağasının hevesi dünyada mıdır?*

mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün

1. Derūnum 'arşagāh bezm-i 'irfāna muḥabbetdir
Dilim ḥalvet-şerāy-ı şāh-ı şāhān-ı muḥabbetdir
2. Egerçi pāymāl-i ḥaşş u 'āmmam mūrveş ammā
Velī beyt-i dilim taht-ı Süleymān-ı muḥabbetdir
3. Ben ol rütbe za'if u ḥaste-i 'aşkıım ki pūşidem
Per-i pervāne-i şem'-i şebistān-ı muḥabbetdir
4. Şabavar da'vet it teşrīf itsün beytü'l aḥzānım
Dū çeşmim rāh-ı yāre gevher-i efşān-ı muḥabbetdir
5. Müjemden katre katre Nūrīyā eşkim saçılsun kim
Bahār-ı ḥüsn yāre ebr-i nīsān-ı muḥabbetdir

-
1. *Derūnum 'arşagāh bezm-i 'irfāna muḥabbet; dilim, ḥalvet-şerāy-ı şāh-ı şāhān-ı muḥabbetdir.*
➤ *İçim yer vakti irfān meclisine muhabbettir; gönlüm, muhabbet padişahlar şahının halvet sarayıdır.*
 2. *Egerçi pāymāl-i ḥaşş u 'āmmam mūrveş ammā velī beyt-i dilim taht-ı Süleymān-ı muḥabbetdir.*
➤ *Her ne kadar herkesin ayakaltındaki karınca gibiysen de ve lakin gönül evim muhabbet Süleyman'ının tahtıdır.*
 3. *Ben ol rütbe za'if u ḥaste-i 'aşkıım ki pūşidem, per-i pervāne-i şem'-i şebistān-ı muḥabbetdir.*
➤ *Ben o rütbe zayıf ve aşk hastasıyım ki örtüm muhabbetin yatak oda mumunun pervanesinin kanatıdır.*
 4. *Şabavar da'vet it beytü'l aḥzānım teşrīf itsün, dū çeşmim rāh-ı yāre gevher-i efşān-ı muḥabbetdir.*
➤ *Saba git davet et hüznü beyitlerim teşrif etsin, iki gözüm yar yoluna muhabbet saçan cevherdir.*
 5. *Nūrīyā eşkim müjemden katre katre saçılsun kim bahār-ı ḥüsn yāre ebr-i nīsān-ı muḥabbetdir!*
➤ *Ey Nūrī gözyaşım kirpiğimden katre katre saçılsın ki güzellik baharı yare muhabbet nisan bulutudur!*

mefâ 'ilün fâ'ilâtü mefâ'ilün fâ'ilün

1. Āyīne-i cemālini dil-dār açar kıapar
Tūṭī-i 'aşk rāzını her bār açar kıapar
2. Setr iden āfitābı sevād-ı şehābdır
Ruḥsār-ı yāri zūlf-i siyeh-tār açar kıapar
3. Naḳd-ı ziyāyı ğayre virür şem'-i bezm-i 'aşk
Pervāne dest-i bālını nā-çār açar kıapar
4. ĞHaydar-ı nigeşā-yı kalb olamaz Rüstem-i hevā
Bāzū-yı ĞHaydar-ı nigeḥ-i yār açar kıapar
5. Şems-i muḥabbet nazire-i luṭf itse Nūrīyā
Ezhār-ı feyzi kalb çū güلزār açar kıapar

-
1. *Āyīne-i cemālini dil-dār açar kıapar, her bār tūṭī-i 'aşk rāzını açar kıapar.*
➤ *Güzellik aynanı sevgili açar kıapar, her yükü aşk tutisi sırrını açar kıapar.*
 2. *Āfitābı setr iden sevād-ı şehābdır, zūlf-i siyeh-tār ruḥsār-ı yāri açar kıapar.*
➤ *Güneşi örten siyah buluttur, siyah zūlūf de yarin yanağını açar kıapar.*
 3. *Şem'-i bezm-i 'aşk naḳd-ı ziyāyı ğayre virür, pervāne dest-i bālını nā-çār açar kıapar.*
➤ *Aşk meclisinin mumu ışık kazancını yabancıya verir, pervane kanatlarını çaresiz açar kıapar.*
 4. *Rüstem-i hevā ĞHayber-ı güşā-yı kalb olamaz, bāzū-yı ĞHaydar-ı nigeḥ-i yār açar kıapar.*
➤ *Aşk Rüstem'i kalp Hayber'ini fethedemez, bu fethi yarin aslan (Ali'sinin) bakışının gücü yapar..*
 5. *Nūrīyā! Şems-i muḥabbet nazire-i luṭf itse, ezhār-ı feyzi kalb çū güلزār açar kıapar.*
➤ *Ey Nūrī! Muḥabbet güneşi lütuf naziresi yazsa, güلزār feyzinin çiçeklerini kalp gibi açar kıapar.*

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

1. Üftâdesine güldüğü açıldığı dekdir
Bilmez miyim ol lāle 'izārı ne çiçekdir
2. Varını çalub çarpmasalar 'āşık-ı zārîñ
Hübân-ı peri-peykeri dirdim ki melekdir
- 35b 3. Buldurdı şuyun dil-i āb kim aldı hevāsın
Heb bendeñiziñ çeldigi beyhüde kürekdir
4. Hālîde küçükdür o mehiñ kendi de ammā
Kehvāre-i āyîne-i çeşmimde bebekdir
5. Çalışma beyt yâpmağa ebrūsuna Nürî
Tağ eylesesün t̄ağatüñü kim bu felekdir

-
1. Üftâdesine güldüğü açıldığı dekdir, ol lāle 'izārı ne çiçekdir bilmez miyim?
➤ Düşkünlüğüne gülmesi açıldığı kadardır, o lale yanağı ne çiçektir bilmez miyim?
2. 'Āşık-ı zārîñ varını çalub çarpmasalar dirdim ki hübân-ı peri-peykeri melekdir.
➤ İnleyen aşığın varını çalıp çarpmasalar derdim ki güzel yüzlü periler melektir.
3. Dil-i āb şuyun buldurdı kim hevāsın aldı. Bendeñiziñ çeldigi heb beyhüde kürekdir.
➤ Su gönlü suyunu buldurdı ki hevesini aldı. Bendenizin çeldiği hep beyhude kürektir.
4. Hālîde o mehiñ kendi de küçükdür ammā kehvāre-i āyîne-i çeşmimde bebekdir.
➤ Halide o ayın kendisi de küçüktür; ama göz aynamın beşiğinde bebektir.
5. Nürî ebrūsuna beyt yâpmağa çalışma, bu felekdir kim t̄ağatüñü tağ eylesesün.
➤ Nürî kaşına beyit yapmaya çalışma, bu felektir ki canına tak etmesin.

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fe'ülün

1. Mest degil o serv kıaddim yana şallanur
Keyfiyet-i muhabbetimiz böyle dallanur
2. Bir söz düzüb baña ucını çatladır rakīb
Açılsa ger o duğterre mādde çatallanur
3. Dil nice ayrılır ki leb-i yārdan meges
Pervāzdan kıalur ne zemān peri ballanur
4. Duğter-i zī görünce olur kıpkızıl Frenk
Ađyār kendi keyfine kıalsa kıaralanur
5. Pistān-ı duğteranı öpüp oğşa kākülün
Mecūbe Nūrī bakma ki ađır şakallanur

-
1. *O serv kıaddim mest degil yana şallanur, keyfiyet-i muhabbetimiz böyle dallanur.*
➤ *O servi boylum mest değil yana sallanır, muhabbet keyfimiz böyle dallanır.*
 2. *Rakīb bir söz düzüb baña ucını çatladır, ger o duğterre açılsa mādde çatallanur.*
➤ *Rakip bir söz düzüp bana ucunu çatlatır, eğer o kıza açılsa işim çatallanır.*
 3. *Dil leb-i yārdan nice ayrılır ki meges ne zemān peri ballanur pervāzdan kıalur.*
➤ *Gönül yarın dudağından nasıl ayrılır ki sinek ne zaman kanadı ballanırsa uçamadan kalır.*
 4. *Frenk duğter-i zī görünce kıpkızıl olur, ađyār kendi keyfine kıalsa kıaralanur.*
➤ *Frenk elbiseli kıızı görünce kıpkızıl olur, yabancı kendi keyfine kıalsa karalanır.*
 5. *Nūrī pistān-ı duđteranı öpüp kākülün ođşa, mecūbe bakma ki ađır şakallanur.*
➤ *Nūrī kızın memesini öpüp kākülünü okşa, cevaba bakma ki sonunda sakallanır.*

mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün

36a

1. Heva-yı kākülünle çünkü adım çarelenmişdür
Anıñçün sevdiğim neticem daħi bî-çārelenmişdür
2. Ço git Balıklı'ya ey sîm ten çünkü ben 'indiñda
N'ola bir pūla degmezsem ki cismim pārelenmişdür
3. Lebin būs eyler iken 'ārızı sıyrıldı rîşimden
O berg-i gōnca-i ter ħar-ı ğamla yarelenmişdür
4. O māhiñ pertev-i ħüsni cihānı nice tutmaz kim
Yaşı on dördüne varmaqsızın mehpārelenmişdür
5. O şūhuñ ħaddi serv ü la'li gōnca zülfi sünböldür
Anıñçün böyle Nūrī murğ-ı dil avārelenmişdür

1. *Heva-yı kākülünle çünkü adım çarelenmişdür, anıñçün sevdiğim neticem daħi bî-çārelenmişdür.*
 - *Çünkü kakülünün hevesiyle adım karalanamıştır, onun için sevdiğim neticem çaresizliktir.*
2. *Ey sîm ten! Balıklı'ya ço git, ben 'indiñda bir pūla degmezsem n'ola ki çünkü cismim pārelenmişdür.*
 - *Ey gümüş ten! Balıklı'ya git, ben yanında bir pula değmezsem ne olur ki çünkü vücudum pārelenmiştir.*
3. *Lebin būs eyler iken 'ārızı rîşimden sıyrıldı, o berg-i gōnca-i ter ħar-ı ğamla yarelenmişdür.*
 - *Dudağını öperken yanağı sakalımdan sıyrıldı, o taze gonca yaprağı gam dikeniyile yaranmıştır.*
4. *O māhiñ pertev-i ħüsni cihānı nice tutmaz kim yaşı on dördüne varmaqsızın mehpārelenmişdür.*
 - *O ayın güzellik parlaklığı dünyayı nasıl tutmaz ki yaşı on dördüne varmadan mehpārelenmiştir.*
5. *Nūrī o şūhuñ ħaddi serv ü la'li gōnca, zülfi sünböldür; anıñçün böyle murğ-ı dil avārelenmişdür.*
 - *Nūrī o şuhun boyu servi, dudağı gonca, zülfü sünböldür; gönül kuşu onun için avārelenmiştir.*

fe‘ilātün (fā‘ilātün) fe‘ilātün fe‘ilātün fā‘ilün (fā‘lün)

1. H̄asret-i ruyiñ ile eyledigim āh yeter
Yeter ey meh bu kadar āh-ı seḫergāh yeter
2. Rūṣen it her gice var encümen-i aġyārı
Ayda bir kerre görün tek bize ey māh yeter
3. Qaydırur ise eger pāy-ı ḫayālūñ eşkim
Göñlüm ey Yūsuf-ı gül-pīrehenüm çāh yeter
4. Viremez gülşen-i ‘aşka gül u bülbül revnaq
Dāġ-ı ḫūnın-ı dil u nāle-i cāngāh yeter
5. Var ise herkese bir iki melāz u melce’
Nūrī-i bī-kese de Hazret-i Allah yeter

-
1. *Ey meh! H̄asret-i ruyiñ ile eyledigim āh, bu kadar āh-ı seḫergāh yeter.*
➤ *Ey ay! Yanaġının hasretiyle eylediğim ah, bu kadar sabah vaktinin ahı yeter.*
 2. *Ey māh! Her gice encümen-i aġyārı var, (orayı) rūṣen it. Bize ayda tek bir kerre görün yeter.*
➤ *Ey ay! Her gece yanbancı meclisine var, orayı aydınlat. Bize ayda tek bir kere görün yeter.*
 3. *Göñlüm eger eşkim pāy-ı ḫayālūñ kaydırur ise, ey Yūsuf-ı gül pīrehenüm çāh yeter.*
➤ *Gönlüm eğer gözyaşım hayal ayaġını kaydırırsa, ey gül gömlekli Yusuf’um kuyu yeter.*
 4. *Gül u bülbül gülşen-i ‘aşka revnaq viremez. Dāġ-ı ḫūnın-ı dil u nāle-i cāngāh yeter.*
➤ *Gül ve bülbül aşk gülşenine parlaklık veremez. Gönlün kanayan yarası ve can evinin iniltisi yeter.*
 5. *Herkese bir iki melāz u melce’ var ise Nūrī-i bī-kese de Hazret-i Allah yeter.*
➤ *Herkese bir iki sığınak varsa kimsesiz Nūrī’ye de Hazret-i Allah yeter.*

Ḳāfiyetü'z-zā

34.

mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

36b

1. Dilinde şerhadār-ı tîr-i taḳdiriñ enîn olmaz
Niçün kim levḫa-i âmâc-ı sîne-i âhenin olmaz
2. N'ola ḳaldıysa pâ-y-i ḫumda dil her ehl-i tecridüñ
Mesihâveş nişîmengâhı çarḫ-i çârümîn olmaz
3. Der-a'güş iylemek mümkün midür bir zerre ḫürşîdi
Degil ben rûy-ı yâre belki endîšem ḳarîn olmaz
4. Kesilmez eşk-i çeşmim dest-mâlîñ beyhüde
Güzergâh-ı bî-hâre sevdiğim sedd-i metîn olmaz
5. Süvâr-ı geşte-i dil olmayanlar şevḳle Nürî
Ġarîḳ-i ḳa'r-ı deryâ-yı şems-i dîn olmaz

-
1. *Şerḫa-dâr-ı tîr-i taḳdiriñ dilinde enîn olmaz, niçün kim levḫa-i âmâc-ı sîne-i âhenin olmaz.*
➤ *Takdir okunun kesmesiyle gönlünde inilti olmaz, çünkü demir gönlün hedef tahtası olmaz.*
 2. *Dil her ehl-i tecridüñ (yeri) Mesihâveş nişîmengâhı çarḫ-ı çârümîn olmaz, (kimi de) pâ-y-i ḫumda ḳaldıysa n'ola?*
➤ *Gönül, her tecrid ehlinin yeri Hz. İsa gibi göğün dördüncü katı olmaz, kimi de şarap küpünün dibinde kalsa buna şaşılır mı?*
 3. *ḫürşîdi bir zerre der-a'güş iylemek mümkün midür? Degil ben rûy-ı yâre belki endîšem ḳarîn olmaz.*
➤ *Güneşi bir zerre kucaklamak mümkün midür? Değil benim yarin yanağına yakın olmam, fikrim bile yare yaklaşamaz.*
 4. *Eşk-i çeşmim kesilmez dest-mâlîñ beyhüde, sevdiğim güzergâh-ı bî-hâre sedd-i metîn olmaz.*
➤ *Gözyaşım kesilmez mendilin beyhude, sevdiğim dikensiz güzergah sağlam engel olmaz.*
 5. *Nürî şevḳle süvâr-ı geşte-i dil olmayanlar Ġarîḳ-i ḳa'r-ı deryâ-yı şems-i dîn olmaz.*
➤ *Nürî şevḳle gönül gezdiren süvari olmayanlar din güneşinin deryasının kazancına gark olmaz.*

mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün

1. Zimām-ı zabt-ı esb-i tali'-i bî-dâre el irmez
Anıñçün gūy-ı mihr-i çarḥ-ı nā-hem-vāre el irmez
2. Göñül bî-vāyedir çün sāye ḥāk-i bāğ-ı vaşl üzere
Bir şāḥ-ı dıraḥt-ı kāmēt-i dil-dāre el irmez
3. Fedā-yı naḫd-ı ārām zerreveş āsāndır ammā
Gücüm yetmez kumāş-ı mihr-i ḥüsn-i yāre el irmez
4. Alurdı pençe-i âmāle murğ deşt-i maḫşudı
Hümā-pervāz-ı bāz-ı 'ālem-i esrāra el irmez
5. Ğubār-ālūde-i teşnî'-i a'dā' olma beyhūde
Reh-i 'aşḫ içre Nūrî dāmen-i inkāre el irmez

-
1. *Zimām-ı zabt-ı esb-i tali'-i bî-dāre, anıñçün gūy-ı mihr-i çarḥ-ı nā-hem-vāre el irmez.*
➤ *Uyanık talih atının zabt yularına, onun için çarpık feleğin güneş topuna el ermez.*
 2. *Göñül ḥāk-i bāğ-ı vaşl üzere sāye çün bî-vāyedir, bir şāḥ-ı dıraḥt-ı kāmēt-i dil-dāre el irmez.*
➤ *Göñül vasıl bağının toprağı üzerinde gölge gibi nasipsizdir, bir sevgilinin boy ağacının dalına el ermez.*
 3. *Fedā-yı naḫd-ı ārām zerreveş āsāndır, ammā kumāş-ı mihr-i ḥüsn-i yāre gücüm yetmez, el irmez.*
➤ *Dinlenme yerinin kurbanı zerre gibi basittir, yarin güzellik güneşinin kumaşına gücüm yetmez, el ermez.*
 4. *Murğ deşt-i maḫşudı pençe-i âmāle alurdı, hümā-pervāz-ı bāz-ı 'ālem-i esrāra el irmez.*
➤ *Kuş maksat ovasını ümitler pençesine alırdı, esrar aleminin bazının uçan hümasına el ermez.*
 5. *Nūrî beyhūde ğubār-ālūde-i teşnî'-i a'dā' olma, reh-i 'aşḫ içre dāmen-i inkāre el irmez.*
➤ *Nūrî boş yere düşman ayıplamaya bulaşma, aşk yolu içinde inkar eteğine el ermez.*

fe‘ilātün (fā‘ilātün) fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün (fā‘ül)

1. Zülfünüñ boynumuza bārını zincir idemez
Bizi dīvānelik ile hele teşhîr idemez
2. Māye-i feyz begim herkese kendinde gerek
Kimse her şüreti āyineye taşvîr idemez
- 39a 3. Kişiniñ geçse sözi bir iki etbā‘nadır
Bir şem‘ dā’ire-i ‘ālemi tenvîr idemez
4. Mā-cerā-yı gamı dil şu gibi ezber eyle
Bakılırsa yine çeşmim gibi taqrîr idemez
5. Nūrîyâ bu gâzel-i şafterüm ehl-i suhan
Degme bir hâl ile zannım bu ki tanzîr idemez

-
1. *Zülfünüñ bārını boynumuza zincir idemez, hele bizi dīvānelik ile (hiç) teşhîr idemez.*
➤ *Zülfünüñ yükünü boynumuza zincir edemez, hele bizi divanelik ile hiç teşhir edemez.*
2. *Begim māye-i feyz herkese kendinde gerek, kimse her şüreti āyineye taşvîr idemez.*
➤ *Beyim feyz mayası herkesin kendinde olmalı, kimse her sureti aynaya tasvir edemez.*
3. *Kişiniñ sözi geçse bir iki etbā‘nadır, bir şem‘ dā’ire-i ‘ālemi tenvîr idemez.*
➤ *Kişinin sözü geçse geçse bir iki hizmetçisine geçer, bir mum dünyayı aydınlatamaz.*
4. *Dil mā-cerā-yı gamı şu gibi ezber eyle, bakılırsa yine çeşmim gibi taqrîr idemez.*
➤ *Gönül gam macerasını su gibi ezberle, bakılırsa yine gözüm gibi sağlamlaştırılmaz.*
5. *Nūrîyâ! Zannım bu ki degme ehl-i suhan, bu gâzel-i şafterüm bir hâl ile tanzîr idemez.*
➤ *Ey Nūrî! Düşüncem bu ki degme söz ehli bu taze, saf gazelime benzer bir şey yazamaz.*

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Gülşen-i dehrîñ gülerken nice derdin görmüşüz
Dīdesinde nem dilinde hūn-ı derdin görmüşüz
2. Gülmeniñ açılmanıñ encāmıdır dil-ḥastelik
Berg-i sebz-i gülsitānıñ rüy-ı zerdīn görmüşüz
3. Germ u nerm-i zevk u şevk-ı nevbahār vuşlatıñ
Mevsim-i sermā-yı ğamda serd ü berdīn görmüşüz
4. Kalkışan dehr ile uğraşmağa elbet yatışur
Bu cedelgāh-ı fenānıñ nice merdin görmüşüz
5. Naḥl-i ümmīdiñ bu bāğ içre görünce meyvesin
Rūzīgariñ Nūrīyā çok germ u serdin görmüşüz

-
1. *Gülşen-i dehrîñ gülerken nice derdin görmüşüz. Dīdesinde nem, dilinde hūn-ı derdin görmüşüz.*
 - *Dünyanın gülşeni gülerken nice dert görmüşüz. Gözünde nem, gönlünde dert yarasını görmüşüz.*
 2. *Dil-ḥastelik gülmeniñ açılmanıñ encāmıdır, berg-i sebz-i gülsitānıñ rüy-ı zerdīn görmüşüz.*
 - *Hasta gönül gülmenin açılmanın meclisidir, gül bahçesinin yeşil yaprağınının altından olan yüzünü görmüşüz.*
 3. *Vuşlatıñ germ u nerm-i zevk u şevk-ı nevbahār; mevsim-i sermā-yı ğamda serd ü berdīn görmüşüz.*
 - *Vuşlatın sıcaklığını, zevkin yumuşaklığını ve nevbaharın şevkini; gam sermayesinin mevsiminde soğuğu ve sıcağı görmüşüz.*
 4. *Dehr ile uğraşmağa kalkışan elbet yatışur, bu cedelgāh-ı fenānıñ nice merdin görmüşüz.*
 - *Dünya ile uğraşmaya kalkışan elbet yatışır, bu fena dünyanın nice merdini görmüşüz.*
 5. *Nūrīyā! Bu bāğ içre naḥl-i ümmīdiñ meyvesin görünceye kadar rūzīgariñ çok germ u serdin görmüşüz.*
 - *Ey Nūrī! Bu bağ içinde ümit fidanının meyvesini görünce, rüzgarın sıcağını ve soğuşunu çok görmüşüz.*

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

1. Virmeseñ ol iki yüzlü yāre yüz
Sende ey dil olmaz idi yāre yüz
2. Ellesem elli ayaklı söz olur
Bezmeden nice diyem ağyāre yüz
3. Öyle yırtılmış ki yüzi perdesi
Kaplanılmaz şimdi ol astāre yüz
4. Şad hezārān fitne olurdu bedīd
Virse idim biñde bir ağyāre yüz
5. Baħr-ı miħnetde boğulsak çāre ne
Nūrīyā biz böyle baħtı kara yüz

39b

-
1. *Ey dil, 1 Ol iki yüzlü yāre yüz virmeseñ, sende yāre yüz olmaz idi.*
 - *Ey gönül! O iki yüzlü yare yüz vermesen sende yare yüz olmazdı.*
 2. *Ellesem elli ayaklı söz olur, bezmeden ağyāre nice yüz diyem.*
 - *Ellesem elli ayaklı söz olur, bezmeden yabancıya nasıl yüz diyeyim.*
 3. *Yüzi perdesi öyle yırtılmış ki şimdi ol astāre yüz kaplanılmaz.*
 - *Yüzünün perdesi öyle yırtılmış ki şimdi o astara yüz kapatılmaz.*
 4. *Ağyāre biñde bir yüz virse idim, şad hezārān bedīd fitne olurdu.*
 - *Yabancıya binde bir yüz verseydim, yüz binlerce meşhur fitne olurdu.*
 5. *Nūrīyā! Baħr-ı miħnetde biz böyle baħtı kara yüz boğulsak, çāre ne?*
 - *Ey Nūrī! Mihnet denizinde biz böyle bahtı kara yüzle boğulsak, çare ne?*

fe‘ilātün (fā‘ilātün) fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün (fā‘ül)

1. Şatıcağ muğ-beçe-i bāde-fürüş ‘aşıka nāz
Nağd-i cān kınsa niyāz olunarağ sāğara az
2. Dil-i senginine ger āhiñ iderse te’sīr
Nāmıñ ey ‘aşıq-ı dil-sūhte var mermere kıaz
3. Mū-miyānında şarub ince hayāle zihniñ
Kışa kesme gelicek zülfüne kıl lāfi dırāz
4. Cān alub cān virür müşterisin aldatmaz
Sūq-ı hüsnünde olub ğamzeye la‘li enbāz
5. Gün gibi dīde-i ğak-bīne bu şüret-i zāhir
Gösterir mihr-i ğaķıķat dil-i mi’rāt-ı mecāz

-
1. *Muğ-beçe-i bāde-fürüş ‘aşıka nāz şatıcağ, nağd-i cān niyāz olunarağ sāğara kınsa az.*
➤ *Bade satan meyhaneci çırağı aşığa naz satınca, can kazancı kadehe niyaz olarak konsa az kalır.*
 2. *Ey ‘aşıq-ı dil-sūhte (onun) dil-i senginine āhiñ te’sīr iderse var nāmıñ mermere kıaz!*
➤ *Ey kederli aşık onun taş gönlüne ahın tesir ederse var namını mermere kazı!*
 3. *Zihniñ mū-miyānında ince hayāle şarub zülfüne gelicek lāfi kışa kesme, dırāz kıl.*
➤ *Zihnini ince belinde ince hayale sarıp sıra zülfüne gelince sözü kısa kesme, uzun kıl.*
 4. *Sūq-ı hüsnünde ğamzeye la‘li enbāz olub cān alub cān virür müşterisin aldatmaz.*
➤ *Güzellik pazarında gamzeye dudağı ortak olup can alıp can verir, müşterisini aldatmaz.*
 5. *Gün gibi dīde-i ğak-bīne bu şüret-i zāhir dil-i mi’rāt-ı mecāz mihr-i ğaķıķat gösterir.*
➤ *Bu görünüş hak gören göze gün gibidir. Mecaz aynasının gönlü hakikat güneşini gösterir.*

6. Sūzen-i elsine-i nāsa geđer şonra uci

Uzar açılrsa eger turre-i ser rişte-i rāz

7. Belki bir gün ola bezm-i zuraḫāda okunur
Nūrī bu ūriñi de levḫa-i mecmū‘aya yaz

40.

mef‘ulū meḫā‘ilūn fe‘ulūn

1. Mişl-i nuḫaṭ-ı kitāb-ı yıldız
Olmazsa daḫi ḫisāb yıldız
2. Tūt kim felegiñ piyālesinde
Olmuş ūayıla ḫabāb yıldız
3. Püskürme benūñ görüb o mihrūñ
İtmez mi ḫiç iḫticāb yıldız

-
6. *Eger turre-i ser açılrsa sūzen-i elsine-i nāsa ucu geḫer, ūonra rişte-i rāz uzar.*
➤ *Eğer saḫ kıvrımı açılrsa İnsanların dillerinin ateşine ucu geḫer, sonra sır ipi uzar.*
 7. *Nūrī belki bir gün ola bezm-i zuraḫāda okunur, bu ūi‘riñi de levḫa-i mecmū‘aya yaz*
➤ *Nūrī belki bir gün olur kibarlar meclisinde okunur, bu ūiirini de mecmua levḫasına yaz.*
 1. *Yıldız ḫisāb olmazsa daḫi mişl-i nuḫaṭ-ı kitāb.*
➤ *Yıldız hesap olmazsa dahi kitabının noktaları kadardır..*
 2. *Tūt kim felegiñ piyālesinde yıldız ḫabāb (gibi) ūayıla olmuş.*
➤ *Tut ki felek kadehinde yıldız habab gibi sayılır olmuş.*
 3. *O mihrūñ benūñ görüb püskürme, yıldız ḫiç iḫticāb itmez mi?*
➤ *O güneş gibi sevgilinin benini görüp püskürme, yıldız ḫiç utanmaz mı?*

4. Gözin dikedirñ o māha her ūeb
ḫiç görmedi rūy-ı ḫāb yıldız

5. Raqs iyleyicek o reşk-i nâhid
Olur mı şebât-yâb yıldız
6. Hâli kararır rûhından olmaz
Tab-âver-i âfitâb yıldız
- 40a 7. Hemnâm idügin o mehle Nürî
Bildir k'ola şevk-yâb yıldız

Ḳāfiyetü's-sin

41.

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 40b 1. Eyledi ol şeh-levend geşt u güzâr-ı heves
Dîde-i nezzareme taldı ğubâr-ı heves

-
4. *Mâha her şeb gözün dikedin, yıldız hiç rûy-ı hâb görmedi.*
➤ *Aya her gece gözünü dikedin, yıldız hiç uyku yüzü görmedi.*
5. *O reşk-i Nâhid raqs iyleyicek yıldız şebât-yâb olur mı?*
➤ *Venüs'ün kıskandığı dans edince yıldız bile yerinde durur mu?*
6. *Tab-âver-i âfitâb yıldız olmaz, rûhından hâli kararır.*
➤ *Güneşin ışıkları yıldız olmaz, yanağın karşısında hali kararır.*
7. *Nürî o mehle hemnâm idügin bildir k' yıldız şevk-yâb ola.*
➤ *Nürî o ayla adaş olduğunu bildir ki yıldız neşelensin.*
1. *Ol şeh-levend geşt u güzâr-ı heves eyledi, dîde-i nezzareme ğubâr-ı heves taldı.*
➤ *O şehlevent gezmeye heves etti,, bakan gözüme heves tozu doldu.*
2. Yâd-ı haţţ-ı 'ârzın ey büt-i sîmîn-ber
Levh-i dili itdi pür-naşş u nigâr-ı heves

3. Tābiş-i ruşsārīña ey meh-i nā-mihribān
Dīdemiz olmağdadır āyine-dar-ı heves
4. Nāil-i būs-i lebi itmez o serv kıaddüm
Şāh-ı dıraht-ı emel virmedi bār-ı heves
5. Bezm-i vişāli hayāliyle olur Nūrīyā
Āh-ı derūnem çü şem‘-i şu‘le-nisār-ı heves

Ķāfiyetü‘ş-şın

42.

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

42b

1. Dost şandım ğamze-i dil-dārı bir sehhār imiş
Nergis-i mesti o havf ile meger bimār imiş

-
2. *Ey büt-i sīmīn-ber ,yād-ı haţţ-ı ‘arzın levh-i dili pür-naşş u nigār-ı heves itdi!*
➤ *Ey gümüş vücutlu put, yanak hattının yadıyla gönül levhasını heves nakşı ve resmiyle doldurdu!*
 3. *Ey meh-i nā-mihribān, tābiş-i ruşsārīña dīdemiz āyine-dar-ı heves olmağdadır!*
➤ *Ey vefasızlık ayı, parlak yanağına gözümüz heves aynacısı olmaktadır!*
 4. *Serv kıaddüm nāil-i būs-i lebi itmez, şāh-ı dıraht-ı emel bār-ı heves virmedi.*
➤ *Servi boylum dudak busesi muradına ermez, emel ağacının dalı heves meyvesi vermedi.*
 5. *Nūrīyā! Bezm-i vişāli hayāliyle āh-ı derūnem çü şem‘-i şu‘le-nisār-ı heves olur.*
➤ *Ey Nūrī! Visal meclisinin hayaliyle iç ahım heves saçan alev mumu olur.*
1. *Ğamze-i dil-dārı dost şandım, bir sehhār imiş; nergis-i mesti meger o havf ile bimār imiş.*
➤ *Gönül alan gamzeni dost sandım, bir büyücüyümüş; sarhoş nergis meğer o korkuyla hastaymış.*

2. Añladım gönülüm olunca bend-i zülfi dil-rubā

Rūzigārīñ şivesi ehl-i dile düşvār imiş

3. Düş reh-i kūy-ı ħarābāta yūri mestāne var
Fülk-ı cāmīñ reh-güzārı baħr-ı istiġfār imiş
4. Her gice eglencesi ‘aks-i ħayāl-i mehveşān
Gör ki mir‘āt-ı derūnuñ ṭālī‘-i bīdār imiş
5. Nūrīyā bildim olunca dil ḳaba-pūş-ı himem
Ehl-i dil heb bende-gān-ı ħazret-i ħünkār imiş

43.

mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün

1. Öpünce la‘lini ben dilde mest olub ḳalmış
Piyāle-i emelim çün şikest olub ḳalmış

-
2. *Bend-i zūlf-i dil-rubā gönülüm olunca añladım, rūzigārīñ şivesi ehl-i dile düşvār imiş.*
 - *Gönül alan zūlf bendini gönülüm olunca anladım, rūzgarın şivesi gönül ehline zormuş.*
 3. *Reh-i kūy-ı ħarābāta düş yūri, mestāne var; fülk-ı cāmīñ reh-güzārı baħr-ı istiġfār imiş.*
 - *Harap köyün yoluna düş yürü, sarhoşça ġit; kadeh gemisinin geçiti istiġfār deniziymiş.*
 4. *Aks-i ħayāl-i mehveşān gör ki her gice eglencesi mir‘āt-ı derūnuñ ṭālī‘-i bīdār imiş.*
 - *Güzellerin hayal aksini gör ki derin aynanın her gece eglencesi hasta talihiymiş.*
 5. *Nūrīyā dil ḳaba-pūş-ı himem olunca bildim (ki) ehl-i dil heb bende-gān-ı ħazret-i ħünkār imiş.*
 - *Ey Nūrī gönül gayret kaftanını giyince bildim ki gönül ehli hep hünkar hazretlerinin kullarıymış.*

1. *Ben la‘lini öpünce dilde mest olub piyāle-i emelim çün şikest olub ḳalmış.*
 - *Ben dudaġını öpünce gönülde mest olup emel kadehim gibi kırılıp kalmış.*

2. Görünce āyinede naḳş-ı ħüsnün ol ħod-bīn

Alınmış ‘aklı da şüret-perest olub kalmış

3. İncü dişler ile bahş idince dāne-i eşk
Düşüb gözümden o dem kadri pest olub kalmış
4. Biraz şuyunca gidüb zülfüne dil eylemiş
Mişl-i mähı giriftār-ı şest olub kalmış
5. O duhtere bu gice yaqtığım hınna Nūrī
Nigin-i la‘l gibi zīb-i dest olub kalmış

**Ġazel-i Bī-Bedel-i Şa‘ib'den İki Beyit Mevrūşen Lisān-ı
Türkiye Bi-t-tercūme İş Bu Ġazele Dahil Olunmuş ve Mezkūr
Beyitler Üçüncü ve Dördüncü Beyit İdüğü:**

44.

mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün

-
2. *Ol hod-bīn āyinede naqş-ı hüsün görünce ‘aklı alınmış da şüret-perest olub kalmış.*
 - *O hodbin güzelliğinin nakşını aynada görünce akli alınmış da surete tapan olup kalmış.*
 3. *İncü dişler ile dāne-i eşk bahş idince, kadri o dem gözümden düşüb pest olub kalmış.*
 - *İnci dişlerle gözyaşı tanesinden bahsedince, kadri o vakit gözümden düşüp aşağıda kalmış.*
 4. *Dil biraz şuyunca gidüb zülfüne eylemiş, mişl-i mähı giriftār-ı şest olub kalmış.*
 - *Gönül biraz suyunca gidip zülfüne ilişmiş, ay misali oltaya takılmış kalmış.*
 5. *Nūrī o duhtere bu gice yaqtığım hınna nigin-i la‘l gibi zīb-i dest olub kalmış.*
 - *Nūrī o kıza bu gece yaqtığım kına lal yüzüğü gibi el süsü olup kalmış.*
- Ġazel-i bī-bedel-i Şa‘ib' den iki beyit mevrūşen lisān-ı Türkiye bi-t-tercūme iş bu Ġazele dahil olunmuş ve mezkūr beyitler üçüncü ve dördüncü beyit idüğü:**
Saib'in eşsiz gazelinden iki beyit mirasen Türkçeye aynen tercümeyle iş bu gazele dahil olunmuş ve adı geçen beyitler üçüncü ve dördüncüdür:

43a

1. Saña encām ey kaçşı kemān āhım neler itmiş

Dil-i sengüñiñe billāh tīr-i āsā eşer imiş

2. Degil hāl-i siyeh-kārīñ öperken ‘āşık-ı zārīñ
Tokınmış da ser-i dendānı ruhsārīñda yer itmiş
3. Reg-i destīñ seniñ ki rişte-i cāndan da nāzūkdür
Tabīb-i bī-mürüvvet büsegāh-ı nīşter itmiş
4. Seniñ nabzıñla destin āşinā itmek ümīdiyle
Mesihā hāne-i hūrşidden kaçd-ı sefer itmiş
5. Çalub çarpub biraz gencīne-i eş‘ar-ı Şaib'den
Bu silk-i ma‘nīye Nūrī dañi nāzm-ı güher itmiş

-
1. *Ey kaşı kemān encām saña ahım neler itmiş? Dil-i sengüñiñe billāh tīr-i āsā eşer imiş.*
 - *Ey kaşı keman nihayet sana ahım neler etmiş? Taş gönlüne billahi süs okunu eser etmiş.*
 2. *‘Āşık-ı zārīñ ser-i dendānı ruhsārīñda hāl-i siyeh-kārīñ öperken degil tokınmış da yer itmiş.*
 - *Ağlayan aşığın ön dişi yanağındaki siyah benini öperken değil dokunmuş da yer etmiş.*
 3. *Seniñ reg-i destīñ ki rişte-i cāndan da nāzıkdır. Tabīb-i bī-mürüvvet, büsegāh-ı nīşter itmiş.*
 - *Senin el damarın ki can ipinden de nazıktır. Mürüvvetsiz tabip, neşterin öptüğü yer yapmış.*
 4. *Seniñ nabzıñla destin āşinā itmek ümīdiyle Mesihā hāne-i hūrşidden kaçd-ı sefer itmiş!*
 - *Senin nabzınla elini aşına etmek ümidiyle ey Mesih güneş hanesinden sefer amaçlamı!.*
 5. *Nūrī gencīne-i eş‘ar-ı Şaib'den biraz çalub çarpub bu silk-i ma‘nīye dañi nāzm-ı güher itmiş.*
 - *Nūrī Saib şiiirlerinin hazinesinden biraz çalıp çırpıp bu mana dizisine dahi mücevher nazmetmiş.*

Ḳāfiyetü'ş-şad

45.

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ilün

43b

1. Her yüzce ḥaṭā gönül cānāneye maḥşüş
Tel kırmamak ancak dil-i dīvāneye maḥşüş
2. Bakma mevce-i envār-ı mey-i neşe-i fezāya⁵¹
'Aks-ı lebiñ āyīne-i peymāneye maḥşüş
3. Bir sille urub dizleriniñ bāğını çözdü
Gīsū-yı perişāne sitem şāneye maḥşüş
4. Ezhār idemem gevherimi añla gözümden
Ol genc-i muṭalsam dil-i vīrāneye maḥşüş
5. Ey Nūrī selām eyle varub benden o māha
Teşrīf ide bu gice bizim ḥāneye maḥşüş

-
1. *Gönül her yüzce ḥaṭā cānāneye, tel kırmamak ancak dil-i dīvāneye maḥşüş(dur).*
 - *Gönül yüzlerce hata sevgiliye, tel kırmamak ancak divane gönle mahsustur.*
 2. *Mevce-i envār-ı mey-i neşe-i fezāya bakma, 'aks-ı lebiñ āyīne-i peymāneye maḥşüş.*
 - *Feza neşesinin meyinin parlak dalgasına bakma, dudağının aksi şarap kadehine mahsustur.*
 3. *Bir sille urub dizleriniñ bāğını çözdü. Gīsū-yı perişāne sitem, şāneye maḥşüş(dur).*
 - *Bir sille vurup dizlerinin bağına çözdü. Perişan saça sitem, tarağa mahsustur.*
 4. *Gevherimi ezhār idemem gözümden añla. Ol genc-i muṭalsam dil-i vīrāneye maḥşüş (dur).*
 - *Cevherimi gösteremem, gözümden anla. O tılsımlı hazine virane gönle mahsustur.*
 5. *Ey Nūrī o māha varub benden selām eyle, bu gice bizim ḥāneye maḥşüş teşrīf ide.*
 - *Ey Nūrī o aya varıp benden selam eyle, bu gece bizim haneye mahsus teşrif etsin.*

⁵¹ *Bakma kararır a begim şūret-i bāde, şeklinde ek yazı bulunmaktadır.*

Ḳāfiyetü't-ṭā

46.

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 45b
1. Zīb-i bahş-ı deşt-i hüsn-i dil-rubâdır hâl u ḥaṭṭ
Sebzezâr-ı şaḥn gülzâr-ı vefâdır hâl u ḥaṭṭ
 2. Merdüm-i çeşmi qarardur muşḥaf-ı ruḥsârı lîk
Ṭıfl-ı 'aşkı ma'ni vü nâz u edâdır hâl u ḥaṭṭ
 3. Bir gün elbet fevḳ-i deşt-i 'aşka zıll-endâz olur
Evc-i vuşlatda hümâ-yı perkeşâdır hâl u ḥaṭṭ
 4. Şâḥş-ı nezzârem bu şüretle siyeh pûş-ı firâk
Gerd-i mir'ât-ı ruḥ pertev-nümâdır hâl u ḥaṭṭ
 5. Nürîyâ ser-levḥa-i furḳân vaşl-ı yârdır
Ḥüccet-i ḳaṭ'-ı kelâm-ı müdde'âdır hâl u ḥaṭṭ

-
1. *Hâl u ḥaṭṭ zīb-i bahş-ı deşt-i hüsn-i dil-rubâdır, sebzezâr-ı şaḥn gülzâr-ı vefâdır .*
➤ *Ben ve hat gönül kapan güzellik ovasının bahş süsü, vefa gülzârının avlu çimenliğidir.*
 2. *Muşḥaf-ı ruḥsârı merdüm-i çeşmi qarardur; lîk hâl u ḥaṭṭ ṭıfl-ı 'aşkı ma'ni vü nâz u edâdır.*
➤ *Yanak kitabı göz bebeğini karartır; lakin ben ve hat aşk çocuğunun mana, naz ve edasıdır.*
 3. *Hâl u ḥaṭṭ bir gün elbet fevḳ-i deşt-i 'aşka zıll-endâz olur, evc-i vuşlatda hümâ-yı perkeşâdır.*
➤ *Ben ve hat bir gün elbet aşk ovasının üstüne gölge olur, vuslat yüksekliğinde kanat çırpın hümâdır.*
 4. *Şâḥş-ı nezzârem hâl u ḥaṭṭ bu şüretle siyeh pûş-ı firâk, gerd-i mir'ât-ı ruḥ pertev-nümâdır.*
➤ *Bence ben ve hat bu suretle siyah ayrılık örtüsü, yüz aynasının tozu ışık gösterendir.*
 5. *Nürîyâ ser-levḥa-i furḳân vaşl-ı yârdır, hâl u ḥaṭṭ ḥüccet-i ḳaṭ'-ı kelâm-ı müdde'âdır.*
➤ *Ey Nürî yare kavuşmak furkan başlığıdır, ben ve hat iddia sözünün karar senededir.*

Ḳāfiyetü'l-ayn

47.

mefâ'ilün fâ'ilātü mefâ'ilün fe'ülün

- 47b
1. O şeb ki seyr-i ruḡ-ı yāre ḡāb olur māni'
Ziyā-yı māha mişāl-ı seḡāb olur māni'
 2. Rumūz-ı ḡaṭṭın ider buse ḡāhişe ībrāz
'Aceb ki da'vī-i 'aşka kitāb olur māni'
 3. Hicābdan baḡamam rūy-ı dilbere ḡarşu
Bu şüret ile vişāle hicāb olur māni'
 4. Sevād-ı ḡāle sebeb-i tābiş 'izārîndır
Fürūḡ-ı necme daḡi āfitāb olur māni'
 5. Ṭaḡıtdı 'aḡlımı Nūrī ḡayāl-i lā'ı-lebi
Çün ictimā'ına zihniñ şarāb olur māni'

1. *Ziyā-yı māha mişāl-ı seḡāb o şeb ki seyr-i ruḡ-ı yāre ḡāb māni' olur.*

➤ *Ay ışığına bulutun mani olması gibi geceleyin yarin yanağının seyrine uyku mani olur.*

2. *Rumūz-ı ḡaṭṭın buse ḡāhişe ībrāz ider, 'aceb ki da'vī-i 'aşka kitāb māni olur.*

➤ *Hattının rumuzu buse isteḡini meydana çıkarır, acaba ki aşk davasına kitap mı mani olur?*

3. *Rūy-ı dilbere ḡarşu hicābdan baḡamam, bu şüret ile vişāle hicāb māni' olur*

➤ *Dilberin yüzüne karşı utançtan bakamam, bu suretle kavuşmaya utanç mani olur.*

4. *Sevād-ı ḡāle sebeb-i tābiş 'izārîndır, fürūḡ-ı necme daḡi āfitāb māni' olur.*

➤ *Benin karalığına ışık sebebi yanağındır, yıldızın nuruna dahi güneş mani olur.*

5. *Nūrī, ḡayāl-i lā'ı-lebi aḡlımı ṭaḡıtdı, çün zihniñ ictimā'ına şarāb māni' olur.*

➤ *Nūrī, dudak kızılığının hayaliyle aklımı daḡıttı, çünkü zihnin toplanmasına şarap mani olur.*

Ḳāfiyetü'l-ğayn

48.

fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün

- 49b
1. Dūd-ı dil müjgānı hem-renk-i şehāb itdi dirīğ
Seyl-i ğam ser çeşme-i çeşmem ħarāb itdi dirīğ
 2. Bend olaldan tār-ı zülf-i yāre ħāl-i zārımı
Rūzigārıñ şivesi pür-piç-tāb itdi dirīğ
 3. Tābiş-i mihr-i ruĥ-ı dil-dār u ye's-i rūzigār
Mevce-i deryā-yı ümmidim serāb itdi dirīğ
 4. Nazra bend-i ħāl olaldan çeşm-i cān ol fitne-cū
Her günüm aġyār ile rüz-ı ħesāb itdi dirīğ
 5. Perde-i eflāk iken dūd-ı derūnum Nūrīyā
Penbe-i dāğ-ı dili çarĥ āfitāb itdi dirīğ

-
1. *Dirīğ! Dūd-ı dil müjgānı hem-renk-i şehāb, seyl-i ğam ser çeşme-i çeşmem ħarāb itdi.*
➤ *Eyyah! Gönül dumanı kirpiği karanlıkla aynı renk ederek, gam seli göz çeşmemin başını harap etti.*
 2. *Dirīğ! Tār-ı zülf-i yāre bend olaldan ħāl-i zārımı rūzigārıñ şivesi pür-piç-tāb itdi*
➤ *Eyyah! Yar zülfünün karalığı bend olduğundan beri ağlayan halimi rüzgar şivesi telaş doldurdu.*
 3. *Dirīğ! Tābiş-i mihr-i ruĥ-ı dil-dār u ye's-i rūzigār mevce-i deryā-yı ümmidim serāb itdi.*
➤ *Eyyah! Sevgilinin yanak güneşinin parlaklığı ve rüzgarı kederi ümit deryamın dalgasını serap etti.*
 4. *Dirīğ! Çeşm-i cān bend-i ħāl olaldan, ol fitne-cū nazra her günüm aġyār ile rüz-ı ħesāb itdi.*
➤ *Eyyah! Gönül gözü ben bendini yaptığından beri o fitneci bakışa her günümü yabancıyla hesap günü etti.*
 5. *Dirīğ! Nūrīyā, dūd-ı derūnum perde-i eflāk iken āfitāb penbe-i dāğ-ı dili çarĥ itdi!*
➤ *Eyyah! Ey Nūrī, iç dumanım felek perdesiyken dünya gönül yaramın pembesini güneş etti!*

Ḳāfiyetü'l-fā

49.

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 50b
1. Şeb-i ğamda o mehüñ zülf-i siyeh tārına yuf
Şubḥ-ı ümmîdde ruḥsâr-ı pür-envârına yuf
 2. Sāye-i ḥançer-i ebrüyı ider cāy-ı penāh
Mest-i bî-ğayret imiş dîde-i bimârına yuf
 3. Dil-i pür-ḥündadur 'aks-i ḥayāl-i la'liñ
Bezm-i endişemiziñ sâğar-ı ser-şârına yuf
 4. Ser-i zülfünde iken rişte-i ümmîd-i 'âşık
Bî-hüde eylesün baht-i siyeh-kârına yuf
 5. Bülbül olsa daḥi eylerdi gönül bâğ-ı ğamıñ
Feyz-i eşk ile güşâyiş bulan ezhârına yuf

-
1. *Şeb-i ğamda o mehüñ zülf-i siyeh tārına, şubḥ-ı ümmîdde ruḥsâr-ı pür-envârına yuf(tur).*
 - *Gam gecesinde o ayın siyah zülfünün karanlığına, ümit sabahında ışık dolu yanağına yuh olsun.*
 2. *Sāye-i ḥançer-i ebrüyı cāy-ı penāh ider, mest-i bî-ğayret imiş dîde-i bimârına yuf(tur).*
 - *Ebru hançerinin gölgesini sığınak eder, gayretsiz sarhoş olduğu için hasta gözüne yuh olsun.*
 3. *'Aks-i ḥayāl-i la'liñ dil-i pür-ḥündadur. Bezm-i endişemiziñ sâğar-ı ser-şârına yuf(tur).*
 - *Dudak hayalinin aksi kan dolu gönüldedir. Endişe meclisimizin dolu kadehine yuh olsun.*
 4. *Rişte-i ümmîd-i 'âşık ser-i zülfünde iken bî-hüde baht-i siyeh-kârına yuf eylesün.*
 - *Aşık ümidinin ipi zülfünün başındayken boşuna siyah bahtına yuh eylesin.*
 5. *Gönül bâğ-ı ğamıñ bülbül olsa daḥi feyz-i eşk ile güşâyiş bulan ezhârına yuf eylerdi.*
 - *Gönül gam bağımnda bülbül olsa dahi gözyaşı feyziyle açılan çiçeklere yuh eylerdi.*

6. Şeb u rûz emelüm eyledi yeksân Nûrî
Mey u mihr-i felegiñ cünbiş u eṭvârına yuf

Ḳāfiyetü'l-ḳāf

50.

fe'ilātün (fā'ilātün) fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün (fā'ül)

- 51b
1. İtme ğurbetde gönül nāme-i aḥbābı merāk
Olan olur denilür gözden uzak dilden uzak
 2. Göz ucıyla nıgehüñ kesmesün ol āfet-i cān
Cānı ḳurbān u gönül olsun ol āhūya yataḳ
 3. Ṭaḳılırsañ giderek kākülüne dīl-darıñ
Seni dīvāne gönül bağlayayım kışkıvrak
 4. Pāymāl itdigi 'uşşāḳı reh-i meykedede
Zāhidiñ ḥātırına ḳonmaya tek toz toprak

-
6. *Nûrî emelüm şeb u rûz yeksân eyledi, mey u mihr-i felegiñ cünbiş u eṭvârına yuf.*
➤ *Nûrî emelim gece ve gündüzü aynı eyledi, kadeh ve felek güneşinin hareket ve haline yuh olsun.*
1. *Gönül ğurbetde nāme-i aḥbābı merāk itme. Gözden uzak olan dilden uzak olur, denilür.*
➤ *Gönül gurbette ahab mektubunu merak etme. Gözden uzak olan gönülden de uzak olur, denir.*
2. *Ol āfet-i cān göz ucıyla nıgehüñ kesmesün; ol āhūya cānı ḳurbān u gönül yataḳ olsun.*
➤ *O can afeti göz ucuyla bakışını kesmesin; o ahuya can kurban, gönül yatak olsun.*
3. *Dīvāne gönül dīl-darıñ kākülüne giderek ṭaḳılırsañ seni kışkıvrak bağlayayım.*
➤ *Divane gönül sevgilinin kakülüne giderek takılırsan seni kışkıvrak bağlayayım.*
4. *'Uşşāḳı reh-i meykedede pāymāl itdigi zāhidiñ ḥātırına tek toz toprak ḳonmaya.*
➤ *Uğruna aşıkları meyhane yolunda ayaklaltı ettiği zahidin hatrına tek toz toprak konmasın.*

5. Zülf u haṭṭıñ ile oynarsa da fikr-i Nūrī
İlişik eyleme kayd itme begim cān-bāza baq

51.

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘lün

1. Alunub kendi ruḥıñ ‘aksine baqma şık şık
Gelmesün hayret ile ‘āyineye alıklık
2. Seyr için hançer-i gamzeñ reg-i hün-ı gönülüm
Cān evi revzenini urur içerden tık tık
3. Baqma ‘āyine-i şemşir-i nigāhuñ çekerek
Qorqudan ‘aks-i ruḥ-ı māha gelür çalıklık
4. Cānı çıksun dili dört parça olub ḥussādıñ
Çār-ı pāreñ seniñ ey şūḥ deyince çık çık

-
5. *Fikr-i Nūrī zülf u haṭṭıñ ile oynarsa da begim ilişik eyleme kayd itme cān-bāza baq*
➤ *Nūrī’nin fikri zülfün ve hattınla oynarsa da beyim ilişme, bağlama cambaza bak.*

1. *Kendi ruḥıñ ‘aksine alunub şık şık baqma, ‘āyineye hayret ile alıklık gelmesün.*
➤ *Kendi yanağının aksine alınıp sık sık bakma, aynaya hayretle alıklık gelmesin.*
2. *Reg-i hün-ı gönülüm hançer-i gamzeñ seyr için cān evi revzenini içerden tık tık urur.*
➤ *Gönlün kan damarı gamze hançerini seyr için can evinin kapısını içerden tık tık vurur.*
3. *‘Āyine-i şemşir-i nigāhuñ çekerek baqma, ‘aks-i ruḥ-ı māha qorqudan çalıklık gelür.*
➤ *Bakış kılıcının aynasını çekerek bakma, ay yanağının aksine korkudan çılgınlık gelir.*
4. *Ey şūḥ! Seniñ çār-ı pāreñ çık çık deyince ḥussādıñ dili dört parça olub cānı çıksun.*
➤ *Ey şuh! Senin dört parçan çık çık deyince kıskananların gönlü dört parça olup canları çıksın.*

5. Nūrīyā sāğarı çek hoş-âb içerken zâhid
Bir kaşık şuda boğulsun ço o kâfir lık lık

52.

mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

1. Zâhid geliyor elde 'aşâ başda şârık
Şeytân bezi gibi iki yüzlü münâfık
2. Çarpılsa n'ola âdem eger görse ferişte
Ol şüh-ı perî-peykere elbet olur 'âşık
- 52a 3. Hem çeşmi gibi mest-i sitiğnaya gelince
Hem gamze-i gammâzı gibi fitnede ayık
4. Ebrüsü ile zülf u 'izarın görelî mâh
Beñzi çalık 'aklı tolaşık sinesi yanık

-
5. *Nūrīyâ! Zâhid hoş-âb içerken sāğarı çek, o kâfir bir kaşık şuda ço lık lık boğulsun.*
➤ *Ey Nūrî! Zzahid hoşaf içerken kadehi çek, o kâfir bir kaşık şuda bırak lık lık boğulsun.*
1. *Elde 'aşâ, başda şârık, zâhid geliyor; iki yüzlü münâfık şeytân bezi gibi(dır)*
➤ *Elde asa, başta sarık zahid geliyor; iki yüzlü münafık şeytan bezi gibidir.*
2. *Âdem eger ferişte görse çarpılsa n'ola? Ol şüh-ı perî-peykere elbet 'âşık olur.*
➤ *Adam eğer melek görüp çarpılsa ne olur? O peri yüzlüye elbet aşık olur.*
3. *Mest-i sitiğnaya gelince hem çeşmi gibi hem gamze-i gammâzı gibi fitnede ayık(tır).*
➤ *Tokluk mestliğı gelince hem gözü gibi hem münafık gamzesi gibi fitnede ayıktır.*
4. *Mâh ebrüsü ile zülf u 'izarın görelî beñzi çalık, 'aklı tolaşık, sinesi yanık(tır).*
➤ *Ay gibi kaşı ile zülûf ve yanağını görelî benzi çalık, akli dolaşık, sinesi yanıktır.*

5. Başmaz yüzüme çünkü iki yüzölü rakı̄b var
Nürı̄ gibi yüz virmesem ol mehveşe layık

Ķāfiyetü'l-kef

53.

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

52b

1. Fıkr-i la'liñle müjem ebr-i bahār etsem gerek
Feyz-i eşkülme cihānı lālezār etsem gerek
2. Yan gelmek çünkü deryā-yı vişal içre muħāl
Fülk-i 'ömrüm sīne-dār-ı rüzigār etsem gerek
3. Çıķmadı bir dem gönülden yād-ı ĥaṭṭ u zülf-i yār
Ben o deřti cāygāh-ı mūr u mār etsem gerek
4. Ṭūṭı̄ endiře-i rüřen-zamīrim görmesün
Mıhr-i 'aşķa gönölümü āyīne-dār etsem gerek

-
5. *Yüzüme başmaz çünkü iki yüzölü rakı̄b var, ol mehveşe Nürı̄ gibi yüz virmesem layık.*
➤ *Yüzüme bakmaz çünkü o iki yüzölü rakı̄p var, o ay gibiye Nürı̄ gibi yüz vermezsem layıktır.*
1. *Müjem fıkr-i la'liñle ebr-i bahār, cihānı feyz-i eşkülme lālezār etsem gerek.*
➤ *Kirpiğimi dudağının fikriyle bahar bulutu, cihanı gözyaşımın feyziyle lale bahçesi etmem gerek.*
2. *Fülk-i 'ömrüm sīne-dār-ı rüzigār etsem gerek çünkü deryā-yı vişal içre yan gelmek muħāl.*
➤ *Ömür gemimi rüzgarın sine tutanı etmem gerek çünkü vuslat deryasının içinde yan gelmek imkansız.*
3. *Yād-ı ĥaṭṭ u zülf-i yār bir dem gönülden çıķmadı. Ben o deřti cāygāh-ı mūr u mār etsem gerek.*
➤ *Yar hattı ve zülfü yad ile bir an gönülden çıķmadı. Benim o ovayı karınca ve yılan yeri etmem gerek.*
4. *Ṭūṭı̄ endiře-i rüřen-zamīrim görmesün, mıhr-i 'aşķa gönölümü āyīne-dār etsem gerek.*
➤ *Tuti kalp aydınlığımın fikrini görmesin, aşķ güneşine gönölümü aynacı etmem gerek.*

5. Deşt-i ğamda ʔāl'im hem-rāh olmazsa ne var
Ben hayāl-i yāri cāna yār-ı ğār etsem gerek
6. Sāye-i şems-i Hudā'da reh-rev-i maqşūd olub
Dīde mi ālūde-i gerd u ğubār etsem gerek
7. Levha-i hāk-i der-i Mollā-yı Rūmī Nūrīyā
Kilk-i müjgānımla pür-naqş u nigār etsem gerek

54.

fe'ilātün (fā'ilātün) fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün (fā'ül)

1. Düşmen-i hırmān-i 'ömrün mimlisiñ ey çarḫ-ı felek
Ne o bir dānem için böyle başımda dönme
2. Olamaz sine güzār-ı hedef-i deşt-i merām
Nāvek-i āhıma şeh-per-i melek olsa yelek

-
5. *Deşt-i ğamda ʔāl'im (bana) hem-rāh olmazsa ne var? Ben hayāl-i yāri cāna yār-ı ğār etsem gerek.*
 - *Gam çölünde talihim bana yol arkadaşı olmazsa ne var? Benim yar hayalini cana mağara dostlu etmem gerek.*
 6. *Sāye-i şems-i Hudā'da reh-rev-i maqşūd olub dīdemi ālūde-i gerd u ğubār etsem gerek.*
 - *Hudā güneşinin gölgesinde maksat yolcusu olup gözümü toz ve toprağa bulaştırmam gerek.*
 7. *Nūrīyā! Levha-i hāk-i der-i Mollā-yı Rūmī kilk-i müjgānımla pür-naqş u nigār etsem gerek*
 - *Ey Nūrī! Rum Molla'sının kapısındaki toprağın levhasını kirpiğimin kalemiyle nakış ve resim doldurmam gerek.*
 1. *Ey çarḫ-ı felek! Düşmen-i hırmān-i 'ömrün mimlisiñ, o bir dānem için böyle başımda dönme ne?*
 - *Ey dünya! Ömür ümitsizliğinin düşmanı mimmisin, o bir tanem için neden böyle başımda dönüyorsun?*
 2. *Şeh-per-i melek nāvek-i āhıma yelek olsa, sine güzār-ı hedef-i deşt-i merām olamaz.*
 - *Meleğin kanadı ah okuna yelek olsa, sine meram çölünün hedefini geçemez.*

3. Zülf-i yâri görelî öyle kararımış ki gözüm
Başamam ‘âleme mihr u mehi etsem ‘aynek
4. Beşere beñzedemem ħüsnini ammâ diyemem
O perî-ĥüy-ı melek-rû ya perîdir ya melek
5. Añlar ol bencileyin zevċ-i vişali belki
Nürîyâ yâri çeke sineye çekmekde emek

Ķâfiyetü’l-lâm

55.

fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün

54b

1. Gönlüñ fikr eyleyüb şeb zinde-dâr oldu gönül
Ĥâliñi yâd eyledi encüm şümâr oldu gönül
2. Ya nice gelsün açılson baċ ki batdı iltifât
Bir gül için herkesiñ çeşminde ĥâr oldu gönül

3. *Zülf-i yâri görelî gözüm öyle kararımış ki ‘âleme mihr u mehi ‘aynek etsem başamam.*
➤ *Yarin zülfünü görelî gözüm öyle kararımış ki aleme güneş ve ayı gözlük etsem bakamam.*
4. *Ĥüsnini beşere beñzedemem ammâ o perî-i ĥüy-melek-rû ya melek ya perîdir diyemem.*
➤ *Güzelliğini beşere benzetemem; ama o melek huylu perinin yüzlü ya melek ya peridir de diyemem.*
5. *Nürîyâ! Ol zevċ-i vişali bencileyin yâri sineye çekmekde emek çeke belki añlar.*
➤ *Ey Nürî! O visal zevkini benim gibi yari sineye çekmekte emek çekerse belki anlar.*
1. *Gönlüñ fikr eyleyüb şeb zinde-dâr oldu. Gönül ĥâliñi yâd eyledi, encüm şümâr oldu.*
➤ *Gönlün düşünüp gece uyanık kaldı. Gönül halini yad eyledi, yıldızları saydı.*
2. *İltifât ya nice gelsün açılson baċ ki gönül, bir gül için herkesiñ çeşminde ĥâr oldu, (herkesin gözüne) batdı.*
➤ *İltifât ya nasıl gelsin açılson bak ki gönül bir gül için herkesin gözünde diken oldu, herkesin gözüne battı.*

3. Nüş iderseñ bāğ-ı istiğnāda sen ey serv-i nāz
Ayağın altında seyr it cūy-bār oldu gönül
4. Feyz-i eşkim táb-ı ruhsārıñ virirdi āb u táb
Şimdi ey mihr-i cefā bir lālezār oldu gönül
5. Luţf-ı şems-i dīne zannum na‘il olmağ maksadı
‘Ālem -i ‘aşk içre Nūrī zerre-dār oldu gönül

56.

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Şanma berg u gonca-i gülzārdur gīsū vü hāl
Bülbül-i hüsne per ü minkārdır gīsū vü hāl
2. Meyve-çini vaşl-ı bāğ-ı hüsñ olan kadrin bilür
Naħl-i kadd-i yāre berg u bārdır gīsū vü hāl

-
3. *Ey serv-i nāz! Sen bāğ-ı istiğnāda nüş iderseñ gönül, ayağın altında cūy-bār oldu; seyr it.*
 - *Ey nazlı servi! Sen tokluk bağında içersen gönül, ayağının altında akarsu oldu; seyret.*
 4. *Āb ü táb feyz-i eşkim táb-ı ruhsārıñ virirdi. Ey mihr-i cefā gönül şimdi bir lālezār oldu!*
 - *Güzellik gözyaşımın feyziyle yanağına aydınlık verirdi. Ey cefā güneşi gönül şimdi lale bahçesi oldu!*
 5. *Zannum maksadı luţf-ı şems-i dīne na‘il olmağ, Nūrī ‘ālem-i ‘aşk içre gönül zerre-dār oldu.*
 - *Düşüncemin amacı din güneşinin lütfuna nail olmaktı, Nūrī aşk aleminde gönül zerre gibi oldu.*
 1. *Gīsū vü hāl, berg u gonca-i gülzārdur şanma; (onlar) bülbül-i hüsne per ü minkārdır*
 - *Saç ve ben, gülzarın yaprağı ve goncasıdır şanma; onlar güzellik bülbülüne kanat ve gagadır.*
 2. *Meyve-çini olan, vaşl-ı bāğ-ı hüsñ kadrin bilür. Gīsū vü hāl naħl-ı kadd-i yāre berg u bārdır.*
 - *Meyve toplayan, güzellik bağının vaslının kadrini bilir. Saç ve ben fidan boylu yare yaprak ve meyvedir.*

3. Baht-ı nā'im bilse ger çün dil olur şeb zinde-dār
Ebr ü necm-i çarḥ-ı ḥüsn-i yārdır gīsū vü ḥāl
4. Çek yed-i nezzāreyi ey merdüm-i çeşm-i emel
Perde-i āyine-i ruḥsārdır gīsū vü ḥāl
5. Nūrīyā gözler qarardır tābiş-i nezzāresi
Naḫş-ı kālā-yı ruḥ-ı dil-dārdır gīsū vü ḥāl

57.

fe 'ilātün (fā 'ilātün) fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün (fā 'ül)

1. 'Uḫde-i ḥāṭır açar eylese de lāfi ṭavīl
Söz içinde götüren zülf-i siyehiñ temsīl
2. Ḥıfz-ı rāz eyleyeniñ bārını kim olsa çeker
Bu sözüm şanma tehī işte güvāhım zenbīl

-
3. *Ger baht-ı nā'im gīsū vü ḥāl bilse dil şeb zinde-dār olur, çün (bunlar) ebr ü necm-i çarḥ-ı ḥüsn-i yārdır.*
 - *Eğer uyuyan bahtım saçı ve beni bilse gönül gece uyanık kalırdı, çünkü bunlar güzellik çarkının yıldızı ve bulutudur.*
 4. *Ey merdüm-i çeşm-i emel, yed-i nezzāreyi çek gīsū vü ḥāl perde-i āyine-i ruḥsārdır!*
 - *Ey emel gözünün insanı, bakış elini çek saç ve ben yanak aynasının perdesidir!*
 5. *Nūrīyā! Tābiş-i nezzāresi gözler qarardır. Gīsū vü ḥāl naḫş-ı kālā-yı ruḥ-ı dil-dārdır.*
 - *Ey Nūrī! Bakış parlayışı gözler karartır. Saç ve ben sevgilinin yanağının kumaşının nakışdır.*
-
1. *Söz içinde zülf-i siyehiñ temsīl götüren lāfi ṭavīl eylese de 'uḫde-i ḥāṭır açar*
 - *Söz içinde siyah zülfünü örnek veren lafi uzatsa hatır düğümünü açar.*
 2. *Ḥıfz-ı rāz eyleyeniñ bārını kim olsa çeker. Bu sözüm tehī şanma işte güvāhım zenbīl.*
 - *Sır ezberleyenin yükünü kim olsa çeker. Bu sözümü boş sanma, işte şahidim zenbildir.*

56a

3. Haṭṭ degil kilik-i kader yazdı ruḥıñ levḥasına
'Āşıḳa būs-ı lebiñ borc edügiçün taḥvîl
4. Kaṭ'-ı ser-i rişte tafşîl it ey mâdiḥ-i 'aşḳ
Muḥabbet-i zülfine şıgmaz o mehüñ ḳal ile ḳîl
5. Devr-i ḥüsnünde bu Nürî nice günler gördi
Āfitâbım saña var mı 'acaba mişl u 'adîl

58.

fe'îlâtün (fâ'îlâtün) fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün (fâ'ül)

1. Devr-i mihr-i ḥüsnünün yandı ḳararınca bu dil
Sâyesinde olmadım ol serv ḳaddiñ müştâḳil
2. Belki te'sîr-i nigâh-ı çeşm ḥün-âlüddur
Gösteren âyîne-i ḥüsnün kızıl şahbâ degil

-
3. *Sevgili 'âşıḳa būs-ı lebiñ borc taḥvîl edügiçün, ruḥıñ levḥasına haṭṭ degil kilik-i kader yazdı.*
 - *Sevgili aşığı öpücüğü borç tahvil ettiği için yanak levhasına hat değil kader kalemi yazdı.*
 4. *Ey mâdiḥ-i 'aşḳ kaṭ'-ı ser-i rişte tafşîl it, ḳal ile ḳîl o mehüñ muḥabbet-i zülfine şıgmaz!*
 - *Ey aşık övgücüsü ipucunu kesmeyi ele al, dedikodu o ayın zülûf muhabbetine sığmaz!*
 5. *Bu Nürî devr-i ḥüsnünde nice günler gördi. 'Acaba âfitâbım mişl u 'adîl saña var mı?*
 - *Bu Nürî güzellik devrinde nice gönüller gördü, acaba güneşim sana misal ve senin gibi adil var mı?*
 1. *Bu dil devr-i mihr-i ḥüsnünün ḳararınca yandı, ol serv ḳaddiñ sâyesinde müştâḳil olmadım.*
 - *Bu gönül güzellik güneşi devrinin kararınca yandı, o servi boylunun gölgesinde bağımsız olmadım.*
 2. *Āyîne-i ḥüsnün gösteren kızıl şahbâ degil, belki te'sîr-i nigâh-ı çeşm ḥün-âlüddur.*
 - *Güzellik aynanı gösteren kızıl şarap değil, belki bakışının tesiri kana bulanmıştır.*

3. Ȧolaşub zihnim açınca baħş-ı zülf u ħālî
Oldı zincîr-i sũĥan böyle müselsel muttaşıl
4. Ben seni mizân-ı nezzâremde pek kem añladım
Ağır ol Ȧartılma ey zâhid baña artık çekil
5. Ȧoğrısı meyyâlseñ ağıyâre ey kaşı kemân
Ȧîr-i âhım degmesün zinhâr bu yana egil
6. Vaşf-ı zülf-i yârla inceldi Nürî sözleriñ
Kıl kadar yoğdur ĥaȦâ uzatma kıl u kâle dil
7. Şem‘-i cânın kim yağarsa şems-i dîniñ ‘aşkına
Çarĥ başında döner pervâneveş firil firil

-
3. *Baħş-ı zülf u ħālî Ȧolaşub zihnim açınca, zincîr-i sũĥan böyle müselsel muttaşıl oldı.*
 - *Beninin ve zülfünün bahsi dolaşıp zihnimi açınca, söz zinciri böyle ardı ardına devam etti.*
 4. *Ey zâhid! Ben seni mizân-ı nezzâremde pek kem añladım; ağır ol, baña Ȧartılma, artık çekil.*
 - *Ey zahid! Ben seni bakış terazimde pek kötü anladım; ağır ol, bana tartılma, artık çekil.*
 5. *Ey kaşı kemân, Ȧoğrısı ağıyâre meyyâlseñ zinhâr tîr-i âhım degmesün bu yana egil!*
 - *Ey kaşı keman, doğrusu yabancıya meyilliysen zinhar ah okum değmesin bu yana eğil!*
 6. *Nürî sözleriñ vaşf-ı zülf-i yârla inceldi kıl u kâle dil uzatma kıl kadar ĥaȦâ yoğdur.*
 - *Nürî sözlerin yar zülfünün vasfiyla inceldi, lafa dil uzatma kıl kadar hata yoktur.*
 7. *Şems-i dîniñ ‘aşkına şem‘-i cânın kim yağarsa pervâneveş çarĥ başında firil firil döner.*
 - *Din güneşinin aşkına can mumunu kim yakarsa pervane gibi çark başında firil firil döner.*

fâ‘ilātün fâ‘ilātün fâ‘ilātün fâ‘ilün

1. Dîdede ‘aks-ı leb u ruhsârîñ ey nev-reste gül
Zîver-i mîñâ-yı pür-âb olsa çün şalına gül
2. Dil-şiken olma gözümdeñ çıkma ey nâzik beden
Kâse-i billûrını eyler mi hiç işkeşte gül
3. Göz diken çünkü hezâr olsa n’ola gözlerde hâr
Göñlümi açmaç için gönderdiğñ bir deste gül
- 56b 4. Şimdi itmiş ittikâ bālîn-i bāl-i bülbüle
Şevk-i ruhsarıñla bir yıldır yaturdı haste gül
5. Girye-i mestânesi taşkınlık ey gonca dehen
Bezm-i meyde baç da hâl-i Nürî-i sermeste gül

-
1. *Ey nev-reste gül! Dîdede ‘aks-ı leb u ruhsârîñ şalına zîver-i mîñâ-yı pür-âb çün gül olsa...*
 - *Ey taze gül! Gözde yanağının ve dudağının aksi şalına su dolu şişenin süsü gibi gül olsa...*
 2. *Ey nâzik beden! Dil-şiken olma, gözümdeñ çıkma; gül hiç işkeşte kâse-i billûrını eyler mi?*
 - *Ey nazik beden! Göñül kırıcı olma, gözümdeñ düşme; gül hiç billur kaseyi kırar mı?*
 3. *Göñlümi açmaç için gönderdiğñ bir deste gül gözlerde hâr olsa n’ola, çünkü (ona) göz diken hezâr (dır).*
 - *Göñlünü açmak için gönderdiğñ bir deste gül gözlerde diken olsa buna şaşılır mı, çünkü ona göz diken bülbüldür.*
 4. *Gül şevk-i ruhsarıñla bir yıldır haste yaturdı, şimdi bālîn-i bāl-i bülbüle ittikâ itmiş.*
 - *Gül yanağının şevkiyle bir yıldır hasta yatıyordu, şimdi bülbül kanadının yastığına sığınmış.*
 5. *Ey gonca dehen, girye-i mestânesi taşkınlık (eder)! Hâl-i Nürî-i sermeste bezm-i meyde baç da gül.*
 - *Ey gonca ağızlı, sarhoş gözyaşı taşkınlık eder! Sarhoş Nürî’ye mey meclisinde bak da gül.*

fâ‘ilātün fâ‘ilātün fâ‘ilātün fâ‘ilün

1. Kāse-i yaqūt-ı renk-i gül bu cām-ı mey degil
Nāle-i cāngāh-ı bülbüldür şadā-yı ney degil
2. Bu şoğuk sözler nedir germiyyet-i ülfet gerek
Sevdiğim bu nev-bahār-ı ārzūdır dey degil
3. Bülbülüñ de ıondırır avāzını kânün-ı ‘aşq
Neyleyem ol nāle-i dil-sūzi pey-der-pey degil
4. Pertev-i şöhret baña mestāne-i cām-ı mey yeter
İstemem ger efser-i mihr olsa tēc-ı key degil
5. Açmamağdır gōnca-i esrārı iş ey gül beden
Nükte-i rāz-ı femiñ keşf eylemek bir şey degil

-
1. *Bu cām-ı mey degil kase-i yakut-ı renk-i gül(dür), (bu) şadā-yı ney degil nāle-i cāngāh-ı bülbüldür.*
 - *Bu mey kadehi değil gül renkli yakut kasesidir, bu ney sesi değil bülbül yerinin inlemeleridir.*
 2. *Bu şoğuk sözler nedir germiyyet-i ülfet gerek; sevdiğim bu nev-bahār-ı ārzūdır, dey degil.*
 - *Bu şoğuk sözler nedir, alışma sıcaklığı gerek; sevdiğim bu yanağın yeni baharıdır, onuncu ay değil.*
 3. *Kânün-ı ‘aşq ol nāle-i dil-sūzi degil per-der-pey bülbülüñ avāzını da ıondırır neyleyem?*
 - *Aşk kanunu o yanan gönlün inlemelerini değil gittikçe bülbülün avazını da dondurur, ne yapayım?*
 4. *Pertev-i şöhret, baña mestāne-i cām-ı mey yeter; tēc-ı key degil ger efser-i mihr olsa istemem.*
 - *Şöhret ışığı, bana mey kadehinin sarhoşluğu yeter; değil key tacı eğer güneş tacı olsa istemem.*
 5. *Ey gül beden! nükte-i rāz-ı femiñ keşf eylemek bir şey degil, iş gōnca-i esrārı açmamağdır.*
 - *Ey gül bedenli! Dudak sırrının nüktesini keşfetmek bir şey değil, iş esrar gōncasını açmamaktır.*

6. Mey degil mā-ı hayāt içse dirilmez kalıbı

Seng-i güristandır nezdimde zāhid hay degil

7. Kāğid-ı sīmīn-i şī're şaçdı zerrīn noqtalar
Cūd-ı feyz-i ṭab'-ı Nūrī bu seḥā-yı Ṭāyī degil

Ḳāfiyetü'l-mim

61.

mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün

57b

1. Ol sīm teniñ gerden-i kāfūrına yaqđım
Pervāne gibi göñlümi āteşlere yaqđım
2. Feryād iderek gülşen-i ḥüsnü ṭolaşırken
Cūlar gibi ol serv ḳaddiñ pāyına aqđım
3. Gördüm leb-i rengin u ḥinnālu ayağını
Aldım elime cām-ı Cem'i ḥāke bıraḳđım

6. *Ḳalıbı mey degil mā-ı ḥayāt içse dirilmez, zāhid nezdimde ḥay degil seng-i güristandır.*
➤ *Ḳalıbı mey değil hayat suyu içse dirilmez, zahid nezdimde diri değil mezar taşdır.*
7. *Kāğid-ı sīmīn-i şī're zerrīn noqtalar şaçdı; bu Nūrī cūd-ı feyz-i ṭab'-ı bu seḥā-yı Ṭāyī degil.*
➤ *Şiirin gümüş kağıdına altın noktalar şaçtı; bu Nūrī'nin aydınlık feyzinin cömertliğidir, Tayi'nin cömertliği değil.*

1. *Ol sīm teniñ gerden-i kāfūrına, göñlümi pervāne gibi āteşlere yaqđım.*
➤ *O gümüş tenin kafir gerdanına, gönlümü pervane gibi ateşlere yaktım.*
2. *Gülşen-i ḥüsnü feryād iderek ṭolaşırken cūlar gibi ol serv ḳaddiñ pāyına aqđım.*
➤ *Güzellik gülşenini feryat ederek dolaşırken akarsular gibi o servi boylunun ayağına aktım.*
3. *Leb-i rengin u ḥinnālu ayağını gördüm. Cām-ı Cem' i elime aldım, ḥāke bıraḳđım.*
➤ *Dudağının rengini ve kınalı ayağını gördüm. Cem' in kadehini elime aldım, toprağa bıraktım.*

4. Zincirli servi gibi serkeş idi yārim

Bu silsile-i āhımı gerdanına taqđım

5. Hem-meclis olub ol şeh-i bī-dād ile Nūrī
Meyhāne-i vuşlatda hele bir iki çaqđım

62.

fe‘ilātün (fā‘ilātün) fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün (fā‘ül)

1. Bāğ-ı vuşlatda şalındıkça o serv-i semenüm
Ġonca-i dāğ ile zeyn olmada şaĥn-ı bedenüm
2. Ĥasret-i zülf-i ‘izāruñla ölürsen yetişür
Perde-i baĥt-ı siyāhımdan olursa kefenüm
3. Kākül-i ‘ārzuñı iplemeyüb geçme muĥāl
Tutalım gerdana taqılrsa da cānā resenüm

-
4. *Yārim zincirli servi gibi serkeş idi, bu silsile-i āhımı gerdanına taqđım.*
 - *Yarım zincirli servi gibi serkeşti, bu ah silsilemi gerdanına taktım.*
 5. *Nūrī ol şeh-i bī-dād ile hem-meclis olub meyhāne-i vuşlatda hele bir iki çaqđım.*
 - *Nūrī o zalim padişahla aynı meclisten olup vuslat meyhanesinde hele bir iki çaktım.*
 1. *Serv-i semenüm bāğ-ı vuşlatda şalındıkça şaĥn-ı bedenim Ġonca-i dāğ ile zeyn olmada.*
 - *Kıymetli servim vuslat bağında salındıkça beden sahnem yara goncasıyla süslenir.*
 2. *Ĥasret-i zülf-i ‘izāruñla ölürsen perde-i baĥt-ı siyāhımdan kefenüm olursa yetişür.*
 - *Yanak zülfünün hasretiyle ölürsen siyah bahtımın perdesinden kefenim olursa yetişir.*
 3. *Kākül-i ‘ārzuñı iplemeyüb geçme muĥāl. Cānā, resenim. gerdana taqılrsa da tutalım!*
 - *Yanak kakülünü iplemeyip geçmek imkansız. Ey can, ipim gerdana takılrsa da tutalım!*

4. Her ne dem eylesem ol Ġonca lebiñ endişe

Cāme gül gibi şad çāk iderem pīrehenüm

5. Çekerim cān atarağ cevriñi ey kaşı kemān
Tīr-i azār seniñdir nitekim sīne benim
6. Bir kez ey serv-i cefā eyle merāmımca hırām
Pāymāl oldu yeter sāye gibi cān u benim
7. Cāy-ı ārāmım ola dūzağ-ı hecrī yariñ
Nūrīyā şağn-ı bihişte değışürsem vaṭanım

63.

mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün fā‘ilün

58a

1. Alınca leblerüñ ey gül hayāle dīdelerim
Kızardı serimle mānend lāle dīdelerim

-
4. *Her ne dem ol gönca lebiñ endiše eylesem, pīrehenüm cāme-i gül gibi şad çāk iderem.*
➤ *Her ne zaman o gönca dudağını düşünsem, gömleğimi gül kadehi gibi yüz parça ederim.*
 5. *Ey kaşı kemān! Cān atarağ cevriñi çekerim nitekim sīne benim, tīr-i azār seniñdir*
➤ *Ey kaşı keman! Can atarak cevriñi çekerim nitekim sine benim, azar oku senindir.*
 6. *Ey serv-i cefā! Bir kez merāmımca hırām eyle yeter, cān u benim sāye gibi pāymāl oldu.*
➤ *Ey naz servisi! Bir kez isteğimce salın yeter, can ve benim gölge gibi ayağının altındadır.*
 7. *Nūrīyā! Vaṭanım şağn-ı bihişte değışürsem yariñ dūzağ-ı hecrī cāy-ı ārāmım ola.*
➤ *Ey Nūrī! Vatanımı cennet sahnesine değışürsem yarin ayrılık cehennemi yerim olsun.*
1. *Ey gül, dīdelerim leblerüñ hayāle alınca serimle dīdelerim lāle mānend kızardı!*
➤ *Ey gül, gözlerim dudaklarını hayale alınca başımla gözlerim lale gibi kızardı!*

2. Niğāl kıddiñe ey gönca dik dik itdi niğāh

Eger dönerse yeridir sıfale dīdelerim

3. Ne ‘ayb yād-ı ruḥ u zülfi-yārdan ğayri
Gelmemiş⁵² ise hiç kıl u kâle dīdelerim
4. Anlasa la‘l-i leb-i yār bezm-i ‘işretde
Tolar taşar boşalur çün piyāle dīdelerim
5. Firāk-ı zülflle kara giyüb qararmış idi⁵³
Değişdi devr-i ‘izārında āle dīdelerim
6. O gül bedenle meger seyr-i gülşene gitmiş
Bürünmüş idi bir al güllü şāle dīdelerim
7. Pür eyitdi Nūrī o māhıñ ḥayāl-i ebrūsı
‘Aceb mi ḥālelenürse hilāle dīdelerim

-
2. *Ey ğonca! Dīdelerim niḥāl ḳaddiñe dik dik nigāh itdi, eger sıfale dönerse yeridir.*
 - *Ey ğonca! Fidan boyuna dik dik bakan gözlerim eğer çanağa dönerse yeridir.*
 3. *Dīdelerim yād-ı ruḥ u zülfi-yārdan ğayri hiç kıl u kâle gelmemiş ise ne ‘ayb!*
 - *Gözlerim yar yanağının ve zülfünün yadından başka hiç söze gelmemiş ise ne ayıp!*
 4. *La‘l-i leb-i yār bezm-i ‘işretde anlasa dīdelerim piyāle çün tolar, taşar, boşalur.*
 - *Yar dudağının lali işret meclisinde anlasa gözlerim kadeh gibi dolar, taşar, boşalur.*
 5. *Dīdelerim firāk-ı zülflle kara giyüb qararmış idi devr-i ‘izārında āle değişdi.*
 - *Gözlerim zülüf ayrılığıyla kara giyip kararmıştı, yanağının devrinde kırmızıya döndü.*
 6. *Dīdelerim al güllü bir şāle bürünmüş, o gül bedenle meger seyr-i gülşene gitmiş idi.*
 - *Gözlerim allı güllü bir şāla bürünmüş, o gül bedenle meğer gülşen seyretmeye gitmişti.*
 7. *Dīdelerim hilāle ḥālelenürse ‘aceb mi? Nūrī o māhıñ ḥayāl-i ebrūsı pür eyitdi.*
 - *Gözlerim hilale halelenirse şaşılır mı? Nūrī o ay gibi sevgilinin kaş hayalini çoğalttı.*

64.

⁵² *Gelmese*, şeklinde ek yazı bulunmaktadır.

⁵³ *Firāk-ı zülfünle qaralar giymişdi*, şeklinde ek yazı bulunmaktadır.

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1. Gezdigiñ gülşeni bellerler ise ey gül fem
Göz diken saña hezâr ölmesine yok şübhem
2. Giryeme bakma gözüm nuriñi yokdur gözeden
Ġam-ı la‘liñ ile kan aqmadığı hiçbir dem
3. Şu‘le-i āh görünse kesilür qatre-i eşk
Nice üftāde olur gonca-i şem‘a şebnem
4. Nīm mi tolı mıdır sāğarı yārim şundi
Tastamam geldi ki keyfimce ne biş oldu ne kem
5. Şıyt u şöhretle cihān içre ser efrāz oldu
Velveyle ayağın başmağla tabl u ‘alem

-
1. *Ey gül fem, gezdigiñ gülşeni bellerler ise saña göz diken hezâr ölmesine şübhem yok!*
 - *Ey gül dudaklı, gezdigin gülşeni öğrenirlerse sana göz diken bülbülün ölmesine şüphem yok!*
 2. *Gözüm nuriñi gözeden giryeme bakma. Ġam-ı la‘liñ ile kan aqmadığı hiçbir dem yokdur.*
 - *Gözüm nurunu gözeten kişi gözyaşıma bakma. Dudağının gamı ile kan akmadığı hiçbir an yoktur.*
 3. *Qatre-i eşk şu‘le-i āh görünse kesilür, şebnem gonca-i şem‘a nice üftāde olur.*
 - *Gözyaşı damlası ahın şulesi görünse kesilir, şebnem mum goncasına karşı nasıl biçare kalır.*
 4. *Yārim sāğarı nīm mi tolı mıdır şundi? Keyfimce tastamam geldi ki ne biş ne kem oldu.*
 - *Yarım kadehi yarım mı dolu mu sundu? Keyfimce tastamam geldi ki ne az ne fazla oldu.*
 5. *Tabl u ‘alem velveyle ayağın başmağla şıyt u şöhretle cihān içre ser efrāz oldu.*
 - *Davul ve bayrak velveyle ayağını basarak şöhretle cihan içinde yükselir oldu.*
 6. *Ġasretin ben çekerim her gece gonca lebiñi*

Saňa ey murğ-ı seher gülşen-i ‘âlemde ğam

- 58b
7. Tîr-i âhım eşer itmez ise ol seng-dile
Nürîyâ deşt-i muhâbbetde daği taş dikemem

65.

fe‘ilâtün (fâ‘ilâtün) fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün (fâ‘ül)

1. Yâre şarılmağı dün gece çıkardım kurdum
Mû-miyân ile tutub la‘line şardım şordum
2. Bu gece düşde o meh-pâre uyurmuş gördim
O da bu vaqa‘yı görmüş uyardım yordum
3. Cünhası zülfine şarkındılığ imiş yâriñ
Dün raķib kâfirini kendim aşardım şordum

-
6. *Her gece gonca lebimiñ hasretin ben çekerim. Ey murğ-ı seher gülşen-i ‘âlemde saňa ğam (var)!*
- *Her gece gonca dudaklımın hasretini ben çekerim. Ey seher kuşu dünya gülşeninde sana gam var!*
7. *Nürîyâ! Ol seng-dile tîr-i âhım eşer itmez ise deşt-i muhâbbetde daği taş dikemem.*
- *Ey Nürî! O taş gönle ah okum eser etmezse muhabbet çölünde dahi taş dikemem.*
1. *Dün gece yâre şarılmağı çıkardım, kurdum; mû-miyân ile tutub şardım, la‘line şordum.*
- *Dün gece yare sarılmaya çıkardım, kurdum; ince beli ile tutup şardım, dudağına şordum.*
2. *Bu gece düşde o meh-pâre uyurmuş gördüm; o da bu vaqa‘yı görmüş uyardım, yordum.*
- *Bu gece düşte o mehpareyi uyur gördüm; o da bu olayı görmüş uyardım, yordum.*
3. *Cünhası yâriñ zülfine şarkıntılığ imiş; dün raķib kâfirini kendim aşardım, şordum.*
- *Hatası yarin zülfüne şarkıntılıkmış; dün rakip kâfirini kendim aşardım, şordum.*
4. Bâde virse eline sağarı mânend-i ‘itâb

Ser-i engüştini bir kerre şıkardım kıordum

5. Mebhâş-ı ‘aşkıda Nürî bütün ‘uşşâkı bugün
İtmemiş ise de yârim baña yardım yordum

Ķâfiyetü’n-nun

66.

mef’ülü mefâ’ilü mefâ’ilü fâ’ilün // mef’ülü fe’ülün

59b

1. Feryâd-ı şerer bârımıza yansın uyansın
Eflâkı tölansın
Ķâbideligi baht-ı siyeh ansın utansın
Çeşmâni şulansın
2. Ser-pençe-i bî-dâdın o Ķünî-i hevesger
Ol Ķamzesi Ķançer
Ķün-ı dil-i bî-vayemize yansın uşansın
Ķan ile boyansın

-
4. *Bâde mânen-d-i ‘itâb eline saĶarı virse ser-i engüştini bir kerre şıkardım, kıordum.*
 - *Bade ters gibi eline verse parmak ucunu bir kere sıkardım, kordum.*
 5. *Nürî mebhâş-ı ‘aşkıda bugün yârim baña yardım itmemiş ise de bütün ‘uşşâkı yordum.*
 - *Nürî aşk araştırma yerinde bugün yarım bana yardım itmemiş ise de bütün aşıkları yordum.*
 1. *Feryâd-ı şerer bârımıza yansın uyansın, eflâkı tölansın. Ķâbideligi baht-ı siyeh ansın, utansın; çeşmâni şulansın.*
 - *Kıvılcımlı feryadımız yükümüze yansın uyansın, felekleri dolansın. Siyah baht uykusunu ansın, utansın; gözü sulansın.*
 2. *Ol Ķamzesi Ķançer ser-pençe-i bî-dâdın, o Ķünî-i hevesger Ķün-ı dil-i bî-vayemize yansın uşansın. Ķan ile boyansın.*
 - *O gamzesi Ķançer hisse pençesinin ucu, o hevesli katil nasipsiz gönlümüzün kanına yansın usansın. Kanla boyansın.*

3. Murgân-ı emel dâĶ-ı Ķayâl-i fem-i yâri

Ol naqş-ı bahārı
Gül gonca-i gülzār-ı vefā şansın aransın
Hicrān qazansın

4. Ol turre-i sünbül ki nesīm-i nıgehimle
Derd-i siyehimle
Her tār-ı girih-gīri taransın aralansın
Levnī qaralansın
5. Bāğ-ı elemінде gam-ı murğ-ı dili Nūrī
Bozuk huzurı
Ser rişte-i feryādımız uzansın inansın
Tā çarha tayansın

-
3. *Murgān-ı emel ol naqş-ı bahārı, dāğ-ı hayāl-i fem-i yāri gül gonca-i gülzār-ı vefā şansın, aransın; hicrān qazansın.*
 - *Emel kuşu o bahar naqşını, yar dudağının hayal yarasını gülzarın gonca gülünün vefası sansın, aransın; hicran kazansın.*
 4. *Ol turre-i sünbül derd-i siyehimle ki nesīm-i nıgehimle her tār-ı girih-gīri taransın, aralansın. Levnī qaralansın.*
 - *O sünbül saç kara derdimle ki bakış rüzgarımla düğümlü her saç teli taransın, aralansın. Renk karalansın.*
 5. *Nūrī bāğ-ı elemінде gam-ı murğ-ı dili huzurı bozuk. Ser-rişte-i feryādımız uzansın tā çarha tayansın.*
 - *Nūrī elem bağında gönül kuşunun gamı huzuru bozuk. Feryad ipimizin ucu uzansın, ta feleğe dayansın.*

müstemîlün müstemîlün müstemîlün müstemîlün

1. Ey dil sevüb⁵⁴ ol dilberi ister mi hiç şorma şoyun
Çün⁵⁵ cāme-ḥāba ol perī ister seni ṭurma şoyun⁵⁶
2. Öptürmege pāmāliñe göstermez iken el etek
Ey serv ḳaddim rüzigār igdirdi mi yāre boyun
3. Düşdükce baḫr-ı ye‘se istemdād eyler bādeden
Çok batdı çıḳdı fülk-i dil encām buldurdı şuyun
4. Pāre pāre disem daḫi baḳmaz dil-i nālānıma
Şoḳıldı çün aḡyār açub gösterdiği sâ‘at ḳoyun

-
1. *Ey dil! Ol dilberi sevüb ister mi hiç şorma şoyun; çün ol perī seni cāme-ḥāba ister ṭurma şoyun.*
 - *Ey gönül! O dilberi sevip ister mi hiç sorma soyun; çünkü o peri seni yatağa çağırırsa durma, soyun.*
 2. *El etek öptürmege pāmāliñe göstermez iken ey serv ḳaddim rüzigār yāre boyun igdirdi mi?*
 - *El etek öptürmeye ayaḡını göstermezken, ey servi boylum rüzgar yare boyun eğdirdi mi?*
 3. *Baḫr-ı ye‘se düşdükce bādeden istemdād eyler; fülk-i dil-i çok batdı çıḳdı, şuyun encām buldurdı.*
 - *Keder denizine düştükçe badeden yardım diler; gönül gemisi çok battı çıktı, suyun sonunu buldurdu.*
 4. *Dil-i nālānıma pāre pāre disem daḫi baḳmaz, çün aḡyār ḳoyun açub gösterdiği sâ‘at şoḳıldı.*
 - *İnleyen gönlüme pare pare desem de bakmaz, çünkü yabancı koyun açıp gösterdiği saat koynuna sokuldu.*

60a

5. Nūrī ḳuluñ ardıñca ḳoşsun hiç mayna virmeyüb

⁵⁴ *Sevdün gönül*, şeklinde ek yazı bulunmaktadır.

⁵⁵ *Gir*, şeklinde ek yazı bulunmaktadır.

⁵⁶ *Dökün şoyun*, şeklinde ek yazı bulunmaktadır.

İşte esir almaca ey nevres ger isterseñ oyun

68.

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Ceyş-i müjgāniñ qalur mı leşker-i Kāvūs'dan⁵⁷
Sīnemiñ bu qadar dögülmeklikde farqı kūsdan
2. Cilvegāh itme hayāl-i ğamze-i ğammāzını
Nā becā ümmīd-i hem-rāzī gönül cāsūsdan
3. Küfr-i zülfün ol bütüñ dil yād idüb feryād ider
Deyr-i ğamda diñle zikr yā şanem nākūsdan

-
5. *Nūrī kuluñ hiç mayna virmeyüb ardiñca koşsun. Ey nevres, ger oyun isterseñ eşte esir almaca!*
 - *Nūrī kulun hiç mola vermeyip ardınca koşsun. Ey taze, eğer oyun istersen işte esir almaca!*
 1. *Sīnemiñ bu qadar dögülmeklikde kūsdan, ceyş-i müjgāniñ leşker-i Kāvūs' dan farqı qalur mı?*
 - *Sinemin bu kadar dövmeklikte davuldan, kirpik ordusunun Kavus askerinden farkı kalır mı?*
 2. *Hayāl-i ğamze-i ğammāzını cilvegāh itme. Gönül, cāsūsdan ümmīd-i hem-rāzī nā-becā(dır).*
 - *İftiracı gamzenin hayalini cilve yeri etme. Gönül, casustan sırdaş olur ümidi yerinde değildir.*
 3. *Dil ol bütüñ küfr-i zülfün yād idüb feryād ider. Yā şanem, deyr-i ğamda nākūsdan zikr diñle!*
 - *Gönül o putun züluf siyahını yad edip feryat eder. Ya sanem, gam dünyasında kilise çanından zikir dinle!*
 4. Perdeyi çäk it de soñra 'ālemiñ al naqşını

⁵⁷ Şaf-ı müjgana ururdum ceyş gibi Kavus'dan, şeklinde ek yazı bulunmaktadır.

Bak ne şüretler çıkar āyīne-i nāmūsdan

5. Sīne-i şafımda gücdür nār-ı ‘aşkı gizlemek⁵⁸
Nūr-ı şem‘ olur nümāyān perde-yi fānūsdan
6. Vaşl ümīd itmek hayālini görünce çeşm-i dil
Arz-ı hācāt ile istimdāddır mahbūsdan
7. Būse-ḥāh olmaḡ görüb mir‘āt-ı dilde la‘lini
Söz ümīdidir dehān-ı şüret-i mā‘kūsdan
8. Revnaḡ-ı ruyı ḡalur mı itmese vaşlın dirīḡ
Çün şolar naḡş-ı şukūfe kāle-i Mebūs'dan
9. Tıfl-ı ṡab‘ıñ nüşḡa-ı ebced gibi ḡıfzındadır
Nūrīyā ma'nā-yı rengin arama ḡāmūsdan

-
4. *Perdeyi çāk it de soñra ‘ālemiñ naḡşını al, āyīne-i nāmūsdan bak ne şüretler çıkar.*
 - *Perdeyi yırt da sonra dūnyanın nakkaşını al, kanun aynasından bak ne suretler çıkar.*
 5. *Sīne-i şafımda nār-ı ‘aşkı gizlemek gücdür, nümāyān perde-yi fānūsdan nūr-ı şem‘ olur.*
 - *Saf sinemde aşk ateşini gizlemek güctür, görünen fanus perdesi mum nuru olur.*
 6. *Çeşm-i dil vaşl ümīd itmek hayālini görünce, arz-ı hācāt ile mahbūsdan istimdāddır.*
 - *Gönül gözü vaşlı ümit etmek hayalini görünce, hacetini arz ederek mahpustan yardım ister.*
 7. *La‘lini mir‘āt-ı dilde görüb buse-ḡāh olmaḡ dehān-ı şüret-i mā‘kūsdan söz ümīdidir.*
 - *Dudaḡını gönül aynasında görüp öpmeyi istemek ters suretin aḡzından söz ümididir.*
 8. *Vaşlın dirīḡ itmese revnaḡ-ı ruyı ḡalur mı? Çün naḡş-ı şukūfe kāle-i mebūsdan şolar.*
 - *Vuslatın eyvah etmese yanaḡının parlaklıḡı kalır mı? Çünkü çiçek naḡşı göndermelik mebus kumaşından solar.*
 9. *Nūrīyā! Ma'nā-yı rengin ḡāmūsdan arama, (renk manası) nüşḡa-ı ebced gibi tıfl-ı ṡab‘ıñ ḡıfzındadır.*
 - *Ey Nūrī! Renk manasını kamusdan arama, renk manası ebced nüshası gibi mühür çocuḡunun ezberindedir.*

69.

⁵⁸ *Sīne-i şafımda nūr-ı ateşin gizlenmiyor, şeklinde ek yazı bulunmaktadır.*

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

1. Gönlüm üzilür ayrılamam zülfi telinden
Cân kılcı kalur şarmaz isem ince belinden
2. Kızlar gibi ferdāya şalar t̄alib-i vaşlın
Billāh uşandım o bütüñ git de gelinden
3. Pür-āteş olur rüyına diğğatlice bağsam
Ol mihr-i felek meşrebimiñ yandım elinden
- 60b 4. Her çend direklenmededir derd-i derünem
Kaşr-ı emelim nice yıkılsun temelinden
5. Ser-pençe-i murğ-ı dil Nürî'de eyleşdi
Kim kırtula zülfi gibi dām-ı hıyelinden

-
1. *Zülfi telinden ayrılamam gönlüm üzilür, ince belinden şarmaz isem cân kılcı kalur.*
 - *Zülfünün telinden ayrılamam gönlüm üzüdür, ince belini sarmazsam can kıl gibi kalır.*
 2. *T̄alib-i vaşlın kızlar gibi ferdāya şalar, billāh o bütüñ git de gelinden uşandım.*
 - *Vaşlın talibini kızlar gibi ferdāya salar, billahi o putun git de gelinden usandım.*
 3. *Ol mihr-i felek rüyına diğğatlice bağsam pür-āteş olur, meşrebimiñ elinden yandım.*
 - *O felek güneşi yüzüne dikkatlice baksam ateş dolar, huyumun elinden yandım.*
 4. *Derd-i derünüm her (vakit) çend direklenmededir. Kaşr-ı emelim nice temelinden yıkılsun?*
 - *İç derdim her vakit birkaç kere direklenmektedir. Emel sarayım nasıl temelinden yıkılsın?*
 5. *Ser-pençe-i murğ-ı dil Nürî'de eyleşdi kim zülfi gibi dām-ı hıyelinden kırtula.*
 - *Gönül kuşunun pençe ucu Nürî'de eyleşdi ki zülfü gibi hileler tuzağından nasıl kırtulsun?*

fe‘ilātün (fā‘ilātün) fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün (fā‘ül)

1. Āhımıñ çok imtiyāzı tişe-i Ferhād'dan
Ey lebi Şirīn yok farkı anıñ ırgaddan
2. Mū-be-mū diĳkat idüb ebruña çıkmaz añladım
Böyle şüret kilik-i semmūr-ı kefi Bihzād'dan
3. Baĳmadı naĳş u nigār-ı levĳa-i dehre gören
Şüret-i feyz-i Īudā mir‘āt-ı istidāddan
4. Yāre zaĳm-ı sine açmam ĳamzesi hūn-riz iken
Eylemek olmaz ümīd-i merĳamet cellāddan
5. Germ olur mı eşk u āh ile dil-i sengin-i yār
Çünkü ĳārā yumuşamaz te‘bşir-i āb u bāddan

-
1. *Ey lebi Şirīn! Āhımıñ imtiyāzı tişe-i Ferhād'dan çok, anıñ ırgaddan farkı yok.*
 - *Ey dudaĳı Şirin! Ahımın imtiyazı Ferhat'ın külüngünden çok, onun ırgattan farkı yok.*
 2. *Ebruña mū-be-mū diĳkat idüb böyle şüret kilik-i semmūr-ı kefi Bihzād' dan çıkmaz añladım.*
 - *Ebruna inceden inceye diĳkat edip anladım ki böyle suret Bihzat'ın elindeki semur kalemden çıkmaz.*
 3. *Şüret-i feyz-i Īudā mir‘āt-ı istidāddan gören naĳş u nigār-ı levĳa-i dehre baĳmadı.*
 - *Īudā'nın feyz suretini kabiliyet aynasından gören, dünya levhasının nakış ve resmine baĳmadı.*
 4. *ĳamzesi hūn-riz iken zaĳm-ı sine yāre açmam, cellāddan ümīd-i merĳamet eylemek olmaz.*
 - *ĳamzesi kan dökücü iken sinemin yaralarını yare açmam, cellattan merhamet ümit edilmez.*
 5. *Eşk u āh ile dil-i sengin-i yār germ olur mı? Çünkü te‘bşir-i āb u bāddan ĳārā yumuşamaz.*
 - *Gözyaşı ve ah ile yarin taş gönlü ısınır mı? Çünkü su ve rüzgar tarifinden mermer yumuşamaz.*
 6. *Īançer ebrüsü çok işler keser de Nüriyā*

Geçse dest-i gamzesi gibi yed-i üstâddan

Ḳāfiyetü'l-vāv

71.

mef'ū lü fâilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

61b

1. Yâre ʔaratma zülf-i siyehtârı mû-be-mû
Ey mâh açma perde-i ruḥsârı mû-be-mû
2. Sevdâ-yı zülfüñ ile dil-işkeşte ḥâldır
Ta'mîr it o çîni-i mû-dârı mû-be-mû
3. Ger seyr-i 'aks-i ḥaṭṭ leb-i la'l ise merâm
Gözden düşürme sâğar-ı ser-şârı mû-be-mû
4. Murğ-ı ḥayâl hevâ-yı ḥaṭṭuñla a gül 'izâr
Geşt eylemekde gülşen-i eş'ârı mû-be-mû

6. *Nürîyâ yed-i üstâddan dest-i gamzesi geçse de ḥançer gibi ebrusı çok işler keser!*

➤ *Ey Nürî üstat elinden gamze eli geçse de ḥançer gibi ebrusu çok işler keser!*

1. *Zülf-i siyehtârı yâre mû-be-mû ʔaratma. Eey mâh perde-i ruḥsârı mû-be-mû açma!*

➤ *Siyah zülfü yare kıl kıl taratma. Ey ay gibi güzel sevgili yanak perdesini birer birer açma!*

2. *Sevdâ-yı zülfüñ ile dil-işkeste ḥâldır, o çîni-i mû-dârı mû-be-mû ta'mîr it.*

➤ *Zülûf sevdası ile gönlü kırık haldedir, o saç kıvrımını birer birer tamir et.*

3. *Ger seyr-i 'aks-i ḥaṭṭ leb-i la'l erâm ise sâğar-ı ser-şârı mû-be-mû gözden düşürme.*

➤ *Eğer hat aksinin seyri kırmızı dudağını isterse dolu kadehi birer birer gözden düşürme.*

4. *A gül 'izâr, murğ-ı ḥayâl hevâ-yı ḥaṭṭuñla gülşen-i eş'ârı mû-be-mû geşt eylemekde.*

➤ *A gül yanaklı, hayal kuşu hattının hevesiyle şairler gülşenini dikkatle gezmekte.*

5. *Dil-sîr-i ḥ'ân-ı himmeti olmaḳda Nürîyâ*

Yād eyle luṭf-ı ḥāzret-i ḥünkārı mū-be-mū

72.

fe'īlātūn (fāīlātūn) mef'ū lūn fe'īlūn(fā'ūl)

1. Deşne-i cān-sitāndır ebrū
Āfet-i mülk-i cāndır ebrū
2. Cevrine sīne germe çek kendiñ
Çurulu bir kemāndır ebrū
3. Dilin añlar eccelle ülfet iden
Nüktedān revāndır ebrū
4. Burc-ı ḥüsnünde māh-ı nev şanma
Fitne-i āsumāndır ebrū

5. *Nūrīyā dil-sīr-i ḥ'ān-ı himmeti olmağda luṭf-ı ḥāzret-i ḥünkārı mū-be-mū yād eyle!*
➤ *Ey Nūrī himmet hanının gönül sofrasının doyurduklarından hazreti hünkar lütfunu tek tek hatırla!*

1. *Ebrū deşne-i cān-sitān, āfet-i mülk-i cāndır.*
➤ *Kaş ruh alan hañcer, can mülkünün afetidir.*
2. *Cevrine sīne germe kendiñ çek, ebrū çurulu bir kemāndır.*
➤ *Cevrine göğüs germe kendini çek, sevgilinin kaşı kurulu bir kemandır.*
3. *Eccelle ülfet iden dilin añlar ebrū nüktedān revāndır.*
➤ *Eccelle ülfet eden gönlünü anlar, kaş nüktedan ruhludur.*
4. *Burc-ı ḥüsnünde māh-ı nev şanma, ebrū fitne-i āsumāndır.*
➤ *Sevgilinin kaşını güzellik burcunda yeni ay sanma, onun kaş asuman fitnesidir.*

5. Ğamze daḡı penāh ider Nūrī

Mültecā-yı cihāndır ebrū

Ḳāfiyetü'l-he

73.

mef'ülü mefā'ilün fe'ülün

- 62b
1. Ey ğamzesi mest-i ḥ'āb-ı 'işve
Şevḳ-i ruḥı mehtāb-ı 'işve
 2. Ey teşne-i āb-ı vişāl olan dil
Mevc-āver olur serāb-ı 'işve
 3. İḳlīm-i ümīdi ol Hülā-gū
Ser-tā-ser ider ḥarāb-ı 'işve
 4. Bezm içre olursa nuḳl-ı la'liñ
Eşkim ola mı şarāb-ı 'işve

5. *Nürī ğamze daḥi (kaşa) penāh ider, (zira kaş) ebrū mültecā-yı cihāndır.*

➤ *Nürī ğamze dahi kaşa sığınır, zira kaş cihan sığınağdır.*

1. *Ey ğamzesi mest-i ḥ'āb-ı 'işve! Şevḳ-i ruḥı -ı mehtāb-ı 'işve...*

➤ *Ey ğamzesi işve sarhoşluğuyla uykuda olan sevgili! Yüzünün parlaklığı işve mehtabı olan sevgili...*

2. *Ey teşne-i āb-ı vişāl olan dil, serāb-ı 'işve mevc-āver olur.*

➤ *Ey visal suyuna susamış gönül, işve serabı dalga getirir.*

3. *Ol Hülā-gū iḳlīm-i ümmīdi ser-tā-ser ḥarāb-ı 'işve ider.*

➤ *O Hülāgu ümit memleketini baştan başa işve harabı eder.*

4. *Nuḳl-ı la'liñ bezm içre olursa eşkim şarāb-ı 'işve ola mı?*

➤ *Dudağının kazancı meclis içinde olursa işve şarabı gözyaşım mı olsun?*

5. Şu virdi nihāl-ı vaşl-ı yāre

Müjgānım olub seḥāb-ı ‘işve

6. Eşkimle ʔolar gül-i piyāle
Çün jāle olub ḥabāb-ı ‘işve
7. Ol gerdan-ı şaf şubḥ-ı ümmīd
Ruḥsāresi āfitāb-ı ‘işve
8. Ma‘nā-yı ḥaṭṭı ḥadiş-i vuşlat
Mefhūme-i nev-kitāb-ı ‘işve
9. Eyler lebi bahşış-i tekellüm
Elbet açılır o bāb-ı ‘işve
10. Dil yād-ı lebūnle cām-ı pür-ḥūn
Hecriñle ciger kebāb-ı ‘işve

-
5. *Müjgānım seḥāb-ı ‘işve olub nihāl-ı vaşl-ı yāre şı virdi.*
 - *Kirpiğim işve bulutu olup yar visalinin fidanına su verdi.*
 6. *Ḥabāb-ı ‘işve jāle çün olub gül-i piyāle eşkimle ʔolar.*
 - *İşve hababı jale gibi olup kadeh gülünü gözyaşımla doldurur.*
 7. *Şubḥ-ı ümmīd ol gerdan-ı şaf ruḥsāresi āfitāb-ı ‘işve (olur).*
 - *Ümit sabahı o saf gerdan işve güneşinin yanağı olur.*
 8. *Ma‘nā-yı ḥaṭṭı ḥadiş-i vuşlat mefhūme-i nev-kitāb-ı ‘işve (olur).*
 - *Hattının manası vuslat hadisi olduğu için, işvenin yeni kitabının manası olur.*
 9. *Lebi bahşış-i tekellüm eyler, o bāb-ı ‘işve elbet açılır.*
 - *Dudağı kelam bahşışı verir, o işve kapısı elbet açılır.*
 10. *Dil yād-ı lebūnle cām-ı pür-ḥūn, ciger hecriciñle kebāb-ı ‘işve (olur).*
 - *Gönül dudağının yadıyla kan dolu kadeh, ciğer ayrılığınla işve kebabı olur.*

11. Gül rüyına ebr-i zülf-i müşkīn

Efşān ider gül-āb-ı ‘işve

12. Āşar yemm-i füyūz-ı şemsdir
Gönlümde bu āb u tāb-ı ‘işve

13. Nūrī-i himem cenāb-ı hünkār
Eyler beni kām-yāb-ı ‘işve

74.

mef‘ülü fāilātü mefā‘ilü fā‘ilün

63a

1. Bezm içre nā-ümīd olan naql-i şihhate
Ağız açar mı sāğar-ı leb-rīz-i ülfete
2. Mümkün mü olmak nā’il kāle-ı vaşl-ı yāre
Sūk-ı hüsnde irmedi el naqd-i şöhbete

11. *Gül rüyına ebr-i zülf-i müşkīn gül-āb-ı ‘işve efşān ider.*

➤ *Gül yüzüne meşk zülfünün bulutu işvenin gül suyunu saçar.*

12. *Gönlümde bu āb u tāb-ı ‘işve āşar, yemm-i füyūz-ı şemsdir.*

➤ *Gönlümde bu işve güzelliğinin işaretleri, güneş feyzlerinin denizidir.*

13. *Nūrī-i himem, cenāb-ı hünkār beni kām-yāb-ı ‘işve eyler.*

➤ *Gayretler Nūrī’si, hünkar cenabları beni işve talihlisi eder.*

1. *Bezm içre nā-ümīd olan naql-i şihhate, sāğar-ı leb-rīz ülfete ağız açar mı?*

➤ *Meclis içindeki ümitsiz sıhhat kazancına, ülfet dolusu kadehe ağız açar mı?*

2. *Sūk-ı hüsnde naqd-i şöhbete el irmedi, kāle-ı vaşl-ı yāre nā’il olmak mümkün mü?*

➤ *Güzellik pazarında sohbet kazancına el ermedi, yar vaslının kumaşına nail olmak mümkün mü?*

3. *Tīg-ı nigāh-ı yārdan itmez dil ictināb*

Kesdirme yoldur rāh-ı ‘adem deşt-i vuşlata

4. Var mā-cerā-yı giryeyi it ḥāk-pāye ‘arz
Ol serv-i nāz başmış ayak bāg-ı behcete
5. Envār-ı feyz-i himmeti Nūrī bulur olan
Āyīne-dār-ı ḳalb o şems-i muḥabbete

75.

mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün

1. Alanlar gülbeşeker lezzetin yāriñ dudağında
Şaturlar açılır güller gelince al yanağında
2. Şakın varuñ gidüb pervāneveş cāniñ yanar ey dil
Fünün-ı vuşlatiñ üstādlik çoğdur çerağında

-
3. *Dil tīg-ı nigāh-ı yārdan ictināb itmez, rāh-ı ‘adem deşt-i vuşlata kesdirme yoldur.*
 - *Gönül yar bakışının kılıcından sakınmaz, yokluk yolu vuslat ovasına kestirme yoldur.*
 4. *Mā-cerā-yı giryeyi var ḥāk-pāye ‘arz it, ol serv-i nāz bāg-ı behcete ayak başmış.*
 - *Gözyaşı macerasını var ayak tozuna arz et, o naz servisi sevinç bahçesine ayak basmış.*
 5. *Nūrī o şems-i muḥabbete āyīne-dār-ı ḳalb olan envār-ı feyz-i himmeti bulur.*
 - *Nūrī o muhabbet güneşine kalp aynacısı olan himmet feyzinin aydınlık parlaklığını bulur.*
 1. *Yāriñ dudağında gülbeşeker lezzetin alanlar güller gelince al yanağında şaturlar açılır.*
 - *Yarin dudağında gülbeşeker lezzetini alanların güller gelince al yanağında satırlar açılır.*
 2. *Ey dil! Pervāneveş gidüb varuñ cāniñ şakın, yanar. Fünün-ı vuşlatiñ üstādlik çoğdur.*
 - *Ey gönül! Pervane gibi gidip canın varını sakın, yoksa yanar. Vuslat fenlerinin üstatlığı çoktur.*
 3. *Şakız bāğında mı beslenmiş ol büt yapışur ḳalur*

Gören pistānçe-i nārenciye şolunda şağında

4. O rakḳāşīñ vaḳt ulaşdırub ḳoynuna girdikce
Ḳıyās eylerler idi taş yatur tavşan yatağında
5. Beni terbiyyet-i ‘aşḳı ile çün mum eyledi ol māh
Çerāğ olmaḳlıgım ḳaldı faḳaḳ vuşlat ocāğında
6. Şıḳılmış bāğda şalkım şaçak cāme ile dil ammā
Tekebbür itmeyüb bint-i ineb yatmış ḳucağında
7. Söзим bir dürr-i yektā-yı meā‘ni oldıgım Nūrī
Bilüb ol duḫter-i nāzım küpe eyler ḳulağında

-
3. *Ol büt şakız bāğında mı beslenmiş, pistānçe-i nārenciye şolunda şağında gören yapışır kalur.*
 - *O put sakız bağında mı beslenmiş, narenciye memesini solunda sagında gören yapışır kalır.*
 4. *O rakḳāşīñ ḳoynuna vaḳt ulaşdırub girdikce ḳıyās eylerler idi, tavşan yatağında taş yatur.*
 - *O rakkasın vakit ulaştırıp koynuna girdikçe bunu kıyas eylerlerdi, tavşan yatağında taş yatur.*
 5. *Ol māh, beni terbiyyet-i ‘aşḳı ile mum çün eyledi; faḳaḳ vuşlat ocāğında çerāğ olmaḳlıgım ḳaldı.*
 - *O ay, beni aşk terbiyesiyle mum gibi eyledi; fakat vuslat ocağında çıra olmam kaldı.*
 6. *Dil, bāğda şalkım şaçak cāme ile şıḳılmış; ammā tekebbür itmeyüb bint-i ineb ḳucağında yatmış.*
 - *Gönül, bağda salkım şaçak kadehle sıkılmış; ama kibirlenmeyip üzüm kızı kucağında yatmış.*
 7. *Nūrī ol duḫter-i nāzım söзим bir dürr-i yektā-yı meā‘ni oldıgım bilüb ḳulağında küpe eyler.*
 - *Nūrī o nazım kızı sözüümün bir manaların biricik incisi olduğunu bilip kulağında küpe eyler.*

76.

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

- 63b
1. Derd-i dilimi dün gice ol mâha yanınca
Gezdirdi beni gezdiği yerlerde yanınca
 2. Kerrât ile öptürdi baña muşhaf-ı hüsün
'Āşıklığıma ol meh-i nāzm inanınca
 3. Nağşın olamaz mı bu cihāniñ dil-i şafım
Āyīne gibi gördüğü renge boyanınca
 4. Yine kanamam cevrine kanım daği içse
Bir demde eger ğamze-i hūn-hārı kanınca
 5. Nūrī kışa kesmem o bütüñ vaşfını ammā
Zihnim tolaşur muḥabbet-i zülfü uzanınca

-
1. *Ol mâha dün gice derd-i dilimi yanınca beni gezdiği yerlerde yanınca gezdirdi.*
 - *O aya dün gece gönül derdimi yanınca beni gezdiği yerlerde yanında gezdirdi.*
 2. *Ol meh-i nāzm 'āşıklığıma inanınca baña muşhaf-ı hüsün kerrât ile öptürdi.*
 - *O nazım ayı aşıklığıma inanınca bana güzellik mushafını defalarca öptürdü*
 3. *Dil-i şafım āyīne gibi gördüğü renge boyanınca bu cihāniñ nağşın olamaz mı?*
 - *Saf gönlüm ayna gibi gördüğü renge boyanınca bu cihanın nakışı olamaz mı?*
 4. *Kanımca eger ğamze-i hūn-hārı bir demde kanım daği içse, cevrine yine kanamam*
 - *Kanımca eğer kan döken gamzen bir solukta kanımı dahi içse, cevrine yine kanamam.*
 5. *Nūrī o bütüñ vaşfını kışa kesmem, ammā muḥabbet zülfü uzanınca zihnim tolaşur.*
 - *Nūrī o putun vafını kısa kesmem, ama muḥabbet zülfü uzanınca zihnim dolaşır.*

mef'ülü failätü mefâ'ilü fâ'ilün

1. Bir dem sebîlî-i mey-i gül-reng-i meykede
Degmez mi selsebîl-i behişt-i muhallede
2. Kânûn-ı çarh pür-naqş-ı 'uşşâkı inledir
Her dem nevâ-yı neyleyem âvâz-ı ney-sede
3. Bir bûse virmediñ baña kurbanıñ oldıgım
İd oldı a kuzum idelim gel mu'âyede
4. Şeyhiñ kudûmunuñ neyidir mazhar oldıgıñ
Devrân döndürür başımı ki her gün a dede
5. Cidd itse cihil sâl eb ile ceddin öğrenür
Cühhali Nürî beñzedemem tıfl-ı ebcede

-
1. *Bir dem sebîlî-i mey-i gül-reng-i meykede selsebîl-i behişt-i muhallede degmez mi?*
➤ *Bir an dahi olsa meyhanenin gül renkli içki sebili sonsuzluk cennetinin selsebiline degmez mi?*
 2. *Kânûn-ı çarh pür-naqş-ı 'uşşâkı inledir, her dem nevâ-yı âvâz-ı ney-sede neyleyem?*
➤ *Felek kanunu birçok aşığın nakşını inletir, her zaman ney sesinin avaz makamını neyleyeyim?*
 3. *Kurbanıñ oldıgım baña bir bûse virmediñ, 'ıyd oldı a kuzum gel mu'âyede idelim.*
➤ *Kurban olduğum bana bir öpücük vermedin, bayram geldi a kuzum gel bayramlaşalım.*
 4. *Mazhar oldıgıñ şeyhiñ kudûmunuñ neyidir? A dede devrân ki her gün başımı döndürür.*
➤ *Mazhar olduğun şeyhin kudümünün neyidir? A dede devran ki her gün başımı döndürür.*
 5. *Cihil sâl cidd itse eb ile ceddin öğrenür, Nürî cühhali tıfl-ı ebcede beñzedemem.*
➤ *Cahil yıl çalışırsa, babası ile dedesini öğrenir. Nürî cahilleri ebced çocuğuna benzetemem.*

Ķāfiyetü'l-yā

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 64b
1. Gülistān-ı hüsniñ ey gül gonca-i nevrestesi
Zülf-i meşkiniñ şabā deştinde sünbül destesi
 2. ‘Āķıbet bezmiñ kararır ey meh-i nā-mihribān
Bir gice ehl-i diliñ dūd-ı felek peyvestesi
 3. Deşt-i raġbetden düşürdi mest-i nāzm göñlümi
Yüz sürer hāk-ı niyāza sāġar-ı işkestesi
 4. Kesdi rāh-ı kaşid-ı çābük-rev-i nezzāremi
Āb-ı tiġ-ı ġamzeniñ her mevce-i āhestesi
 5. ‘Ālem -i āzāde keyde itdi ol şeh Nūrīyā
Dilleri ehl-i diliñ ġisūsunuñ dil-bestesi

-
1. *Ey gül gonca-i nevrestesi, gülistān-ı hüsniñ zülf-i meşkiniñ şabā deştinde sünbül destesi(dir)!*
➤ *Ey taze gül goncası, güzellik bahçesi meşk zülfünün saba ovasında sünbül destesidir!*
 2. *Ey meh-i nā-mihribān, bir gice ehl-i diliñ dūd-ı felek peyvestesi ‘āķıbet bezmiñ kararır!*
➤ *Ey vefasız ay, bir gece gönül ehlinin felek dumanının ulaşması sonunda meclisini karartır!*
 3. *Mest-i nāzm, göñlümi deşt-i raġbetden düşürdi, işkestesi hāk-ı niyāza sāġar-ı yüz sürer*
➤ *Nazım mesti, gönlümü raġbet ovasından düşürdü, kırık kadehi niyaz topraġına yüz sürer.*
 4. *Āb-ı tiġ-ı ġamzeniñ her mevce-i āhestesi rāh-ı kaşid-ı çābük-rev-i nezzāremi kesdi.*
➤ *Gamzenin kılıç suyunun her aheste dalgası bakışın hızlanan kasıt yolunu kesti.*
 5. *Nūrīyā! Ol şeh ‘ālem -i āzāde keyde itdi, dilleri ehl-i diliñ ġisūsunuñ dil-bestesi(dir).*
➤ *Ey Nūrī! O padişah azade aleme oyun etti, gönülleri gönül ehlinin saç aşığıdır.*

Nazire-i Nedim

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. Ruḥleri saķız gülünden hem beyāz hem kırmızı
Añdırır pistānçe-i nārenci bāğ-ı sākızı
2. Bir kıılın çektikce şanki rişte-i cānlar çeker
Bir nefes alamadım gitdi elinden cınbızı
3. Dāne-i şebnem şanur derd-i beyāz üzre gören
Gerden-i şāfındaki incüsini dizi dizi
4. Būs ider muğ-beçeler resm-i pānāyādur deyü
Rüyına sürse kilisāya giderken yāldızı
5. Öyle bir fındıķçı kim görse gelür āteş gibi
Yaķdı yandırdı derūnum āh ol kāfir kıızı

*Nazire-i Nedīm**Nedim Naziresi*

1. *Ruḥleri hem beyāz hem kırmızı saķız gülünden, pistānçe-i nārenci bāğ-ı sākızı añdırır.*
➤ *Yanakları hem beyaz hem kırkızı sakız gülünden, narenciye memesi sakız bağını andırır.*
2. *Bir kıılın çektikce şanki rişte-i cānlar çeker, elinden cınbızı bir nefes alamadım gitdi.*
➤ *Bir kıılını çektikçe sanki can iplerini çeker, elinden cınbızı bir nefes alamadım gitti.*
3. *Dāne-i şebnem derd-i beyāz üzre gören gerden-i şāfındaki incüsini dizi dizi şanur.*
➤ *Şebnem tanesini beyaz dert üzerinde gören kişi saf gerdanındaki incisini dizi dizi sanır.*
4. *Kilisāya giderken rüyına yāldızı sürse, onu muğ-beçeler resm-i pānāyādur deyü būs ider.*
➤ *Kilisiye giderken yanağına yaldızı sürse, onu Musevi çocukları panayır resmidir diye öper.*
5. *Āh ol kāfir kıızı öyle bir fındıķçı ki görse āteş gibi gelür, yaķdı yandırdı derūnum.*
➤ *Ah o kafır kıızı öyle bir fındıķçı ki görse ateş gibi gelir, içimi yaktı yandırdı.*
6. İktidāen ben de çignerdim timurdan leblebi

Çigneseydi vā‘de-i vuşlat gibi bir sakızı

- 66a
7. Al cānfesler giyüb ol hūr çıkdı qarşuma
Çerh atlas pūş gözden düşdi çün şeytān bezi
 8. Göz diker luţf-ı sipihre olarak şeb-zinde-dār
Zāhidiñ ol mah hele barışmamışken yıldızı
 9. Dem-be-dem kullaşdırır bāğ-ı hayāl-i hūsnini
Nūrīyā ol nāzeniniñ nice incir hırsızı

80.

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Gel ecel ey gönca-leb bu dāğ-ı pinhānım gibi
Şaç tağıt zülf-i siyāhiñ şabr u sāmanım gibi

-
6. *Vā‘de-i vuşlat gibi bir sakızı çigneseydi iktidāen ben de timurdan leblebi çiğnerdim*
 - *Vuslat vadesi gibi bir sakızı çigneseydi tabi olarak ben de demirden leblebi çiğnerdim.*
 7. *Ol hūr al cānfesler giyüb qarşuma çıkdı, çerh atlas pūş gözden düşdi çün şeytān bezi(dir).*
 - *O huri kırmızı fesler giyip karşıma çıkınca, atlas giyen dünya şeytan bezi gibi gözden düştü.*
 8. *Ol mah, hele zāhidiñ yıldızı barışmamışken şeb-zinde-dār olarak luţf-ı sipihre göz diker.*
 - *O ay, hele zahidin yıldızı barışmamışken gece bekçisi olarak talih lütfuna göz diker.*
 9. *Nūrīyā! Nice incir hırsızı ol nāzeniniñ bāğ-ı hayāl-i hūsnini dem-be-dem kullaşdırır.*
 - *Ey Nūrī! Nice incir hırsızı o nazeninin, güzellik hayalinin bağıni daima kullaştırır.*
 1. *Ey gönca-leb, bu dāğ-ı pinhānım gibi gel! Ecel, zülf-i siyāhiñ şabr u sāmanım gibi saç, tağıt.*
 - *Ey gönca dudaklı, bu gizli yaram gibi gel! Ecel, siyah zülfünü sabır ve zenginliğim gibi saç, dağıt.*

2. Büt misüñ reşk-āver-i Hızır u Mesihā-dem misüñ

Sevdim ey rûh-ı revân billâh seni cânım gibi

3. anına anmış begim duşter-i reziñ olmuş lebiñ
Bir ızıl dıvâne bu eşk-i firāvānım gibi
4. Küfrdür dil bağlamağ bence o zülf-i kâfire
Pertev-i hüsniñ urırken nür-ı imānım gibi
5. La'lin öpmüş ol bütüñ zannım ki Nürı sāęarıñ
anını döküb şaçardı keff-i müjgānım gibi

81.

mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

1. O řuħuñ ankı dil gısūsına baęlansa daęlardı
Dil-i 'uřřāk-ı zārı kendi dağlar kendi bağlardı

-
2. *Ey rûh-ı revân! Büt misüñ, reşk-āver-i Hızır u Mesihā-dem misüñ? Billâh seni cânım gibi sevdim.*
 - *Ey sevgili! Put musun, Hızır ve Mesiha'nın kıskançlık uyandıran soluğu musun? Billahi seni canım gibi sevdim.*
 3. *Begim bir ızıl dıvâne bu eşk-i firāvānım gibi duşter-i reziñ olmuş lebiñ anına anmış.*
 - *Beyim bir kızıl divane bu fazlalaşan gözyaşım gibi dudağın üzüm kızı olmuş, kanına kanmış.*
 4. *Nür-ı imānım gibi pertev-i hüsniñ urırken bence o zülf-i kâfire dil bağlamağ küfrdür.*
 - *İman nurum gibi güzellik aydınlığım dururken bence o kafir zülfê gönül bağlamak küfrdür.*
 5. *Nürı zannım ki ol bütüñ la'lin öpmüş, sāęarıñ keff-i müjgānım gibi anını döküb şaçardı.*
 - *Nürı sanırım kadehin o putun dudağını öpmü, kadeh kirpiğimin eli gibi kanını döküp şaçardı.*
 1. *ankı dil o řuħuñ gısūsına bağlansa (o gönlü) dağlardı. Dil-i 'uřřāk-ı zārı kendi dağlar, kendi bağlardı.*
 - *Hangi gönül o şuhun saçına bağlansa o gönlü dağlardı. Ağlayan aşıkların gönlünü kendi dağlar, kendi bağlardı.*

2. Ne ara günlere aldığ görüb yağım erir billâh

Elinde yağlık ol kâfur-ı gerden yanar ağlardı

3. Bütün ‘uşşâkına yan çizse de yârim diseşdim ben
Yemîn etsem yeridir her işim bir sözle şağlardı
4. Hâyâli gezmek için sîne bāğ u dāğ idi gönlüm
Müferrih bāğ o bağlar dil-güşâ dāğlar o dāğlardı
5. Kararsa n’ola yanub ağlamağdan dîde-i Nürî
Ocāğ-ı vaşılđa evvelce çün anlar çerāğlardı

82.

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

66b

1. O mehûñ cephe-i berrâkına bağ nür gibi
Gerçi zülf-i siyehi leyle-i deycür gibi

-
2. *Ne kara günlere kaldık, görüb billâh yağım erir. Elinde yağlık ol kâfur-ı gerden yanar, ağlardı.*
 - *Ne kara günlere kaldık, görüp billahi yağım erir. Elinde yağlık o gerdanı ıtır yanar, ağlardı.*
 3. *Bütün ‘uşşâkına yan çizse de yârim diseşdim ben. Yemîn etsem yeridir her işim bir sözle şağlardı.*
 - *Bütün aşıklarına yan çizse de ben yarım deseşdim. Yemin etsem yeridir her işimi bir sözle şağlardı.*
 4. *Gönlüm hâyâli gezmek için sîne bāğ u dāğ idi; müferrih bāğ o bağlar, dil-güşâ dāğlar o dāğlardı.*
 - *Gönlüm hayalinin gezmesi için sine bağ ve bahçelikti; ferah bağ o bağlar, görülen dağlar o dağlardı.*
 5. *Dîde-i Nürî, yanub ağlamağdan kararsa n’ola? Evvelce ocāğ-ı vaşılđa anlar çün çerāğlardı.*
 - *Nürî’nin gözü, yanıp ağlamaktan kararsa ne olur? Evvelce vasıl ocağında onlar gibi mumdu.*
 1. *O mehûñ gerçi zülf-i siyehi leyle-i deycür gibi; (ama) cephe-i berrâkına bağ, nür gibi(dir).*
 - *O ayın gerçi siyah zülfü karanlık gece gibi; ama berrak cephesine bak, nur gibidir.*
 2. Cân yanar göz kamaşur hem de gönül şevçlenür

Paraladıķca o beyāz gerdanı kāfur gibi

3. ‘Ādemiñ hātırına Ravza-ı cennet mi gelür
Gelse gülzāra hırāmān olarak hūr gibi
4. Şorma pistānlerin iki tūrunç-ı mersūm
Görmediñ mi a gözüm sīnesi billūr gibi
5. Hāme-i vaşfin da kılı kırķ yarar ey Nūrī
Göricek kākül-i ebrūsunu semmūr gibi

83.

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Lebin emdirmegi va‘d eyledi ķandırdı beni
Bir yalan söyledi yok yere inandırdı beni

-
2. *Beyāz gerdanı kāfur gibi paraladıķca cān yanar, göz ķamaşur hem de gönül şevķlenür.*
 - *Beyaz gerdanı ıtır gibi paraladıķca can yanar, göz kamaşır hem de gönül şevklenir.*
 3. *Gülezāra hırāmān olarak hūr gibi gelse ‘Ādemiñ hātırına Ravza-ı cennet mi gelür?*
 - *Sevgili gül bahçesine salınarak huri gibi gelse Adem’in hatırına cennet behçesi mi gelir?*
 4. *Şorma pistānların iki tūrunç-ı mersūm... A gözüm görmediñ mi, sinesı billūr gibi(dir).*
 - *Sorma memelerini iki resmedilmiş turunç... A gözüm görmedin mi, sinesi billur gibidir.*
 5. *Ey Nūrī kākül-i ebrūsunu semmūr gibi göricek hāme-i vaşfin da kılı kırķ yarar*
 - *Ey Nūrī ebru kakülünü samur gibi görünce vasıf kalemin de kılı kırķ yarar.*
1. *Lebin emdirmegi va‘d eyledi beni ķandırdı. Bir yalan söyledi beni yok yere inandırdı.*
 - *Dudağımı emdirmeyi vaat etti, beni kandırdı. Bir yalan söyledi, beni yok yere inandırdı.*

2. *Ķandedir ķand-i leb-i yār deyü şorduguma*

Zāhidā bozma ‘aķīdeñ o dadandırdı beni

3. Olmadı ħāhiş-i bāl ile lebin emme naşīb
Tatlı cānımdan acı sözi uşandırdı beni
4. Meclis-i meyde yüzim kızdırub öptüm la‘lin
Kızdı gitdikce kızardı da utandırdı beni
5. Nūrī vaşf-ı leb-i dilberde bu rengin sūhanım
Bezm-i erbāb-ı mezāk içre çok andırdı beni

84.

fe‘ilātün (fā‘ilātün) fe‘ilātün fe‘ilātün fā‘ilün (fā‘ül)

1. Sīnesin gördük ilik tügmesin ol meh sökeli
Sökün itmişdik anı şormağa tıyduķ sökeli

-
2. *Zāhidā! Yār kand-i leb kandedir deyü şorduguma, ‘aķīdeñ bozma, beni o dadandırdı!*
➤ *Ey zahid! Yar dudağının şekeri nerededir diye şorduguma akideni bozma, beni o dadandırdı!*
 3. *Ĥāhiş-i bāl ile lebin emme naşīb olmadı, beni acı sözi tatlı cānımdan uşandırdı.*
➤ *Bal isteği ile dudağımı emmek nasip olmadı, beni acı sözü tatlı canımdan usandırdı.*
 4. *Meclis-i meyde yüzim kızdırub la‘lin öptüm. Kızdı, gitdikce kızardı da beni utandırdı.*
➤ *Mey meclisinde yüzümü kızdırıp dudağımı öptüm. Kızdı, gittikçe kızardı da beni utandırdı.*
 5. *Nūrī bu rengin sūhanım vaşf-ı leb-i dilberde bezm-i erbāb-i mezāk içre beni çok andırdı.*
➤ *Nūrī bu renkli sözüm dilber dudağının vafında zevk erbabının meclisi içinde beni çok andırdı.*
1. *Ol meh ilik tügmesin sökeli sīnesin gördük. Anı şormağa sökün itmişdik sökeli tıyduķ.*
➤ *O ay gibi sevgili, ilik düğmesini sökeli sinesini gördük. Onu sormaya sökün etmişdik, sökeli duyduk.*

2. Şaçdığın zülfin ‘izārına o gül fem bildik

Kızarub şerm ile gül boynını sünbül bükeli

- 67a
3. Dükeli ‘aql-periřān o perī řānım āh
Tağıdub ‘arızına zülf-i siyāhın dökeli
 4. Zāhide kimse eşeklik idiyorsuñ dimedi
Yükünüz boynuma atıñ deyü bezme çökeli
 5. Başa çıkmaz sözini kesdireyim dirse raķıb
Nūrī söyletmeye gör kimse kazımaz o keli

Mukattaāt

1.

mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fā‘ilün

- 67b
1. Yā Rābb be-haķķ-ı nūr-ı cemāl-i Muħammedi
Şem‘-i şeb-i merāmımı luṭfiñla rüşen it

-
2. *Gül şerm ile kızarub sünbül boynını bükeli, o gül fem zülfin ‘izārına saçdığın bildik.*
 - *Gül utanç ile kızarıp sünbül boynunu bükeli, o gül dudaklının saçını yanağına saçtığını gördük.*
 3. *Āh o perī řānım ‘arızına zülf-i siyāhın tağıdub dökeli dükeli ‘aql-ı periřān.*
 - *Ah o peri řānım, yanağına siyah zülfünü dağıtıp dökeli bütün akıllar perişan.*
 4. *Yükünüz boynuma atıñ deyü bezme çökeli, zāhide kimse eşeklik idiyorsuñ dimedi.*
 - *Yükünüzü boynuma atın diye meclise çökeli, zahide kimse eşeklik ediyorsun demedi.*
 5. *Raķıb sözünü kesdireyim dirse başa çıkmaz, Nūrī söyletmeyegör o keli kimse kazımaz.*
 - *Rakip sözünü kestireyim derse başa çıkmaz, Nūrī söyletmeyegör o keli kimse kazımaz.*

Mukattaāt

Matlasızlar

1. *Yā Rābb be-haķķ-ı nūr-ı cemāl-i Muħammedi řem‘-i řeb-i merāmımı luṭfiñla rüşen it*
 - *Ya Rabb Muhammed cemalinin nuru hakkı için meram gecesinin mumunu lütfünle aydınlattı.*

2. Bu bezm-i intizard a Nūrī-i bī-kese

Āyīne-i ümmīdini yā Rābb revzen it

2.

mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün

1. Ma'nā-yı vefā mekteb-i 'aşk içre bilünsün
Ey tıfl-ı kader muşhaf-ı âmālimi dürme
2. Meyhāne-yi 'ālemde dil ālüde-i demdir
Ey sākī-i devrān yeter üstüme sürme
3. Rüşen ola tā çeşm-i dile meclis-i maşşūd
Ey bād-ı ye's meş'ale-i āhım üfürme
4. Nūrī ḥas u ḥāşāk-ı beyābān-ı fenāyı
Bārān-ı sirişkiñle aman silme süpürme

2. *Yā Rābb! Nūrī-i bi kese bu bezm-i intizarda āyīne-i ümmīdini revzen it.*

➤ *Ya Rabb! Kimsesiz Nūrī'ye bu intizar meslisinde ümit aynasını pencere et.*

1. *Ma'nā-yı vefā mekteb-i 'aşk içre bilünsün. Ey tıfl-ı kader, muşhaf-ı âmālimi dürme!*

➤ *Vefanın manası aşk mektebi içinde bilinsin. Ey kader çocuğu, emeller kitabımı dürme!*

2. *Meyhāne-yi 'ālemde dil ālüde-i demdir. Ey sākī-i devrān, yeter üstüme sürme!*

➤ *Alem meyhanesinde gönül kana bulanmıştı. Ey devran sakisi, yeter üstüme sürme!*

3. *Meclis-i maşşūd tā çeşm-i dile rüşen ola. Ey bād-ı ye's, meş'ale-i āhım üfürme!*

➤ *Maksad meclisi ta gönül gözüme aydınlık olsun. Ey keder rüzgarı, ah meşalemi üfleme!*

4. *Nūrī ḥas u ḥāşāk-ı beyābān-ı fenāyı bārān-ı sirişkiñle aman silme, süpürme.*

➤ *Nūrī yokluk çölünün çerçöpünü gözyaşı yağmurunla aman silme, süpürme.*

3.

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

1. Murgân-ı nazar gülşen-i ümmîdi ne bekler
Ol gül-bedeniñ rüyına konmuş kelebekler
2. Zülfi hevesi yolımızı başa çıkarmaz
Beyhüde çekilmiş reh-i 'aşk içre emekler

4

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

1. Envâr-ı cemâliñ dil-i güm-râha düşürdüm
Ben mâhımı Yūsuf gibi bir cāhe düşürdüm
2. Biñ fersah aşurdım hedef-i maşşad-ı ahir
Tîr-i emeli atdım uzak râha düşürdüm

1. *Murgân-ı nazar gülşen-i ümmîdi ne bekler? Ol gül-bedeniñ rüyına kelebekler konmuş.*

➤ *Bakış kuşu ümit gülşenini niye bekler? O gül bedeninin yanağına kelebekler konmuş.*

2. *Zülfi hevesi yolımızı başa çıkarmaz, reh-i 'aşk içre emekler beyhüde çekilmiş.*

➤ *Zülfünün hevesi yolumuzu boşa çıkarmaz, aşk yolu içinde emekler boşa çekilmiş.*

1. *Envâr-ı cemâliñ dil-i güm-râha düşürdüm, ben mâhımı Yūsuf gibi bir cāhe düşürdüm.*

➤ *Yüzünün parlaklığını yolunu şaşırılmış gönle düşürdüm, ben ayımı Yusuf gibi kuyuya düşürdüm.*

2. *Hedef-i maşşad-ı ahir biñ fersah aşurdım. Tîr-i emeli atdım, uzak râha düşürdüm.*

➤ *Son maksadımın hedefine bin fersah aşurdım. Emel okunu attım, uzak yola düşürdüm.*

5.

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

69a

1. Çün bırağdım bir yaña da‘vā-yı bağt-ı qaramı
Ğağğ-ı ‘anber bu siyeh ol ÷urre-i dil-cū siyeh
2. Bu siyeh sevdā nice dīvāne itmez ādemi
Nergis-i cādū siyeh ebrū siyeh gīsū siyeh

6.

fe‘ilātün (fā‘ilātün) fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün (fā‘ül)

1. Ğayre göz süzdi kıyās itme nigāh-ı yāri
Nās içinden seni ey ‘āşık-ı bī-çāre seçer
2. Salik-i kişver-i yār ‘āşık-ı rüy-ı dil-dār
‘Ağlına yelken olub lücce-i nāmūsı geçer

-
1. *Ğağğ-ı ‘anber bu siyeh, ol ÷urre-i dil-cū siyeh; çün da‘vā-yı bağt-ı qaramı bir yaña bırağdım.*
 - *Anber kokulu hat siyah, gönül çalan saç siyah, mademki böyle kara bahtımın davasını bir yana bıraktım.*
 2. *Bu siyeh sevdā ādemi nice dīvāne itmez: Nergis-i cādū siyeh, ebrū siyeh, gīsū siyeh(dır).*
 - *Bu kara sevda adamı nasıl divane etmez: Cadı nergis siyah, kaş siyah, saç siyahtır.*
 1. *Ğayre göz süzdi nigāh-ı yāri kıyās itme. N nās içinden ey ‘āşık-ı bī-çāre seni seçer!*
 - *Başkasına göz süzdü yar bakışını kıyas etme. İnsanlar içinden ey biçare aşık seni seçer!*
 2. *Salik-i kişver-i yār ‘āşık-ı rüy-ı dil-dār ‘ağlına yelken olub lücce-i nāmūsı geçer*
 - *Yar memleketinin yolcusunun sevgilinin yanağının aşığđ ağına gelince yelken olup kanun suyunu geçer.*

3. Katre-i eşk saçub ‘arşañgeh-i devrāna

Dāne-i zikri eken hūşe-i maqşūdı biçer

4. Āb u tābı n'ola Nūrī'niñ olursa efzūn
Ṭās-ı mihr u meh ile şubḥ u mesā bāde iĉer

7.

fe'īlātūn (fā'īlātūn) fe'īlātūn fe'īlūn (fā'ūl)

1. Şayma rūz u māh u sāl-i sālifi
Baķub eyyām-ı pesīne çekme ğam
2. Māzi vü müstaķbeliñ bil ḥālını
Gün bugün sā'at bu sā'at dem bu dem

8.

fe'īlātūn fe'īlātūn fe'īlātūn fe'īlūn

-
3. *'Arşañgeh-i devrāna kaṭre-i eşk şaçub dāne-i zikri eken hūşe-i maqşūdı biçer.*
 - *Devran arsasına gözyaşı saĉıp zikir tanesi eken maksat buĝdayı biçer.*
 4. *Nūrī'niñ āb u tābı efzūn olursa n'ola? Ṭās-ı mihr u meh ile şubḥ u mesā bāde iĉer*
 - *Nūrī'nin güzelliĝi artarsa buna şaşılır mı? Güneş ve ay tası ile sabah akşam bade iĉer.*
 1. *Rūz u māh u sāl-i sālifi şayma, eyyām-ı pesīne baķub ğam çekme.*
 - *Geçen günü, ayı ve yılı sayma, son günlere bakıp gam çekme.*
 2. *Māzi vü müstaķbeliñ ḥālını bil: Gün bu gün, sā'at bu sā'at, dem bu dem(dır).*
 - *Geçmiş ve geleceĝin halini bil: Gün bu gün, saat bu saat, vakit bu vakittir.*

1. Rūze-i hecr ile öyle kararub didelerim

Yoğıdı görmeye aḥşamı daḥi ümīdi

2. İtmese kaşı ile ol meh-i nāzım imā
Göremezdi bu gice belki helāl ‘īdi

9.

mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

1. Ben rüze-dār-ı ḥasret idim iddir deyü
Bir buse virmek gibi şeker çignemiş imiş
- 69b 2. Dikkatle tavrıma bakıcaḥ ol kaşı hilāl
Ey aḥladım meh-i nevi bu görmemiş dimiş

**Mağnisa Kazasında Ta‘alluḥ u Ta‘aşşuḥ İdilen İlya Nāmına
Perī-Simā Bir Şüh-ı Tersāya Nihāyet-i Ḥasret u Firḳāt ve Ḥin-
ı Ülfet u Mūvaşalatda Söylenilen Kıt’adır:**

1. *Rüze-i hecr ile didelerim öyle kararub aḥşamı daḥi görmeye ümīdi yoğıdı.*
 - *Ayrılık günü ile gözlerim öyle karardı ki aḥşamı dahi görmeye ümidi yoktu.*
 2. *Ol meh-i nāzım kaşı ile imā itmese belki bu gice helāl ‘īdi göremez idi.*
 - *O nazım ayı kaşı ile ima etmese belki bu gece helal bayram göremezdi.*
 1. *Ben iddir deyü rüze-dār-ı ḥasret idim. Bir buse virmek gibi şeker çignemiş imiş*
 - *Ben bayramdır diye hasret orucu tutuyordum. Bir buse vermek gibi şeker çignemiş.*
 2. *Ol kaşı hilāl dikkatle tavrıma bakıcaḥ: “Ey aḥladım bu meh-i nevi görmemiş.” dimiş*
 - *O kaşı hilal dikkatle tavrıma bakınca: “Ey anladım bu yeni ayı görmemiş.” demiş.*
- Mağnisa kazasında ta‘alluḥ u ta‘aşşuḥ idilen İlya nāmına perī-simā bir şüh-ı tersāya nihāyet-i ḥasret u firḳāt ve ḥin-ı ülfet u mūvaşalatda söylenilen kıt’adır:***
- Manisa kazasında sevilen ve aşık olunan İlya namında peri yüzlü bir Hristiyan şuhuna nihāyet hasret ve ayrılıḥın sonu, ülfet ve vuslat zamanında söylenilen kıt’adır:***

1.

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Rište-i āhım uzatdıñ dili şad çāk itdiñ
Sūzen-i vaşl ile virseñ ileyim mi İlya
Va‘de-i vaşlıñı ‘aşkıım gibi izhār itme
İl midir dime raķībi şaķın ey büt İlya

2.

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ġoncānıñ gūşına fis geçdi şabā bülbüli de
Yine ğavġaya tıtuşdurdı ğüli kızdırdı
Aramızdan şu bile şızmaz iken sākīyle
Bir dolāb ile o muġ-beçe beni şızdırdı

3.

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

-
1. *Ey büt İlya rište-i āhım uzatdıñ, dili şad çāk itdiñ. İlya sūzen-i vaşl ile virseñ ileyim mi? Va‘de-i vaşlıñı ‘aşkıım gibi izhār itme, raķībi şaķın il midir dime.*
 - *Ey put İlya ah ipimi uzattın, gönlü yüz parça ettin. İlya vaslın iġnesiyle dikileyim mi? Vaslın zamanını aşkıım gibi ortaya çıkarma, rakibe sakın el midir deme.*
 2. *Şabā ğoncānıñ gūşına fis geçdi. Bülbüli de yine ğavġaya tıtuşdurdı, ğüli kızdırdı, sākīyle aramızdan şu bile şızmaz iken o muġ-beçe beni bir dolāb ile şızdırdı.*
 - *Saba goncanın kulaġına fis geçti. Bülbülü de yine kavġaya tıtuşturdu, ğülü kızdırdı, saki ile aramızdan su bile şızmazken o meyhane çıraġı bir dolap ile şızdırdı.*

Yuttuġum ķanı şorar ħasret-i la‘liñle raķīb

Ni‘met-i vaşla kıanan bile mi hāl acı
Būs iderken lebiñi sille yisem de acımam
Cān tatlıysa da ol acı da tatlı acı

**Mağnisa’da Bir Gice-i Meserret-Neticede Yıldız ve Bülbül
Nāmında İki Raqqāş Raqq İtmekde İken Söylenilen Kıt’adır:**

4.

mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

70a

Hālın düşünüb nāleler eylerdim o şūhuñ
Söz atdı işitdim bu gice Yıldız'a Bülbül
Eglence olursa n’ola şeb tā-be-sehergāh
Ey gonca dehānım bize Yıldız size Bülbül

Esbaba Mebnī Şarūhān Defterdārı’na Virilmiştir:

5.

fe‘ilātün (fā‘ilātün) fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün (fā‘ül)

-
2. *Raqqīb hasret-i la‘liñle yuttuğum kıanı sorar, ni‘met-i vaşla kıanan hāl acı bile mi? Lebiñi būs iderken sille yisem de acımam, cān tatlıysa da ol acı da tatlı acı(dır).*
- *Rakip dudağının hasretiyle yuttuğum kıanı sorar, vasıl nimetine kıan hal acı bilir mi? Dudağımı öperken sille yesem de acımam, can tatlıysa da o acı da tatlı acıdır.*
- Mağnisa’da bir gice-i meserret-neticede Yıldız ve Bülbül nāmında iki raqqāş raqq itmekde iken söylenilen kıt’adır:**
- Manisa’da bir sevinç gecesinin sonucunda Yıldız ve Bülbül adında iki rakkas raks etmekteyken söylenilen kıtadır:**
3. *O şūhuñ hālın düşünüb nāleler eylerdim (ki) bu gice Bülbül Yıldız'a söz atdı, işitdim. Ey gonca dehānım bize Yıldız size Bülbül şeb tā be-sehergāh eglence olursa n’ola?*
- *O şuhun halini düşünüp vahlar ederdim ki bu gece Bülbül Yıldız' a söz attı, işittim. Ey gonca ağızlım bize Yıldız size Bülbül akşamdan sehere dek eglence olursa buna şaşılır mı?*

Esbaba mebnī Şarūhān Defterdārı’na virilmiştir.

Sebeblere dayanarak Saruhan Defterdārı’na verilmiştir.

Sürünürse ne ‘aceb dehrde ehl-i ‘irfān

Boynını egmez o vaz'-ı kec-i çarh-ı felege
Hānesinde kimi gördüñ ki gāzanfer besler
Virülür yem yiyecek çare yok elbet eşege

6.

mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün

Yā Rābb gül-i mühr nübüvvet için olsun
Ol bülbül-i gülzār-ı risālet için olsun
Bu Nürī-i bī-çāreye ihsān eyle
Yā Rābb o meh-i burc-ı mürüvvet için olsun

Müfredāt

1.

mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

-
4. *Ehl-i 'irfān dehrde sürünürse ne 'aceb? O vaz'-ı kec-i çarh-ı felege boynını egmez. Kimi gördüñ ki hānesinde gāzanfer besler, çare yok elbet eşege yiyecek yem virülür.*
- *İrfān ehli dünyada sürünürse şaşılır mı? O felek çarkının eğri vaazına boynunu eğmez. Kimi gördün ki hanesinde aslan besler, çare yok elbet eşeğe yiyecek yem verilir.*
5. *Yā Rābb gül-i mühr-i nübüvvet, ol bülbül-i gülzār-ı risālet, o meh-i burc-ı mürüvvet için olsun bu Nürī-i bī-çāreye ihsān eyle.*
- *Ya Rabb peygamberlik mührünün gülü, o risalet gülzarının bülbülü, o mürüvvet burcunun ayı için olsun bu çaresiz Nürī'ye ihsan eyle.*

Müfredāt

Müfretler

‘Aceb āyīne-i şüret-nümā-yı dīvdür dünyā

Diger

2.

mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün

Niçün kül yutturdu da ҡor gider o yana bu yana
Budur hem ҡızdıran hem şoğudan ‘uşşāķı dīlberden

Diger

3.

mef‘ülü mefā ‘ilü mefā ‘ilü fe ‘ülün

Ṭuzlı oturur şoñra deyü ekşime zāhid
Hem sirkelenüb meykededden atma ҡapağı

Diger

4.

mef‘ülü mefā ‘ilü mefā ‘ilü fā ‘ilün

-
1. *Meger rind-i kār-āgāh bend-i nuķūş-ı dehr olur mı? ‘Aceb dünyā āyīne-i şüret-nümā-yı dīvdür?*
 - *Meğer iş bilir rind dünyā nakışlarının bendi miymiş? Acaba dünyā dev suretini gösteren ayna mıdır?*
 2. *Қor gider o yana bu yana niçün kül yutturdu? ‘Uşşāķı dīlberden hem ҡızdıran hem şoğudan budur.*
 - *Bırakır gider de o yana bu yana niçin kül yuttururdu? Aşıkları hem dilbere kızdıran hem dilberden şoğutan budur.*
 3. *Zāhid şoñra ṭuzlı oturur deyü ekşime, hem (de) sirkelenüb meykededden ҡapağı atma.*
 - *Zahid sonra tuzlu oturur diye ekşime, hem de sirkelenip meyhaneden kapağı atma.*

Pistānçesin öpmek içün üstüne düşdim

Bu vaz'ıma ol duħter-i tersā kāse verdi

Diger

5.

mef'ūlü fā'ilātün mef'ūlü fā'ilātün

Şahrāda a kızum ben öpdükce gerdeniñden
Ağyār-ı segle yan yan zāhid baķar ıururdu

Diger

6.

mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

Küs ister küsme bu güftārıma ey şūħ-ı sīm-endām
Tenimde şerħadan ħāli 'aceb bir şāğ nerem ıaldı

Diger

7

mef'ūlü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün

-
4. *Püstānçesin öpmek için üstüne düşdim, ol duħter-i tersā bu vaz'ıma kāse verdi.*
➤ *Memisini öpmek için üstüne düştüm, o Hristiyan kızı bu halime kase verdi.*
5. *A kızum ben şahrāda gerdeniñden öpdükce ağyār-ı segle zāhid yan yan baķar ıururdu.*
➤ *A kuzum ben sahrada gerdanından öptükçe köpek yabancıyla zahid yan yan bakar dururdu.*
6. *Ey şūħ-ı sīm-endām bu güftārıma ister küs (ister) küsme. Tenimde şerħadan ħāli 'aceb bir şāğ nerem ıaldı?*
➤ *Ey gümüş endamlı şuh bu sözüme ister küs ister küsme. Tenimde yarasız acaba bir sağlam nerem kaldı?*

ıurbanıñ olam ıo yine gel a kızum itme

Çoç başın için bu bereli gönlümü nln

Diger

8

mef'ilün fe'ltn mef'ilün fe'ln

Gürültiyi birağub topla ağzn ey v'iz

Bu böyle boş yere ateşenb ne paşlarsn

Diger

9

f'ltn f'ltn f'ltn f'ln

Nr-1 'aynım şeyn verirmiş şnna 'aşıklaşn

Çaf-1 'ařķa ger hm-y dil tenezzül eylese

Portakal nm bir nigr haķķnda söylenmişdir:

10.

Mef'l f'lt mef'l f'ln

-
7. *Çurbaşn olam a ķuzum ķo yine gel. Çoç başın için bu bereli gönlümü nln itme.*
➤ *Kurbann olaym a kuzum bırak yine gel. Çoç başın için bu bereli gönlümü nln etme.*
8. *Ey v'iz! Gürültiyi birağub ağzn topla. Bu (ne) böyle boş yere ateşenb paşlarsn*
➤ *Ey vaiz! Grltiy brakp ağzn topla. Bu ne böyle boş yere ateşenb paşlarsn.*
9. *Ger Çaf-1 'ařķa hm-y dil tenezzül eylese nr-1 'aynım 'aşıklaşn şnna şeyn verirmiş.*
➤ *Eğer ařķ Kaf'na gönül hmas tenezzül eylese gözümün nuru aşıklaşn şnn lekelermiş.*

Portakal nm bir nigr haķķnda söylenmişdir:

Portakal adlı bir nigr haķķnda söylenmiştir:

Diřletmediň trun memeyi sb gbgabi

Dildiñ dilim dilim dilimi āh portakal

Bir leyle-i tārīkde Aydın' a girildikde söylenmişdir:

11.

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Şeb-i deycūrda baķ Aydın' ı gördi Nūrī
A benim zülfī siyāhım göziñ aydın divediñ

Ruba'ıyyāt

1.

mefū' lū mefā' ilū mefā' ilün fā'

72b

Yā Rābb der-i esrārımı izhār itme
Mānend-i şadef kimseye el açdırma
Gül gibi idüb rüy-ı niyāzım aħmer
Şebnem gibi āb-ı rūhımı şaçdırma

-
10. *Tūrunç memeyi, sīb ğabğabı dıřletmediñ. Āh portakal dilimi dilim dilim dildiñ.*
➤ *Turunç memeyi, elma çeneyi dışletmedin. Ah portakal gönlümü dilim dilim dildin.*
Bir leyle-i tārīkde Aydın' a girildikde söylenmişdir :
Bir karanlık gecede Aydın' a girildiğinde söylenmiştir:
11. *Nūrī şeb-i deycūrda baķ Aydın' ı gördi. A benim zülfī siyāhım göziñ aydın divediñ.*
➤ *Nūrī kapkaranlık gecede bak Aydın' ı gördü. A benim siyah zülflüm gözün aydın demedin.*
Ruba'ıyyāt
Rubailer
1. *Yā Rābb! Der-i esrārımı izhār itme, mānend-i şadef kimseye el açdırma, rüy-ı niyāzım aħmer gül gibi idüb āb-ı rūhımı şebnem gibi şaçdırma.*
➤ *Ya Rabb! Esrar kapısını ortaya çıkarma, sedef gibi kimseye el açtırma, niyaz yüzümü kırmızı gül gibi edip yüz suyumu şebnem gibi saçtırma.*

2.

mefû 'lû mefâ 'ilû mefâ 'ilün fâ'

Ḥoy-gerde ten eyle beni ey ḥammāmcı
Germiyyet-i ḥammāmiñi vaşf eylerler
Meşhūr-ı 'avām bir meşeldir ki dinür
Germ-ābeye dāḥil olan elbet derler

3.

mefû 'lû mefâ 'ilû mefâ 'ilün fâ'

Bu germî-i enfās ile ey ḥammāmcı
Bir gün ola germ-ābe-i vuşlat ışınur
Dökdükce şıcağ şuları ṭās-ı çeşmim
Elbet şoğumaz ḥalvet-i ülfet ışınur

Ḳasāid

mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün

-
2. *Ey ḥamāmcı! Beni ḥoy-gerde ten eyle, germiyyet-i ḥammāmiñi vaşf eylerler. Meşhūr-ı 'avām bir meşeldir ki "Germ-ābeye dāḥil olan elbet derler." dinür.*
- *Ey hamamcı! Beni terlemiş ten eyle, kaplıca hamamını vaşf eylerler. Halk meşhuru bir masaldır ki "Hamama giren terler." denir.*
3. *Ey ḥamāmcı! Bu germî-i enfās ile bir gün ola germ-ābe-i vuşlat ışınur. Ṭās-ı çeşmim şıcağ şuları dökdükce ḥalvet-i ülfet şoğumaz elbet ışınur.*
- *Ey hamamcı! Bu nefes sıcaklığıyla bir gün olur vuslat kaplıcası ısınır. Çeşme tasım sıcak suları dökdükçe ülfet yalnızlığı şoğumaz elbet ısınır.*

Ḳasāid

Kasideler

75b

1. Olub bir serv-i bāğ-ı iffetiñ pāmāl-i iḥsānı

Kararın şimdi gördim bir maḥālde ta‘b-ı meyyālın

2. Sipihri ‘āṭıfet ḥūrşid-i şefkat māh-ı ‘işmetdir
Ḥudā gün günden efzūn ide tāb-ı mihr-i iḳbālın
3. Semiyi-yi Fahr-ı ‘Ālem zāde-i İlyās-ı vālā-şān
İder maḥsūd nice nice ‘unvān ile emşālın
4. Kılınsa mū-be-mū ta‘dād tār-ı kāle-i luṭfi
Keser kaz-ı ḥamūşı riştesini ḳil ile ḳālın
5. Anıñ zıll-ı zalil-i devletinde mest-i zulm ben
Hümā-yı evc devlet başına çalsun per u bālın

-
1. *Bir serv-i bāğ-ı iffetiñ pāmāl-i iḥsānı olub bir maḥālde ta‘b-ı meyyālın kararın şimdi gördüm.*
 - *Bir iffet bağı servisinin ihsan ayağı olup bir mahalde meyyal aydınlığın kararını şimdi gördüm.*
 2. *Sipihri-ı āṭıfet, ḥūrşid-i şefkat, māh-ı ‘işmet, ‘Ḥudā tāb-ı mihr-i iḳbālın gün günden efzūn ide.*
 - *İyiliksever yıldız, şefkat güneşi, temizlik ayı, Huda ikbal güneşinin aydınlığını günden güne fazlalaştırın.*
 3. *Semiyi-yi Fahr-ı ‘Ālem, zāde-i İlyās-ı vālā-şān nice nice ‘unvān ile emşālın maḥsūd ider.*
 - *Hız. Muhammed’in adaşı, yüce İlyas’ın oğlu birçok ünvanla emsaline hased edilir.*
 4. *Tār-ı kāle-i luṭfi mū-be-mū ta‘dād kılınsa kaz-ı ḥamūşı ḳil ile ḳālın riştesini keser.*
 - *Lütuf kalesinin aydınlığı birer birer sayılsa suskunluk kulübesinin ipini keser.*
 5. *Ben anıñ zıll-ı zalil-i devletinde mest-i zulm, hümā-yı evc per u bālın devlet başına çalsun.*
 - *Ben onun devletinin koyu gölgesinde zulüm mestiyim, dalga hüması kanatlarını devlet başına çalsın.*

6. Naziri gelmemiştir işte defterhāne-i ‘ālem

Aransun yek-be-yek evrāk u şuḥfi mähla sālī

7. Şebi rüz rüzı nevrūs ola Nūrī ol felek ḳadriñ
Ḥudā göstermesün aşla zevāl-i mihr-i iclālīn

Tārīḥāt

Lihye irsālimize dāir söylenilmiş olan tariḥdir:

1.

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

77b

1. Eylesem āgāze-i güftārdır rīşüm gören
Ey şaḳal dīvānesi söyledigiñ sidre gibi
2. Nūrīyā bir cevherīn tārīḥdir kim didiler
Lihye taḳlidi için biz de taḳındıḳ pösteki(1264)

-
6. *Nazīri gelmemiştir, işte defterḥāne-i ‘ālem evrāk u şuḥfi mähla sālīn yek-be-yek aransun.*
 - *Nazire gelmemiştir, işte alem defterhanesinin evrak ve sayfaları ay ile yılını tek tek aransın.*
 7. *Nūrī ol felek ḳadriñ şebi rüz, rüzı nevrūs ola. Ḥudā aşla zevāl-i mihr-i iclālīn göstermesün*
 - *Nūrī o felek kadrinin gecesı gün, günü nevrüz olsun. Huda asla iclal güneşinin zevalini göstermesin.*

Tārīḥāt

Tarihler

Lihye irsālimize dāir söylenilmiş olan tariḥdir:

Sakal bırakmamıza dair söylenilmiş olan tarihtir:

1. *Ey şaḳal dīvānesi! Söyledigiñ sidre gibi eylesem Rīşüm gören āgāze-i güftārdır.*
- *Ey sakal divanesi! Söylediğini yüksek makam gibi eylesem Yaramı gören söze başlar.*
2. *Nūrīyā! Bir cevherīn tārīḥdir didiler kim lihye taḳlidi için biz de pösteki taḳındıḳ(1264).*
- *Ey Nūrī! Cevherin tarihidir dediler ki sakal taklidi için biz de pösteki takındık.*

Tārīḥ-i Fevt

2.

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Hācı İbrāhīm Ağa ol merd-i merdān-zādenüñ
Oldı bu dār-ı fenāda çün ser-i pāline hışt
2. Çarh-ı hikmetden tülü‘ itdikce hürşid-i ecel
Mün‘akisdir hāke mi’rāt-ı fenādan hüb u zişt
3. Cevherin tārīhini Nūrī didi bāl-i iftirāk
Medd feni olsun hemīşe şahn-ı şahrā-yı bihişt(1262)

-
1. *Hācı İbrāhīm Ağa ol merd-i merdān-zādenüñ bu dār-ı fenāda ser-i pāline hışt çün oldı.*
 - *Hacı İbrahim Ağa o mertoglu mert bu fena dünyada baştan ayağa taş gibi oldu.*
 2. *Hürşid-i ecel çarh-ı hikmetden tülü‘ itdikce hāke mi’rāt-ı fenādan hüb u zişt mün‘akisdir.*
 - *Ecel güneşi hikmet çarkında doğdukça, toprağa yokluk aynasından güzel ve çirkin döner.*
 3. *Nūrī, cevherin tārīhini bāl-i iftirāk didi. Medd feni hemīşe şahn-ı şahrā-yı bihişt olsun. (1262)*
 - *Nūrī, cevherin tarihine ayrılık kanadı dedi. Uzun feni daima cennet sahrasının sahnesi olsun.*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİVAN İNCELEMESİ

1. DİN VE TASAVVUF

1.1. DİN

1.1.1. Allah

Nûrî Divanı, birçok divan örneğinde de görüldüğü üzere tevhit, münâcât, na'atlar ile başlar. Divanın ilk beytinde Hudâ'nın ismi ile söze başlanır. Allah'ın isimleri ve vasıflarının yanı sıra Hudâ, Rabb, İlâh, Kirdikâr, Kibriyâ ve Rabbenâ gibi Allah'ın ulviyetini yansıtan kelimelerin de kullanıldığı görülür.

Allah'ın ismi ile işe başlanmalıdır, zira kişinin çıktığı aşk yolunda rehber Hudâ'nın lütfu olacaktır.

Bed eyle ismu'llâhla ey hâme-i şîrîn-edâ

*Gir râh-ı 'âşka âh eyle reh-ber ola lutf-ı **Hudâ*** (Mn.1.1)

Hakk'a tevekkül eden, gözü ağlamaktan gül gibi kızaran, canını da yakıp kül eden elbette ölümsüzlük suyunu bulur. Bu, kişinin ölmeden önce Allah aşkıyla nefsanî olanlardan vazgeçmesidir.

***Hakk'a** tevekkül eyleyen çeşmânını gül eyleyen*

Cânın yakub kül eyleyen elbet bulur mâ-i bekâ (Mn.1.3)

Allah'tan ümit kesilmez öyle ki Nûrî de bunun farkındadır. Gün gelecek elbette dikenlerden sonra ümit gülleri açacak ve kişi gülecektir.

Gül-i ümmîd açılıb güldürür beni elbet

*Nihâl-i gülşeni çeşmimde hâr iden **Allah*** (G.7.4)

Sığınak herkese nasip olsa bile kimsesiz Nûrî'ye yetecek olan şey Hazret-i Allah'tan başkası değildir.

Var ise herkese bir iki melâz u melce'
Nûrî-i bi-kese de Hazret-i Allah yeter (G.33.5)

Allah'ın birbirinden mühim olan ve Kur'ân-ı Kerîm'de yüceltilen vasıflarından oluşan isimlerinden bazıları Nûrî Divanı'nda şu şekilde karşımıza çıkar:

Bâr:

Güşâd it perde-i hûrşîd-i hüsnin Bâr'ı rüyâda
Görünce baht-ı hâbîdem uyansın yâ Resûlla'llâh (N.3.2)

Hayy:

Ey zahîr-i zu'afâ Hazret-i Hak Celle Celâl
Dest-gîr-i gurebâ Hayy u Hudâ-yı müte'âl (Mn.2.1)

Kerîm:

Yutulmaz zehr-i kahr-ı mihnet-i eyyâm billâhi
Kulun Nûrî'ye verdigin de cândır yâ Kerîm Allah (Mn.6.5)

Mâlik:

Mâlik'e râci'dir 'abdın derdi bak
Esb u tâcir bâra eyler ittikâ (G.5.4)

Mâlik'ü'l-mülk:

Mâlik'ü'l-mülk şahâ muktedirâ kim sensin
Nice nâ-çâra viren mertebe'-i 'âlü'l-'âl (Mn.2.9)

Mecîd:

Tek feth ola bâb-ı ümîd 'uşşâka râh olmaz ba'îd
Tâ itmesün Rabb-ı Mecîd şeh-râh-ı 'aşkından cüdâ (Mn.1.12)

Bunların haricinde Allah için kullanılan yüce kelimelerden bahsetmiştik. Bu kelimeler de şunlardır:

Hakk:

***Hakk**'a tevekkül eyleyen çeşmânını gül eyleyen
Cânın yakub kül eyleyen elbet bulur mâ-i bekâ* (Mn.1.3.)

Hudâ:

*Kimi dergah-ı **Hudâ**'ya kimisi
Bâliş-i zer-kâra eyler ittikâ* (G.5.2)

Îlâh:

*Râh-ı emelde bana âh hem-râh iken baht-ı siyâh
Olmaz mı âyâ ya **Îlâh** sahrâ-yı maksad rû nümâ* (Mn.1.13)

Kibriyâ:

*Râh-ı ümîd içre sana bildim ki yokdur reh-nümâ
Envâr-ı lutf-ı **Kibriyâ** hem-râhın olsun Nûrîyâ* (Mn.1.25)

Kirdikâr:

*Her şeb kulun Nûrî-i zâr subh-ı merâma yol arar
Matlab budur ey **Kirdikâr** pür-nûr ola deşt-i duâ* (Mn.1.24)

Rabb:

*A efendim dest-i gîrim melce'm **Rabb**'im zahirimsin
Derün peşt u penâh bî-kesândır yâ Kerîm Allah* (Mn.6.2)

Rabbenâ

*Bir yâr-ı gârum kalmadı hiç râz-dârum kalmadı
Sabr u kararum kalmadı senden meded yâ **Rabbenâ*** (Mn.1.20)

1.1.2. Peygamberler

a. Hz. Muhammed

Allah'ın habibim dediği son peygamber Hz. Muhammed için Nûrî Divanı'nda üç na't bulunmaktadır. Yâ Resûlla'llâh redifli olan bu na'tlar Hz. Muhammed'in en sağlam sığınak olduğunu vurgular mahiyettedir.

*Tutub dergahına togrı yüzüm geldim ki dünyânın
Yalan oldığını bildim inandım yâ **Resûlla'llâh*** (N.1.2)

*Ne gündüz ne gice göz açtırır baht-ı siyeh-kârım
Bu gafletden nice diyem uyandım yâ **Resûlla'llâh*** (N.1.4)

*Başım döndi dönüb dolaşmadan devrânı beyhûde
Gelüb dergâhına düştüm kapandım yâ **Resûlla'llâh*** (N.1.6)

*Görünsün dîde-i câna kenâr-ı vuslatın Nûrî
Ki fülk-i kalbi bahr-ı 'aşka saldım yâ **Resûlla'llâh*** (N.2.5)

*Kararmış kalmış ancak 'âteşinden hubb-ı dünyânın
Dil-i Nûrî-i mücrim yandı sandım yâ **Resûlla'llâh*** (N.1.7)

Ahir zamanın rehber peygamberi ve lütuf dergahındaki yüceliğiyle her canlıya umut veren Hz. Muhammed'dir.

*Ne havfüm var benüm ki fitne-i âhir zamânda sen
Nebi-yi rehber-i âhir zamansın yâ **Resûlla'llâh*** (N.3.4)

*Nice me'yûs olur dergâh-ı lutfından kulın Nûrî
Cenâb'ın mültecâ-yı ins u cânsın yâ **Resûlla'llâh*** (N.3.5)

Hz.Muhammed'in dolunayı bir işaretle ikiye bölme mucizesi de bir beyitte şu şekilde yerini bulur:

*İki pâre olunca sine-i meh bir işâretle
Nice dil tîg-ı 'aşkına tayansın yâ **Resûlla'llâh*** (N.3.3)

b. Hz. Adem

Hz. Adem ilk peygamberdir ve cennet bahçesini ilk ve son kez gören iki insandan biridir. Şair Hz. Adem'e bu özelliğinden dolayı bir beyitte şöyle yer verir: Hz. Adem, huri gibi salınarak gülzara gelecek olan sevgiliyi görürse hatırına daha evvel gördüğü cennet bahçesi gelmez.

*'Âdem'in hâtırına Ravza-ı cennet mi gelür
Gelse gülzâra hırâmân olarak hûr gibi* (G.82.3)

c. Hz. Yusuf

Hz. Yusuf'un kuyuya atılması hadisesine dayanarak şair kendisine de gömleğe güle benzeyen Yusuf gibi kuyunun yeteceğini belirtir.

*Kaydırur ise eger pây-ı hayâlün eşkim
Gönlüm ey Yûsuf-ı gül-pîrehenüm çâh yeter* (G.33.3)

d. Hz. İsa (Mesih)

Hz. İsa Nûrî Divanı'nda Hz. Muhammed'den sonra en fazla yer verilen peygamberdir. Eğer sevgili İncil'i sevdaya vermezse onun Hz. İsa'ya şikayet edileceği tasavvuru bunlardan biridir.

*Sakın agyârı çekme ehl-i 'aşka karşı tenhâya
Teşekkî itmesünler ey sanem senden **Mesihâ**'ya
Terahhum eyle kim İncil-i hanı vir sevdâya
Teşekkî itmesünler ey sanem senden **Mesihâ**'ya* (§.1)

Sevgili güzellik dininin ışığını zülfün karalığı ile perdelerse sanem gibi olan bu sevgiliyi aşık, Hz. İsa'ya şikayet edecektir.

*İdersen ser-fürû idenleri heb gamla perverde
Figân u nâlesi 'âşıkların sanma kalur yerde
Ziyâ-yı dîn-i hüsne küfr-i zülfün eyleme perde
Teşekkî itmesünler ey sanem senden **Mesihâ**'ya* (§.2)

Sevgiliden daha merhametli ve lütfkar olmasını dilenir, aksi takdirde hakkında Hz. İsa'ya şikayet gideceği tasavvuru kurulmuştur.

*Gül-âb-ı vaslını saç lutf idüb bu cism-i sad çâke
Dirîg itme nazar-ı nakş u nigâr-ı kalb-i gamnâke
Gaminla âh u feryâdım ‘urûc itdikce eflâke
Teşekkî itmesünler ey sanem senden **Mesihâ’ya** (Ş.3)*

Naz ve niyaz sevgilinin vazgeçilmezleridir ama sevgili bu unsurları dava haline getirirse Hz. İsa’ya şikayet edilebilir.

*Künişt-i h’ahiş-i vaslında yogsa berhemem cânâ
Cihândır bulunur elbet kitâb-ı vuslata dâná
Uzatma da ‘vi’-i nâz u niyâzı böyle pervâ
Teşekkî itmesünler ey sanem senden **Mesihâ’ya** (Ş.4)*

Aşık sevgiliden cömertlik bekler. Beklediğine kavuşamazsa ağlamaları, inlemeleri ve ağıtları nedeniyle sevgiliyi Hz. İsa’ya şikayet götürebilir.

*Kerem kıl itme cevri Nûrî’-i zâre cefâkârım
Sakın rûy-ı sipihri tutmasun dūd-ı şerer bârım
Bülend oldukca her dem bâng-i âh u nâle vü zârım
Teşekkî itmesünler ey sanem senden **Mesihâ’ya** (Ş.5)*

Hristiyan güzeli haç misali kucüğünü açınca Hz. İsa’nın Panayana’nın kucüğüne yaklaşmayacağı şeklindeki tasavvurda Hz. İsa ile azize birlikte anılır.

*Âgûş açalıdan beri ol duhter-i tersâ
Mânend-i çelîpâ
Geh-vâre-i âgûş-ı Pânâyâna **Mesihâ**
Yaklaşmadı aslâ (G.6.1)*

Hz. İsa’nın nefesi ile ölüyü diriltmesi mucizesi de aşağıdaki beyitlerde şu şekilde yerini almıştır:

*Feyz-i cân-bahşı **Mesihâ**’da mıdır demde midir
Dil-i bîmâra revâ bûsede mi femde midir (G.27.1)*

*Büt misün reşk-âver-i Hızr u **Mesihâ**-dem misün
Sevdim ey rûh-ı revân billâh seni cânım gibi (G.80.2)*

Hız. İsa'nın göğün dördüncü katında olması hadisesinden bir beyitte bahsedilir. Bu kullanım, "Gönül, her tecrid ehlinin yeri Hız. İsa gibi göğün dördüncü katı olmaz, kimisi şarap küpünün dibinde kaldıysa buna şaşılır mı?" ifadesini sağlar.

N'ola kaldıysa pây-i humda dil her ehl-i tecridün
Mesihâveş nişîmengâhı çarh-ı çârümîn olmaz (G.34.2)

Nûrî, Hız. İsa'nın sevgilinin nabzıyla aşına olmak ümidiyle güneş evinden sefere kastettiği hayalini kurmuştur.

Senin nabzınla destin âşinâ itmek ümîdiyle
Mesihâ hâne-i hûşîdden kasd-ı sefer itmiş (G.44.4)

e. Hız. Süleyman

Allah'ın yüceliği karşısında, Hız. Süleyman ile karıncanın eşdeğer olacağı aktarılmıştır.

Hazretinde bir olur mûr u Süleymân senin
Şeh-i evreng-i dil-i 'âşık-ı pest u pâmâl (Mn.2.2)

Şairin gönül evini muhabbet Süleyman'ının tahtı olarak tasavvur etmesi şu şekilde karşımıza çıkar:

Egerçi pây-mâl-i hâss u 'âmmam mûrveş ammâ
Velî beyt-i dilim taht-ı Süleymân-ı muhabbetdir (G.28.2)

f. Hız. Hızır

Sevgilinin soluğu Hız. İsa ve Hız. Hızır'ı kıskandırmış olarak tasavvur edilmiştir:

Büt misün reşk-âver-i Hızır u Mesihâ-dem misün
Sevdim ey rûh-ı revân billâh seni cânım gibi (G.80.2)

Ölümsüzlük suyunun Hız. Hızır tarafından aranmış ve bulunmuş olduğu kabul edilir. Bu nedenle de âb-ı hayat, Hız. Hızır ile beraber kullanılır.

Bî-çâre virir imiş hükemâ kand-ı nebâtı

*Zulmetde bulur Hızır dahi mâ-i hayâtı
Efzûn ider haber-i sıyeh kadr-i ruvâtı
Kem-mâyelerin cevri açar cevher-i zâtı
Üsrüple tırâşide olur peyker-i elmâs* (Mh.5)

1.1.3. Dört Halife

a. Hz. Ali

Dört halifeden sonuncusu, Hz. Muhammed'in damadı ve Müslümanlığı en genç kabul eden kişi olan Hz. Ali, Allah'ın aslanı (Haydar) diye anılır. Bunun nedeni kuvvetidir. Heves Rüstem'inin açamadığı kalp kapılarını yarin bakış Haydar'ının gücü açabilir şeklindeki ifadeden anlaşılır ki sevgilinin bakışı Hz. Ali'ye benzetilmiştir.

*Hayber-güşâ-yı kalb olamaz Rüstem-i hevâ
Bâzû-yı Haydar-ı nigeş-i yâr açar kapar* (G.29.4)

1.1.4. Melekler

Melekler Kur'ân-ı Kerîm'de bildirildiği üzere nurdan yaratılmış Allah'a daima ibadet halinde olan maddeden uzak unsurlardır. Nûrî bir beytinde bu meleklerden özel görevlere sahip ve dört büyük melekten biri olan Azrail'i konu eder. Azrail'in dilini anlamak için onunla ülfet etmiş olmak gereklidir.

*Sanma ey dil ki her ehl-i suhan anlar dilini
'Adem iklimini geşt eyleyen anlar dilini
Melek'ü'l-mevt ile ülfet iden anlar dilini
Eceliyle var ise söyleşen anlar dilini
Tercümân olmuş ana gamzene söyler hañcer* (Th.2.5)

Şair inleyen aşıkların malını mülkünü çalıp çırpma gibi günah işlemeselerdi güzellere melek derdim diyor. Bu beyitte de meleklerin günahsızlığı şu şekilde işleniyor:

Varını çalub çarpmasalar 'âşık-ı zârın

*Hûbân-ı peri-peykeri dirdim ki **melek**dir* (G.30.2)

Meleklerin kanatlı olduğuna inanılır. Nûrî de aşağıdaki beyitte bu kanatları ok sırtına yelek yapmak isteğini aktarır. Öyle ki onun oku da ahtan ibarettir.

Olamaz sîne güzâr-ı hedef-i deşt-i merâm
*Nâvek-i âhıma şeh-per-i **melek** olsa yelek* (G.54.2)

Aşağıdaki beyitte aşık sevgilisinin güzelliğini ifade edeceği zaman beşerden daha öteyi de düşünür. Sevgilinin sahip olduğu huy özelliklerinden ötürü ya melek ya da peri olduğunu aktarır.

Beşere benzedemem hüsnini ammâ diyemem
*O perî-i hûy-**melek**-rû ya perîdir ya melek* (G.54.4)

İnsan meleği görse şaşırıp çarpılacaktır. Bu durumda melek kadar güzel olan sevgiliye aşık olunması normaldir.

*Çarpılsa n'ola âdem eger görse **ferište***
Ol şûh-ı perî-peykere elbet olur 'âşık (G.52.2)

Goncanın açılıp gül olması ya bülbülün inlemeleri ya da şebnem hurisinin sütü ile beslenmesiyle beraber düşünülmüştür.

Kûdek-i goncaya sermâye-i hâb-ı nahvet
*Zâr-ı bülbülde leben **hûrî**-i şebnemde midir* (G.27.2)

Sevgili bir tür kumaş olan canfesler giyerek aşğın karşısına çıkan bir huri olarak tasavvur edilmiştir.

*Al cânfesler giyüb ol **hûr** çıkdı karşuma*
Çerh atlas pûş gözden düşdi cün şeytân bezi (G.79.7)

Hz. Adem ve eşi cenneti gören ilk ve son insanlardır. Dolayısıyla başka hiçbir faninin hatırında bu güzellik bulunamaz. Nûrî sevgilisini salınan bir huri olması hayali ile belirtir ki Hz. Adem'in hatırına da artık cennet gelmeyecektir.

'Âdemin hâtırına Ravza-ı cennet mi gelür

Gelse gülzâra hırâmân olarak hûr gibi

(G.82.3)

1.1.5. Kutsal Kitaplar

Nûrî Divanı'nda Kur'ân-ı Kerîm, diğer isimlerinden Mushaf ve Furkan ile kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in karşılıklarından olan Mushaf aşıkların inandığı ayetleri taşıyan yanak olarak tasavvur edilir.

Kâfiristân degil kişver-i 'aşk-ı cânân

*Âyet-i **mushaf**-ı ruhsârına uşşâk inanur*

(G.20.2)

Yare kavuşma kitabının serlevhasının senedi sevgilinin yanağı üzerindeki ben ve ayva tüyleridir.

*Nûrîyâ ser-levha-i **furkân** vasl-ı yârdır*

Hüccet-i kat'-ı kelâm-ı müdde'âdır hâl u hatt

(G.46.5)

Kur'ân-ı Kerîm'in öpülmesi sevgilinin aşığa inanındığında güzellik kitabını defalarca öptürdüğü şeklinde aktarılır.

*Kerrât ile öptürdi bana **mushaf**-ı hüsnin*

'Âşıklığıma ol meh-i nâzm inanınca

(G.76.2)

Şair, sevgiliye yüce İncil'i sevdaya vermesini aksi takdirde onu Hz. İsa'ya şikayet edeceklerini ifade eder.

Sakın agyârı çekme ehl-i 'aşka karşı tenhâya

Teşekkî itmesünler ey sanem senden Mesihâ'ya

*Terahhum eyle kim **İncil**-i hanı vir sevdâya*

Teşekkî itmesünler ey sanem senden Mesihâ'ya

(Ş.1)

1.1.6. Ayet ve Hadis

Ayet kelimesi sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri olarak tasavvur edilmiş ve aşıkların sevda temelindeki nedenin de bu inanç olduğu aktarılmıştır.

Kâfiristân degil kişver-i ‘aşk-ı cânân
Âyet-i mushaf-ı ruhsârına uşşâk inanur (G.20.2)

İşvenin yeni kitabının manası vuslat hadisi olarak şu şekilde tasvir edilir:

*Ma ‘nâ-yı hattı **hadis-i vuslat***
Mefhûme-i nev-kitâb-ı ‘işve (G.73.8)

1.1.7. Ahiret ile İlgili Mefhumlar

a. Cennet

Nûrî Divanı’nda az kullanılan unsurlar arasında cennet de vardır. Aden cenneti bütün cennetlerin en üstünü olup parlak bir incidendir. Bu cennet katına kötü niyetli şeytan giremez, bu hadise gönle ayrılık fikrinin nasıl girdiği sorusu ile aktarılmıştır.

***Bihîst-i ‘Adne** girmezmiş şeyâtîn*
Neden girdi dile efkâr-ı firkât (G.10.8)

Vatan, cennet sahnesine değışilmeyen bir yer olarak şu şekilde tasavvur edilir:

Cây-ı ârâmım ola dûzah-ı hecrî yarin
*Nûrîyâ sahn-ı **bihîste** degişürsem vatanım* (G.62.7)

Meyhanedeki gül renkli içki sebilinin cennetteki Selsebil’e değip değmeyeceği sorusu aktarılmıştır.

Bir dem sebîl-i mey-i gül-reng-i meykede
*Degmez mi selsebîl-i **behîst-i muhallede*** (G.77.1)

Cennet bahçesi sevgilinin huri gibi salınarak gelmesi sonucunda Hz. Adem’in hatırından cennet bahçesinin gideceği şeklindeki mübalağa ile aktarılmıştır.

*Âdemin hâtırına **Ravza-ı cennet** mi gelür*
Gelse gülzâra hırâmân olarak hür gibi (G.82.3)

Bir ölüm tarihi düşen Nûrî vefat eden kişi için cenneti diler.

Cevherin târîhini Nûrî didi bâl-i iftirâk

*Medd feni olsun hemîşe sahn-ı sahrâ-yı **bihişt**(1262) (T. 2.3)*

b. Cehennem

Hz. Muhammed'in aşkını arayan gönle bu aşk ateş düşünce, kişi cehennemi bu sayede tanıyacaktı.

Derûnem âteş-i 'aşkınla yansın yâ Resûlla 'llâh

***Cehennem** neydügin bilsün inansın yâ Resûlla 'llâh (N.3.1)*

Beyitte sevgiliden ayrı olmak aşığı yakan cehennem olarak şöyle tasavvur edilmiştir:

*Cây-ı ârâmım ola **dûzah**-ı hecrî yarin*

Nûrîyâ sahn-ı bihişte değışürsem vatanım (G.62.7)

c. Selsebil

Selsebil cennette bir çeşme adı olup suyu tatlı ve hafif olarak bildirilir. Şair bir beyitte meyhanedeki gül renkli kadehlerden içtiği şarabı Selsebil ile mukayese ederek şu şekilde aktarır:

Bir dem sebîl-i mey-i gül-reng-i meykede

*Degmez mi **selsebil**-i behişt-i muhallede (G.77.1)*

d. Rûz-ı Hesâb

Aşık fitneci sevgilinin beninin bend olması yüzünden her gününün yabancılarla geçen ruz-ı hesâb gibi olduğunu ifade eder.

Nazra-bend-i hâl olaldan çeşm-i cân ol fitne-cû

*Her günüm agyâr ile **rûz-ı hesâb** itdi dirîg (G.48.4)*

e. Ecel

Tarih düşmek için yazılan bir beyitte ecel doğan bir güneşe şöyle tasvir edilmiştir:

*Çath-ı hikmetden tulû' itdikce hûrşîd-i **ecel***

Mün 'akisdir hâke mi 'rât-ı fenâdan hûb u zişt (T. 2.2)

Nûrî sevgiliyi gören kişinin ecel ayından yana yüz çevireceği şeklinde bir hayal kurmuştur.

*Beni ol ipsiz ile bağlama sen ey meh-rû
Ben kalender revişim neyleyeyim ya şu bu
Gelse na'î'n ile çünkü usulatmaz sancu
Çevirir anı gören mihr-i **ecelden** yana rû
Zannider vaslı kolay yan gelür ol bed-hû
İpe un ser ki begim itmege lâfa âgâz* (Ms.5.3)

Nûrî ecelin dilini anlamanın sırrını ecelle ülfet olarak ifade eder.

*Dilin anlar **ecelle** ülfet iden
Nüktedân revândır ebrû* (G.72.3)

Şair eserdeki bir başka beyitte sevgilinin gelişini ecel olarak tasvir eder. Bu sayede aşğın da acıları ve gizli yaralarına bir nihayet olacaktır.

*Gel **ecel** ey gonca-leb bu dâg-ı pinhânım gibi
Saç tagıt zülf-i siyâhın sabr u sâmanım gibi* (G.80.1)

f. Ölüm

Dünyanın tartışmasız en mühim hakikati olan ölüm Nûrî Divanı'nda nadir kullanılmıştır. Yokluk pazarı içinde ömür kazancını telef edenler öldüklerinde belayı satın aldıklarını anlayacaklardır.

*Telef itdim nûkud-ı ömrimi sûk-ı fenâ içre
Ölüm ile belâyı satun aldım yâ Resûlla 'llâh* (N.2.3)

Sevgilinin yanağı üzerindeki zülfün hasreti aşığı öldürecek derecede derin kederlere gark eder.

*Hasret-i zülf-i 'izârunla **ölürsem** yetişür
Perde-i baht-ı siyâhımdan olursa kefenüm* (G.62.2)

Sevgilinin kaşları şekil olarak kalkıktır ve bu yönü onun öldürücü olduğu hayalini de beraberinde getirir.

Deşne-i cân-sitândır ebrû

Âfet-i mülk-i cândır ebrû (G.72.1)

g. Kefen

Kefen vefat sonrası naaşların sarıldığı beyaz bezdir. Sevgilinin yanağına dökülen zülfünün hasreti ile ölen aşığa en uygun kefen de siyah bahtının perdesi olarak tasavvur edilir.

Hasret-i zülf-i 'izârunla ölürsem yetişür

Perde-i baht-ı siyâhımdan olursa kefenüm (G.62.2)

h. Mezar taşı

Nûrî Divanı'nda bir kez kullanılan mezar taşı, zahidin şair nazarında ölümsüzlük suyu tarafından dahi canlandırılmayağı ve mezar taşı gibi kalacağı şeklindeki aktarımla karşımıza çıkar.

Mey degil mâ-ı hayât içse dirilmez kalıbı

Seng-i gûristândır nezdimde zâhid hay degil (G.60.6)

1. Şeytan

İncelediğimiz divanda şeytan nadiren kullanılmıştır. Şeytan ordusu şeklinde kurulan terkipte cirit oynayan şeytan hayali şu beyitte oluşturulur:

Hevâ-yı nefis ile nâgâh düşdüm bir cedelgâha hem

Cirid oynar dem-â-dem birbiriyle cünd-i şeytânî (Mn. 4.7)

Şeytanın Aden cennetine girmeme durumu ayrılık fikrinin gönle girmemesi gerektiği durumu ile örtüştürülerek ele alınmıştır.

Bihîşt-i 'Adne girmezmiş şeyâtîn

Neden girdi dile efkâr-ı firkât (G.10.8)

Yanardöner kadifemsi özelliğe sahip bir kumaşa şeytan ad olur. Şeytan bezi ikiyüzlü olan insanlar için kullanılır:

Zâhid geliyor elde 'asâ başda sârik
Şeytân bezi gibi iki yüzlü münâfik (G.52.1)

Al cânfesler giyüb ol hûr çıkdı karşuma
Çerh atlas pûş gözden düşdi çün şeytân bezi (G.69.7)

i. Küfür ve Kafir

Küfür dinin zayıflığı olarak ifade edilebilir. Nûrî Divanı'nda kullanım şekillerine bakıldığında sevgili ve sevgilinin saçının karalığını ifade eder halde karşımıza çıkar.

İdersen ser-fürû idenleri heb gamla perverde
Figân u nâlesi 'âşıkların sanma kalur yerde
Ziyâ-yı dîn-i hüsne küfr-i zülfün eyleme perde
Teşekkî itmesünler ey sanem senden Mesihâ'ya (§.2)

Bir kâfir için kendümi bir haylice yordum
Bir iş görüb âhir anı da halka tuyurdum
Aldım elime bir iki taş yoluna turdum
Agyâr-ı segi seng-i reh-i yârla urdum
Çâsâr-ı Frenk oldı giyüb efser-i elmâs (Mh.8)

Küfr-i zülfün ol bütün dil yâd idüb feryâd ider
Deyr-i gamda dinle zikr yâ sanem nâkûsdan (G.68.3)

Öyle bir findıkçı kim görse gelür âteş gibi
Yakdı yandırdı derûnum âh ol kâfir kızı (G.79.5)

Küfrdür dil bağlamak bence o zülf-i kâfire
Pertev-i hüsnin turırken nûr-ı îmânım gibi (G.80.4)

Kullanımlarından birinde ise kafir, zahid isminin sıfatı olmuştur. Zahid cennet hırsıyla ikiyüzlüce ibadet yaptığı için kafir olarak değerlendirilir.

Nûrîyâ sâgarı çek hoş-âb içerken zâhid
*Bir kaşık suda bogulsun ko o **kâfir** lık lık* (G.51.5)

Nûrî, bir beyitinde de sevgilinin meylettiği rakıbı kafir olarak şöyle aktarılır:

Cünhası zülfine sarkındılığ imiş yârin
*Dün rakîb **kâfirini** kendim asardım sordum* (G.65.3)

k. Günah ve Günahkar

Aşık Allah'ın ihsan kapısına yönelirken günahkarlığını kabul ve ilan eder haldedir.

Müznîbine bâb-ı ihsânın bugün meftûh iken
Gayri kime eyleyem ben ilticâ yâ Rabbenâ (Mn.3.5)

Tevazu sahibi Nûrî, Allah'tan günahlardan kurtulma ümidiyle bir beyitinde şu şekilde yardım dilemektedir:

Bugün üftân u hîzân dergeh-ı vâlâna gelmişdür
*‘Înâyet eyle şâd it Nûrî-i pür-**cürm** ü ‘isyânı* (Mn.4.17)

Nûrî bir başka beyitinde ise kendisi için günahkar sıfatını kullanıp dünyanın hilelerinden dem vurur.

Kararmış kalmış ancak ‘âteşinden hubb-ı dünyânın
*Dil-i Nûrî-i **mücrim** yandı sandım yâ Resûlla ‘llâh* (N.2.7)

k. Peri

Nûrî Divanı'nda peri sık kullanılan teşbih ve istiare unsurlarından biridir. Perinin en sık olan kullanımını sevgiliye benzetilmesi vesilesiyledir. Sevgilinin peri olarak düşünülmesinin nedeni ise ulaşılmazlığı, saflığı ve tarif edilemez güzelliğidir.

*Dükeli ‘akl-perîşân o **perî** şânım âh*
Tagıdub ‘ârızına zülf-i siyâhın dökeli (G.84.3)

Varını çalub çarpmasalar ‘âşık-ı zârın
*Hûbân-ı **peri**-peykeri dirdim ki melekdir* (G.30.2)

*Çarpılsa n'ola âdem eger görse ferîşte
Ol şûh-ı perî-peykere elbet olur 'âşık* (G.52.2)

*Beşere benzedemem hüsnini ammâ diyemem
O perî-hûy-ı melek-rû ya perîdir ya melek* (G.54.4)

*Ey dil sevüb ol dilberi ister mi hiç sorma soyun
Çün câme-hâba ol perî ister seni turma soyun* (G.76.1)

1.1.8. Din İle İlgili Diğer Mefhumlar

a. Din

Din kelimesi Nûrî Divanı'nda bir kez karşımıza çıkar, bunda da güneş lütfu ile terkip edilerek şu şekilde ele alınır:

*Lütf-ı şems-i dîne zannum na'il olmak maksadı
'Âlem -i 'aşk içre Nûrî zerre-dâr oldu gönül* (G.55.5)

b. Put ve Sanem

İncelediğimiz eserde karşımıza çıkan dini kavramlardan birisi de put-sanemdir. Put, tahta veya taştan oyularak yapılır. Sevgilinin bozulmayan güzelliği put olarak nitelendirilmesine yol açar. Bunun yanı sıra aşığa acımaması, onun taş kalpli bir put olduğunu düşündürür. Aşığa karşı olan kayıtsızlığı aşığı dinden imandan çıkarır ve kafirliğe taşır, bu nedenlerden dolayı sevgili puta teşbih edilir.

*Kâkülün ilmigine ben de uzatdım elimi
İl degil mi ilişen zülfüne ey büt İlya* (G.7.4)

*Mukîm-i deyr-i 'aşkın ey büt-i nâz
'Aceb mi baglasa zünnâr-ı firkât* (G.10.10)

*Gencîne-i hüsne hele bir kez nazar eyle
El çek hazer eyle*

*Zan eyleme gîsû-yı siyeh-kâr-ı **bütân**dır
Bir kara yılandır* (G.24.4)

*Yâd-ı hatt-ı ‘ârzın ey **büt**-i sîmîn-ber
Levh-i dili itdi pür-nakş u nigâr-ı heves* (G.41.2)

*Küfr-i zülfün ol bütün dil yâd idüb feryâd ider
Deyr-i gamda dinle zikr yâ **sanem** nâkûsdan* (G.68.3)

*Kızlar gibi ferdâya salar tâlib-i vaslın
Billâh usandım o **bütün** git de gelinden* (G.69.2)

*Sakız bâğında mı beslenmiş ol **büt** yapışur kalur
Gören pistânçe-i nârenciye solunda sagında* (G.75.3)

*Nûrî kısa kesmem o **bütün** vasfını ammâ
Zihnim tolaşur muhabbet-i zülfü uzanınca* (G.76.5)

***Büt** misün reşk-âver-i Hızr u Mesihâ-dem misün
Sevdim ey rûh-ı revân billâh seni cânım gibi* (G.80.2)

*La’lin öpmüş ol **bütün** zannım ki Nûrî sâğarın
Kanını döküb saçardı keff-i müjgânım gibi* (G.80.5)

*Rişte-i âhım uzatdın dili sad çâk itdin
Sûzen-i vasl ile virsen ileyim mi İlya
Va‘de-i vaslını ‘aşkım gibi izhâr itme
İl midir dime rakîbi sakın ey **büt** İlya* (K.1)

Hace kelimesi bu beyitte tüccar anlamındadır. Beyitte gönül kumaş, put gibi güzel olan sevgili ise ayrılık pazarının tüccarına teşbih edilmiştir.

Gezen elden ele kâlâ-yı dildir

c. Haç

Nûrî Divanı'nda bir kez kullanılan haç, Hristiyan güzelinin kollarını iki yana açması dolayısıyla haça teşbih edilmesi şeklinde karşımıza çıkar.

Âgûş açalıdan beri ol duhter-i tersâ

Mânend-i çelîpâ

Geh-vâre-i âgûş-ı Pânâyâna Mesihâ

Yaklaşmadı aslâ

(G.6.1)

1.1.9. İbadet İle İlgili Mefhumlar

a. Ezan

Nûrî Divanı'nda tek beyitte yer alan ezan bülbül olan müezzîn tarafından gül bahçesinin mescid minaresinde okunur halde tasvir edilir.

Geçüb mihrâba gül saf bâğlayub sünbül olub bülbül

Müezzindir menâr-ı mescid-i gülşen ezân ister

(G.21.3)

b. Mihrab

Mihrap imamlık eden kişiye ayrılan yerdir. Gül mihraba geçmiş olarak şu şekilde tasavvur edilir:

*Geçüb **mihrâba** gül saf bâğlayub sünbül olub bülbül*

Müezzindir menâr-ı mescid-i gülşen ezân ister

(G.21.3)

Nûrî Divanı'nda bir başka beyitte ise mihraba gösterilen prestijden şöyle bahsedilir:

Yüzler sürelim dergahına pîr-i mugânın

***Mihraba** perestîş hele sühanın emelidir*

(G.23.3)

c. Mescid

Nûrî Divanı'nda tek beyitte geçen mescid kelimesi gül bahçesi ile beraber ele alınır.

Geçüb mihrâba gül saf bâğlayub sünbül olub bülbül

*Müezzindir menâr-ı **mescid-i** gülşen ezân ister*

(G.21.3)

d. Seccade

İncelediğimiz eserde meyhanede yer almayan unsurlar sıralanırken, seccadeden de bahsolunur.

*Meyhânedede ne sübhâ ne seccâde gerekdir
Ney mey gibi şeyler fakat âmâde gerekdir
Mutrib de gerek sâkî-i sahbâ da gerekdir
Revnağ viremez bezme ‘arak-ı bâde
Hûrşîd iledir cilve-i nûr u fer-i elmâs* (Mh.1.6)

e. Müezzîn

Gül bahçesinde bulunan mescid minaresinin müezzini sesinin güzelliği ile bilinen bülbül olarak tasavvur edilir.

*Geçüb mihrâba gül saf bâğlayub sünbül olub bülbül
Müezzindir menâr-ı mescid-i gülşen ezân ister* (G.21.3)

f. Tespih

Meyhanede bulunan ve bulunmayan unsurlar sıralanırken tespih de bulunmayanlar arasında sayılır.

*Meyhânedede ne sübhâ ne seccâde gerekdir
Ney mey gibi şeyler fakat âmâde gerekdir
Mutrib de gerek sâkî-i sahbâ da gerekdir
Revnağ viremez bezme ‘arak-ı bâde
Hûrşîd iledir cilve-i nûr u fer-i elmâs* (Mh.1.6)

h. Oruç

Oruç İslam’ın temel ibadetlerinden olduğu için kullar bayram ile ödüllendirilir. Aşık da sonu bayram olacak ümidiyle hasret orucu tuttuğunu şu halde ifade eder:

Ben rûze-dâr-ı hasret idim ‘ıyddır deyü

Bir bûse virmek gibi şeker çignemiş imiş (Mk.9.1)

Oruç ikinci kullanımında aşğın gözlerini karartan ayrılık ile terkip kurularak ele alınır.

Rûze-i hecr ile öyle kararub dîdelerim
Yogıdı görmeye ahşamı dahi ümîdi (Mk.8.1)

1. Hacı

Hacı kelimesi vefat tarihi yazılan İbrahim Ağa'nın ünvanı olarak karşımıza çıkar.

Hâcî İbrâhîm Aga ol merd-i merdân-zâdenün
Oldı bu dâr-ı fenâda çün ser-i pâline hışt (Th.2.1)

i. Sarık

Sarık incelediğimiz eserde bir kez kullanılır. Zahid kuru ibadetle Allah'a yakın olacağını sanar, bu hal onun iki yüzlülüğünü ifade eder. Zahidin başında sarık elinde asa olması onun münafık olduğu fikrini ortadan kaldırmaz.

Zâhid geliyor elde 'asâ başda sârık
Şeytân bezi gibi iki yüzlü münâfik (G.52.1)

1.2. TASAVVUF

1.2.1. Aşık

Uşşâk kelimesi Nûrî Divanı'nda aşk kelimesi ile iştikak yapılarak uşşâk şeklinde kullanılmıştır. Bu kullanımda yüce Yaratan'ın aşk yolundan kimseyi ayrı koymaması halinde, aşıklara yolun yakın olacağı fikri ortaya konur.

Tek feth ola bâb-ı ümîd 'uşşâka râh olmaz ba'îd
Tâ itmesün Rabb-ı Mecîd şeh-râh-ı 'aşkından cüdâ (Mn.1.12)

1.2.2. Dünya

Nûrî Divanı'nda oldukça sık kullanılan unsurlarındandır. Cihan, âlem, dehr, dâr-ı fenâ kelimeleri ile de karşılanan dünya, aşıkların Allah'a sevdalı olanların tercih etmeyeceği bir yer olup güzellikleri ile fanileri heveslendiren ve Allah'a olan sevdayı azaltan bir çizgide ele alınır.

*Yâ zü'l-celâlü'l-cemâl kaldım bu yolda bî-mecâl
Âlâm-ı **dehre** pâymâl itme be-hakkı Mustafa* (Mn.1.7)

*Bilen çün bir nefesdir mûcib-i ibkâ vü ifnâsı
Alur mı dîde-i âmâle şem'-i bezm-i **ekvânı*** (Mn.4.5)

*Hevâ-yı nefis ile nâgâh düşdüm bir **cedelgâha** hem
Cirid oynar dem-â-dem birbiriyle cünd-i şeytânî* (Mn.4.7)

*Âb-ı çeşmim bâg-ı **dehre** nice rîzân eyleyem
Kıl bana imdâd yâ Râbb be-hakk-ı Mustafa* (Mn.5.4)

*Zîr-i çarhda 'âkıbet mesrûr olan giryân olur
Resm-i '**âlem** böyledir mâ'mûr olan vîrân olur* (Mn.5.7)

*Nûrîyâ olmuş idim deşt-i tevekkülde mekîn
Gülistân-ı **dehrde** mânend-i murg-ı hazîn* (Mn.5.9)

*Gumûm **dehr** ise bâr-ı girândır yâ Kerîm Allah
Emân bu cism u cânım nâ-tüvândır yâ Kerîm Allah* (Mn.6.1)

***Cihânın** tîg-ı cevrenden usandım yâ Resûlla'llâh
Kesildi tâkatim artık tayandım yâ Resûlla'llâh* (N.1.1)

*Tutub dergahına togrı yüzüm geldim ki **dünyânın**
Yalan oldığımı bildim inandım yâ Resûlla'llâh* (N.1.2)

*Kararmış kalmış ancak 'âteşinden hubb-ı **dünyânın**
Dil-i Nûrî-i mücrim yandı sandım yâ Resûlla'llâh* (N.1.7)

*Nigeh-bend oldığım günden berü mir'at-ı **dünyâ**ya*
'Aceb yok yire alındım da kaldım yâ Resûlla 'llâh (N.2.2)

*Düşmüş yola mestâne o hûrşîd-i **cihân-sûz***
*Girmiş yine devrâne o hûrşîd-i **cihân-sûz***
*Mâ'ildir iki yana o hûrşîd-i **cihân-sûz***
*Çıkmiş yine meydâna o hûrşîd-i **cihân-sûz***
Bâlâ-yı belâ-hîzûn idüb mahşer-i elmâs (Mh.9)

*Çenâr-âsâ nice cânlar yakarken bî-vefâ **dünyâ***
*Dıraht-ı 'ömri yıkmaz mı yıkılası fenâ **dünyâ*** (G.1.1)

Görüb mi 'rât-ı mihr u mâhı çeşm-i cân bakakalmaz
*'Arûs-ı 'ömre göstermekde çün subh u mesâ **dünyâ*** (G.1.2)

Alub her renkten bir örnek ancak kendi kaydın gör
*Tutalım olsa da âyîne'-i 'âlem-nümâ **dünyâ*** (G.1.3)

Yine ey murg-ı dil naş içre yüksekden sakın uçma
*Virirse devlet-i rif'atle ger bâl-ı hü mâ **dünyâ*** (G.1.4)

Olur mıydı gönül bir dem-i visâl-i yârdan mehcûr
*Benimle olmasaydı Nûriyâ ger âşinâ **dünyâ*** (G.1.5)

Nedir bâ'is bu rû-gerdânlığa bu bezm-i gurbetde
*'Aceb Nûrî-i ednâ tâlib-i **dünyâ** mıdır cânâ* (G.2.5)

Küng-i gam seyrângâh-ı bâg-ı 'âlemdir bana
Dâg-ı sinem gülşen-i 'âlemlerle tev'emdir bana (G.4.1)

Nûriyâ 'işretgeh-i 'âlemlerde olmam neş'e-yâb
Sâgar-ı ser-şâr-ı şâdi lücce-i gamdır bana (G.4.5)

*Kişver-be-kişver seyr-i **cihân**dır te‘emmülü
Bu **dehr**-i bî-bekâda kocalmaz mı âfitâb* (G.8.2)

*Devr eylemekde rûz-be-rûz esb-i pertevi
Bir gice deşt-i **çerh**da kalmaz mı âfitâb* (G.8.4)

*‘Aceb mi bakmasa meyhâne-i **dehre** gönül sâkî
Ki ol sermest-i gam çok kan yutdı hatırın hoş tut* (G.11.4)

Nûrî, dünyanın üzerindeki unsurları türlü nakışlar olarak tasavvur eder.

*Nakş-ı **dehre** dikkat it her renkten bir örnek al
Şâh-râh-ı sûk-ı devrân içre dervîşâne geç* (G.13.3)

*Perdeyi çâk it de sonra ‘âlemin al nakşını
Bak ne sûretler çıkar âyîne-i nâmûsdan* (G.68.4)

*Bakmadı nakş u nigâr-ı levha-i **dehre** gören
Sûret-i feyz-i Hûdâ mir’ât-ı istidâdan* (G.70.3)

Nûrî Divanı’nda cihanı yakan güzellik diye belirtilen güzellik o ay gibi görünen sevgiliye ait olarak ifade edilir:

*Gitdikce nice şema‘-i cânlar yakacaktır
Seyre bakacaktır
Bir hüsn-i **cihân-sûz**la ol mâh-ı şeb-ârâ
Âh ol saçı leylâ* (G.6.3)

Dünya sırrının görüleceği yer ya gönül ya da kadeh aynası olarak düşünülmüştür.

*Sırr-ı **dehri** dilde ya âyîne-i sâgarda gör
Sûret-i devrânı gel mir’ât-ı İskender’de gör* (G.18.1)

Dünya memurluk dağdağasını içinde barındıran mekandır diye şu şekilde aktarılmıştır:

*Nûrîyâ ‘abd-ı ‘abâ-pûş-ı cenâb-ı hünkâr
Heves-i dagdaga-i mansıb-ı ‘âlemde midir* (G.27.5)

O ay gibi güzel olan sevgilinin güzelliği dünyayı tutar halde tasvir edilir:

*O mâhın pertev-i hüsnî **cihânı** nice tutmaz kim
Yaşı on dördüne varmaksızın mehpârelenmiştir* (G.32.4)

Bir diğer beyitte tek mum dünyayı aydınlatmaz şekilde bir düşünce oluşturulur.

*Kişinin geçse sözi bir iki etbâ‘nadır
Bir şem‘ dâ‘ire-i ‘âlemi tenvîr idemez* (G.36.3)

Dünyanın gülşeninde gülerken nice dertler görülür. Öyle ki kişilerin gözünde nem, gönlünde dert ateşi vardır.

*Gülşen-i **dehrin** gülerken nice derdin görmüşüz
Dîdesinde nem dilinde hûn-ı derdin görmüşüz* (G.37.1)

Dünya içinde binbir efkarı ve keyfi barındırır. Önemli olan ona kafa tutmak değil onunla uğraşmaktan vazgeçmektir, zira uğraşmaya kalkışan elbet yatışacaktır.

*Kalkışan **dehr** ile uğraşmaga elbet yatışur
Bu cedelgâh-ı fenânın nice merdin görmüşüz* (G.37.4)

Dünya, aşğın gönül yarasının pembeliğini güneş eden sebep olarak aktarılır:

*Perde-i eflâk iken dûd-ı derûnum Nûrîyâ
Penbe-i dâg-ı dili **çarh** âfitâb itdi dirîg* (G.48.5)

Divandaki bir beyitte dünya gül bahçesi olarak şu şekilde tasavvur edilir:

*Hasretin ben çekerim her gice gonca lebinin
Sana ey murg-ı seher gülşen-i ‘âlemde gam* (G.64.6)

Bir diğer beyitte de dünya gam duygusu ile tamamlanarak ele alınır.

Küfr-i zülfün ol bütün dil yâd idüb feryâd ider
Deyr-i gamda dinle zikr ya sanem nâkûsdan (G.68.3)

Dünya atlaslar da giyse al fesler giyen o hurinin meydana çıkmasıyla gözden düşecek diye bir kullanım söz konusudur.

Al cânfesler giyüb ol hür çıkdı karşuma
Çerh atlas pûş gözden düşdi çün şeytân bezi (G.79.7)

Eserdeki bir tespiti içeren ifadeye göre dünyada sürünecek olan irfan ehli olanlardır, onların süründüğünü görenler ise bu duruma şaşırılmamalıdır.

Sürünürse ne ‘aceb dehrde ehl-i ‘irfân
Boynını egmez o vaz’-ı kec-i çarh-ı felege
Hânesinde kimi gördün ki gazanfer besler
Virülür yem yiyecek çare yok elbet eşege (K.5)

Şair dünyanın dev suretini gösteren bir ayna olup olmadığı noktasında bir sorgu ortaya koyar.

Meger bend-i nukûş-ı dehr olur mı rind-i kâr-âgâh
‘Aceb âyîne-i sûret-nümâ-yı dîvdür dünyâ (M.1)

Fena dünyanın aldığı Hacı İbrahim Ağa yazılan tarih beytine göre artık bu dünyada baştan ayağa taş gibi olmuş şekilde ele alınır.

Hâcî İbrâhîm Aga ol merd-i merdân-zâdenün
Oldı bu dâr-ı fenâda çün ser-i pâline hışt (T.2.1)

1.2.3. Yol

İncelediğimiz divanda râh, reh kelimeleri ile de karşılanan yol kelimesi genellikle terkip yapılarak kullanılmıştır. Bu terkipler aşk, hak, emel, ümit ile yapılmıştır, nitekim bu unsurlara giden yollar vardır.

*Bed eyle ismu'llâh ile ey hâme-i şirîn-edâ
Gir **râh**-1 'âşka âh eyle reh-ber ola lutf-1 Hudâ* (Mn.1.1)

*Tek feth ola bâb-1 ümîd 'uşşâka **râh** olmaz ba'îd
Tâ itmesün Rabb-1 Mecîd şeh-**râh**-1 'aşkından cüdâ* (Mn.1.12)

*Dergâhına kim intisâb itse olur keşf-i hicâb
Saklar gözünde afitâb-1 hak-1 **reh**ün çün tûtîyâ* (Mn.1.11)

***Râh**-1 emelde bana âh hem-râh iken baht-1 siyâh
Olmaz mı âyâ yâ ilâh sahrâ-yı maksad rû nümâ* (Mn.1.13)

***Râh**-1 ümîd içre sana bildim ki yokdur **reh**-nümâ
Envâr-1 lutf-1 kibriyâ hem-râhın olsun Nûrîyâ* (Mn.1.25)

Aşık düştüğü yolda daim istikamet üzerinde olamayabilir ya mecalini yitirerek yolda kalabilir ya da yolunu şaşırabilir fikri de ortaya konur.

*Yâ zü'l-celâlü'l-cemâl kaldım bu **yolda** bî-mecâl
Âlâm-1 dehre pâymâl itme be-hakkı Mustafâ* (Mn.1.7)

*Dil şaşırıldı kaldı deşt-i mihnet içre **râh**ını
Kâsîd-1 eltâfin eyle reh-nümâ yâ Rabbenâ* (Mn.3.2)

Ağlayan Nûrî de meram sabahına ulaşacak yol aradığını şu beyitle ifade eder:

*Her şeb kulun Nûrî-i zâr subh-1 merâma **yol** arar
Matlab budur ey Kirdikâr pür-nûr ola deşt-i duâ'* (Mn.1.24)

1.2.4. Derviş

Derviş kelimesi Nûrî Divanı'nda iki beyit içerisinde kullanılmıştır. Derviş Allah yoluna varını yoğunu adamış kimse kimliği ile ele alınır:

Nakş-1 dehre dikkat it her renkden bir örnek al

Şâh-râh-ı sûk-ı devrân içre dervîşâne geç (G.13.3)

*Nûrîyâ ‘abd-ı ‘abâ-pûş-ı cenâb-ı hünkâr
Heves-i dagdaga-i mansıb-ı ‘âlemde midir* (G.27.5)

1.2.5. Dergah

Dergah, Divan Edebiyatı’nda aşıkların günahlarının affi için her seferinde vardıkları bir gönül mekanı olarak tasavvur edilir. İman ile oluşturulan Hakk dergahı Nûrî Divanı’nda yüceltilerek aktarılmıştır.

*Olsun salât-ı bî- hisâb elbette eyler kâm-yâb
Dergâhıdır hüsnü’l-me’âb oldur şeh-i mülk-i safâ* (Mn.1.8)

*Dergâhına kim intisâb itse olur keşf-i hicâb
Saklar gözünde afitâb-ı hak-ı rehün çün tûtiyâ* (Mn.1.11)

*Âsitân-ı dergah-ı lütfun iken cây-ı penâh
Kank-ı bâba eylesün dil ittikâ yâ Râbbenâ* (Mn.3.6)

*Sürüb rûy-ı niyâzı hâk-ı dergâhına kan aglar
Yed-i lutfın ile sil eşk-i çeşm-i cân-ı nâlânı* (Mn.4.16)

*Bugün üftân u hîzân dergah-ı vâlâna gelmişdür
‘Înâyet eyle şâd it Nûrî-i pür-cürm ü ‘isyânı* (Mn.4.17)

*Olmada peyveste ‘arşa na‘re-i yâ Rabbenâ
Kıl bana imdâd yâ Râbb be-hakk-ı Mustafâ
Sâ‘il-i dergâhunam senden kerem senden ‘atâ* (Mn.5.2)

*Tutub dergahına togrı yüzüm geldim ki dünyânın
Yalan oldıgını bildim inandım yâ Resûlla’llâh* (N.1.2)

*Başım döndi dönüb dolaşmadan devrânı beyhûde
Gelüb **dergâh**ına düştüm kapandım yâ Resûlla'llâh* (N.1.6)

*Nice me'yûs olur **dergâh**-ı lutfından kulın Nûrî
Cenâb'ın mültecâ-yı ins u cânsın yâ Resûlla'llâh* (N.3.5)

Nûrî dergaha sığınma konusunu ifade ederken insanları iki kategoriye ayırır. Birinci kategoride olanlar Hudâ'nın dergahına ikinci kategoride olanlar ise altın işlemeli yastığa sığınır şekilde düşünülür.

*Kimi **dergâh**-ı Hudâ'ya kimisi
Bâliş-i zer-kâra eyler ittikâ* (G.5.2)

Dergah sadece İslamî noktada ele alınmamıştır. Bir beyitte meyhane dergah gibi şu şekilde tasavvur edilir:

*Yüzler sürelim **dergâh**ına pîr-i mugânın
Mihriba perestîş hele sühanın emelidir* (G.23.3)

1.2.6. Asa

İncelediğimiz eserde asa bir beyitte karşımıza çıkar. Asa yürümeye destek amaçlı kullanılan ve tahtadan yapılan yer yer nakışlanmış değnektir. Beyitte asanın sarık ile birlikte zahidin tamamlayıcısı olarak kullanıldığı dikkat çeker.

*Zâhid geliyor elde '**asâ** başda sârik
Şeytân bezi gibi iki yüzlü münâfik* (G.52.1)

1.2.7. Fenâ ve Bekâ

Fenâ, tasavvufta Allah'ın yüce varlığında yok olmaktır. Fenânın yapılan terkiplerde dünyayı ifade ettiği de olur.

*Oldı cism-i nâ-tüvân âmâc-ı sahrâ-yı **fenâ***

Nice demlerdir atar dest-i kaza tîr-i belâ (Mn.5.1)

*Çenâr-âsâ nice cânlar yakarken bî-vefâ dünyâ
Dıraht-ı ‘ömri yıkmaz mı yıkılası **fenâ** dünyâ* (G.1.1)

*Kalkışan dehr ile ugraşmaga elbet yatışur
Bu cedelgâh-ı **fenânın** nice merdin görmüşüz* (G.37.4)

*Nûrî has u hâşâk-ı beyâbân-ı **fenâyı**
Bârân-ı sirişkinle aman silme süpürme* (Mk.2.2)

*Hâcî İbrâhîm Aga ol merd-i merdân-zâdenün
Oldı bu dâr-ı **fenâda** çün ser-i pâline hışt* (T.2.1)

Bakiliği ifade eden bekâ dünyanın devamsızlığını şu beyitte ortaya koyar:

*Kişver-be-kışver seyr-i cihândır te‘emmülü
Bu dehr-i bî-**bekâda** kocalmaz mı âfitâb* (G.8.2)

1.2.8. Esrar

Nûrî Divanı’nda esrar az kullanılmıştır. Esrarın, Mushaf’ın açılmasıyla ortaya çıkacağı yönünde aktarımlar söz konusudur.

*Bilindi ma‘ni-i kadr-i vefâmız
Açıldı mushaf-ı **esrâr-ı** firkât* (G.10.14)

*Harekât-i dehenin ile dehenden dehene
Dem-be-dem düşümdedir mushaf-ı **esrâr-ı** fera* (G.14.3)

Gönül sırlarının nadana asla açmaması şeklinde bir ifade kurulur.

*Nâdâne sen **esrâr-ı** dilin eyleme ezhâr
Ey Nûrî-i gamm-hâr
Eksik degil erbâb-ı mu‘ârif bu cihândır
Ehline ‘ayândır* (G.24.7)

Esrar aleminin hümasına el ermeyeceği yönünde bir tasavvur da şu şekilde oluşturulur:

Alurdı pençe-i âmâle murg deşt-i maksudı
Hümâ-pervâz-ı bâz-ı ‘âlem- i esrâra el irmez (G.35.4)

Bir dua olarak karşımıza çıkan rubaide ise aşık esrar kapısının ortaya çıkmasını istememektedir.

Yâ Râbb der-i esrârımı izhâr itme
Mânend-i sedef kimseye el açdırma
Gül gibi idüb rûy-ı niyâzım ahmer
Şebnem gibi âb-ı rûhımı saçdırma (R.1)

1.2.9. Tevekkül

Tevekkül kulun emek verdiği bir iş sonrası Allah’ın lütfundan emin olarak karşılık beklemesidir. Divanda tevekkül edenin ölümsüzlük suyunu bulacak olduğu inancı şu şekilde ortaya konar:

Hakk’a tevekkül eyleyen çeşmânını gül eyleyen
Cânın yakub kül eyleyen elbet bulur mâ-i bekâ (Mn.1.3)

Tevekkül diğer iki kullanımında terkip yapılarak değerlendirilir. Tevekkül terkiplerin birisinde at ile diğerinde ise çöl ile beraber ifade edilir.

Olanlar râkib-i esb-i tevekkül kavle almazlar
Hücûm-ı leşger-i pür-zûr-ı gûlân-ı beyâbânı (Mn.4.2)

Nûrîyâ olmuş idim deşt-i tevekkülde mekîn
Gülistân-ı dehrde mânend-i murg-ı hazîn (Mn.5.9)

1.2.10. Himmet

İncelediğimiz divanda Nûrî'nin himmet sofrasında doyduğu ifade edilerek, Hz. Mevlana'nın mutfağına sığındığı şu şekilde ele alınır:

*Nûrî-i dil-sîr-i h'ân-ı **himmeti***
Matbah-ı hünkâra eyler ittikâ (G.5.5)

*Dil-sîr-i h'ân-ı **himmeti** olmakda Nûrîyâ*
Yâd eyle lutf-ı hazret-i hünkârı mû-be-mû (G.71.5)

Hz. Mevlana'nın sonsuz himmet sofrasından bir başka beyitte de şu şekilde övgü ile bahsedilir:

Sîr-i eltâf ider mâh ile mâhîye bile
*Sofra-i **himmeti**-i bî-gâye-i Monlâ açılır* (G.17.7)

Himmet feyzinin ışığının bulunma şartı da yine ele alınan himmet kullanımlarındandır.

*Envâr-ı feyz-i **himmeti** Nûrî bulur olan*
Âyîne-dâr-ı kalb o şems-i muhabbete (G.74.5)

1.2.11. Zahid

Zahid ve rind, Divan Edebiyatı'nın vazgeçilmez karşılaştırma unsurları arasında yer alır. Bu karşılaştırmada ibadeti cennete girme anahtarı olarak görüp bu niyetle yapan zahid ikiyüzlü, kafir ve münafık gibi ağır eleştirilere de maruz kalır.

Pây mâl itdiği 'uşşâkı reh-i meykedede
***Zâhidin** hâtırına konmaya tek toz toprak* (G.50.4)

*Nûrîyâ sâgarı çek hoş-âb içerken **zâhid***
Bir kaşık suda bogulsun ko o kâfir lık lık (G.51.5)

***Zâhid** geliyor elde 'asâ başda sârik*
Şeytân bezi gibi iki yüzlü münâfik (G.52.1)

*Ben seni mizân-ı nezzâremde pek kem anladım
Ağır ol tartılma ey zâhid bana artık çekil* (G.58.4)

*Mey değil mâ-ı hayât içse dirilmez kalıbı
Seng-i gûristândır nezdimde zâhid hay değil* (G.60.6)

*Göz diker lutf-ı sipihre olarak şeb-zinde-dâr
Zâhidin ol mah hele barışmamışken yıldızı* (G.79.8)

*Kandedir kand-i leb-i yâr deyü sorduguma
Zâhidâ bozma ‘akîden o dadandırdı beni* (G.83.2)

*Tuzlu oturur sonra deyü ekşime zâhid
Hem sirkelenüb meykededden atma kapığı* (M.3)

Zahid meclise çöküp yükünüzü boynuma atın dediğinde kimse ona eşeklik ediyorsun demez şeklinde bir yaklaşım mevcuttur.

*Zâhide kimse eşeklik idiyorsun dimedi
Yükünüz boynuma atın deyü bezme çökeli* (G.84.4)

Aşık sevgilisini gerdanından öptüğünde ona uzaktan yan yan bakan sadece rakip değildir, zahid de aşığa yan yan bakar.

*Sahrada a kuzum ben öpdükce gerdeninden
Agyâr-ı sekle yan yan zâhid bakar tururdu* (M.5)

1.2.12. Sufi

Nûrî Divanı’nda bir bendde geçen sufi, Sufule bade süzerken kimsede kalmayacak bir sıfat olarak ele alınır. Böyle bir durumda kişi tasavvuf ehli olmaktan uzak düşecektir şeklinde değerlendirilir.

Yandı cânım nâz ile refâtûna ey Yanol'e
Sufîlik kalur mı bâde süzer iken Sofol'e
Bakılır mı raks iderken Mârgo sag u sola
Oynayub hora tepüb yorıldı artık Yorgol'e
Ey Hristola Hirostosı seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû (Ms.2.1)

1.2.13. Vaiz

Vaiz şaire göre gürültü çıkarır haldedir ve onun yapması gereken bu gürültüyü bırakıp ağzını toplamasıdır.

Gürültiyi bıragub topla agzın ey vâ'iz
Bu böyle boş yere âteşlenüb ne patlarsın (M.8)

1.2.14. Nefs

Nefs ademoğlunun en azılı düşmanıdır ve yine sahibi tarafından beslenir. Nefs çeşitli heveslerle güçlenir, şair de bu noktada dünyaya ansızın düşmesinin nedeni olarak nefsi göstermektedir.

Hevâ-yı nefis ile nâgâh düşdüm bir cedelgâha hem
Cirid oynar dem-â-dem birbiriyle cünd-i şeytâni (Mn.4.7)

1.2.15. Mutasavvıflar

a. Mansur

Hz. Mansur en bilindik tasavvuf erbablarından olup devrinde anlayamadığı için asılarak öldürülmüş ve bu durum neticesinde Divan Edebiyatı'nda sıkça kullanılan tasavvuf unsurlarından biri olmuştur. Nûrî Divanı'nda da aşığın Mansur gibi sevgilinin zülfüne asıldığı şöyle ifade edilir:

Asıldı zülfüne mânend-i Mansûr
Bedîdâr oldı cânâ dâr-ı fir-kât (G.10.11)

b. Mevlana

Hz. Mevlana Nûrî'nin yoğun saygı ve hürmetle andığı alimlerdendir. Şair onun himmet sofrasının sonsuzluğundan ve lütuf tokluğundan bahsedilir.

Sîr-i eltâf ider mâh ile mâhîye bile

*Sofra-i himmet-i bî-gâye-i **Monlâ** açılır* (G.17.7)

Nûrî-i dil-sîr-i hân-ı himmeti

*Matbah-ı **hünkâra** eyler ittikâ* (G.5.5)

Aşık kirpik kalemiyle rum mollası olan Hz.Mevlana'nın kapısının toprak levhasını nakış ve resim doldurma isteği taşımaktadır.

*Levha-i hâk-i der-i **Mollâ-yı Rûmî Nûrîyâ***

Kilk-i müjgânımla pür-nakş u nigâr etsem gerek (G.53.7)

2. CEMİYET

2.1. ŞAHISLAR

2.1.1. Şairler ve İlim Adamları

a. Şeyh Galip

Nûrî, divanı içerisinde Şeyh Galip'e bir nazire iki tahmis yazarak ona gösterdiği -ustasına- saygıyı ve hayranlığı ortaya koyar. Nazire gazelinin son bendinde Nûrî, Şeyh Galip'in ardı sıra gittiğini şu şekilde belirtir:

*Zemîn-i tâzesinde Galib'in Nûrî olur pey-rev
Gönül sahra-yı nâmûsı unutdı hatırın hoş tut* (G.11.1)

b. Saib

Nûrî, eseri içerisinde Fars şair Saib'in iki beytini Türkçeye tercüme etmiştir. Saib'e duyduğu saygının temelinde Saib'in Sebk-i Hindî akımının İran'daki en büyük temsilcilerinden olmasının yattığı söylenebilir. Şair Saib şiirlerinin hazinesinden çalıp çırptığını şöyle itiraf eder:

*Çalub çarpub biraz gencîne-i eş'ar-ı Saib'den
Bu silk-i ma'nîye Nûrî dahi nâzm-ı güher itmîş* (G.44.5)

2.2.2.Tarihi ve Efsanevi Kahramanlar

a. İskender

Makedonyalı olan Büyük İskender, Aristo'nun icadı olan ve uzağı gösteren aynası ile divanda konu edilmiştir.

*Sırr-ı dehri dilde ya âyîne-i sâgarda gör
Sûret-i devrânı gel mir'ât-ı İskender'de gör* (G.18.1)

b. Tâyi

Tâyî, Arap kabilelerinde cömertliği ile meşhur bir hükümdar olması hasebiyle cömertliği açısından ele alınmıştır.

*Kâğıd-ı sîmîn-i şî're saçdı zerrîn noktalar
Cûd-ı feyz-i tab'-ı Nûrî bu sehâ-yı Tâyi degil* (G.60.7)

c. Rüstem

Rüstem kahramanlığıyla şöhret kazanmış ünlü pehlivan Zal'ın oğlu olup babası gibi bilindik bir pehlivandır ve güç sembolü olarak kullanılır.

*Hayber-güşâ-yı kalb olamaz **Rüstem**-i hevâ
Bâzû-yı Haydar-ı nıgeh-i yâr açar kapar* (G.29.4)

d. Hülâgû

Hülâgû acımazlığı ile anılan bir hükümdardır. Bu yönüyle de ümit memleketini işve harabına çeviren sevgiliye benzetilir.

*İklîm-i ümîdi ol **Hülâ-gû**
Ser-tâ-ser ider harâb-ı 'işve* (G.73.3)

e. Cem

İran hükümdarlarından olan Cem şarabı bulduğuna inanılan kişi olduğu için kadeh ve şarap ile birlikte kullanılır.

*Gördüm leb-i rengin u hınâlu ayagını
Aldım elime câm-ı **Cem**'i hâke bıraktım* (G.61.3)

*Ben o şâh-ı kışver-sitân-ı harâbâtım bugün
Efser u evreng câm u sâye-i **Cem**'dir bana* (G.4.3)

f. Kavus

Keyaniyan'ın ikinci padişahı olan Keykavus kurduğu güçlü ordu ile bir beyitte şu şeklide geçmektedir:

*Ceyş-i müjgânın kalur mı leşker-i **Kâvûs**'dan
Sinemin bu kadar dögülmeklikde farkı kûsdan* (G.68.1)

g. Behzat

İranlı meşhur bir ressam olan Behzat incelediğimiz divanda bir beyitte karşımıza çıkar. Burada da sevgilinin kaşının Behzat'ın samur kaleminin dahi çizemeyeceği ortaya konar.

Mû-be-mû dikkat idüb ebruna çıkmaz anladım
*Böyle sûret kilik-i semmûr-ı kefi **Bihzâd**'dan*

(G. 70.2)

h. Pânâyâna

Hz. İsa'yı bebekliğinde kucağında taşıdığı bilinen Azize olan Pânâyâna, Hz. İsa'ya kucak açan bir Hristiyan kızı ortaya çıkınca Hz. İsa'nın onun kucağına asla yaklaşmayacağı şeklinde bir tasavvurun içinde yer alır.

Âgûş açalıdan beri ol duhter-i tersâ
Mânend-i çelîpâ
*Geh-vâre-i âgûş-ı **Pânâyâna** Mesîha*
Yaklaşmadı asla

(G.6.1)

2.1.3. Masal Kişi ve Unsurları

a. Leyla

Leyla ve Mecnun hikayesi çok eski bir aşk hikayesidir. Nûrî Divanı'nda ihamlı bir kullanımla karşımıza çıkan Leyla hem sevgiliye itaf olunan aşk sembolü hem de siyah gece anlamında ele alınmıştır.

Gitdikce nice şema '-i cânlar yakacaktır
Seyre bakacaktır
Bir hüsn-i cihân-sûzla ol mâh-ı şeb-ârâ
*Âh ol saçı **Leylâ***

(G.6.5)

b. Ferhat ve Şirin

Ferhat ve Şirin aşkı Anadolu'da yaşanmıştır. Ferhat'ın en önemli özelliği sevgilisi için dağları delmesidir. Nûrî Divanı'nda Ferhat külüngü ile anılmış ve sevgilinin dudağı hem şirin oluşu hem de Ferhat'ın sevgilisi olan Şirin gibi oluşu açısından değerlendirilmiştir.

*Âhımın çok imtiyâzı tişe-i **Ferhâd**'dan*
*Ey lebi **Şîrîn** yok farkı anın ırgaddan*

(G.70.1)

c. Ölümsüzlük Suyu

Ölümsüzlük suyu Hz. Hızır tarafından aranmış ve bulunmuş olduğuna inanılan bir masal unsurudur. Bu nedenle de Hz. Hızır ile beraber kullanılır.

*Bî-çâre virir imiş hükemâ kand-ı nebâtı
Zulmetde bulur Hızır dahi mâ-i hayâtı
Efzûn ider haber-i siyeh kadr-i ruvâtı
Kem-mâyelerin cevri açar cevher-i zâtı
Üsrüple tırâşide olur peyker-i elmâs* (Mh.5)

*Mâ'-ı hayât-ı giryeye sevâd-ı şeb içredir
Mâhî-i Hızır tâbını salmaz mı âfitâb* (G.8.3)

2.2. ÜLKELER VE ŞEHİRLER

2.2.1. Rum

Rum diye aktarılan yer bugünkü Anadolu'dur. Rum diyarı diye anılmasının nedeni ise buralarda uzun yıllar Rum'ların hüküm sürmesidir.

*Bir kadeh-i Rûm ile râm olıcak ol Rûm beçe
Bâde virilse gerek bâde-i Rûmiyle Rûm'a* (G.7.2)

*Levha-i hâk-i der-i Mollâ-yı Rûmî Nûrîyâ
Kilk-i müjgânımla pür-nakş u nigâr etsem gerek* (G.53.7)

2.2.2. Balıklı

Balıklı, eserde sim ve pul kelimeleri ile tenasüp yapılarak ortaya konmuş ve gidilmesi istenen yer olarak ele alınmıştır. Fakat ne yazık ki Balıklı'nın neresi olduğu hakkında bilgi edinilememiştir.

*Ko git Balıklı'ya ey sîm ten çünkü ben 'indinda
N'ola bir pûla degmezsem ki cismim pârelenmişdür .* (G.32.2)

2.2.3. Yanya

Yanya Yunanistan sınırları içerisinde olan bir yerleşim birimidir ve aşğın sevgilisinin bulunduğu yer olması açısından ele alınmıştır.

Yan çizer yanıma ey Yani yanaş disem ana
*Yandım ey meh yerini söyle disem dir **Yanya*** (G.7.1)

2.3. KUYULAR, DAĞLAR

2.3.1. Nahşeb Kuyusu

Nahşeb şehrinde İbn-i Mukni'nin yaptırdığına inanılan kuyu Nûrî Divanı'nda yer alır.

'Aks-i ruhun âyîne-i sahbâda celîdir
*Bu cehle câma çeh-i **Nahşeb** dimelidir* (G.23.1)

2.3.2. Kaf Dağı

Kaf Dağı yeri bilinmeyen varmış gibi düşünülen ve üzerinde Hüma adı verilen insan yüzlü kuşların yaşadığı dağdır. Nûrî Divanı'nda Kaf'ın ele alınış biçimi aşk Kaf'ı şeklinde olup aşkın ulaşılmazlığı da bu sayede ortaya konulmuştur:

Nûr-ı 'aynım şeyn verirmiş şânına 'âşıkların
***Kaf-ı** 'aşka ger hümâ-yı dil tenezzül eylese* (M.9)

2.4. İÇTİMAİ HAYAT

2.4.1. İçtimai Tabakalaşma

a. Padişah

Eserde içtimai hayatın zirvesi diyebileceğimiz padişah, şah, sultan makamı ilk olarak Allah'a yönelik kullanım özelliği kazanmıştır.

*Ey **pâdişâh-ı** bahr u ber 'aşkın ile şâm u seher*
Devrân ider şems u kamer kuldur sana arz u semâ (Mn.1.5)

Cân u cihâna hüküm iden kevn u mekâna hüküm iden

*İklîm-i câna hükm iden ancak cenâbındır **şehâ*** (Mn.1.6)

*Olsun salât-ı bî- hisâb elbette eyler kâm-yâb
Dergâhıdır hüsnü'l-me'âb oldur **şeh-i** mülk-i safâ* (Mn.1.8)

*Yâd itdi dil **pâdişâh**ını çok taşa urdı başını
Akıtdı çeşmim yaşını bu kâle gelmez mâ-cerâ* (Mn.1.1)

*Hazretinde bir olur mûr u Süleymân senin
Şeh-i evreng-i dil-i 'âşık-ı pest u pâmâl* (Mn.2.2)

*Mâlik'ü'l mülk **şahâ** muktedirâ kim sensin
Nice nâ-çâra viren mertebe'-i 'âlü'l-'âl* (Mn.2.9)

*Mülk u memlûke ancak enseb oldur dâ'imâ
Pâdişâhından 'atâ kuldân hatâ yâ Rabbenâ* (Mn.3.7)

*Nûrî-i dil-sîr-i hân-ı himmeti
Matbah-ı **hünkâra** eyler ittikâ* (G.5.5)

*Nûrîyâ 'abd-ı 'abâ-pûş-ı cenâb-ı **hünkâr**
Heves-i dagdaga-i mansıb-ı 'âlemde midir* (G.27.5)

*Nûrîyâ bildim olunca dil kaba-pûş-ı himem
Ehl-i dil heb bende-gân-ı hazret-i **hünkâr** imiş* (G.42.5)

*Dil-sîr-i hân-ı himmeti olmakda Nûrîyâ
Yâd eyle lutf-ı hazret-i **hünkârı** mû-be-mû* (G.71.5)

*Nûrî-i himem cenâb-ı **hünkâr**
Eyler beni kâm-yâb-ı 'işve* (G.73.13)

Derûnum 'arsagâh bezm-i 'irfâna muhabbetdir

Dilim halvet-serây-ı şâh-ı şâhân-ı muhabbetdir (G.28.1)

Hiz. Muhammed Nûrî Divanı'nda peygamberler ordusunun sultanı olarak şu şekilde ele alınır:

Oldur cihânın mefharı hem sevgüli peygâmberi
İklîm-i vaslın rehberi sultân-ı ceş-i enbiyâ (Mn.2.6)

Sevgili aşğın gönlünde padişaktır, ancak o gönlü mamur etmediği için de zalim sıfatı ile beraber aktarılmıştır.

Hem-meclis olub ol şeh-i bî-dâd ile Nûrî
Meyhâne-i vuslatda hele bir iki çakdım (G. 61.5)

Padişah gibi düşünülen sevgili azade aleme ettiği oyunlarla birlikte düşünülmüştür.

'Âlem -i âzâde keyde itdi ol şeh Nûrîyâ
Dilleri ehl-i dilin gîsûsunun dil-bestesi (G.78.5)

b. Şeh-levent

İncelediğimiz eserde bir kez kullanılan ve askerlikle ilgili bir terim olan şehlevent sevgili olarak tahayyül edilir.

Eyledi ol şeh-levend geşt u güzâr-ı heves
Dide-i nezzareme toldı gubâr-ı heves (G.41.1)

c. Asker

Asker Osmanlı gibi fetih esasına dayalı bir devlet yapısı için içtimai hayatın vazgeçilmezidir. Nûrî Divanı'nda çeşitli terkiplerle birlikte ele alınır. Bu terkipler pür-zûr, şeytan, mihnet, baht yıldızı, kudret, kirpik ve Kavus kelimeleri ile birlikte kurulur. Bahsi geçen kavramlara eklenen asker kelimesi, o kavramlara daha güçlü ve sistemli ifadesi katar.

Olanlar râkib-i esb-i tevekkül kavle almazlar
Hücûm-ı leşger-i pür-zûr-ı gûlân-ı beyâbânı (Mn.4.2)

Hevâ-yı nefis ile nâgâh düşdüm bir cedelgâha hem
*Cirid oynar dem-â-dem birbiriyle **cünd-i şeytâni*** (Mn.4.7)

'Aceb bir kala'-yi endîşede haps oldı canım kim
***Sipeh-sâlâr-ı** mihnetdir civârında nigezbânı* (Mn.4.8)

***Sipeh-i** encüm-i bahtım n'ola pâmâl olsa*
Nûriyâ esb-i emel deşt-i sipihri tolanur (G.20.9)

*Tugra mı pâyımâl-i **ceyş-i** kudûrete*
Yahud sevâd-ı nakş-ı hatt-ı rûy-ı sîm u ter (G.22.2)

***Ceyş-i** müjgânın kalur mı **leşker-i** Kâvûs'dan*
Sinemini bu kadar döğölmeklikde farkı kûsdan (G.68.1)

d. Tüccar

Tüccar ticaret ehli olup Nûrî Divanı'nda iki beyitte geçer. İlkinde tüccar ticareti yüke sığınarak atı ile gittiği yerlerde yapar şeklinde karşımıza çıkar.

Mâlik'e râci'dir 'abdın derdi bak
*Esb u **tâcir** bâra eyler ittikâ* (G.5.4)

Bir diğer beyitte hace kelimesi tüccar anlamındadır. Beyitte gönül kumaş, put gibi güzel olan sevgili ise ayrılık pazarının tüccarına teşbih edilmiştir.

Gezen elden ele kâlâ-yı dildir
***Bütandır** h'âce-i bâzâr-ı firrât* (G.10.12)

e. Irgat

Irgat, içtimai hayatın en alt hizmetinde bulunan kişinin ünvanıdır. Nûrî Divanı'nda da aşk yolundaki hizmet anlamına gelecek şekilde sunulmuştur.

Âhımın çok imtiyâzı tişe-i Ferhâd'dan
*Ey lebi Şîrîn yok farkı anın **irgaddan*** (G.70.1)

f. Rakkas

İncelediğimiz eserde rakkas gönlü hoş eden dansları ve rakiplere gösterdiği meyil açısından şu şekilde değerlendirilir:

*O rakkâsın vakt ulaştırub koynuna girdikce
Kıyâs eylerler idi taş yatur tavşan yatagında* (G.75.4)

h. Diğer Tipler

i. Bebek

İncelediğimiz divanda bebek aşğın göz aynasının beşiğinde bir sevgili olarak ele alınmıştır.

*Hâlîde küçükdür o mehûn kendi de ammâ
Kehvâre-i âyîne-i çeşmimde **bebek**dir* (G.30.4)

ii. Çocuk

Taze çocuk ve beşik kelimeleri bir arada kullanılarak ele alınır ki çocukları oyalayan da beşiktir.

*Kurdun ey şûh Halîme menziline gehvâre
Tifl-ı nev-sâleler aldatmaga buldun çâre
Ben salıncak gibi sallanmadayım hem-vâre
Eyleme gönlüme de reşkle pâre pâre
Düz ayak bassa kolay yan çiziver agyâre
Bağdaşır olma bucâğında ana harf endâz* (Ms.5.2)

Musevi çocukları öpmek olayında da çocuk kelimesi dikkat çeker.

*Bûs ider mug-**beçeler** resm-i pânâyâdur deyü
Rûyına sürse kilîsâya giderken yâldızı* (G. 79.4)

Çocuk kelimesi bir diğer kullanımında da kader kelimesi ile terkip yapılarak şu şekilde karşımıza çıkar:

*Ma'nâ-yı vefâ mekteb-i 'aşk içre bilünsün
Ey **tifl**-ı kader mushaf-ı âmâlimi dürme* (G. 2.1)

iii. Baba

Çalışan cahilin de babasını ve ceddini öğreneceği ifadesinde baba tipi şöyle ele alınır:

Cidd itse cihîl sâl eb ile ceddin öğrenür
Cühhali Nûrî benzedemem tıfl-ı ebcede (G.77.5)

iv. Dede

Mevlevilikte üstün mertebe, dede kelimesi ile karşılandığından şair de ‘a dede’ nidasıyla o mertebe sahibine seslenmiş olur.

Şeyhin kudûmunun neyidir mazhar oldığın
Devrân döndürür başımı ki her gün a dede (G. 77.4)

v. Cedd

Cahil kişinin çalışınca öğreneceği unsurlardan birisi de ata olarak karşımıza çıkar.

Cidd itse cihîl sâl eb ile ceddin öğrenür
Cühhali Nûrî benzedemem tıfl-ı ebcede (G.77.5)

vi. Sırdaş

Sırdaş kişinin gamını azaltandır. Bu vesileyle şair Nûrî’nin belirttiği üzere casustan sırdaş olmayacaktır.

Cilvegâh itme hayâl-i gamze-i gammâzını
Nâ becâ ümmîd-i hem-râzî gönül câsûsdan (G. 68.2)

vii. Yoldaş

Yoldaş kelimesi emel yolunda ah olarak ele alınır, zira bu yolda aşığa ahı yoldaş olacaktır.

Râh-ı emelde bana âh hem-râh iken baht-ı siyâh
Olmaz mı âyâ yâ ilâh sahrâ-yı maksad rû nümâ (Mn.1.13)

En önemli yoldaş Allah’ın lütuf ışığı olarak aktarılmıştır.

Râh-ı ümîd içre sana bildim ki yokdur reh-nümâ

Envâr-ı lutf-ı Kibriyâ hem-râhın olsun Nûrîyâ (Mn.1.25)

Gam çölünde talih kişiye yoldaş olmazsa bunda şaşılacak bir şey yoktur, yar hayaliyle mağara dostluğu etmek gereklidir.

*Deşt-i gamda tâl'im hem-râh olmazsa ne var
Ben hayâl-i yâri cânâ yâr-ı gâr etsem gerek* (G.54.5)

viii. Arkadaş

Arkadaş kelimesi Nûrî Divanı'nda diğer tipler içinde en sık kullanılandır. Sevgilinin arkadaşı akrep tabiatlı erkansız olarak değerlendirilir.

*Aklım oynatmış idi sîm-beden bir cân-bâz
İpucu arar idim eylemege 'arz-ı niyâz
Beni mîzân-i nigâha alub itdi i'zâz
Gözi bağluları gözlermiş o bî-çare nevâz
Ben sanurdım ki oyundur bana bu itdigi nâz
Nice 'akreb-meniş erkânsıza oldı dem-sâz* (Ms.5.2)

Gönül, bir bendde gül bahçesinin arkadaşı olarak düşünülmüştür ve şu şekilde aktarılmıştır:

*Nûrî o gülistâna gönül oldu ki râgıb
Her mısra'ı 'ud agacı dinse münâsib
Nokta degil 'anber saçılır çâr cevânib
Pür-büy-ı ma'nî mi devâtum gibi Gâlib
Ser bezm-i selâtine gelen micmer-i elmâs* (Mh.1.11)

Hançer berber sakinlerinin arkadaşı olarak da farklı bir yaklaşıma sorgu ile zemin hazırlar.

*Sürünüb taşlara eşkimle beraber hançer
Eridüb yağını mânende-i neşter hançer
Olsa ger hem-ser-i sekine-i berber hançer
Bulsa zengâr-ı hatt-ı yâr ile cevher-i hançer
Tîg-i ebrûya sitemkâr eyler hançer* (Th.1)

İncelediğimiz divanda arkadaş kelimesinin kullanımlarından biri de ay yanaklı sakinin aşığa arkadaş olduğu şeklindedir.

*Pister-i gamda eger çi encüm-şümâr-ı firkâtem
Lîk sâkî-i kamer-ruhsâr **hem-demdir** bana* (G. 4.2)

ix. Saki

Meyhanede içki dağıtan kişiye verilen ad sakidir. Saki, mey ve meyhane tenasübü ile okuyucuya sunulur.

*Meyhâne-yi ‘âlemde dil âlûde-i demdir
Ey **sâkî-i** devrân yeter üstüme sürme* (G. 2.2)

*Goncânın gûşına fîs geçdi sabâ bülbüli de
Yine gavgaya tutuşdurdı güli kızdırdı
Aramızdan su bile sızmaz iken **sâkî**yle
Bir dolâb ile o mug-beçe beni sızdırdı* (K.2)

*Meyhânedede ne sübhâ ne seccâde gerekdir
Ney mey gibi şeyler fakat âmâde gerekdir
Mutrib de gerek **sâkî-i** sahbâ da gerekdir
Revnağ viremez bezme ‘arak-ı bâde
Hûrşîd iledir cilve-i nûr u fer-i elmâs* (Mh.1.6)

*Pister-i gamda eger çi encüm-şümâr-ı firkâtem
Lîk **sâkî-i** kamer-ruhsâr hem-demdir bana* (G. 4.2)

*‘Aceb mi bakmasa meyhâne-i dehre gönül **sâkî**
Ki ol sermest-i gam çok kan yutdı hatırın hoş tut* (G. 11.4)

*Ebr-i emele kanım kurıdır **sâkî-i** devrân
Olma buna hayrân*

Zâhir begim erbâb-ı hüner cur‘a-kuşândır
Hep teşne-lebândır (G. 24.6)

Teşne-yâb-ı mey-i nâzu niyâz-ı ‘uşşâka
*Câm-ı gülgünde mey **sâkı**-i gül-femde midir* (G. 27.3)

x. Sarhoş

Nurî Divanı’nda sarhoş kelimesi de tıpkı sakide olduğu gibi mey, meyhane gibi kelimelerle birlikte ele alınır; öyle ki içilen mey, sığınılan yer ise meyhanedir.

Kâr ber nevbet degil mi sen de kalkış o yana
Reşk idüb serv-i sehi başını salsın bu yana
Derle biraz kim boyansın ‘arızın gül suyına
*Bakma **mestân**ın bugün lafına hây u hûyına*
Ey Hristola Hirostosu seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû (Ms.2.2)

Raksa çık açub o güllü allı fistânını
Ditresün şevkıyla dıtrerken gören pistânını
Agzı sulansın gören ruhsâr-ı hoy efşânını
*Gönlünü al eyleme me‘yûs gel **mestân**ını*
Ey Hristola Hirostosu seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû (Ms.2.3)

*Düşmüş yola **mestâne** o hûrşîd-i cihân-sûz*
Girmiş yine devrâne o hûrşîd-i cihân-sûz
Mâ’ildir iki yana o hûrşîd-i cihân-sûz
Çıkmış yine meydâna o hûrşîd-i cihân-sûz
Bâlâ-yı belâ-hîzün idüb mahşer-i elmâs (M.9)

İtme gönlün nazra-bend rişte-i tûl-ı emel
*Subh u şâm-ı ye‘si ey nûr-i basar **mestâne** geç* (G.13.4)

*Düş reh-i kûy-ı harâbâta yûri **mestâne** var*
Fûlk-ı câmin reh-güzârı bahr-ı istigfâr imiş (G.42.3)

Gam yoğunlaştıkça kişiye sarhoşluk verecek özellik kazanması açısından tasavvur edilir.

Havf idüb Allah'dan itmez misün kuldân hicâb
Eyledün sâgar başına bin 'itâb u bin 'azab
Vaz geldim kim ile olur isen ol var neşe-yâb
*Nûrî-i **mest**-i gamem gönlüm kebâb ekşim şarâb*
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey-i şîşe-i kalbim kırık (Ms.1.5)

'Aceb mi bakmasa meyhâne-i dehre gönül sâkî
*Ki ol **sermest**-i gam çok kan yutdı hatırın hoş tut* (G.11.4)

Sarhoşluk özelliği nergis ile bağdaştırılarak verilir, çünkü bu çiçeğin şekli insan gözünü andırır. Nergisin hem sarhoşça bakan bir göze benzemesi hem de kokusunun insanı uyuşturması oluşturulan tasavvurun iki ana nedenidir.

Dost sandım gamze-i dil-dârı bir sehhâr imiş
*Nergis-i **mesti** o havf ile meger bimâr imiş* (G.42.1)

*Sevâd-ı zülf-i şeb-gûn u nigâh-ı nergis-i **mestin***
Nice bî-dâr-ı çeşmânı uyıtdı hatırın hoş tut (G.11.5)

Aşığın gözü, gönül kanıyla dolan ayrılık dolu kadeh şeklinde ifade edilir.

*Dem-i dilden tolar ey **mest**-i nâzm*
Gözümdür sâgar-ı ser-şâr-ı firkât (G.10.6)

Nûrî kendis sarhoşluk halini de iki beyitte şu şekilde ortaya koyar:

Hiç savaşıma ki eser savurur o sen savuş
*Savma gel Nûrî-i **sermesti** başından Sava* (G.7.5)

*Girye-i **mestânesi** taşkınlık ey gonca dehen*

Bezm-i meyde bak da hâl-i Nûrî-i sermeste gül (G.59.5)

Bir beyitte belirtildiği üzere Nûrî'ye yetecek olan işve uykusunun sarhoşluğudur.

Ey gamzesi mest-i hâb-ı 'işve
Şevk-i ruhı mehtâb-ı 'işve (G.73.1)

Hasta bakışlı gözün mestliği de şöyle ele alınır:

Sâye-i hançer-i ebrûyı ider cây-ı penâh
Mest-i bî-gayret imiş dîde-i bimârına yuf (G.49.2)

Aşığa şöret ışığı değil mest kadehinin sarhoşluğu yetecektir.

Pertev-i şöret bana mestâne-i câm-ı mey yeter
İstemem ger efser-i mihr olsa tâc-ı key degil (G.60.4)

2.4.2. Eğlence Hayatı

Eğlence hayatının merkezi meyhanelerdir. Nûrî Divanı'nda sık rastlanan bir içtimai mekan olması açısından meyhane geniş yer tutar.

Bilen çün bir nefesdir mûcib-i ibkâ vü ifnâsı
Alur mı dîde-i âmâle şem'-i bezm-i ekvânı (Mn.4.5)

Meyhânedede ne sübhâ ne seccâde gerekdir
Ney mey gibi şeyler fakat âmâde gerekdir
Mutrib de gerek sâkî-i sahbâ da gerekdir
Revnağ viremez bezme 'arak-ı bâde
Hûrşîd iledir cilve-i nûr u fer-i elmâs (Mh.1.6)

Yâd-ı la'li ile nûş-ı dem dil mu'tâddem
Sagar-ı bezm-i safâ kâse-i hûn oldu bana (G.3.3)

Girye-i mestânesi taşkınlık ey gonca dehen
Bezm-i meyde bak da hâl-i Nûrî-i sermeste gül (G.59.5)

*Anlasa la‘l-i leb-i yâr **bezm-i** ‘işretde
Tolar taşar boşalur çün piyâle dîdelerim* (G.63.4)

***Bezm** içre olursa nukl-ı la‘lin
Eşkim ola mı şarâb-ı ‘işve* (G.73.4)

***Bezm** içre nâ-ümmîd olan nakl-i sıhhate
Ağız açar mı sâgar-ı leb-rîz-i ülfete* (G.74.1)

*‘Âkıbet **bezm**in karardır ey meh-i nâ-mihribân
Bir gice ehl-i dilin dûd-ı felek peyvestesi* (G.78.2)

*Zâhide kimse eşeklik idiyorsun dimedi
Yükünüz boynuma atın deyü **bezme** çökeli* (G.84.4)

*Hem-**meclis** olub ol şeh-i bî-dâd ile Nûrî
Meyhâne-i vuslatda hele bir iki çakdım* (G.61.5)

***Meclis-i** meyde yüzim kızdırub öptüm la‘lin
Kızdı gıtdikce kızardı da utandırdı beni* (G.83.4)

***Meyhâne-yi** ‘âlemde dil âlûde-i demdir
Ey sâki-i devrân yeter üstüme sürme* (G.2.2)

Gurbet, kış, irfan, aşk, vuslat, fikir, intizar, maksatla şevk kelimeleri de içlerinde barındırdıkları anlam ve hayal zenginliği dolayısıyla meclis ile terkip edilerek aktarılmıştır.

*Nedir bâ‘is bu rû-gerdânlığa bu **bezm-i** gurbetde
‘Aceb Nûrî-i ednâ tâlib-i dünyâ mıdır cânâ* (G.2.5)

*Olamaz nâlezen-i **bezm-i** şitâ murg-ı bahâr*

Nezd-i pervâne-i sûzânda elbet utanur (G.20.4)

Derûnum ‘arsagâh bezm-i ‘irfâna muhabbetdir
Dilim halvet-serây-ı şâh-ı şâhân-ı muhabbetdir (G.28.1)

Nakd-ı ziyâyı gayre virür şem ‘-i bezm-i ‘aşk
Pervâne dest-i bâlını nâ-çâr açar kapar (G.29.3)

Bezm-i visâli hayâliyle olur Nûrîyâ
Âh-ı derûnem çü şem ‘ şu ‘le-nisâr-ı heves (G.41.5)

Dil-i pür-hûndadır ‘aks-i hayâl-i la‘lin
Bezm-i endîşemizin sâgar-ı ser-şârına yuf (G.49.3)

Bu bezm-i intizarda Nûrî-i bî-kese
Âyîne-i ümmîdini yâ Râbb revzen it (Mk.1.2)

Rûşen ola tâ çeşm-i dile meclis-i maksûd
Ey bâd-ı ye’s meş‘ale-i âhım üfürme (Mk.2.3)

Şair Nûrî’nin dile getirdiği hayal budur ki bir gün gelecek ve şiiri zariflerin meclisinde okunacaktır.

Belki bir gün ola bezm-i zurafâda okunur
Nûrî bu şi‘rini de levha-i mecmû‘aya yaz (G.39.7)

Zevk erbabının meclisinde aşğın renkli sözü sonrasında da aşığı andıracaktır.

Nûrî vâsf-ı leb-i dilberde bu rengin sühanım
Bezm-i erbâb-ı mezâk içre çok andırdı beni (G.83.5)

a. Bayram

İncelediğimiz divanda bayram kelimesi mutluluk ifade eden bayramlaşma, helal ve şeker gibi kelimelerle zenginleştirilerek aktarılmıştır.

*Bir bûse virmedin bana kurbanın olduğım
İd oldu a kuzum idelim gel mu'âyede* (G.77.3)

*İtmese kaşı ile ol meh-i nâzım îmâ
Göremezdi bu gice belki helâl 'îdi* (Mk.8.2)

*Ben rûze-dâr-ı hasret idim îddır deyü
Bir bûse virmek gibi şeker çignemiş imiş* (Mk.9.1)

2.4.3. Muhtelif İçtimai Haller

a. Devlet

Devlet Nûrî Divanı'nda güç bildirmesi açısından ele alınmıştır. Devlet yükseklik kavramı ile bütünleştirilerek kullanılır.

*Yine ey murg-ı dil naş içre yüksekden sakın uçma
Virirse devlet-i rif'atle ger bâl-ı hümâ dünyâ* (G. 1.4)

Devlet bir beyitte yüksekliğin simgelerinden yıldız ile terkip edilerek kullanılmıştır.

*Rû-nümâ leyle-i ümmîdde necm-i devlet
Baht-ı nâ'im seher-i kâmdır elbet uyanur* (G. 20.6)

Devlet son kullanımında da yükseklikle bağdaştırılır ki koyu gölgeye sahiptir, bu durumda dalga hümasının kanatlarını devletin başına çalması istenir.

*Anın zıll-ı zalîl-i devletinde mest-i zulm ben
Hümâ-yı evc devlet başına çalsun per u bâlîn* (Ks.5)

2.4.4. İnşâî Unsurlar

a. Minare

Minare ezan okunan yer olma özelliği ile Türk mimarisinin dünyaya tanıttığı inşai unsurdur. Beyitte ise bu minare gülşen meslisindeymiş gibi tahayyül edilir.

Geçüb mihrâba gül saf bâglayub sünbül olub bülbül
*Müezzindir **menâr-ı** mescid-i gülşen ezân ister* (G.21.3)

b. Ev

Hane kelimesi divanda genellikle terkip halinde karşımıza çıkar. Buna göre haneye sahip olanlar tehlike, fikret, güneş olarak ifade edilir.

*Gönül bir **hâne-i** pür-bime dâhil oldu kim her bâr*
Keder nâmına bir bed-ahter eyler idi derbâni (Mn.4.9)

*Yog iken **hâne-i** fikretde rakîb-i kâfir*
Gönül ol dilbere o kalbe olurken nâzır
Dest-i endîşeyi gerdenine atsa vâkır
Alsa agûş-ı hayâline miyânın şâ 'ir
Ma'ni-i mısra '-ı bercestesi lebler hançer (Th.2.8)

Senin nabzınla destin âşinâ itmek ümîdiyle
*Mesîhâ **hâne-i** hûşîdden kasd-ı sefer* (G.44.4)

Can evi kendini göstermeyen ay yüzlü sevgili yüzünden inlemektedir.

Göstermedi kendin şeb-i ümmîdde ol mâh
*Ey nâle-i **cângâh***
Bu tâli'-i hâbîdemi sen bari uyandır
Pek hâbı girândır (G.24.2)

Aşık ay gibi geceleri aydınlatan sevgilinin bu gece de kendi hanesine teşrifini ister.

Ey Nûrî selâm eyle varub benden o mâha
*Teşrîf ide bu gice bizim **hâneye** mahsûs* (G. 45.4)

Hanesinde aslan besleyen kimse ona yem olacağı için eşeği de beslemek zorunda olduğu şu şekilde aktarılır:

*Sürünürse ne ‘aceb dehrde ehl-i ‘irfân
Boynını egmez o vaz’-ı kec-i çarh-ı felege
Hânesinde kimi gördün ki gazanfer besler
Virülür yem yiyecek çare yok elbet eşege* (K.5)

c. Dolap

Dolap su ile çalışan inşai bir unsur olup kıt’ada dolap yapmak deyimi şeklinde karşımıza çıkar.

*Goncânın gûşına fîs geçdi sabâ bülbüli de
Yine gavgaya tutuşdurdı güli kızdırdı
Aramızdan su bile sızmaz iken sâkîyle
Bir **dolâb** ile o mug-beçe beni sızdırdı* (K.2)

d. Hamam

Hamam Türk kültüründe yeri tartışılmaz önemli bir inşaat unsuru olup terleten, rahatlatan özelliği ile ele alınır.

*Hoy-gerde ten eyle beni ey hammâmcı
Germiyyet-i hammâmını vasf eylerler
Meşhûr-ı ‘avâm bir meseldir ki dinür
Germ-âbeye dâhil olan elbet derler* (R.2)

*Bu germî-i enfâs ile ey hammâmcı
Bir gün ola **germ-âbe**-i vuslat ısınur
Dökdükce sıcak suları tâs-ı çeşmim
Elbet sogumaz halvet-i ülfet ısınur* (R.3)

e. Defterhane

Bugünkü karşılığıyla tapu kadastro olan defterhane dünyaya terkip yapılarak kullanılır.

*Nazîri gelmemişdir işte **defterhâne**-i ‘âlem
Aransun yek-be-yek evrâk u suhfi mâhla sâlı* (Ks.6)

f. Şifahane

Hastaların şifa aradığı ve bugün hastane olarak adı değiştirilmiş olan şifahane ayrılık ile tamamlanarak ortaya konmuştur.

*Yok şifâ-hâne‘-i hicrândan ümîd-i reha
Zülf-i âşîftesi zincîr-i cünûn oldı bana* (G.3.2)

g. Sedd

Bend, Nûrî Divanı’nda tek beyitte karşımıza çıkar. Burada da dikensiz yolun sağlam bend olamayacağı şeklinde tasavvur edilir.

*Kesilmez eşk-i çeşmim dest-mâlin beyhûde
Güzergâh-ı bî-hâre sevdiğim **sedd**-i metîn olmaz* (G.34.4)

h. Kuyu

Yaşam kaynağı suyun çıkması için gerekli olan inşai unsur kuyudur. İncelediğimiz eserde Nahşeb kuyusu geçer ve bu kuyu kadeh olarak değerlendirilir.

*‘Aks-i ruhun âyîne-i sahbâda celîdir
Bu cehle câma **çeh**-i Nahşeb dimelidir* (G.23.1)

Hz. Yusuf’un kıskanç kardeşleri tarafından kuyuya atılması hadisesine telmih yapılmıştır.

*Kaydırur ise eger pây-ı hayâlün eşkim
Gönlüm ey Yûsuf-ı gül-pîrehenüm **çâh** yeter* (G.33.3)

*Envâr-ı cemâlin dil-i güm-râha düşürdüm
Ben mâhımı Yûsuf gibi bir **câhe** düşürdüm* (Mk.4.1)

1. Çeşme

Divanda nadir kullanılan çeşmenin göze benzetilmesi söz konusu olur. Gözün çeşme gibi su akıtması bu teşbihe zemindir:

*Gönlüm hayâl-i la‘lin ile lâlezârdır
Çeşmim o cây-ı dilkeşe bir **çeşme**-sârdır* (G.19.1)

*Dûd-ı dil müjgânı hem-renk-i sehâb itdi dirîg
Seyl-i gam ser çeşme-i çeşmem harâb itdi dirîg* (G. 48.1)

Hamamdaki çeşmeden akan sıcak sular hamamı betimlemek için ön plana çıkarılmıştır.

*Bu germî-i enfâs ile ey hammâmcı
Bir gün ola germ-âbe-i vuslat ısınur
Dökdükce sıcak suları tâs-ı çeşmim
Elbet sogumaz halvet-i ülfet ısınur* (R.3)

i. Yol

Yol incelediğimiz divanda en sık kullanılan inşai unsurlar arasındadır. Yarin evine giden yol, aşık için en önemli yoldur.

*Sabavar da ‘vet it teşrîf itsün beytü’l ahzânım
Dû çeşmim râh-ı yâre gevher-i efşân-ı muhabbetdir* (G.28.4)

Aşığın sevgilinin evinin yolu haricinde bildiği ikinci yol meyhane yoludur.

*Pâyâmâl itdigi ‘uşşâkı reh-i meykedede
Zâhidin hâtırına konmaya tek toz toprak* (G.50.4)

Yodüşmek, yol bilmek, yol tutmak ve yola düşürmek gibi deyimler Nûrî Divanı’nda yol kelimesinin geçmesini sağlayan deyimlerdir

*Düşmüş yola mestâne o hûrşîd-i cihân-sûz
Girmiş yine devrâne o hûrşîd-i cihân-sûz
Mâ’ildir iki yana o hûrşîd-i cihân-sûz
Çıkmış yine meydâna o hûrşîd-i cihân-sûz
Bâlâ-yı belâ-hîzûn idüb mahşer-i elmâs* (Mh.9)

*Düşdiler bir yola ammâ yogıdı tâb u tüvân
Giryeden fark idemezler idi pes u pîş u yan
Tutdı sahrâları ucdan uca zehr-âbe vü kan*

Reh-neverdân-ı gamın göstere sin ahvâli yamân
Çeşm-i ahû-yı füsûn pençe-i ejder-i hançer (Th.4)

Tutınca bir yolı bilmez uzak yakın garîb
Yakın görür uzagı hemçü dâr-bîn garîb (G. 9.1)

Gönül sahra-yı nâmûsı unuttı hatırın hoş tut
Semend-i âh bâşka râh tutdı hatırın hoş tut (G.11.1)

Düş reh-i kûy-ı harâbâta yûri mestâne var
Fülk-ı câmin reh-güzârı bahr-ı istigfâr imiş (G.42.3)

Envâr-ı cemâlin dil-i güm-râha düşürdüm
Ben mâhımı Yûsuf gibi bir câhe düşürdüm (Mk.4.1)

Bin fersah aşurdım hedef-i maksad-ı ahir
Tîr-i emeli atdım uzak râha düşürdüm (Mk.4.2)

Anayol kavramı da içinden dervişçe geçilecek yol olarak aktarılır.

Nakş-ı dehre dikkat it her renkden bir örnek al
Şâh-râh-ı sûk-ı devrân içre dervîşâne geç (G.13.3)

Aşığın gözyaşından oluşan sel dalgalarıyla yol kapanır şeklindeki mübalağa da yol inşai unsurunun kullanımları arasındadır.

Olamaz pây-ı nigeş rast-rev-i sûy-ı cemâl
Mevce-i seyl-i sirişkimle tarîki kapanur (G.20.8)

‘Kestirme yol yokluk yoludur’ diyerek de yol, kestirme yol şekliyle dile getirilmiş olur.

Tîg-ı nigâh-ı yârdan itmez dil ictinâb
Kesdirme yoldur râh-ı ‘adem deşt-i vuslata (G.74.3)

k. Mezar Taşı

İncelediğimiz divanda zahid mezar taşına teşbih edilir. Bunun nedeni zahidin cennet peşinde koşup gerçek yaşamdan ve ibadetten uzaklaşması olarak düşünülmektedir.

Mey degil mâ-ı hayât içse dirilmez kalıbı
Seng-i gûristândır nezdimde zâhid hay degil (G.60.6)

1. Kapı

Kapı, birçok yapının girişini sağlayan unsurdur. Kapı genel kullanımında soyut unsurlarla terkip halinde verilir ve ümit, ihsan, saadet, işve, esrar unsurlarının girişini sağlayacak şekilde tasavvur edilir.

Tek feth ola bâb-ı ümîd ‘uşşâka râh olmaz ba’îd
Tâ itmesün Rabb-ı Mecîd şeh-râh-ı ‘aşkından cüdâ (Mn.1.12)

Müznîbine bâb-ı ihsânın bugün meftûh iken
Gayri kime eyleyem ben ilticâ yâ Rabbenâ (Mn.3.5)

Nûrî pâymâli ol ol hûr-peykerin
Hâk-i der-i saâdeti hüsnü’l me’âbdır (G.26.5)

Eyler lebi bahşîş-i tekellüm
Elbet açılır o bâb-ı ‘işve (G.73.9)

Yâ Râbb der-i esrârımı izhâr itme
Mânend-i sadef kimseye el açdırma
Gül gibi idüb rûy-ı niyâzım ahmer
Şebnem gibi âb-ı rûhımı saçdırma (R.1)

Allah’ın kapısı daima sığınılacak kapıdır ve aşık ondan başka kapıya sığınmayacak, başka kapıdan yardım istemeyecektir.

Nâm-ı Hudâ’yı yâd it bâbından istimdâd it
‘Aşkî ile feryâd it agyâre itme ilticâ (Mn.1.2)

Âsitân-ı dergeh-i lütfun iken cây-ı penâh
Kank-ı bâba eylesün dil ittikâ yâ Râbbenâ (Mn.3.6)

Gönlün de kapısı vardır ve oradan kapıyı içerden vurabilenler girebilmektedir.

Seyr için hançer-i gamzen reg-i hûn-ı gönlüm
Cân evi revzenini urur içerden tık tık (G.51.2)

Hz. Mevlana'nın kapısı kirpik kalemiyle süslenmesi gereken kapı olarak kullanılmıştır.

Levha-i hâk-i der-i Mollâ-yı Rûmî Nûrîyâ
Kilk-i müjgânımla pür-nakş u nigâr etsem gerek (G.53.7)

m. Duvar

Duvar, "Duvara yazıyorum!" hareketi ile ifade edilen kalıcılık deyimi olarak kullanılmıştır.

Mevsim-i zevk u safâdır geldi çün hengâm-ı yaz
Var kenâr-ı cûda 'ıyş u nûş it ey serv-i nâz
Eyle var agyâr ile nâz u niyâz u söz u saz
Bana bu itdüklerin unutma şu dîvâre yaz
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık (Ms.1.4)

Sarhoş gitmeye başlasa nasıl bir duvara sığınacağı sorusu da duvar inşai unsurunun diğer bir kullanımudur.

Mest-i nâzm başlasa refâre ger
Nice bir dîvâra eyler ittikâ (G. 3.5)

n. Pencere

Pencere incelediğimiz divanda şairin, Allah'tan ümit aynasına açılmasını isteği şey olarak karşımıza çıkar.

Bu bezm-i intizarda Nûrî-i bî-kese
Âyîne-i ümmîdini yâ Râbb revzen it (Mk.1.2)

o. Sütun

Gam baltaya tasavvur edilmiş ve aşğın içindeki ah sütunlarını yıkamaz şekilde tahayyül kurulmuştur.

Yıkamaz tîşe-i gam hemçü 'amûd-1 âh-1 derûn
Zîr-i kâşâne-i eflâke dem-â-dem tayanur (G.20.5)

ö. Gemi

Nûrî Divanı'nda gemi seyrettiği sular vesilesiyle gönlün, kalbin ve ömrün tamamlayıcısı olarak ele alınır.

Fülk-i dile itdîk süvâr bahr-1 gama yok mı kenâr
Göster yeter bu intizâr iklim-i eltâfin bana (Mn.1.22)

Vasl-1 sâhil olur bahr-1 ye'sden fülk-i dil
Feyz-i eltâfin olursa nâ-Hudâ yâ Rabbenâ (Mn.3.11)

Görünsün dîde-i câna kenâr-1 vuslatın Nûrî
Ki fülk-i kalbi bahr-1 'aşka saldım ya Resûll'Ilâh (N.2.5)

Düşdükce bahr-1 ye'se istemdâd eyler bâdeden
Çok batdı çıkdı fülk-i dil encâm buldurdı suyun (G.67.3)

Keşti-i cismi felek saldı miyâh-1 firkâte
Sürdi çün bâd-1 belâ suyu diyâr-1 gurbete (Mn.5.5)

Yan gelmek çünkü deryâ-yı visal içre muhâl
Fülk-i 'ömrüm sîne-dâr-1 rûzigâr etsem gerek (G. 53.2)

Tedbir gemisi takdir deryasına salınmış halde tasvir edilir.

Salanlar keşti-i tedbîrini deryâ-yı takdîre
'Aceb hiçe sayarlar rûzigâr-1 mevc-i tûfânı (Mn.4.3)

Alınan tedbir takdir boyutunda koruyucudur. Bu doğrultuda gam da dünya bağında seyran eden bir gemiye şu şekilde tasavvur edilir:

*Küng-i gam seyrângâh-ı bâg-ı ‘âlemdir bana
Dâg-ı sinem gülşen-i ‘âlemler tev’emdir bana* (G.4.1)

Kadeh tövbe denizini geçen bir gemi olarak tasavvur edilir.

*Düş reh-i kûy-ı harâbâta yûri mestâne var
Fülk-ı câmin reh-güzârı bahr-ı istigfâr imiş* (G.42.3)

p. Yelken

Eserde bir beyitte karşımıza çıkan yelken, yar memleketinin yolcusu ile birlikte şu şekilde kullanılmıştır:

*Salık-i kışver-i yâr ‘âşık-ı rûy-ı dil-dâr
‘Aklına **yelken** olub lücce-i nâmûsı geçer* (Mk. 6.2)

2.4.5. Yiyecek ve İçecek

a. Şeker

Şeker tadından ötürü yarin dudağına teşbih edilerek kullanılır. Bu sayede sevgilinin dudağının neden vazgeçilmez olduğunu ortaya konmuş olur.

*Nihâl-i kâmetindir nahl-âşûb
Şekerli leblerindir bâr-ı firkât* (G.10.2)

*Alanlar gülbeşeker lezzetin yârin dudagında
Saturlar açılır güller gelince al yanagında* (G.75.1)

*Kandedir **kand-i** leb-i yâr deyü sorduguma
Zâhidâ bozma ‘akîden o dadandırdı beni* (G.83.2)

*Ben rûze-dâr-ı hasret idim îddır deyü
Bir bûse virmek gibi **şeker** çignemiş imiş* (Mk.9.1)

Gönül kim nîş-i mihnet ile çok tolmuş boşanmışdur

*Leb-â-leb eyle **kand-ı** lütfın ile ol nemekdânı* (Mn.4.13)

Aşığın şeker diye duyduğu şeyin billur parçası olduğunu öğrenip ettiği eyvahlar şöyle ifade bulur:

*Bir hûnî-i çâlâk imiş ol gonca dehen âh
İnsâf vire tâ dil-i senginine Allah
Şekker didiği rîze-i billûr imiş eyvâh
Pür-zehri kılub hande-i zîr-i lebin ol mâh
Virdi dil-i sad pâreye gülşeker-i elmâs* (Mh.3)

Hastaya şeker verilmesi adeti uzunca yıllar sancıyı dindirdiğine inanılan bir yöntemdir, bu yöntem bendde şöyle işlenir:

*Bî-çâre virir imiş hükemâ **kand-ı** nebâtı
Zulmetde bulur Hızır dahi mâ-i hayâtı
Efzûn ider haber-i siyeh kadr-i ruvâtı
Kem-mâyelerin cevri açar cevher-i zâtı
Üsrüple tırâşide olur peyker-i elmâs* (Mh.5)

b. Bal

Sevgilinin dudakları çekiciliği ve tadı dolayısıyla balla terkip edilerek şu şekilde kullanılır:

*Sundı zehr-âbe-i güftâre bedel **şehd-ı** lebin
Sihhat-ı cân ‘aceb semmde mi merhemde midir* (G.27.4)

Bal sineğin kanadına bulaşırsa ona zarar verecek ve uçmasına engel olacaktır. Bundan yola çıkarak da gönül sevgilinin dudağına bulanmış ve ondan ayrılamamakta olan sinek gibi tasavvur edilir.

*Dil nice ayrılır ki lebin-i yârdan meges
Pervâzdan kalur ne zemân peri **ballanur*** (G.31.3)

Bal diğer iki kullanımında da sevgilinin dudakları olarak ortaya konar:

Sundı zehr-âbe-i güftâre bedel şehd-i lebin
Sihhat-ı cân ‘aceb semmde mi merhemde midir (G.27.4)

Olmadı h ‘âhiş-i bâl ile lebin emme nasîb
Tatlı cânımdan acı sözi usandırdı beni (G.83.3)

c. Sakız

Sakız, sakız ağacından elde edilen bir üründür. Rahatlatıcı özelliği sayesinde dünyada en sık tüketilen gıdalardan olmuştur. Vuslat sakız çiğnenmesindeki kolaylıktan yola çıkılarak sakıza teşbih edilmiştir.

İktidâen ben de çiğnerdim timurdan leblebi
Çigneseydi vâ‘de-i vuslat gibi bir sakızı (G.79.6)

d. Kebab

Kebab ateşte pişen et yemeğidir. Şairin ciğeri de işve kebapı olmuş halde ifade edilir.

Dil yâd-ı lebünle câm-ı pür-hûn
*Hecrinle ciger **kebâb**-ı ‘işve* (G.73.10)

e. Fındık

Fındığın Nûrî Divanı’nda bir kez kullanıldığını görüyoruz. Beyit içerisinde fındık, fındıkkıran yani oyuncu anlamına gelecek şekilde sevgili için kullanılmıştır.

*Öyle bir **fındıkçı** kim görse gelür âteş gibi*
Yakdı yandırdı derûnum âh ol kâfir kızı (G.79.5)

f. Leblebi

Leblebi kavru olarak yapılan bir çerezdır ve zor durumlar için demir leblebi tabirine vesile olmuştur. Eserde demir leblebi şeklinde şöyle karşımıza çıkar:

İktidâen ben de çiğnerdim timurdan leblebi
Çigneseydi vâ‘de-i vuslat gibi bir sakızı (G.79.6)

g. Buğday

Temel gıdal olan buğday incelediğimiz eserde bir kez kullanılmıştır, bu kullanımda da maksat buğday tamlaması şeklindedir. Maksat buğdayının biçilmesi için icap eden önce devran arsasına gözyaşı damlası saçmak sonra zikir tanesi ekmektir.

Katre-i eşk saçub ‘arsanageh-i devrâna
Dâne-i zikri eken hûşe-i maksûdı biçer (Mk.6.3)

h. Şarap

Divanda sıklıkla kullanılan kelimelerden olan şarap sevgilinin güzellik unsurları ile özdeşleştirilerek ele alınır. Sevgilinin yanağı, dudağı şarap ya da şarapla dolu olarak düşünülür.

Olmada bûy-ı âver kâm-ı nigâh-ı ‘âşık-ân
Dûd u ‘ûdu âteş terdir o zülf u hâl u ruh (G.15.3)

Çeşmim hayâl-i la‘lin ile pür-şarâbdır
Gönlüm o keyfiyet ile neş‘e-yâbdır (G.25.1)

Aşığın gözyaşı kanlı akması dolayısıyla bu renginden ötürü şaraba teşbih edilir.

Vücûdum gülşen u dâgım gül-i ra‘nâ mıdır cânâ
Sirişkim bâde çeşmim sâgar-ı sahba mıdır cânâ (G.2.1)

Erguvan çiçeği gibi düşünülen şarap kadehi de sevgilinin harami gözleri ile birlikte ele alınmıştır.

Harâmi gözlerin ser-pençe-i gamzende kan ister
Kef-i mestân da câm-ı şarâb-ı erguvân ister (G.21.1)

Şarabın içerdiği en önemli özellik zihnin toplanmasına mani olmasıdır, bu vasfı ile sevgilinin dudak lalinin hayaline teşbih edilir.

Tagıtdı ‘aklımı Nûrî hayâl-i lâ‘l-i lebi
Çün ictimâ‘ına zihnin şarâb olur mâni‘ (G.47.5)

Bir başka beyitte de sevgilinin dudağı şarap kadehinin aksi olarak düşünölmektedir.

Bakma mevce-i envâr-ı mey-i neşe-i fezâyâ
‘Aks-ı lebin âyîne-i peymâneye mahsûs (G. 45.2)

Sevgilinin güzellik aynasını gösteren kızıl şarap degildir bu belki de onun bakışının kana bulanmış tesiridir.

Belki te ‘sîr-i nigâh-ı çeşm hûn-âlûddur
Gösteren âyîne-i hüsnün kızıl sahbâ degil (G.58.2)

Aşağıdaki bendde aşğın kalbi kırık bir kadeh olarak tasavvur edilir:

Havf idüb Allah’dan itmez misün kuldân hicâb
Eyledün sâgar başına bin ‘itâb u bin ‘azab
Vaz geldim kim ile olur isen ol var neşe-yâb
Nûr-i mest-i gamem gönlüm kebâb ekşim şarâb
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık (Ms.1.5)

Meyhanede gerekli olan şeylerin sayıldığı muhammes bendinde neyin yanında adı geçen mey gerekli olanlar arasında verilmiştir.

Meyhânede ne sübhâ ne seccâde gerekdir
Ney mey gibi şeyler fakat âmâde gerekdir
Mutrib de gerek sâkî-i sahbâ da gerekdir
Revnağ viremez bezme ‘arak-ı bâde
Hûrşîd iledir cilve-i nûr u fer-i elmâs (Mh.1.6)

Cura çekenler hüner erbabları olarak şu şekilde ele alınır:

Ebr-i emele kanım kurıdır sâkî-i devrân
Olma buna hayrân
Zâhir begim erbâb-ı hüner cur’a-kuşândır
Hep teşne-lebândır (G.24.6)

Şarap incelediğimiz eserin iki beyitinde üzüm kızı olarak şu helde karşımıza çıkar:

*Sıkılmış bâgda salkım saçak câme ile dil ammâ
Tekebbür itmeyüb **bint-i ineb** yatmış kucagında* (G.75.6)

*Kanına kanmış begim **duhter-i rezin** olmuş lebin
Bir kızıl dîvâne bu eşk-i firâvânım gibi* (G.80.3)

1. Süt

Bir bebeğin büyümesi için gereken süt bu özelliği ile eserde yer alır. Gonca açılmamış olması dolayısıyla bir bebek olarak düşünülür, onun ihtiyacı olan süt ise şebnemlerdir.

*Kûdek-i goncaya sermâye-i hâb-ı nahvet
Zâr-ı **bülbülde** leben hûr-i şebnemde midir* (G.27.2)

i. Sirke

Sirke lezzeti bakımından ne tam tatlı ne tam ekşidir. Yalnız başına tüketilmeyen sirke beyitte zahidin tadının kaçması şeklinde kullanılmıştır.

*Tuzlı oturur sonra deyü ekşime zâhid
Hem sirkelenüb meykededden atma kapagı* (M.3)

k. Diğer maddeler

i. İlaç (Derman)

İlaç derdi olanlara verilen şifa maddesi olduğundan genel kullanımında aşğın derdine aradığı çözüm olarak ifade edilir.

*Perde-i zülfini tagıtsa ol meh **ebrâsâ**
Hâl-i ruhsâresi çün akd-i Süreyyâ açılır* (G. 16.3)

*Sundı zehr-âbe-i güftâre bedel şehd-i lebin
Sihhat-ı cân ‘aceb semmde mi **merhemde** midir* (G. 27.4)

Turnanın tek ayağı üzerinde durması yorulmasına neden olur. Bu hal gece canansız ayak atanın da aynı dermansız hale sahip olmasına vesile olacaktır.

*Tartamaz nîk u bed-i 'âlemi de mîzânsız
Deve tabanı atar lâfi nice erkânsız
Öyle yüksekde gezen düşse gerekdir cânsız
Mıh başı gibice ayak atan cânânsız
Turna ayagı gibi kalsa gerek **dermânsız**
Menzil-i 'aşka varan olmalıdır pek kurnaz* (Ms.5.4)

ii. Zehir

Zehir aşığın ölmesine neden olacak vasfa sahiptir. Nûrî Divanı'nda sevgilinin dudakları ile beraber şu şekilde ele alınır:

*Sundı **zehr-âbe-i** güftâre bedel şehd-i lebin
Sihhat-ı cân 'aceb semmde mi merhemde midir* (G. 27.4)

Mihnet zehri ile çok dolup boşalmış olan gönlün sevgilinin lütfuyla dolacağı düşünülür:

*Gönül kim **nîş-i** mihnet ile çok tolmuş boşanmışdur
Leb-â-leb eyle kand-ı lütfın ile ol nemekdânı* (Mn.4.13)

Eserde bir bendde zehirli suyun ve kanın sahraları uçtan uca tuttuğu şu şekilde ifade edilir:

*Düşdiler bir yola ammâ yogıdı tâb u tüvân
Giryeden fark idemezler idi pes u pîş u yan
Tutdı sahrâları ucdan uca **zehr-âbe** vü kan
Reh-neverdân-ı gamın göstere sin ahvâli yamân
Çeşm-i ahû-yı füsûn pençe-i ejder-i hançer* (Th.4)

2.4.6. Süs Eşyaları

a. Altın ve Gümüş

Gümüş ve altın divanda beraber kullanımlarında genellikle sevgilinin yüzü olarak tasavvur edilir.

Yagmâya virdi ‘aklımı ârzû-yı sîm u zer
Gözden nihân oldı yine rûy-ı sîm u zer (G.22.1)

Tugrâ mı pâymâl-i ceş-i kudûrete
Yahud sevâd-ı nakş-ı hatt-ı rûy-ı sîm u zer (G.22.2)

Altın ve gümüş insanlık tarihi boyunca sahibine huzurdan çok bela ve huzursuzluk getirmesi özelliği yüzünden bela ile terkip halinde ele alınır.

Fezayı göz göre kendine mâl idinse dahi
Olur belâ-yı zer u sîmden emin garîb (G.9.2)

Emel bağında akan nehirler altın ve gümüştenmiş gibi tsavvur edilir.

Takrîr-i mâ-cerâ ider idim şakır şakır
Bâg-ı emelden aksa idi cûy-ı sîm u zer (G.22.3)

Altın yanağını ağartan muhabbet, kişinin huyunu da altın ve gümüş gibi değerli kılacak unsur olarak ele alınır:

Halk içre rûy-ı zerdîn agardır mahabbetin
Bu yüzce vasf olunsa sezâ hûy-ı sîm u zer (G.22.4)

Altın ve gümüş sevgili olarak düşünülmüş ve sevgilinin övülmesinin nafîle olduğu ifade edilmiştir.

Ol nâzenîn çünkü sana itmez iltifât
Beyhûde olma Nûrî medh-gûy sîm u zer (G.22.5)

Şair Nûrî'nin fahriye beyitinde gümüş kağıda altın noktalar saçtığını belirtmesi göze çarpar.

Kâğıd-ı sîmîn-i şî're saçdı zerrîn noktalar
Cûd-ı feyz-i tab‘-ı Nûrî bu sehâ-yı Tâyî degil (G. 60.7)

Kimi insanlar Allah'ın dergahına sığınırken kimi insanların da altın işlemeli yastığa sığınır halde ifade edilir.

Kimi dergah-ı Hudâ'ya kimisi

Bâliş-i zer-kâra eyler ittikâ

(G.5.2)

Sevgilinin ışık saçan ve gayet değerli olan yüzü altın gibi düşünülerek şu şekilde ele alınır:

Gülmenin açılmanın encâmıdır dil-hastelik

Berg-i sebz-i gülsitânın rûy-ı zerdîn görmüşüz

(G.37.2)

Gümüşün yalnız yer aldığı kullanımların en önemlisi sevgilinin bedeni ve sinesine teşbih edilmesidir. Bu teşbihin nedenlerinden bazıları sevgilinin teninin parlaklığı, değeri, beyazlığı şeklindedir.

Nûrî-i gamm-h'âra göstermek o sîmîn sîneyi

Haste-i bî-tâba tutmak gibidir âyîneyi

N'ola açsan gerd-i derd-i sîne-i bî-kîneyi

Kim unutmaz raks idince sen gam-ı dîrîneyi

Ey Hıristola Hirostosı seversen gel berü

Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû

(Ms.2.5)

'Aklım oynatmış idi sîm-beden bir cân-bâz

İpucu arar idim eylemege 'arz-ı niyâz

Beni mîzân-i nigâha alub itdi i'zâz

Gözi bağluları gözlermiş o bî-çare nevâz

Ben sanurdım ki oyundur bana bu itdigi nâz

Nice 'akreb-meniş erkânsıza oldu dem-sâz

(Ms.5.2)

Ko git Balıklı'ya ey sîm ten çünkü ben 'indinda

N'ola bir pûla degmezsem ki cismim pârelenmişdür

(G.32.2)

Yâd-ı hatt-ı 'ârzın ey büt-i sîmîn-ber

Levh-i dili itdi pür-nakş u nigâr-ı heves

(G. 41.2)

Ol sîm tenin gerden-i kâfûrına yakdım

Pervâne gibi gönlümi âteşlere yakdım

(G.61.1)

Küs ister küsme bu güftârıma ey şûh-ı sîm-endâm
Tenimde şerhadan hâli ‘aceb bir sâg nerem kaldı (M.6)

b. Gevher

Gevher Nûrî Divanı’nda nadiren kullanılmıştır. Aşğın yar yoluna saçtığı gözyaşları mücevher olarak tasavvur edilir.

Sabavar da ‘vet it teşrîf itsün beytü’l ahzânım
*Dû çeşmim râh-ı yâre **gevher**-i efsân-ı muhabbetdir* (G.28.4)

Kişinin cevheri ifadesinden açıklamasından ortaya çıkmaz gözünden anlaşılmalıdır.

*Ezhâr idemem **gevher**imi anla gözümden*
Ol genc-i mutalsam dil-i vîrâneye mahsûs (G. 45.4)

Nûrî Saib’in şiir hazinesinden çalıp çırpıp bu mana ipine mücevher nazmetmiş olduğunu beyan eder.

Çalub çarpub biraz gencîne-i eş‘ar-ı Saib'den
*Bu silk-i ma‘nîye Nûrî dahi nâzm-ı **güher** itmiş* (G.44.5)

c. Lal

Lal renginin kırmızılığı ve değeri açısından sevgilinin dudağı ile birlikte ele alınır ve şu şekillerde kullanılır:

*Revâ mı keşf-i sırr **la‘l**-i leb agyâr-ı nâdâna*
Nikât-ı râz-ı hüsne her kişi dâna mıdır cânâ (G. 2.3)

*Anlasa **la‘l**-i leb-i yâr bezm-i ‘işretde*
Tolar taşar boşalur çün piyâle dîdelerim (G.63.4)

Lal sevgilinin dudağı için kullanılırken bazen de istiare ile ortaya konar.

Kandesin ey dil-i pür-yâre kan işte yâre

Kanayım la'line dirdün didi çün kan sana (G.7.3)

Şarâb-ı âteşin la'lini sun serd-i güftârın
Dili senden beni cândan sogutdu hâtırın hoş tut (G.11.2)

Yaratan'a yapılan duanın ışığı lütuf sandığındaki lal dizisi olarak aktarılmıştır.

Lücce-i merhametün içre sadef-i 'arş-ı azîm
Dürc-i lütfunda çün envâr-ı du'â silk-i lâ'1 (Mn.2.5)

Lal yüzük bir beyitte sevgilinin elinin süsü olarak değerlendirilir.

O duhtere bu gice yaktığım hınna Nûrî
Nigin-i la'1 gibi zîb-i dest olub kalmış (G.43.5)

d. Elmas

İncelediğimiz divanda elmas redifli bir tahmis bulunmaktadır. Elmas dinmeyen parlaklığı ile yıldız olarak tasavvur edilir.

Ey dâ'ire-i hüsne güher güster-i elmâs
Rûyındaki âvîze-i tâb âver-i elmâs
Olmuş felek-i hüsnün içün Ülker-i elmâs
Pervîn-i şeb-i zülfün olan ahter-i elmâs
Eyle ufuk-ı 'ârzını hâver-i elmâs (Mh.1)

e. İnci

İnci Divan Edebiyatı'nda teşbih unsuru olarak kullanıldığında sevgilinin dişleri olarak değerlendirilir. Bunun nedeni incinin kabuklu bir canlının yuttuğu taşın acısını dindirmek için salgıladığı özün zamanla inci olma vakasıdır; nitekim sevgilinin ağzı da şeklen sedefe benzer.

Lûlû-yı zikr dâne-i dendânı ol mehün
Manzûm-ı rişte-i sühan âh u zârdır (G.19.4)

İncinin oluşumu hususundaki bir başka inanç sedef içine düşen nisan yağmurunun zamanla inci olması şeklindedir. Bu yönü ile inci nisan yağmuru ile birlikte kullanılır:

*Düşdükce ‘arak ‘ârz-ı dil-dâre sanursun
Nîsân yagar ‘arsa-i gülzâre sanursun
Her katresini bir **dürr-i** şehvâre sanursun
Hoy gerde ruh oldukça o mehpâre sanursun
Gül-bergine şebnem ola âb-ı ter-i elmâs* (Mh.10)

Eserdeki bir başka beyitte incinin yuvarlaklığı ve parlaklığı yönüyle şebnem tanesine benzetilmesi söz konusudur.

*Dâne-i şebnem sanur derd-i beyâz üzre gören
Gerden-i sâfindaki **incüsini** dizi dizi* (G.79.3)

Nûrî sözlerinin kulağa küpe edilecek mana değerine sahip olduğunu ifade ederek sözlerini inciye benzetir.

*Sözüm bir **dürr-i** yektâ-yı meâ‘ni olduğım Nûrî
Bilüb ol duhter-i nâzım küpe eyler kulagında* (G.75.7)

f. SadeF

SadeF istiridyenin dış kabuğudur. SadeF’in kullanımında göze çarpan hususiyet inci oluşumunda kaynak oluşudur.

*Lücce-i merhametün içre **sadeF-i** ‘arş-ı azîm
Dürc-i lütfunda çün envâr-ı du‘â silk-i lâ‘l* (Mn.2.5)

Kişinin el açması istiridyenin belli zamanlarda ağzını açması hali olarak ifade edilir:

*Yâ Râbb der-i esrârımı izhâr itme
Mânend-i **sadeF** kimseye el açdırma
Gül gibi idüb rûy-ı niyâzım ahmer
Şebnem gibi âb-ı rûhımı saçdırma* (R.1)

Dudak açılış şekli açısından istiridye olarak şu şekilde tasavvur edilmiştir:

Katre-i feyzi düşerse dile şems-i dînin

*Gül-i ikbâl-i dehân **sadef**-âsâ açılır* (G.17.6)

g. Yakut

Yakut farklı renklere sahip kıymetli bir taştır. Nûrî Divanı'nda tek beyitte karşımıza çıkan yakut gül renkli bir kase için benzetme unsuru olur.

*Kâse-i **yakût**-ı renk-i gül bu câm-ı mey degil*

Nâle-i cângâh-ı bülbüldür sadâ-yı ney degil (G.60.1)

h. Amber

En bilindik ve divan şiirinde en sık kullanılan güzel koku amberdir. Amber sürüldüğü merkezden etrafa saçılması açısından 'nokta değil amber saçılır' ifadesini şu şekilde oluşturur:

Nûrî o gülistâna gönül oldu ki râgıb

Her mısra'ı 'ud agacı dinse münâsib

*Nokta degil '**amber** saçılır çâr cevânib*

Pür-bûy-ı ma'nî mi devâtum gibi Gâlib

Ser bezm-i selâtîne gelen micmer-i elmâs (Mh.1.11)

Amber siyah renge sahip olması açısından sevgilinin hattı olarak tasavvur edilir.

Çün bıraktım bir yana da'vâ-yı baht-ı karamı

*Hatt-ı '**amber** bu siyeh ol turre-i dil-cû siyeh* (Mk.5.1)

1. Kına

Kınanın sözde rengi yeşil, özde bıraktığı rengi kırmızıdır. Kınanın gece yakılıp gün ağarıncaya dek bekletilmesi bir diğer özelliğidir. Kına sevgiliyi güzelleştiren unsurlardandır.

*O duhtere bu gice yaktığım **hınna** Nûrî*

Nigin-i la'1 gibi zîb-i dest olub kalmış (G.43.5)

*Gördüm leb-i rengin u **hunnâlu** ayagını*
Aldım elime câm-1 Cem'i hâke bıraktı (G. 61.3)

i. Ayna

Ayna riyakar olmaması, olanı olduğu gibi ortaya koyması, aydınlığı ve netliği hasebiyle gönülle terkip edilerek kullanılır.

*Jeng-i **mir'ât-1** dili eylerdi misl-i âfitâb*
Virse ger rûşenger lutfin-1 cilâ yâ Rabbenâ (Mn.3.12)

Her gice eglencesi 'aks-i hayâl-i mehveşân
*Gör ki **mir'ât-1** derûnun tâli'-i bîdâr imiş* (G. 42.4)

*Bûse-hâh olmak görüb **mir'ât-1** dilde la'lini*
Söz ümîdidir dehân-1 sûret-i mâ'kûsdan (G. 68.7)

Aynanın cilalandığı ve parlaklığını koruması bilinen bir özelliği olup güzellikle birlikte anılmasına vesile olmuştur:

*Nezzare **mir'ât-1** hüsnün sonra kesdir çeşmine*
Gerd-i hattın gûşe-i dükkânçe-i berberde gör (G.18.3)

Âyîne-i cemâlini dil-dâr açar kapar
Tûtî-i 'aşk râzını her bâr açar kapar (G.29.1)

Belki te'sîr-i nigâh-1 çeşm hûn-âlûddur
*Gösteren **âyîne-i** hüsnün kızıl sahbâ degil* (G.58.2)

Dünyanın ayna ile bağlantılı şekilde ortaya konmasının amacı tasavvuf açısından dır. Bunun nedeni aynadaki her türlü görüntünün hayalden ibaret olmasıdır.

O siyeh-i rûz-1 gamem ki bakıcak mi'râta
*Göremem **âyîne**'-i 'âlem içinde eşkâl* (Mn.2.13)

Dîde-i câna ne sûretler ne günler gösterir
*Mevc-i rengârenk **mir'ât-ı** fenâ yâ Rabbenâ* (Mn.3.3)

*Bakıldıkça yine boş buldular mânend-i **âyîne***
Niçün kim renkten reнге boyandım yâ Resûlla 'llâh (N.1.5)

*Nigeh-bend oldığım günden berü **mir'at-ı** dünyâya*
'Aceb yok yire alındım da kaldım yâ Resûlla 'llâh (N.2.2)

Alub her renkten bir örnek ancak kendi kaydın gör
*Totalım olsa da **âyîne**'-i 'âlem-nümâ dünyâ* (G.1.3)

Meger bend-i nukûş-ı dehr olur mı rind-i kâr-âgâh
*'Aceb **âyîne**-i sûret-nümâ-yı dîvdür dünyâ* (M.1)

Çarh-ı hikmetden tulû' itdikce hûrşîd-i ecel
*Mün 'akisdir hâke **mi'rât-ı** fenâdan hûb u zîşt* (T.2.2)

Dostun aynası tabiri aynanın olanı olduğu gibi yansıtması özelliğindedir.

*'Aks-i ruhun **âyîne**-i sahbâda celîdir*
Bu cehle câma çeh-i Nahşeb dimelidir (G.23.1)

Eserdeki bir beyitte yanak aynaya, perdesi ise saç ve hat olarak tasavvur edilir.

Çek yed-i nezzâreyi ey merdüm-i çeşm-i emel
*Perde-i **âyîne**-i ruhsârdır gisû vü hâl* (G.56.4)

Sevgilinin yanak aynasının tozu, onun beni ve hattıdır.

Şâhs-ı nezzârem bu sûretle siyeh pûş-ı firâk
*Gerd-i **mir'ât-ı** ruh pertev-nümâdır hâl u hat* (G.46.4)

Ayna fikir aydınlığı ifadesini sağlamak amacıyla idrak ile terkip halinde kullanılır.

*Olsa ayîne'-i idrâkim eger bir deryâ
Zerre-i fikretimin her birisi olsa cibâl* (Mn.2.7)

Hastaya ayna tutulması hadisesi de bir müseddes bendinde şu şekilde yerini alır:

*Nûr-i gamm-h'âra göstermek o sîmin sîneyi
Haste-i bî-tâba tutmak gibidir ayîneyi
N'ola açsan gerd-i derd-i sîne-i bî-kîneyi
Kim unutmaz raks idince sen gam-ı dîrîneyi
Ey Hristola Hirostosı seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû* (Ms.2.5)

Ayna temiz tutulması gereken bir eşyadır ve yer yer cilalanır bu yönüyle saf kelimesi aynanın tamamlayıcısıdır.

*İplemezse n'ola ipsizleri ol bî-insâf
İlişüb kâkülüne itmiş 'alâka eşrâf
Olamaz sine-i berrâkına hiç lâf u güzâf
Didi bu mîsrâ' hakkında belîg-i vassâf
Reşk ider pertev-i na'lînine ayîne-i sâf
Yürüdükçe resen üstünde o şûh-ı mümtâz* (Ms.3.6)

Aynanın zamanla paslanması hadisesine de divandaki beyitler içerisinde yer verilmiştir.

*Virşün heves-i şöhreti vaktimi bâde
Sürşün yüzini gerd u gubâre pes bâde
Elbette çün ayîne olur jengi güşâde
Tursun nazar-ı terbiyyet şems-i Hudâ'da
Vaktiyle olur seng-i siyeh gevher-i elmâs* (Mh.12)

Ay ve güneş gece ve gündüzü aydınlatmaları açısından ayna ile beraber kullanılırlar.

Görüb mi'rât-ı mihr u mâhı çeşm-i cân bakakalmaz
'Arûs-ı 'ömre göstermekde çün subh u mesâ dünyâ (G.1.2)

Frenk aynası sevgilinin sinesi olarak tasvir edilir, bunun nedeni sevgilinin sinesinin parlak ve berrak oluşudur.

Benzerse n'ola sînesi mir'ât-ı Frenk'e
Her yanı o renge
Sûret bulur 'aksimle deyü ehl-i kilisâ
Yüz virmedi kat'a (G.6.2)

Ayrılık azarının aynası da kurulan orijinal terkiplerdendir.

Ne sûretle alur bak çeşm-i cânı
Bugün âyîne-i âzâr-ı firkât (G.10.7)

Büyük İskender'in ayna ile birlikte kullanılmasının nedeni Aristo'nun İskender için icat ettiği uzağı gösteren ayna vesilesiyledir.

Sırr-ı dehri dilde ya âyîne-i sâgarda gör
Sûret-i devrânı gel mir'ât-ı İskender'de gör (G.18.1)

Gözün olanı görmesi aynayla beraber anılmasına sebebiyet verir:

Hâlîde küçükdür o mehün kendi de ammâ
Kehvâre-i âyîne-i çeşmimde bebekdir (G. 30.4)

Ayna her sureti tasvir etme vasfını özünde taşır; zira feyz mayası herkesin kendinde olmalıdır şeklinde düşünülür:

Mâye-i feyz begim herkese kendinde gerek
Kimse her sûreti âyîneye tasvîr idemez (G.36.2)

Mecaz aynasının gönlü hakikat güneşini gösterir şekilde tasvir edilir.

Gün gibi dîde-i hak-bîne bu sûret-i zâhir
Gösterir mihr-i hakikat dil-i mi'rât-ı mecâz (G. 39.5)

Güzellik nakışının görüleceği yer bir beyitte ayna olarak ifade edilir.

Görünce âyinede nakş-ı hüsnün ol hod-bîn
Alınmış ‘aklı da sûret-perest olub kalmış (G.43.2)

Ayna, sevgilinin yanak aksi karşısında alıklığa uğraması şeklinde kurulan tahayyülde şöyle kullanılır:

Alunub kendi ruhın ‘aksîne bakma sık sık
Gelmesün hayret ile ‘âyîneye alıklık (G.51.1)

Sevgilinin bakış kılıcının aynası ifadesi kılıç üzerindeki akis görme gerçeğindedir.

Bakma ‘âyîne-i şemşir-i nigâhun çekerek
Korkudan ‘aks-i ruh-ı mâha gelür çalıklık (G. 51.3)

Aynacı tabiri hevesle ve gönülle tamamlanarak ele alınır.

Tâbiş-i ruhsârına ey meh-i nâ-mihribân
Dîdemiz olmakdadır âyîne-dar-ı heves (G. 41.3)

Tûtî endîşe-i rûşen-zamîrim görmesün
Mihr-i ‘aşka gönlümü âyîne-dâr etsem gerek (G.53.4)

Envâr-ı feyz-i himmeti Nûrî bulur olan
Âyîne-dâr-ı kalb o şems-i muhabbete (G.74.5)

Aynaların perdelenmesi adeti de bir beyitte şu şekilde yerini alır:

Perdeyi çâk it de sonra ‘âlemin al nakşını
Bak ne sûretler çıkar âyîne-i nâmûsdan (G.68.4)

Kabiliyet aynasında Hudâ'nın feyz suretini görenin dünyanın resim ve nakışına bakmaz halde olacağı tasavvur edilir.

Bakmadı nakş u nigâr-ı levha-i dehre gören

Sûret-i feyz-i Hûdâ mir'ât-ı istidâdan

(G.70.3)

Aynanın karşısında gördüğünün rengine boyanması onun bir başka beyitte kullanım amacıdır.

Nakşın olamaz mı bu cihânın dil-i safım

Âyîne gibi gördüğü renge boyanınca

(G.76.3)

Nûrî ümit aynasının kendisine pencere olması yönünde şu şekilde dua eder:

Bu bezm-i intizarda Nûrî-i bî-kese

Âyîne-i ümmîdini yâ Râbb revzen it

(Mk.1.2)

k. Tarak

İncelediğimiz eserde güzellik eşyası tarak bir beyitte karşımıza çıkar. Tarak perişan saça sitem eder halde ele alınır.

Bir sille urub dizlerinin bâğını çözdü

Gîsû-yı perîşâne sitem şâneye mahsûs

(G.45.3)

f. Küpe

Sevgilinin güzellik unsuru olan küpe incelediğimiz eserde bir kez karşımıza çıktı. Burada da Nûrî sözlerini kıymet, gizem ve kulağa küpe edilmesinden dolayı manaların biricik incisine benzetir.

Sözüm bir dürr-i yektâ-yı meâ'ni oldığım Nûrî

Bilüb ol duhter-i nâzım küpe eyler kulagında

(G.75.7)

2.4.6. Günlük Hayatta Kullanılan Eşyalar

a. Meşale

Meşale incelediğimiz divanda sadece bir beyitte karşımıza çıkmış burada da aşğın ahı ile örtüştürülerek şöyle tasvir edilmiştir:

Rûşen ola tâ çeşm-i dile meclis-i maksûd

Ey bâd-ı ye's meş'ale-i âhım üfürme

(Mk. 3.1)

b. Mum

Mum özellikle meclislerin vazgeçilmezi olarak karşımıza çıkar. Bir araya gelmiş insanların birbirlerinin yüzlerini görmelerini kolaylaştırır.

*Bilen çün bir nefesdir mûcib-i ibkâ vü ifnâsı
Alur mı dîde-i âmâle **şem**'-i bezm-i* (Mn.4.5)

*Nakd-ı ziyâyı gayre virür **şem**'-i bezm-i 'aşk
Pervâne dest-i bâlını nâ-çâr açar kapar* (G.29.3)

*Kişinin geçse sözi bir iki etbâ'nadır
Bir **şem**' dâ'ire-i 'âlemi tenvîr idemez* (G.36.3)

*Bezm-i visâli hayâliyle olur Nûriyâ
Âh-ı derûnem çü **şem**' şu'le-nisâr-ı heves* (G.41.5)

Mum aynı zamanda can sıcaklığı ile özdeşleştirilmiştir. İçindeki fitili insan ömrü, dışındaki donmuş sıvı ise insan bedeni olarak düşünülür ve eser içindeki tasavvur derinliklerinde yerini alır.

*Gitdikce nice **şema**'-i cânlar yakacaktır
Seyre bakacaktır
Bir hüsn-i cihân-sûzla ol mâh-ı şeb-ârâ
Âh ol saçı Leylâ* (G.6.3)

***Şem**'-i cânın kim yakarsa şems-i dînin 'aşkına
Çarh başında döner pervâneveş firıl firıl* (G.58.7)

*Kararsa n'ola yanub aglamakdan dîde-i Nûrî
Ocâg-ı vasılda evvelce çün anlar **çerâglard*** (G.81.5)

Pervane ve mum arasındaki karşılıksız ve yakıcı aşkın maduru daima pervane olacaktır.

Ben ol rütbe za'îf u haste-i 'aşkım ki pûşîdem

Per-i pervâne-i şem‘-i şebistân-ı muhabbetdir (G.28.3)

Mum alevi gonca gibi düşünölmüş ve şebnem karşısında biçare kalmış halde tasavvur edilmiştir.

Şu‘le-i âh görünse kesilür katre-i eşk
Nice üftâde olur gonca-i şem‘a şebnem (G.64.3)

Nûrî ettiği duada meram gecesinin mumunun aydınlık olmasını şu sözlerle diler:

Yâ Râbb be-hakk-ı nûr-ı cemâl-i Muhammedi
Şem‘-i şeb-i merâmımı lutfınla rûşen it (Mk.1.1)

c. Yatak

Nûrî Divanı’nda yatak iki beyitte kaynak anlamıyla terkip kurmuştur. Gam ve naz kelimeleri bu sayede derinlik kazanmıştır.

Pister-i gamda eger çi encüm-şümâr-ı firkâtem
Lik sâkî-i kamer-ruhsâr hem-demdir bana (G.4.2)

Nûrîyâ hâle-i sıfat koynına al ört bas it
Bister-i nâzda ol mâh-ı şeb-ârâ açılır (G.16.5)

Yatağın incelediğimiz eserde karşımıza çıktığı bir diğer kullanımı da yuva olması vesilesiyledir.

O rakkâsın vakt ulaşıdırub koynuna girdikce
*Kıyâs eylerler idi taş yatur tavşan **yatağında*** (G.75.4)

Göz ucıyla nighün kesmesün ol âfet-i cân
*Cânı kurbân u gönül olsun ol âhûya **yatak*** (G. 50.2)

d. Perde

Perde divanda sık kullanılan eşya isimlerinden olmuştur. Perdenin en bilindik kullanımı ise sevgilinin yüzünü örten zülüfle arasında kurulan teşbihtir.

*İdersen ser-fürû idenleri heb gamla perverde
Figân u nâlesi 'âşıkların sanma kalur yerde
Ziyâ-yı dîn-i hüsne küfr-i zülfün eyleme **perde**
Teşekkî itmesünler ey sanem senden Mesihâ'ya* (Ş.2)

*Pençe-i tâb-ı ruhı **perde**-nümûn oldu bana
Hamle'-i nîze-i hûrşîd zebûn oldu bana* (G. 3.1)

*Nûrîyâ hâil olur **perde**-i zülf-i şeb-gûn
Gerden-ı sâfî imiş subh-ı pür-envâr-ı ferah* (G. 14.5)

***Perde**-i zülfini tagıtsa ol meh ebrâsâ
Hâl-i ruhsâresi çün akd-i Süreyyâ açılır* (G.16.3)

*Çek yed-i nezzâreyi ey merdüm-i çeşm-i emel
Perde-i âyîne-i ruhsârdır gisû vü hâl* (G.56.4)

*Yâre taratma zülf-i siyehtârı mû-be-mû
Ey mâh açma **perde**-i ruhsârı mû-be-mû* (G.71.1)

Hz. Muhammed için yazılan na'tta ise onun güzelliği güneşe benzetilmiştir. Bunun görülmesi için aradaki maniler ise perde olarak nitelendirilmiştir.

*Güşâd it **perde**-i hûrşîd-i hüsnin Bâr'ı rüyâda
Görünce baht-ı hâbîdem uyansın yâ Resûlla'llâh* (N.3.2)

Yüz perdesi haya anlamına da gelir. Nûrî Divanı'nda bu şekliyle de hayat bulmuş ve yırtılan yüz perdesine astar bulunamayacağı ifadesi ortaya konmuştur.

*Öyle yırtılmış ki yüzi **perdesi**
Kaplanılmaz şimdi ol astâre yüz* (G.38.3)

Gökyüzü perdesi tamlamasında da perde bulutların yerine kullanılır.

***Perde**-i eflâk iken dūd-ı derûnum Nûrîyâ
Penbe-i dâg-ı dili çarh âfitâb itdi dirîg* (G.48.5)

Aşık, siyah bahtının bedenini kaplayan perdesini öldüğünde de kefen olarak giymesinin normal olduğunu ifade eder.

Hasret-i zülf-i 'izârunla ölürsem yetişür
Perde-i baht-ı siyâhımdan olursa kefenüm (G. 62.2)

Nûrî alemin sırrına ermek için yırtılması gereken perdeler olduğunu şöyle aktarır:

Perdeyi çâk it de sonra 'âlemin al nakşını
Bak ne sûretler çıkar âyîne-i nâmûsdan (G.68.4)

Fanus perdesinden taşan mum nuru, aşğın sinesinden taşan aşk ateşi olarak tasavvur edilmiştir.

Sîne-i safımda gücdür nâr-ı 'aşkı gizlemek
Nûr-ı şem' olur nümâyân perde-yi fânûsdan (G. 68.5)

e. Çanak

Çok ağlamaktan ve uykusuz kalmaktan kanlanan gözler fırında pişirilmiş kıpkırmızı olmuş çanağa teşbih edilir.

Nihâl kaddine ey gonca dik dik itdi nigâh
Eger dönerse yeridir sifâle dîdelerim (G.63.2)

f. Kase

Kase incelediğimiz divanda genellikle kadehe yakın kullanıma sahiptir.

Yâd-ı la'li ile nûş-ı dem dil mu'tâddem
Sagar-ı bezm-i safâ kâse-i hûn oldu bana (G.3.3)

Dil-şiken olma gözümde çıkma ey nâzik beden
Kâse-i billûrını eyler mi hiç işkeşte gül (G.59.2)

Kâse-i yakût-ı renk-i gül bu câm-ı mey değil
Nâle-i cângâh-ı bülbüldür sadâ-yı ney değil (G.60.1)

Pistânçesin öpmek için üstüne düşdim
*Bu vaz'ıma ol duhter-i tersâ **kâse** verdi* (M.4)

g. Tas

Tas yuvarlak şekli hasebiyle güneş ve ay ile örüntülü halde terkip edilir ve şu şekilde kullanılır:

Âb u tâbı n'ola Nûrî'nin olursa efzûn
***Tâs-ı** mihr u meh ile subh u mesâ bâde içer* (Mk.6.4)

Hamam taşı geleneği de Nûrî Divanı'nda yerini şu rubaide bulmuştur:

Bu germî-i enfâs ile ey hammâmcı
Bir gün ola germ-âbe-i vuslat ısınur
*Dökdükce sıcak suları **tâs-ı** çeşmim*
Elbet sogumaz halvet-i ülfet ısınur (R.3)

h. Sofra

İncelediğimiz eserde bir beyitte karşımıza çıkan sofraya Hz. Mevlana'nın cömertliğini ortaya koyacak şekilde anlamlandırılmıştır.

Sîr-i eltâf ider mâh ile mâhîye bile
***Sofra-i** himmet-i bî-gâye-i Monlâ açılır* (G.17.7)

1. Şişe

Şişe camdan yapılmış olmasından ötürü narinliği ile bilinir. Şişe, kırılmaması için dinen uyarıların sıralandığı kalbe tasavvur edilmiştir.

Havf idüb Allah'dan itmez misün kuldân hicâb
Eyledün sâgar başına bin 'itâb u bin 'azab
Vaz geldim kim ile olur isen ol var neşe-yâb
Nûrî-i mest-i gamem gönlüm kebâb ekşim şarâb
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
*İstemem ey seng-dil mey **şîşe-i** kalbim kırık* (Ms.1.5)

i. Kadeh

Sagar, peyman, piyale, cam ve mina gibi kelimelerle de karşılanarak Nûrî Divanı'nda çok sık olarak karşımıza çıkan kadehin en geniş kullanımlarından biri insanın gözü ve dudağı olarak düşünülmesidir. Göz, kafatasındaki oyuk şekli ve içinden gelen sıvı; dudak, rengi ve sarhoşluk vermesi açısından kadehe tasavvur edilir:

Vücûdum gülşen u dâgım gül-i ra'nâ mıdır cânâ
*Sirişkim bâde çeşmim **sâgar-ı** sahba mıdır cânâ* (G.2.1)

Dem-i dilden tolar ey mest-i nâzm
*Gözümdür **sâgar-ı** ser-şâr-ı firkat* (G.10.6)

Anlasa la'l-i leb-i yâr bezm-i 'işretde
*Tolar taşar boşalur çün **piyâle** dîdelerim* (G.63.4)

Bezm içre nâ-ümmîd olan nakl-i sıhhate
*Agız açar mı **sâgar-ı** leb-rîz-i ülfete* (G.74.1)

Kadeh sevgilinin dudağını öpmüş şekilde teşhis edilir ve şu şekilde ele alınır:

*La'lin öpmüş ol bütün zannım ki Nûrî **sâgarın***
Kanını döküb saçardı keff-i müjgânım gibi (G.80.5)

Kadeh renginin kırmızılığı şeklinin derin ve kavisli oluşu dolayısıyla gül ve gonca olarak tasavvur edilir.

Teşne-yâb-ı mey-i nâzu niyâz-ı 'uşşâka
***Câm-ı** gülgünde mey sâkî-i gül-femde midir* (G.27.3)

*Kâse-i yakût-ı renk-i gül bu **câm-ı** mey degil*
Nâle-i cângâh-ı bülbüldür sadâ-yı ney degil (G.60.1)

Her ne dem eylesem ol gonca lebin endîşe
***Câme** gül gibi sad çâk iderem pîrehenüm* (G.62.4)

Eşkimle tolar gül-i piyâle
Çün jâle olub habâb-ı işve

(G.73.6)

Kadeh incelediğimiz eserde bazen de şarabı bulduğuna inanılan Cem ile beraber kullanılır.

Ben o şâh-ı kişver-sitân-ı harâbâtım bugün
*Efser u evreng **câm** u sâye-i Cem' dir bana*

(G.4.3)

Gördüm leb-i rengin u hınâlu ayagını
*Aldım elime **câm-ı** Cem'i hâke bıraktım*

(G. 61.3)

Bir sağar başına bin itap ve bin azap düşmektedir.

Havf idüb Allah'dan itmez misün kuldân hicâb
*Eyledün **sâgar** başına bin 'itâb u bin 'azab*
Vaz geldim kim ile olur isen ol var neşe-yâb
Nûr-i mest-i gamem gönlüm kebâb ekşim şarâb
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık

(Ms.1.5)

Eserdeki bir bendde de sevgili de meydana çıkması açısından bir kadeh gibi düşünülür:

Yandı cânım nâz ile refâtûna ey Yanol'e
Suflik kalur mı bâde süzer iken Sofol'e
Bakılır mı raks iderken Mârgo sag u sola
Oynayub hora tepüb yorıldı artık Yorgol'e
Ey Hristola Hirostosı seversen gel berü
*Sen de çık meydâna mânend-i **piyâle vü sebû***

(Ms.2.1)

Rum kadehi ile Rum'a boyun eğdirilebilir şeklinde bir ifade kullanılır.

*Bir **kadeh-i Rûm** ile râm olıcak ol rûm beçe*
Bâde virilse gerek bâde-i rûmiyle rûma

(G.7.2)

Kadeh içindeki şarabın kızılığından ötürü kan dolu olarak ele alınır.

Dil yâd-ı lebünle câm-ı pür-hûn
Hecrinle ciger kebâb-ı ‘işve (G.73.10)

Kadehin kucağında yatacak olan üzüm kızıdır ifadesinde kadeh kucak açan bir insan gibi tahayyül edilir.

Sıkılmış bâgda salkım saçak câme ile dil ammâ
Tekebbür itmeyüb bint-i ineb yatmış kucagında (G.75.6)

İçindeki şarabın kan ile renk ortaklığı nedeniyle kadeh kanla birlikte şu şekilde kullanılır:

Yâd-ı la‘li ile nûş-ı dem dil mu’tâddem
Sagar-ı bezm-i safâ kâse-i hûn oldı bana (G.3.3)

Dil-i pür-hûndadır ‘aks-i hayâl-i la‘lin
Bezm-i endişemizin sâgar-ı ser-şârına yuf (G.49.3)

Kadeh dünyanın sırrını içinde barındıran ayna olarak tasvir edilir.

Sırr-ı dehri dilde ya âyîne-i sâgarda gör
Sûret-i devrânı gel mir’ât-ı İskender’de gör (G.18.1)

Erguvan çiçeği rengi nedeniyle kadehle tamamlanarak kullanılır.

Harâmi gözlerin ser-pençe-i gamzende kan ister
Kef-i mestân da câm-ı şarâb-ı erguvân ister (G.21.1)

Kadeh bir başka beyitte de derinliği dolayısıyla Nahşeb kuyusuna teşbih edilir:

‘Aks-i ruhun âyîne-i sahbâda celîdir
Bu cehle câma çeh-i Nahşeb dimelidir (G.23.1)

Can kazancı kadehe konsa az, şeklindeki ifade de kadehin enginliği ortaya konar.

Satıcak mug-beçe-i bâde-fürûş ‘âşıkâ nâz

Nakd-i cân konsa niyâz olunarak sâgara az (G.39.1)

Kadeh gemisinin güzergahı istiğfar denizi olarak tahayyül edilir.

Düş reh-i kûy-ı harâbâta yûri mestâne var
Fülk-ı câmın reh-güzârı bahr-ı istigfâr imiş (G.42.3)

İncelediğimiz divanda kadeh kırılğanlığı yönüyle de sık sık karşımıza çıkar.

Öpünce la‘lini ben dilde mest olub kalmış
Piyâle-i emelim çün şikest olub kalmış (G.43.1)

Deşt-i ragbetden düşürdi mest-i nâzm gönlümü
Yüz sürer hâk-ı niyâza sâgar-ı işkestesi (G.78.3)

Gökyüzü kubbemsi şeklinden dolayı kadehe benzetilir.

Tut kim felegin piyâlesinde
Olmuş sayıla habâb yıldız (G.40.2)

Bakma mevce-i envâr-ı mey-i neşe-i fezâya
‘Aks-ı lebin âyîne-i peymâneye mahsûs (G.45.2)

Zahidin kadehinde olacak olan içecek alkolsüz hazırlanan meyve suyu neviden hoşaftır.

Nûrîyâ sâgarı çek hoş-âb içerken zâhid
Bir kaşık suda bogulsun ko o kâfir lık lık (G.51.5)

Hükümdar tacını değil ay tacını isteyen kişiye şarap kadehinin meyhanesi yetecektir.

Pertev-i şöhret bana mestâne-i câm-ı mey yeter
İstemem ger efser-i mihr olsa tâc-ı key degil (G.60.4)

Yarin sunduğu kadehteki şarap miktarı önemsenmez keza keyif tastamam olmuş haldedir.

Nîm mi tolı mıdır sâgarı yârim sundı

Tastamam geldi ki keyfince ne bîş oldu ne kem (G.64.4)

Badenin verilişi esnasında aşğın sevgilinin parmağını bir kere olsun sıkılabileceği söz konusu edilir.

*Bâde virse eline **sagarı** mânend-i 'itâb
Ser-i engüştini bir kerre sıkardım kordum* (G.65.4)

Sevgilinin kırmızı dudaklarının aksini seyrettikten sonra dolu kadehlerin birer birer gözden düşmesine neden olacağı ifade edilir.

*Ger seyr-i 'aks-i hatt leb-i la'l ise merâm
Gözden düşürme **sâgar-ı** ser-şârı mû-be-mû* (G.71.3)

Bir beyitte de dünyanın dolu kadehi engin gam nehri olarak tahayyül edilir.

*Nûrîyâ 'işretgeh-i 'âlemde olmam neş'e-yâb
Sâgar-ı ser-şâr-ı şâdi lücce-i gamdır bana* (G.4.5)

Öpücük ve dudak arzusu hattın görünmesi ile oluyorsa bahar faslı da kadeh tadına neden olur şeklinde mukayeseye dayalı bir izah görülür.

*Zuhûr-ı hatt iledir bûs u la'le h'âhişimiz
Ki nûş-ı **sâgara** fasl-ı bahâr olur bâ'is* (G.12.2)

Devran kadehi gönlü neşeli kılmazsa meyhanedeki halkanın başına Nûrî bizzat geçecektir.

***Sâgar-ı** devrândan ger neş'e-yâb olmazsa dil
Nûrîyâ ser-halka-i 'işretgeh-i rindâne geç* (G.13.5)

Gönül dudak feyziyle ferahlıkla dolu olan kadeh olarak tasavvur edilir.

*Ele almaz yine olma tutalım kim olmuş
Feyz-i la'liyle gönül **sâgar-ı** ser-şân-ı ferah* (G.14.2)

Kadeh bir beyitte de şarap değil de su dolu olduğu yönünden ele alınır.

*Dîdede 'aks-ı leb u ruhsârın ey nev-reste gül
Zîver-i **mînâ-yı** pür-âb olsa çün şalına gül* (G.59.1)

k. Çan

Nûrî Divanı'nda tek beyitte geçen çan, kilise ile birlikte kullanılmıştır. Kilise çanının gam dünyasında zikir halinde dinleneceğinden bahsolunur.

Küfr-i zülfün ol bütün dil yâd idüb feryâd ider
*Deyr-i gamda dinle zikr ya sanem **nâkûs**dan* (G.68.3)

l. Yular

Yular incelediğimiz eserde iki beyitte yer alıp birinde takdir atının, birinde talih atının zabtını sağlar şekilde ifade edilir.

Zimâm-ı esb-i takdîri alaydım deşt-i tedbîre
Bu hâşâk-ı kederden kurtarırdım belki dâmânı (Mn.4.10)

Zimâm-ı zabt-ı esb-i tali'-i bî-dâre el irmez
Anınçün gûy-ı mihr-i çarh-ı nâ-hem-vâre el irmez (G.35.1)

m. Olta

Divanda olta yakalama özelliği açısından sevgilinin bakışına ve saçına teşbih edilerek kullanılır.

*Olma deryâ-yı visale **olta**-endâz-ı nigâh*
Cünbişi cûy-ı tegafülde o meh-peykerde gör (G.18.4)

Biraz suyunca gidüb zülfüne dil eylemiş
*Misl-i mâhı **giritâr-ı şest** olub kalmış* (G.43.4)

n. Asa

Eserde asa sarıkla beraber kullanılarak zahidin tamamlayıcısı olarak ele alınır.

*Zâhid geliyor elde **asâ** başda sârık*
Şeytân bezi gibi iki yüzlü münâfik (G.52.1)

o. Gözlük

Sevgilinin görünüşü aşığın gözünü öyle karartmıştır ki aşık, güneş ve ayı gözlük etse aleme bakamayacak durumda olduğunu ifade eder. Bu sayede de gözlük koruyuculuk özelliği ile kullanılmış olur.

*Zülf-i yâri görelî öyle kararmış ki gözüm
Bakamam ‘âleme mihr u mehi etsem ‘aynek* (G.54.3)

ö. Salıncak

İncelediğimiz eserde tek yerde kullanılan salıncak, sallanması ile şöyle ifade bulmuştur:

*Kurdun ey şûh Halîme menziline gehvâre
Tıfl-ı nev-sâleler aldatmaga buldun çâre
Ben **salıncak** gibi sallanmadayım hem-vâre
Eyleme gönlimi de reşkle pâre pâre
Düz ayak bassa kolay yan çiziver agyâre
Bagdaşır olma bucâğında ana harf endâz* (Ms.5.2)

p. İp

Nûrî Divanı’nda ip sık kullanılmıştır. Eserinde oldukça fazla deyim kullanılan Nûrî’nin kullandığı deyimlerden birisi ipucu aramaktır.

*‘Aklım oynatmış idi sîm-beden bir cân-bâz
İpucu arar idim eylemege ‘arz-ı niyâz
Beni mîzân-i nigâha alub itdi i ‘zâz
Gözi bağluları gözlermiş o bî-çare nevâz
Ben sanurdım ki oyundur bana bu itdiği nâz
Nice ‘akreb-meniş erkânsıza oldu dem-sâz* (Ms.5.2)

***İpucu** bulamadım vuslat-ı yâre ne ‘aceb
Çırpıdan çıkmadım ammâ buna ne oldu sebab
Nûrîyâ anlaşılın gamz-ı ‘adûdandır heb
Vardır ortada çünkü o rakîb-i ‘akreb
Elim al râh-ber ol menzil-i vasla yâ Râbb*

Dil-i sengin-i dilârâya vir insâf biraz

(Ms.3.7)

İp soyut unsurlarla kullanıldığında uzunluk ve devamlılık anlamı kazanır. Devamlılık anlamı kattığı unsurlardan bazıları emel vakti, sır, feryat, ah ve aşk ümidi diye sıralanabilir.

İtme gönlün nazra-bend rişte-i tûl-ı emel

Subh u şâm-ı ye'si ey nûr-i basar mestâne geç (G.13.4)

Sûzen-i elsine-i nâsa geçer sonra ucı

Uzar açılrsa eger turre-i ser rişte-i râz (G.39.6)

Bâg-ı elemünde gam-ı murg-ı dili Nûrî

Bozuk huzurı

Ser rişte-i feryâdımız uzansın inansın

Tâ çarha tayansın (G.66.5)

Rişte-i âhım uzatdın dili sad çâk itdin

Sûzen-i vasl ile virsen ileyim mi İlya

Va'de-i vaslını 'aşkım gibi izhâr itme

İl midir dime rakîbi sakın ey büt İlya (K.1)

Ser-i zülfünde iken rişte-i ümmîd-i 'âşık

Bî-hüde eylesün baht-i siyeh-kârına yuf (G.49.4)

Eserdeki müseddesin bir bendinde iki kez kullanılan ip ilk kullanımda işsiz aylak, ikincisinde ise ipe un sermek deyimi ile boş bahane üretmek anlamında karşımıza çıkar.

Beni ol ipsiz ile bağlama sen ey meh-rû

Ben kalender revişim neyleyeyim ya şu bu

Gelse na'lîn ile çünkü usulatmaz sancu

Çevirir anı gören mihr-i ecelden yana rû

Zannider vaslı kolay yan gelür ol bed-hû

İpe un ser ki begim itmege lâfa âgâz

(Ms.5.3)

Ateşbazın ip üzerindeki yürüyüşü, gönül dumanının ip gibi oluşuyla ah kıvılcımlarına bağlantılandırılarak şu şekilde kullanılır:

Ne revâ menzil-i hüsne güzelim bas da ayak

Halka-i hasretini pâ-yı dil-i zârıma tak

Pertev-i ‘aşkıni da böyle gönüllerde bırak

Cân almaksa merâmın ne gerek öyle bıçak

Rište-i dūd-ı dilimle şerer-i âhıma bak

*Güyya bir **ipe** çıkmış gibidir âteş-bâz*

(Ms.3.5)

İp aynı bendde üç farklı şekilde ele alınır. Aylak anlamında kullanılan ipsiz, umursamamak anlamında iplememek ve şuhun ip üzerinde yürümesi bahsi geçen üç farklı kullanımdır.

*İplemezse n’ola **ipsizleri** ol bî-insâf*

İlişüb kâkülüne itmiş ‘alâka eşrâf

Olamaz sine-i berrâkına hiç lâf u güzâf

Didi bu mısra’ hakkında belîg-i vassâf

Reşk ider pertev-i na ‘lînine âyîne-i sâf

*Yürüdükçe **resen** üstünde o şûh-ı mümtâz*

(Ms.3.6)

Sözün birbiri ardınca sıralanması açısından ip olarak tasavvuru da söz konusudur.

Lûlû-yı zikr dâne-i dendânı ol mehün

*Manzûm-ı **rište**-i sühan âh u zârdır*

(G.19.4)

Sevgilinin el damarlarının nazikliği can ipiyle mukayese edilmiştir:

*Reg-i destin senin ki **rište**-i cândan da nâzûkdür*

Tabîb-i bî-mürüvvet bûsegâh-ı nîşter itmiş

(G.44.3)

İpin kesilmesi durumunu incelediğimiz eserde bir beyitte görmekteyiz.:

*Kat’-ı ser-i **rište** tafsîl it ey mâdih-i ‘aşk*

Muhabbet-i zülfine sığmaz o mehün kal ile kîl

(G.58.4)

Umursamamak anlamındaki iplememek kelimesi ile aşğın ipinin gerdana takılması tahayyülüne aynı beyitte rastlanır.

Kâkül-i ‘ârzunı iplemeyüb geçme muhâl
*Tutalım gerdena takılsa da cânâ **resenim*** (G.62.3)

r. İğne

Sadece bir kıtada şairin ele aldığı iğne kavuşma kelimesiyle terkip yapılarak kullanılmıştır.

Rişte-i âhım uzatdın dili sad çâk itdin
***Sûzen-i** vasl ile virsen ileyim mi İlya*
Va ‘de-i vaslını ‘aşkım gibi izhâr itme
İl midir dime rakîbi sakın ey büt İlya (K.1)

s. Cımbız

Nûrî'nin bir gazelinde geçen cımbız, aşğın çektiği kıl başına can ipi çektiği sanılan o sevgilinin elinden cımbızı bir nefes alamaması şeklinde ifade bulur.

Bir kılın çektikce sanki rişte-i cânlar çeker
Bir nefes alamadım gitdi elinden cımbızı (G.79.2)

ş. Mıh

İncelediğimiz eserdeki bir bendde sevgilisi olmadan ayak atanlar çivi başına benzetilmiştir.

Tartamaz nîk u bed-i ‘âlemi de mîzânsız
Deve tabanı atar lâfi nice erkânsız
Öyle yüksekde gezen düşse gerekdir cânsız
***Mıh** başı gibice ayak atan cânânsız*
Turna ayagı gibi kalsa gerek dermânsız
Menzil-i ‘aşka varan olmalıdır pek kurnaz (Ms.5.4)

t. Balta

Nûrî Divanı'nda balta iki yerde karşımıza çıkar. Külüng, özdeşleştiği unsurlardan olan Ferhat ile beraber ele alınır.

Âhımın çok imtiyâzı tîşe-i Ferhâd'dan
Ey lebi Şîrîn yok farkı anın ırgaddan (G.70.1)

Gam insanı içten sarsan darbelerinden yola çıkılarak balta olarak tasavvur edilir.

Yıkamaz tîşe-i gam hemçü 'amûd-ı âh-ı derûn
Zîr-i kâşâne-i eflâke dem-â-dem tayanur (G.20.5)

u. Zincir

Soyut unsur olan tegafül zinciri gönülleri bent etmiş olarak şöyle bir yaklaşımla tasavvur edilir:

Bend iden dilleri zincîr-i tegâfüldür heb
İşleyen sinelere tîr-i tegâfüldür heb
Akıtan kanları te'sîr-i tegâfüldür heb
Öldiren 'âşıkı şimşir-i tegâfüldür heb
Yohsa cellâd-ı nîgeh olmasa neyler hançer (Th.7)

Sevgilinin saçı aşığı bağlayan deli zinciri olarak tasvir edilir. Bu sayede aşık sakinleşecektir.

Yok şifâhâne'-i hicrândan ümîd-i reha
Zülf-i âşîftesi zincîr-i cünûn oldu bana (G.3.2)

Zülfünün boynumuza bârını zincîr idemez
Bizi dîvânelik ile hele teşhîr idemez (G.36.1)

Sözün birbiri ardınca gelmesi açısından zincirle terkip halinde kullanılması söz konusudur.

Tolaşub zihnim açınca bahs-ı zülf u hâli
Oldı zincîr-i sühan böyle müselsel muttasıl (G.58.3)

Servinin teşhis ile aktarımında sevgiliye benzetildiği yön sevgilinin başının zincirli gibi serkeş olmasıdır.

Zincîrli servi gibi serkeş idi yârim

Bu silsile-i âhımı gerdanına takdım (G.61.5)

ü. Terazi

Eserde Allah'ın lütuf salkımının tanesi hayal terazisine sığmayacak enginlikte tahayyül edilir.

Dânesi kefe'-i mizân-ı hayâle sıgmaz
Gelse de hûşe-i eltâfin eger bir miskâl (Mn.2.6)

Şair bakış terazisinden bahsederek görüş ve fikirlerini bu terazi de ölçüp tarttığını aktarır.

Ben seni mizân-ı nezzâremde pek kem anladım
Agır ol tartulma ey zâhid bana artık çekil (G. 58.4)

v. Dürbün

İncelediğimiz divanda sadece bir beyitte yer alan dürbün uzağı yakın etme özelliği ile karşımıza çıkar.

Tutınca bir yolu bilmez uzak yakın garîb
Yakın görür uzağı hemçü dūr-bîn garîb (G.9.1)

2.4.8. Giyim Kuşam

a. Kumaş Çeşitleri

Sevgilinin kumaş olarak tasavvur edilen güzelliğine, can kazancının bedel olarak alındığı ifade edilir.

Bedel nakdine-i cânlar alurlar
Kumâş-ı hüsnüne dil-dâr-ı firkât (G.10.14)

Fedâ-yı nakd-ı ârâm zerreveş âsândır ammâ
Gücüm yetmez kumâş-ı mihr-i hüsn-i yâre el irmez (G.35.3)

Sevgiliye kavuşmak da kumaşla terkip şeklinde verilir, bu kumaşa ulaşmak oldukça zahmetli olacaktır.

Sûk-ı emele desti tehî varma yorulma

Nakdîne-i cân kâle-i vaslın bedelidir (G.23.4)

Mümkün mü olmak nâ'il kâle-ı vasl-ı yâre
Sûk-ı hüsnde irmedi el nakd-i sohbeta (G.74.2)

Şair Nûrî sevgilinin saçını ve benini yanak kumaşının nakışı olarak şu sözlerle tasavvur eder:

Nûrîyâ gözler karardır tâbiş-i nezzâresi
Nakş-ı kâlâ-yı ruh-ı dil-dârdır gisû vü hâl (G.56.5)

i. Şeytan Bezi

Şeytan bezi erkek giyiminde tercih edilen yanardöner bir kumaş türü olduğundan zahide teşbih edilir.

Zâhid geliyor elde 'asâ başda sârık
Şeytân bezi gibi iki yüzlü münâfik (G.52.1)

Atlas giyen dünya al fesler giyip aşğın karşısına çıkan huri kadar güzel sevgiliyi görünce şeytan bezi gibi gözden düşmüş vaziyete tasavvur edilir.

Al cânfesler giyüb ol hûr çıkdı karşuma
Çerh atlas pûş gözden düşdi çün şeytân bezi (G.79.7)

ii. Mebus Kumaşı

Vuslat eyvah etmezse göndermelik mebus kumaşından çiçek nakışları solacak yaklaşımını şu şekilde aktarılır:

Revnağ-ı ruyı kalur mı itmese vaslın dirîg
Çün solar nakş-ı şukûfe kâle-i mebûs'dan (G.68.8)

iii. Atlas

Dünya gözden düşüp şeytan bezi giymeden evvel atlas giymiş olarak tasvir edilir.

Al cânfesler giyüb ol hûr çıkdı karşuma
Çerh atlas pûş gözden düşdi çün şeytân bezi (G.79.7)

iv. Astar

Astar asıl bezin altındaki kısımdır ve yüz perdesi yırtıldığı takdirde astar kaplanılmaz diye aktarılır.

Öyle yırtılmış ki yüzi perdesi
Kaplanılmaz şimdi ol astâre yüz (G.38.3)

v. Canfes

Sevgili kırmızı bir tür kumaş olan canfesler giyerek aşğın karşısına çıkan huri olarak tasavvur edilmiştir.

Al cânfesler giyüb ol hûr çıkdı karşuma
Çerh atlas pûş gözden düşdi çün şeytân bezi (G.79.7)

4.8.2. Giyim Eşyaları

a. Ayakkabı

Nûrî Divanı'nda sadece bir bendde karşılaşılan ayakkabı sancı yavaşlatmayacak olan kişinin ayağından çıkmayıyla ele alınır. Bu kullanım ayakkabı çıkarmayan kişinin rahatlığını ifade etmek için kurulur.

Beni ol ipsiz ile baglama sen ey meh-rû
Ben kalender revişim neyleyeyim ya şu bu
Gelse na'fîn ile çünkü usulatmaz sancu
Çevirir anı gören mihr-i ecelden yana rû
Zannider vaslı kolay yan gelür ol bed-hû
İpe un ser ki begim itmege lâfâ âgaz (Ms.5.3)

b. Gömlek

Hız. Yusuf kuyuya atıldığında kana bulanık gömleği babasına gönderilmiştir, bu hadiseden yola çıkan şair bahsi geçen gömlekle gül arasında şu şekilde bağlantı kurar:

Kaydırur ise eger pây-ı hayâlün eşkim
Gönlüm ey Yûsuf-ı gül-pîrehenüm çâh yeter (G.33.3)

c. Etek

El etek öpmek deyimi saygılı davranmak anlamında olduğundan aşık da sevgilinin elini ve eteğini öpmeyi diler. Sevgili o kadar biganedir ki aşığa el etek göstermeyecektir.

Öptürmege pâmâline göstermez iken el etek
Ey serv kaddim rûzigâr igdirdi mi yâre boyun (G.67.2)

d. Şal

Şal bir beyitte kullanılır ve su dolu şişenin süsü olan gül gibi tasavvur edilir.

Dîdede ‘aks-ı leb u ruhsârın ey nev-reste gül
Zîver-i mînâ-yı pür-âb olsa çün şalina gül (G.59.1)

e. Mendil

Gönül elden ele gezen mendil(kumaş) ile terkip yapılarak aktarılmıştır.

Gezen elden ele kâlâ-yı dildir
Bütandır hâce-i bâzâr-ı firkât (G.10.12)

f. Elbise

İncelediğimiz divanda elbise iki yerde kullanılmıştır. Elbiseli kızın gören Frenk kıpkızıl olmuş ifadesi ilk kullanımıdır.

Duhter-i zî görünce olur kıpkızıl Frenk
Agyâr kendi keyfine kalsa karalanur (G.31.4)

Raksa çıkan sevgilinin üzerinde allı güllü fistanının olduğunu ifadesi de ikinci kullanımıdır.

Raksa çık açub o güllü allı fistanını

*Ditresün şevkıyla ditrerken gören pistânını
Agzı sulansın gören ruhsâr-ı hoy efşânını
Gönlünü al eyleme me'yûs gel mestânını
Ey Hristola Hirostosu seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû* (Ms.2.3)

2.4.9. Yazıyla İlgili Araç ve Gereçler

a. Defter

Dünya defter olarak tasvir edilir, bu hikmet defterinin bir sayfası ise gece ve gündüzdür.

*Rakam-ı kudretinin noktası mâh u hûrşîd
Defter-i hikmetinin bir varakı rûz u leyâl* (Mn.2.3)

İncelediğimiz divanda gönül gözü gece gündüz defterinin hesap evrağı olarak tasavvur edilir.

*Ümîd-i seyr-i rûz-ı visâlinle çeşm-i cân
Evrak-ı şümâr-ı defter-i leyl ü nehârdır* (G.19.3)

ii. Kitap

İncelediğimiz eserde bir beyitte geçen kitap aşk davasına mani olmuş olarak aktarılır.

*Rumûz-ı hattın ider bûse h'âhişe îbrâz
'Aceb ki da'vî-i 'aşka **kitâb** olur mâni'* (G.47.2)

iii. Levha

Nûrî bir gün gelir de zarifler meclisinde okunur diye şiirini mecmua levhasına yazması gerektiğini vurgular.

*Belki bir gün ola bezm-i zurafâda okunur
Nûrî bu şi'rini de **levha**-i mecmû'aya yaz* (G.39.7)

Put gibi olan sevgilinin yanak hattının hatırlanmasıyla gönül levhasının donatılma biçimi aktarılır.

Yâd-ı hatt-ı ‘ârzın ey büt-i sîmîn-ber
Levh-i dili itdi pür-nakş u nigâr-ı heves (G.41.2)

Eserde yar vaslı kitap başlığı olarak düşünülmüş ve şu şekilde aktarılmıştır:

Nûrîyâ ser-levha-i furkân vasl-ı yârdır
Hüccet-i kat‘-ı kelâm-ı müdde’âdır hâl u hatt (G.47.5)

Hz. Mevlana’nın kapısının toprağının levhası da incelediğimiz eserde bir beyitte kullanılmıştır.

Levha-i hâk-i der-i Mollâ-yı Rûmî Nûrîyâ
Kilk-i müjgânımla pür-nakş u nigâr etsem gerek (G.53.7)

Levhaya teşbih edilen sevgilinin yanağının kader kalemi tarafından yazılması şeklinde bir tasvir oluşturulur.

Hatt degil kilk-i kader yazdı ruhın levhasına
‘Âşika bûs-ı lebin borc edügiçün tahvîl (G.57.3)

Hudâ feyzinin suretini gören dünya levhasının resim ve nakşına bakmaz olarak ele alınır.

Bakmadı nakş u nigâr-ı levha-i dehre gören
Sûret-i feyz-i Hûdâ mir’ât-ı istidâdan (G.70.3)

iii. Evrak ve Sayfa

Nûrî Divanı’nda alem defterhanesinin sayfaları ve evrakları tek tek aranır halde düşünülür.

Nazîri gelmemişdir işte defterhâne-i ‘âlem
Aransun yek-be-yek evrâk u suhfi mâhla sâlı (Ks.6)

iv. Nüsha

Renk manası çocuk hafızasında kalma açısından ebced nüshasına teşbih edilmiştir.

*Tıfl-ı tab'ın **nüsha**-ı ebced gibi hıfzındadır*
Nûrîyâ ma'nâ-yı rengin arama kâmûsdan (G.68.9)

v. Kalem

Divanın ilk beyitinde şirin edalının kalemi İsmullah yazarak söze başlar.

*Bed eyle ismu'llâh ile ey **hâme**-i şirîn-edâ*
Gir râh-ı 'âşka âh eyle reh-ber ola lutf-ı Hudâ (Mn.1.1)

Aşkla gömleğini devamlı yırtarak yüz parça eden tevfik güneşiyle can kalemi ziynetlendirmiş olarak düşünülür.

Dem-â-dem 'aşk ile sad çâk iden ceyb u giribânı
*İder zertâr-ı tevfik ile tezyîn **hâme**-i cânı* (Mn.4.1)

Kirpiğin ince ve düz oluşu vesilesiyle kalem olarak tasavvuru da Nûrî Divanı'nda karşımıza çıkar:

Levha-i hâk-i der-i Mollâ-yı Rûmî Nûrîyâ
***Kilk**-i müjgânımla pür-nakş u nigâr etsem gerek* (G.53.7)

Yanak levhasına yazı yazan hat değil kader kalemidir.

*Hatt degil **kilk**-i kader yazdı ruhın **levhasına***
'Âşka bûs-ı lebin borc edügiçün tahvîl (G.57.3)

Aşık sevgilinin kaşına inceden inceye bakınca anlar ki böyle suret ünlü ressam Behzat'ın elindeki semur kaleminden dahi çıkmaz.

Mû-be-mû dikkat idüb ebruna çıkmaz anladım
*Böyle sûret **kilk**-i semmûr-ı kef-i Bihzâd'dan* (G.70.2)

Vasıf kalemi kılı kırk yarar incelikte ve hassasiyette olarak düşünülüp şu şekilde aktarılır:

*Hâme-i vasfın da kılı kırk yarar ey Nûrî
Göricek kâkül-i ebrûsunı semmûr gibi*

(G.82.5)

4.10. Savaş Aletleri

4.10.1 Kılıç

Kılıç eski savaş usulünde nerdeyse en önemli aletti. Nûrî Divanı'nda iki kez kullanılmış olup bunlardan ilkinde dünyanın çileleri kılıca tasavvur edilmiştir.

*Cihânın tîg-ı cevrenden usandım yâ Resûlla'llâh
Kesildi tâkatim artık tayandım yâ Resûlla'llâh*

(N.1.1)

Sevgilinin yan bakışı, kesici ve uzaklaştırıcı vasıflarından dolayı kılıca sahip olarak düşünülür.

*Kesdi râh-ı kasıd-ı çâbük-rev-i nezzâremi
Âb-ı tîg-ı gamzenin her mevce-i âhestesi*

(G.78.4)

4.10.2. Ok

Nûrî Divanı'nda en sık kullanılan savaş aleti oktur. Bela oku diye tabir edilen unsur, kaza eli tarafından atılmaktadır.

*Oldı cism-i nâ-tüvân âmâc-ı sahrâ-yı fenâ
Nice demlerdir atar dest-i kaza tîr-i belâ*

(Mn.5.1)

Aşık ah oku her gün asuman sinesine isabet etse bunda şaşılacak ne olduğu sorar.

*Ne oldı hefte de bir olsa tîr-i âhımın her gün
Nişânı sineye heft asumândır yâ Kerîm Allah*

(Mn.6.4)

Hız Muhammed'in dolunayı ikiye bölme mucizesini ele alan şair, bu mucize karşısında gönüllerin nasıl dayanacağını bilmemektedir.

*İki pâre olunca sine-i meh bir işâretle
Nice dil tîg-ı 'aşkına tayansın yâ Resûlla'llâh*

(N.3.3)

Tegafül oku her zaman sineye işleyecek halde tasvir edilir.

Bend iden dilleri zincîr-i tegâfüldür heb
İşleyen sinelere tîr-i tegâfüldür heb
Akıtan kanları te'sîr-i tegâfüldür heb
Öldiren 'âşıkı şimşir-i tegâfüldür heb
Yohsa cellâd-ı nigh olmasa neyler hançer (Th.7)

Gam okunun parçasının görüleceği yer aydınlık ay olarak düşünülür.

Zannım olmuşdur felek âmâç-ı âh-ı inkısâr
Şerha-i tîr-i gamı cism-i meh-i enverde gör (G.18.2)

Takdir okunun kesmesiyle gönülde inleme olmayacağı şu sözlerle ifade kazanır:

Dilinde şerhadâr-ı tîr-i takdirin enîn olmaz
Niçün kim levha-i âmâç-ı sîne-i âhenin olmaz (G.34.1)

Sevgilinin taş gönlüne, süs oku eser etmeyecek halde aktarılır.

Sana encâm ey kaşı kemân âhım neler itmîş
Dil-i sengünine billâh tîr-i âsâ eser imiş (G.44.1)

Ah okuna yelek yapılacak şey melek kanadı olarak tasavvur edilir.

Olamaz sîne güzâr-ı hedef-i deşt-i merâm
Nâvek-i âhıma şeh-per-i melek olsa yelek (G.54.2)

Ah oku şayet sevgili yabancıya meyilliye sevgiliye isabet edebilir bu yüzden aşık sevgilisine 'yana eğil' diye uyarıda bulunur.

Togrısı meyyâlsen agyâre ey kaşı kemân
Tîr-i âhım degmesün zinhâr bu yana eğil (G.58.5)

Azar oku sevgiliden gelir bu durumda sine elbette aşığa ait olacaktır.

Çekerim cân atarak cevri niçün ey kaşı kemân
Tîr-i azâr senindir nitekim sîne benim (G.62.5)

Ah okunun taş gönle tesir etmeyeceği şu şekilde karşımıza çıkar:

Tîr-i âhım eser itmez ise ol seng-dile
Nûrîyâ deşt-i muhabbetde dahi taş dikemem (G.64.7)

Emel okunu atan aşık bunu uzak yola düşürür.

Bin fersah aşurdım hedef-i maksad-ı ahir
Tîr-i emeli atdım uzak râha düşürdüm (Mk.4.2)

4.10.3. Yay

Savaş aleti yay, sevgilinin bakış oklarını fırlatan kaşı olarak tasavvur edilir.

Cevrine sîne germe çek kendin
Kurulı bir kemândır ebrû (G.72.2)

4.10.4. Alem, Bayrak, Sancak

Davul ve bayrak velveleli bir savaş sahnesi tahayyülüne yardımcı olmuştur:

Sıyt u şöhretle cihân içre ser efrâz oldı
Velveyleyle ayagın basmagla tabl u 'alem (G.64.5)

4.5 5. Süngü

Savaş malzemelerinden birisi olan süngü Nûrî Divanı'nda bir yerde geçer ve güneş ışığı olarak tasavvur edilir.

Pençe-i tâb-ı ruhı perde-nümûn oldı bana
Hamle'-i nîze-i hûrşîd zebûn oldı bana (G.3.1)

4.11. Musiki Aletleri

a. Ney

Ney içi oyulmuş olduğu için ve sakın bir inleyişi andıran sesi dolayısıyla gönle tasavvur edilmiştir.

*Elde lâleyle piyâleyle basub gülzâra pây
Kâkül-i sünbül nihâdun ‘ârız-ı al üzre yay
Gül yüzün bülbül görüb itsün hezârân hûy u hây
İnlesün künc-i tahassürde gönül mânend-i nây
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık* (Ms.1.3)

*Kulak tutun neymiş bir nefes dimez kimse
Dem-â-dem eylese mânend-i nâyâ enîn garîb* (G.9.3)

*Kâse-i yakût-ı renk-i gül bu câm-ı mey degil
Nâle-i cângâh-ı bülbüldür sadâ-yı ney degil* (G.60.1)

*Kânûn-ı çarh pür-nakş-ı ‘uşşâkı inledir
Her dem nevâ-yı neyleyem âvâz-ı ney-sede* (G.77.2)

Meyhanede tespih ya da seccadeye gerek yoktur, meyhanede olması gerekenler ney ve mey gibi şeyler olarak sayılır.

*Meyhânede ne sübhâ ne seccâde gerekdir
Ney mey gibi şeyler fakat âmâde gerekdir
Mutrib de gerek sâkî-i sahbâ da gerekdir
Revnak viremez bezme ‘arak-ı bâde
Hûrşîd iledir cilve-i nûr u fer-i elmâs* (Mh.1.6)

b. Kudüm

Şeyhin kudümü ile beraber kişi içindekiler mazhar olur ifadesinde kudüm sesi sayesinde içselleştirme özelliği açısından ele alınır.

*Şeyhin kudûmunun neyidir mazhar oldığın
Devrân döndürür başımı ki her gün a dede* (G.77.4)

3. İNSAN

3.1. İNSAN

Nûrî tarafından nice insan ve canın sığınağı her insandan yüce tutulan Hz. Muhammed olarak aktarılır.

Nice me'yûs olur dergâh-ı lutfından kulin Nûrî
*Cenâb'ın mültecâ-yı **ins** u cânsın yâ Resûlla 'llâh* (N.3.5)

Emel gözünün insanından bakış elini çekmesi şöyle bir yaklaşımla istenmektedir:

*Çek yed-i nezzâreyi ey **merdüm**-i çeşm-i emel*
Perde-i âyîne-i ruhsârdır gisû vü hâl (G.56.4)

Yarin bakışı insanlar içinden çaresiz aşığı seçmiş olarak düşünülür. Aşık ve diğer insanlar bu vesileyle karşılaştırılmış olur:

Gayre göz süzdi kıyâs itme nigâh-ı yâri
***Nâs** içinden seni ey 'âşık-ı bî-çâre seçer* (G.4.3)

3.2. SEVGİLİ

Allah'ın yeryüzünü yaratma vesilesi habibi Hz. Muhammed, Nûrî'nin beytinde de dünyanın sevgilisi olarak aktarılır.

Oldur cihânın mefharı hem sevgüli peygâmberi
İklîm-i vaslın rehberi sultân-ı ceyş-i enbiyâ (Mn.1.9)

Nûrî Divanı'nda dil-dâr, ruh-revan, canım, dilara, yar ve canan kelimeleri ile karşılanan sevgili çeşitli açılardan ele alınmıştır. Bunlardan biri yanağına düşen terin gül bahçesine hayat bahşeden nisan yağmuruna teşbihidir.

*Düşdükce 'arak 'ârz-ı **dil-dâre** sanursun*
Nisân yagar 'arsa-i gülzâre sanursun
Her katresini bir dürr-i şehvâre sanursun

Hoy gerde ruh oldukça o mehpâre sanursun
Gül-bergine şebnem ola âb-ı ter-i elmâs (Mh.10)

Eğer papa sevgiliyi Nûrî gibi görmeyi başarabilse Hz. İsa'ya kıyıp sevgiliye prestij gösterirdi ifadesinde sevgilinin güzelliği ve itibarı ortaya konar.

Nûrî gibi görse seni ey rûh-ı revânım
Billah a cânım
Eyler kıyub 'İsâ'ya pereştîş sana cânâ
Bin cânla papa (G.6.5)

Sevgiliden ayrılmak aşığa her daim derin keder verir öyle ki sevgilinin güzellik kumaşına can kazançları feda edilir.

Bedel nakdine-i cânlar alurlar
Kumâş-ı hüsnüne dil-dâr-ı firkât (G.10.14)

Sevgilinin zülfüne ilişmek aşık için felakettir, zira sevgiliye asla ulaşamaz.

Rûzigârın şivesi kârın perişân itmesün
Zülf-i dil-dâre ilişme ey dil-i dîvâne geç (G.13.2)

Gönül bî-vâyedir çün sâye hâk-i bâg-ı vasl üzere
Bir şâh-ı duraht-ı kâmet-i dil-dâre el irmez (G.35.2)

Sevgilinin yanağı güle teşbih edilir bu gül ise güzellik bağının içinde açar.

Bâl-i bülbül gibi ol zülf-i semensâ açılır
Bâg-ı hüsn içre gül-i rûy-ı dilâra açılır (G.16.1)

Sevgili hata yapabilmektedir, onun hatasını hoş görecektir aşığı vardır.

Her yüzce hatâ gönül cânâneye mahsûs
Tel kırmamak ancak dil-i dîvâneye mahsûs (G.45.1)

Sevgilinin kakülüne takılan deli gönlün tek ıslahı sahibi tarafından kısıvrak bağlanması olarak düşünülmüştür.

*Takılırsan giderek kâkülüne **dîl-darın**
Seni dîvâne gönül bâğlayayım kısıkıvrak* (G.50.3)

Sevgilinin güzellik unsurlarından sayılan saçı ve beni, yanak kumaşının nakışı olarak tasavvur edilir.

*Nûrîyâ gözler karardır tâbiş-i nezzâresi
Nakş-ı kâlâ-yı ruh-ı **dil-dârdır** gisû vü hâl* (G.56.5)

Aşık sevgiliyi çok hatta canı kadar çok sever ve onu bu sevgiye inandırmak için şu şekilde yeminler eder:

*Büt misün reşk-âver-i Hızr u Mesihâ-dem misün
Sevdim ey **rûh-ı revân** billâh seni cânım gibi* (G.80.2)

Yar memleketinin yolcusu tamlamasında ve sevgilinin yanağı ifadesinde de sevgili kavramı dikkat çeker.

*Salik-i kişver-i **yâr** ‘âşık-ı rûy-ı **dil-dâr**
‘Aklına yelken olub lücce-i nâmûsı geçer* (Mk.6.2)

3.2.1. Sevgili Unsurları

a. Ay

Sevgili istiare sanatı sayesinde Nûrî Divanı’nda ay karşılığını bulur. Zira sevgili ay gibi parlak ve beyazdır. Siyah saçları da bulut misali bu ayı çevreler. Bunların hepsinden ziyade sevgili aşık için ulaşılmazdır. Bu ve buna benzer nedenlerle sevgili ay olarak tasavvur edilir.

*Yan çizer yanıma ey Yani yanaş disem ana
Yandım ey **meh** yerini söyle disem dir Yanya* (G.7.1)

*Perde-i zülfini tağıtsa ol **meh** ebrâsâ
Hâl-i ruhsâresi çün akd-i Süreyyâ açılır* (G.16.3)

*Olma deryâ-yı visale olta-endâz-ı nigâh
Cünbişi cûy-ı tegafülde o **meh**-peykerde gör* (G.18.4)

- Lûlû-yı zikr dâne-i dendânı ol mehün*
Manzûm-ı rişte-i sühan âh u zârdır (G.19.4)
- Hâlîde küçükdür o mehün kendi de ammâ*
Kehvâre-i âyîne-i çeşmimde bebedir (G.30.4)
- O mâhın pertev-i hüsni cihânı nice tutmaz kim*
Yaşı on dördüne varmaksızın mehpârelenmişdür (G.32.4)
- Tâbiş-i ruhsârına ey meh-i nâ-mihribân*
Dîdemiz olmakdadır âyine-dar-ı heves (G. 41.3)
- Şeb-i gamda o mehün zülf-i siyeh târına yuf*
Subh-ı ümmîdde ruhsâr-ı pür-envârına yuf (G.49.1)
- Bakmaz yüzüme çünkü iki yüzlü rakîb var*
Nûrî gibi yüz virmesem ol mehveşe layık (G.52.5)
- Kat'-ı ser-i rişte tafsîl it ey mâdih-i 'aşk*
Muhabbet-i zülfine sığmaz o mehün kal ile kîl (G.58.4)
- Kerrât ile öptürdi bana mushaf-ı hüsni*
'Âşıklığıma ol meh-i nâzm inanınca (G.76.2)
- 'Âkıbet bezmin karardır ey meh-i nâ-mihribân*
Bir gice ehl-i dilin dûd-ı felek peyvestesi (G.78.2)
- O mehün cephe-i berrakına bak nûr gibi*
Gerçi zülf-i siyehi leyle-i deycûr gibi (G.82.1)
- Sînesin gördük ilik tüğmesin ol meh sökeli*
Sökün itmişdik anı sormaga tuyduk sökeli (G.84.1)

*İtmese kaşu ile ol meh-i nâzım îmâ
Göremezdi bu gice belki helâl 'îdi*

(Mk.8.2)

b. Güneş

Sevgili incelediğimiz eserde sadece bir beyitte güneş kelimesi ile karşılanmıştır. Bunun nedeni de sevgilinin şaşırtıcı ve içi yakan güzelliğidir.

*Püskürme benüñ görüb o mihrüñ
İtmez mi hiç ihticâb yıldız*

(G.40.3)

c. Gül, Gonca

Sevgili unsurlarından birisi olan gül ya da gülün açılmamış hali olan gonca eserde az kullanılmıştır. Kullanım zemininde ise sevgilinin güzel kokması, teninin hoş pembe ya da hafif kırmızılığı, kadifemsi yumuşaklığı yatar. Gonca gülden farklı olarak sevgilinin henüz dokunulmamış güzelliği ifade eder.

*Alınca leblerün ey gül hayâle dîdelerim
Kızardı serimle mânend lâle dîdelerim*

(G.63.1)

*Nihâl kaddine ey gonca dik dik itdi nigâh
Eger dönerse yeridir sifâle dîdelerim*

(G.63.2)

*Gülistân-ı hüsnin ey gül gonca-i nevrestesi
Zülf-i meşkinin sabâ deşinde sünbül destesi*

(G.78.1)

d. Put, Sanem

Nûrî Divanı'nda put sık kullanılan sevgili unsurlarından birisidir. Bu kullanımın sebebi putun taştan oyulması ve kafirlerin taptığı madde olmasıdır. Putun bu yönleri sevgilinin taş yürekliliğini, bozulmaz güzelliğini, hiç konuşmamasını ve aşığı dinden imandan çıkaracak tavırlarını karşılar.

*Sakın agyârı çekme ehl-i 'aşka karşı tenhâya
Teşekkî itmesünler ey sanem senden Mesihâ'ya
Terahhum eyle kim İncil-i hanı vir sevdâya
Teşekkî itmesünler ey sanem senden Mesihâ'ya*

(Ş.1)

*Kâkülün ilmigine ben de uzatdım elimi
İl değil mi ilişen zülfüne ey **büt** İlya* (G.7.4)

*Mukîm-i deyr-i ‘aşkın ey **büt**-i nâz
‘Aceb mi baglasa zünnâr-ı firkât* (G.10.10)

*Gencîne-i hüsne hele bir kez nazar eyle
El çek hazer eyle
Zan eyleme gîsû-yı siyeh-kâr-ı **büt**ândır
Bir kara yılandır* (G.24.4)

*Küfr-i zülfün ol **bütün** dil yâd idüb feryâd ider
Deyr-i gamda dinle zikr ya **sanem** nâkûsdan* (G.68.3)

*Kızlar gibi ferdâya salar tâlib-i vaslın
Billâh usandım o **bütün** git de gelinden* (G.69.2)

*Sakız bâğında mı beslenmiş ol **büt** yapışur kalur
Gören pistânçe-i nârenciye solunda sağında* (G.75.3)

*Nûrî kısa kesmem o **bütün** vasfını ammâ
Zihnim tolaşur muhabbet-i zülfü uzanınca* (G.76.5)

***Büt** misün reşk-âver-i Hızr u Mesihâ-dem misün
Sevdim ey rûh-ı revân billâh seni cânım gibi* (G.80.2)

*La’lin öpmüş ol **bütün** zannım ki Nûrî sâgarın
Kanını döküb saçardı keff-i müjgânım gibi* (G.80.5)

*Rişte-i âhım uzatdın dili sad çâk itdin
Sûzen-i vasl ile virsen ileyim mi İlya*

*Va 'de-i vaslını 'aşkım gibi izhâr itme
İl midir dime rakîbi sakın ey **büt** İlya* (K.1)

e. Peri, Melek

Sevgiliyi tanımlayan ve tamamlayan unsurlardan birisi de onun peri ya da melek olarak değerlendirilmesidir. Bunun değerlendirmenin nedeni onun ulaşılmazlığı, tanımsızlığı ve elbette fani olan her şeyden uzak oluşudur.

*Dükeli 'akl-perîşân o **perî** şânım âh
Tagıdub 'ârızına zülf-i siyâhın dökeli* (G.84.3)

*Varını çalub çarpmasalar 'âşık-ı zârın
Hûbân-ı **peri**-peykeri dirdim ki melekdir* (G.30.2)

*Çarpılsa n'ola âdem eger görse ferîşte
Ol şûh-ı **perî**-peykere elbet olur 'âşık* (G.52.2)

*Beşere benzedemem hüsnini ammâ diyemem
O perî-hûy-ı melek-rû ya **perî**dir ya melek* (G.54.4)

*Ey dil sevüb ol dilberi ister mi hiç sorma soyun
Çün câme-hâba ol **perî** ister seni turma soyun* (G.76.1)

f. Katil

Kan döken kişilere verilen ve acımasızlık barındıran katil sıfatı Nûrî Divanı'nda sevgili için şu şekilde kullanılır:

*Bir hûnî-i **çâlâk** imiş ol gonca dehen âh
İnsâf vire tâ dil-i senginine Allah
Şekker didigi rîze-i billûr imiş eyvâh
Pür-zehri kılub hande-i zîr-i lebin ol mâh
Virdi dil-i sad pâreye gülşeker-i elmâs* (Mh.3)

*Ser-pençe-i bî-dâdın o **hûnî**-i hevesger
Ol gamzesi hançer*

*Hûn-ı dil-i bî-vayemize yansın usansın
Kan ile boyansın*

(G.66.2)

g. Harami

Sevgilinin gözlerine yani bakışlarına teşbih edilen harami kan isteyen soyguncu özelliği ile bu benzetmeye neden olmuştur.

*Harâmi gözlerin ser-pençe-i gamzende kan ister
Kef-i mestân da câm-ı şarâb-ı erguvân ister*

(G.21.1)

h. Cadı

Cadı büyü yapan ve insanların geleceği ile oynadığına inanılan kişilere verilen addır. Cadı ile büyü arasındaki bağ incelediğimiz eserde sevgilinin bakışlarındaki sersemletici özellikten dolayı kurulur ve göze benzeyen, hafif kokusu ile insanda uyku hali oluşturan nergisle tamamlanarak şu şekilde kullanılır:

*Bir ayag üzre dönüb dolaş döküb gisûların
Bâde de süz kim süzüksün nergis-i câdûların
Bagrın oysun reşk-i zülfün sünbül u şebûların
Dilleri dönsün hayâl-i hançer-i ebrûların
Ey Hristola Hirostosı seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû*

(Ms.2.4)

*Bu siyeh sevdâ nice dîvâne itmez âdemi
Nergis-i câdû siyeh ebrû siyeh gîsû siyeh*

(Mk.5.2)

Sevgilinin yürek hırsızları olan ve ruhu büyüleyen bakışları nergis olmadan da cadı olarak tasvir edilir.

*Cân-lerzende iken gamze-i câdû sende
Târ-ı zülfî dahi ef'î-yı füsûn oldı bana*

(G.3.4)

3.2.2. Sevgilinin Vücut Unsuraları

a. Saç

i. Zülûf

Sevgilinin zülfünü gören aşğın akli karışacak ve o zülüften başka bir şey düşünemeyecek hale gelmiş olarak tasavvur edilecektir.

*Gördüğüm gündən berü zülfini zihnim tolaşık
Dîde-i bahtım bu yüzden gâh uyur gâh uyanık
Gönli açılsun rakîbün de benim kalbimi yık
Ba‘dezâ yüz suyu dökmez sana bu bagrı yanık
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık* (Ms.1.1)

Sevgili zülfünü ellere okşatır şekilde düşünülür ve ifade edilir.

*El ayak çekilmede yavaş yavaş şimdengerü
Var rakîb ile ko bir yastığa baş şimdengerü
Zülfün ohşat ellere sarmaş dolaş şimdengerü
Basayım ben bagrıma hasretle taş şimdengerü
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık* (Ms.1.2)

Sümbül ve şebboy sevgilinin zülfüne duydukları kıskançlıktan bağrılarını oyar halde kişileştirilerek tasvir edilirler.

*Bir ayag üzre dönüb dolaş döküb gisûların
Bâde de süz kim süzölsün nergis-i câdûların
Bagrın oysun reşk-i zülfün sünbül u şebûların
Dilleri dönsün hayâl-i hançer-i ebrûların
Ey Hristola Hirostosı seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû* (Ms.2.4)

Sevgilinin zülfü renk bakımından geceye teşbih edilir zira gece gibi kara ve gizemli olarak düşünülür.

Ey dâ'ire-i hüsne güher güster-i elmâs
Rûyındaki âvîze-i tâb âver-i elmâs
Olmuş felek-i hüsnün için Ülker-i elmâs
Pervîn-i şeb-i zülfün olan ahter-i elmâs
Eyle ufuk-ı 'ârzını hâver-i elmâs (Mh.1)

Perîşân oldı hâlim Nûrîyâ seyyâreveş ol mâh
Hayâl-i zülf-i şeb-gûnuyla gönlüm yan beyân ister (G.21.5)

Zülûf küfür ile terkip edilerek de kullanılır. Bunun temelinde zülfün siyah rengi vardır.

İdersen ser-fürû idenleri heb gamla perverde
Figân u nâlesi 'âşıkların sanma kalur yerde
Ziyâ-yı dîn-i hüsne küfr-i zülfün eyleme perde
Teşekkî itmesünler ey sanem senden Mesihâ'ya (§.2)
Küfr-i zülfün ol bütün dil yâd idüb feryâd ider
Deyr-i gamda dinle zikr yâ sanem nâkûsdan (G.68.3)

Küfrdür dil bağlamak bence o zülf-i kâfire
Pertev-i hüsnin turırken nûr-ı îmânım gibi (G.80.5)

Zülûf aşüfte olarak da nitelenir, önce kendine hayran etmek arzusuyla meydana çıkar, görünür sonra ise delirttiği aşğa deli zinciri oluverir.

Yok şifâhâne'-i hicrândan ümîd-i reha
Zülf-i âşîftesi zincîr-i cünûn oldı bana (G.3.2)

Karanlık zülûf aşğa büyücü bir yılan gibi görünür.

Cân-lerzende iken gamze-i câdû senden
Târ-ı zülfî dahi ef'î-yı füsûn oldı bana (G.3.4)

Put gibi acımasız sevgilinin bu hali aşğa karşıdır, zira zülfüne ellerin ilişmesine müsaade vermiştir.

Kâkülün ilmigine ben de uzatdım elimi
İl değil mi ilişen zülfüne ey büt İlya (G.7.4)

Zülûf karalığı ve acımasızlığı bakımından yılanı teşbih edilir. Üstelik ayrılık yılanının mutluluğundan dem vurulur.

Hevâ-yı hatt u zülfünle olurlar
Gönüller kût-ı mûr u mâr-ı firkât (G.10.9)

H. Mansur Hurufilik inancı sebebiyle asılmış bir mutasavvıftır. Şair onun asılma hadisesinden yola çıkmış ve asılma olayını sevgilinin zülfünde sonlandırmıştır.

Asıldı zülfüne mânend-i Mansûr
Bedîdâr oldu cânâ dâr-ı firkât (G.10.11)

Sevgilinin zülfünün karalığı uyku vaktini çağrıştırıp bakış sarhoşluğu ile beraber nice çaresizi uyutmuş olarak tasavvur edilir.

Sevâd-ı zülf-i şeb-gûn u nigâh-ı nergis-i mestin
Nice bî-dâr-ı çeşmânı uyıtdı hatırın hoş tut (G.11.5)

Zülûf hevesi gözyaşının coşmasına sebep olarak gösterilir.

Sebeb bu cûş-i eşke heva-yı zülfündür
Hurûş-ı bahre dahi rûzigâr olur bâ'is (G.12.3)

Divane gönlün yapacağı en akıllıca şey sevgilinin zülfüne ilişmeden geçmektir,

Rûzigârın şivesi kârın perişân itmesün
Zülf-i dil-dâre ilişme ey dil-i dîvâne geç (G.13.2)

Gerdan ferahlık dolu sabah iken bunun görülmesini engelleyen kara zülfün perdesi olarak düşünülür.

Nûrîyâ hâil olur perde-i zülf-i şeb-gûn
Gerden-ı sâfi imiş subh-ı pür-envâr-ı ferah (G.14.5)

Nûrî Divanı'nda kullanım şekillerinden bir diğerinde zülûf, aydınlık yanağın görülmesini de engeller vaziyette kullanılır.

Perde-i zülfini tagıtsa ol meh ebrâsâ
Hâl-i ruhsâresi çün akd-i Süreyyâ açılır (G.16.3)

Ruhsâr-ı yâri setr ider ol zülfi-rû siyâh
Tâb-ı zekâ-i nü hüfte-i târ-ı sehâbdır (G.25.2)

Setr iden âfitâbı sevâd-ı sehâbdır
Ruhsâr-ı yâri zülfi-siyeh-târ açar kapar (G.29.2)

Sevgilinin güzellik unsurlarından bahsedilen beyitte kurulan leff ü neşre göre zülûf yeşil yaprak olarak tasavvur edilir,

Zib-i nahl-i kadd-i dilberdir o zülfi u hâl u ruh
Berg-i sebz u şebnem u berdür o zülfi u hâl u ruh (G.15.1)

Sevgilinin zülfü de diğer güzellik unsurları gibi ziynet değerinde olarak düşünülür,

Yâsemin gibi sarılmış berg-i verd-i rûyına
Bâg-ı hüsne zînet-âverdir o zülfi u hâl u ruh (G.15.2)

Sevgilinin zülfü duman olarak tasavvur edilir. Bu tasavvura neden ise zülfün karalığı ve rüzgarda dağılma özelliğidir.

Olmada bûy-ı âver kâm-ı nigâh-ı 'âşık-ân
Dûd u 'ûd u âteş terdir o zülfi u hâl u ruh (G.15.3)

Sevgilinin zülfü bulut olarak tasvir edilir, öyle ki zülûf diğer güzellik unsurlarını sık sık kapatır.

Gül gibi gülzâr-ı 'aşk içre güşâde hâtır ol
Ebr u jâle mihr-i enverdir o zülfi u hâl u ruh (G.15.4)

Bu zülûf ki şair Nûrî'ye daima ışık veren diğer güzellik unsurlarından biridir:

Leyle-i gamda çü meh-i târîki-i çeşm-i dile
Dem-be-dem Nûrî ziyâ verür o zülf u hâl u ruh (G.15.5)

Sevgilinin zülfü kokusu ve açılışı bakımından yasemin gibi düşünülmüştür ve bu tasavvur zülfün bülbül kanadı gibi açılışı teşbihiyle desteklenir.

Bâl-i bülbül gibi ol zülf-i semensâ açılır
Bâg-ı hüsn içre gül-i rûy-ı dilâra açılır (G.16.1)

Düğümlü ve dağınık zülfün ukdesi açılır bu sayede sözün uzaması da şu şekilde ele alınır:

'Ukde-i zülf-i girih-gîr açılır söz uzanur
Yohsa dil-rişte-i güşâyî-i sühandan usanur (G.20.1)

Zülûf aşğın yuvası olarak tasvir edilir, sevgili soğuk söz söylese de gönül zülûften ayrılamaz.

Soguk söz söyleme beyhûde dil zülfünden ayrılmaz
Zemistân olsa da murgân elbet âşiyân ister (G.21.2)

Nûrî'nin gönlü “yine” zaman zarfıyla da desteklendiği üzere daha önce olduğu gibi sevgilinin zülûf silsilesine takılmış haldedir.

Takıldı yine silsile-i zülfüne yarin
Zannım ki dil-i Nûrî âvâre delidir (G.23.5)

Sevgilinin siyah zülfü kadar siyah olan ah dumanı aşğın ah ve inlemelerinden dolayı arşa çıkacaktır.

Ey zülfî siyeh 'arşa çıkar nâle vü âhım
Bu dūd-ı siyâhım
Heb anlaşılan 'âşıkının kârı dümândır
Ahvâli yamândır (G.24.5)

Zülfün düğümlü hayali bir yoldur ve bu yol kıvrımlarla ve aydınlıkla dolu olarak şu şekilde aktarılır:

Nezzare-i hayâl-i girih-gâr-i zülfden
Silk-i nigâh-ı dil dahi pür-pîç u tâbdır (G.25.4)

Sevgilinin zülfü kıvrımlı oluşu ve güzel kokusu dolayısıyla sümbüle benzetilir.

O şûhun kaddi serv ü la'li gonca zülfi sünbüldür
Anınçün böyle Nûrî murg-ı dil avârelenmişdür (G.32.5)

Mübalâğa ağırlıklı bu beyitte aktarılıyor ki zülûf aşıkların boynunda yükür ve onun ağırlığını zincir bile yapamaz.

Zülfünün boynumuza bârını zincîr idemez
Bizi dîvânelik ile hele teşhîr idemez (G.36.1)

Söz zülfe gelince laf kısa kesilmemeli aksine olabildiğince uzatılmalıdır.

Mû-miyânında sarub ince hayâle zihnîn
Kısa kesme gelicek zülfüne kıl lâfi dırâz (G.79.3)

Aşık gönlü olunca zülûf bendini anlayacaktır ifadesi şu şekilde oluşturulur:

Anladım gönlüm olunca bend-i zülf-i dil-rubâ
Rûzigârın şîvesi ehl-i dile düşvâr imiş (G.42.2)

Gönül sevgilinin suyunca gidip zülfüne eylemiş olarak tasavvur edilir.

Biraz suyunca gidüb zülfüne dil eylemiş
Misl-i mâhî giriftâr-ı şest olub kalmış (G.43.3)

Gam gecesinde aşık, o ay gibi güzel sevgilinin siyah zülfüne yuh olsun diyerek isyan boyutunu ortaya koyar.

Şeb-i gamda o mehün zülf-i siyeh târına yuf
Subh-ı ümmîdde ruhsâr-ı pür-envârına yuf (G.49.1)

Aşığın ümit ipi sevgilinin zülfünün başındayken aşık siyah bahtına boş yere yuh eylemesin istemektedir.

Ser-i zülfünde iken rişte-i ümmîd-i ‘âşık
Bî-hüde eylesün baht-i siyeh-kârına yuf (G.49.4)

Nûrî'nin fikri sevgilinin zülûf ve hattı ile oynarsa canbaza dönecektir.

Zülf u hattın ile oynarsa da fikr-i Nûrî
İlişik eyleme kayd itme begim cân-bâza bak (G.50.5)

Sevgilinin zülfünü gördüğünden beri aşğın benzi çalık, akli dolaşık, sinesi yanık olarak tasavvur edilir.

Ebrûsı ile zülf u ‘izarın görelî mâh
Benzi çalık ‘aklı tolaşık sinesi yanık (G.52.4)

Yar zülfünün ve hattının yadı, gönülden bir an çıkmayacağı şeklinde bir mübalağa ile aktarılır.

Çıkmadı bir dem gönülden yâd-ı hatt u zülf-i yâr
Ben o deşti câygâh-ı mûr u mâr etsem gerek (G.53.3)

Aşık sevgilinin zülfünü görmeyi kaldıramaz ve aşğın gözü bu güzellik ve aydınlık karşısında kararmış vaziyette düşünülür.

Zülf-i yâri görelî öyle kararmış ki gözüm
Bakamam ‘âleme mihr u mehi etsem ‘aynek (G.54.3)

Söz içinde sevgilinin siyah zülfünü örnek veren kişinin lafı uzattığı fakdirde hatır düğümünü açacağı ifade edilir.

‘Ukde-i hâtır açar eylese de lâfi tavîl
Söz içinde götüren zülf-i siyehin temsîl (G.57.1)

Ay gibi güzel sevgilinin yüzüne dökülen zülfün muhabbeti lafa söze sığmayacak kadar engin olarak şu şekilde aktarılmıştır:

Kat‘-ı ser-i rişte tafsîl it ey mâdih-i ‘aşk
Muhabbet-i zülfine sığmaz o mehün kal ile kîl (G.57.4)

Zülûf dolaşır ise aşığın zihnini açacak vaziyete erişir şekilde ifade edilmiştir.

Tolaşub zihnim açınca bahs-ı zülûf u hâli
Oldı zincîr-i sühan böyle müselsel muttasıl (G.58.3)

Sevgilinin zülûf telinin özelliklerini anlatan şair Nûrî'nin de sözleri incelmış olarak tasvir edilir.

Vasf-ı zülûf-i yârla inceldi Nûrî sözlerin
Kıl kadar yokdur hatâ uzatma kıl u kâle dil (G.58.6)

Aşık yanak zülûfünün hasretini çeke çeke ölürse kefeni de siyah bahtının perdesi olur diyen şair sağlam bir hayal daha kurmuştur.

Hasret-i zülûf-i 'izârunla ölürsem yetişür
Perde-i baht-ı siyâhımdan olursa kefenüm (G.62.2)

Aşığın gözleri sadece sevgilinin zülûfünü hatırlayıp bundan başka konuda söze sebebiyet vermemişse bunun da ayıp olup olmadığını sorgular.

Ne 'ayb yâd-ı ruh u zülûf-i yârdan gayri
Gelmemiş ise hiç kıl u kâle dîdelerim (G.63.3)

Aşığın gözleri zülûften ayrı kaldığı vakitlerde kararmış haldedir.

Firâk-ı zülûfle kara giyüb kararmış idi
Değişdi devr-i 'izârında âle dîdelerim (G.63.5)

Rakibin hatası sevgilinin zülûfüne sarkıntılık etmek olarak aktarılır.

Cünhası zülûfine sarkındılığ imiş yârin
Dün rakîb kâfirini kendim asardım sordum (G.63.3)

Zülûfün telinden ayrılmak dahi aşığın gönlünün üzülmüne neden olarak gösterilir.

Gönlüm üzilür ayrılamam zülûfi telinden
Cân kılca kalur sarmaz isem ince belinden (G.69.1)

Zülûf sevgilinin yüzüne kurulmuş hileli bir tuzaktır ve bu tuzağa düşülürse, kurtulmak imkansızdır.

Ser-pençe-i murg-ı dil Nûrî'de eyleşdi
Kim kurtula zûlfî gibi dâm-ı hiyelinden (G.69.5)

Aşık siyah zülûfün tel tel ayrılmaması için taranmamasını ister ve bunu da şu şekilde ifade eder:

Yâre taratma zûlf-i siyehtârı mû-be-mû
Ey mâh açma perde-i ruhsârı mû-be-mû (G.71.1)

Zülûf sevdası ile gönüller kırılmış halde olarak tasavvur edilir.

Sevdâ-yı zûlfün ile dil-işkeşte hâldır
Ta'mîr it o çînî-i mû-dârı mû-be-mû (G.71.2)

Bir bulut olarak teşbih edilen zülûf, sevgilinin yüzüne işvenin gül sularını saçır vaziyette tasvir edilir.

Gül rûyına ebr-i zûlf-i müşkîn
Efşân ider gül-âb-ı işve (G.74.11)

Aşık sevgilinin vasıflarını kısa kesmek istemez, ama söz sevgilinin zülûfüne gelince akli karışmış olduğundan zülûf muhabbeti edecek güce sahip olmadığını ifade eder.

Nûrî kısa kesmem o bütün vasfını ammâ
Zihnim tolaşur muhabbet-i zûlfü uzanınca (G.76.5)

Meşk zûlfü saba çölünde sümbül destesi olarak tasavvur edilir, nedeni zülûfün bir tomar kıvrımlı saç olmasıdır.

Gülistân-ı hüsnin ey gül gonca-i nevrestesi
Zûlf-i meşkinin sabâ deştinde sünbül destesi (G.78.1)

Aşığın sabrı ve sermayesi dağılmıştır, buna istinaden o da sevgiliden zülûfünü saçıp dağıtmasını ister cesarete erişmiştir.

Gel ecel ey gonca-leb bu dâg-ı pinhânım gibi
Saç tagıt zülf-i siyâhın sabr u sâmanım gibi (G.80.1)

Aşık siyah zülfe rağmen o ay gibi sevgilinin aydınlık cephesine bakıldığında bunun nur gibi olduğunu şöyle belirtir:

O mehün cephe-i berrakına bak nûr gibi
Gerçi zülf-i siyehi leyle-i deycûr gibi (G.82.1)

Saçılan zülûf, sümbülün boynunu bükmesine vesile olacaktır. Şair burada oluşturduğu hüsn-i talilin yanı sıra sümbülü kişileştirerek yenilgiyi kabul ettiği tasavvurunu kurar.

Saçdığın zülfin 'izârına o gül-fem bildik
Kızarub şerm ile gül boynını sünbül bükeli (G.84.2)

Sevgilinin dağıtıp da yanağının üzerine döktüğü zülfü bütün aşıkların akıllarını perişan eder.

Dükeli 'akl-perişân o perî şânım âh
Tagıdub 'arızına zülf-i siyâhın dökeli (G.84.3)

Zülûf hevesinin sonu saadet değildir, öyle ki zülûf için çekilen emekler boşa çekilmiş olarak kabul edilir.

Zülfî hevesi yolımızı başa çıkarmaz
Beyhûde çekilmiş reh-i 'aşk içre emekler (Mk.4.2)

Nûrî bu beyitte, sevgilinin zülfünden ve bu zülfün karalığından dem vurarak ifadeyi kuvvetlendirmiştir.

Şeb-i deycûrda bak aydını gördi Nûrî
A benim zülfî siyâhım gözün aydın dimedin (M.11)

ii. Kakül

Kakül sümbül ile beraber kullanılmış ve kırmızı yanağın üzerine emir kipi ile desteklenen ‘yay’ fiili sayesinde güzelliği örtmediği aksine arttığı yönünden ele alınmıştır.

*Elde lâleyle piyâleyle basub gülzâra pây
Kâkül-i sünbül nihâdun ‘ârız-ı al üzre yay
Gül yüzün bülbül görüb itsün hezârân hûy u hây
İnlesün künc-i tahassürde gönül mânend-i nây
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık* (Ms.1.3)

İleri gelenler sevgilinin kakülüne ilişip alaka etmiş vaziyette aktarılır.

*İplemezse n’ola ipsizleri ol bî-insâf
İlişüb kâkülüne itmiş ‘alâka eşrâf
Olamaz sine-i berrâkına hiç lâf u güzâf
Didi bu mısırâ‘ hakkında belîg-i vassâf
Reşk ider pertev-i na ‘lînine âyîne-i sâf
Yürüdükçe resen üstünde o şûh-ı mümtâz* (Ms.3.6)

Aşığın sevgili ile ilgili oluşturduğu hayallerden birisi de kakülünü okşamaktır.

*Pistân-ı duhteranı öpüp ohşa kâkülün
Mecûbe Nûrî bakma ki ahir sakallanur* (G.31.5)

Kakül hevesiyle aşığın adı karalanmıştır, aşık sonunun çaresizlik olduğunu şu beyitte aktarır:

*Heva-yı kâkülünle çünkü adım karelenmişdür
Anınçün sevdiğim neticem dahi bî-çârelenmişdür* (G.32.1)

Aşığın gönlü sevgilinin kakülüne takılırsa yapacağı şey divane gönlü kısıkvrak bağlayamaktır.

Takılursan giderek kâkülüne dîl-darın
Seni dîvâne gönül bâğlayayım kısıvrak (G.50.3)

Yanak kakülünü önemsemeden geçmek aşığa göre imkansızdır.

Kâkül-i 'ârzunı iplemeyüb geçme muhâl
Tutalım gerdena takılsa da cânâ resenim (G.62.3)

Nûrî sevgilinin kaşı üzerine dökülen kakülünü görünce vasıf kaleminin kılı kırk yaracak inceliğe ve ayara kavuşacağı kanaatini ortaya koyar.

Hâme-i vasfın da kılı kırk yarar ey Nûrî
Göricek kâkül-i ebrûsunı semmûr gibi (G.82.5)

iii. Gisu

Sevgilinin saç örgüsü olan gisu, aşığa göre omuzlara dökülüp meydana çıkmalıdır:

Bir ayag üzre dönüb dolaş döküb gisûların
Bâde de süz kim süzüksün nergis-i câdûların
Bagrın oysun reşk-i zülfün sünbül u şebûların
Dilleri dönsün hayâl-i hançer-i ebrûların
Ey Hristola Hirostosı seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû (Ms.2.4)

b. Kaş

Kaş da Nûrî Divanı'nda sevgilinin güzellik unsuru olarak karşımıza fazlaca çıkmıştır. Çeşitli teşbih ve tahayyüllere sebebiyet veren kaş ile kurulan bir tasavvur kaşın hançer ile tamamlanması şeklindedir.

Bir ayag üzre dönüb dolaş döküb gisûların
Bâde de süz kim süzüksün nergis-i câdûların
Bagrın oysun reşk-i zülfün sünbül u şebûların
Dilleri dönsün hayâl-i hançer-i ebrûların
Ey Hristola Hirostosı seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû (Ms.2.4)

Kaş ok ile tamamlanarak daha etkili ve daha vurucu kılınmıştır.

Sürünüb taşlara eşkimle beraber hançer
Eridüb yağını mânende-i neşter hançer
Olsa ger hem-ser-i sekine-i berber hançer
Bulsa zengâr-ı hatt-ı yâr ile cevher-i hançer
Tîg-i ebrûya sitemkâr eyler hançer (Th.1)

Kaş şekil bakımından göz üzerinde yer alan bir kavistir. Bu kavis bakış oku atan yay olarak düşünülmesine sebep olmuştur.

Sana encâm ey kaşı kemân âhım neler itmiş
Dil-i sengünine billâh tîr-i âsâ eser imiş (G.44.1)

Togrısı meyyâlsen agyâre ey kaşı kemân
Tîr-i âhım degmesün zinhâr bu yana egil (G.58.5)

Çekerim cân atarak cevrimi ey kaşı kemân
Tîr-i azâr senindir nitekim sîne benim (G.62.5)

Ay gibi güzel olan sevgilinin güzelliğini borçlu olduğu unsurlar arasında verilen kaşını gören aşığın bedeninde ve ruhunda meydana gelen değişiklikler sırasıyla şu şekilde anlatılmıştır:

Ebrûsı ile zülf u 'izarın görelî mâh
Benzi çalık 'aklı tolaşık sinesi yanık (G.52.4)

Hilale teşbih edilen kaşa aşığın gözleri halelenirse bunda şaşılacak bir şey yoktur ifadesi şöyle hayat bulur:

Pür eyitdi Nûrî o mâhın hayâl-i ebrûsı
'Aceb mi hâlelenürse hilâle dîdelerim (G.63.7)

Sevgilinin bazı güzellik unsurlarının yanı sıra kaşın da siyahlığı aşığı kara sevdaya düşürür fikri kurulur.

Bu siyeh sevdâ nice dîvâne itmez âdemi
Nergis-i câdû siyeh ebrû siyeh gîsû siyeh (Mk.5.2)

Sevgili bazı şeyleri kaşı ile ima etmektedir, bu da kaşlarını pek hünerlice kullandığı anlamına gelir.

İtmese kaşı ile ol meh-i nâzım îmâ
Göremezdi bu gece belki helâl 'ıdı (Mk.8.2)

Kaş şekil bakımından hilale tasvir edilir.

Dikkatle tavrıma bakıcak ol kaşı hilâl
Ey anladım meh-i nevi bu görmemiş dimiş. (Mk.9.2)

b. Göz

Nûrî Divanı'nda fazlaca kullanılmayan güzellik unsurlarından olan göz bir beyitte karşımıza çıkar. Orada da aşğın kanını isteyen bir harami olarak tasavvur edilir.

Harâmi gözlerin ser-pençe-i gamzende kan ister
Kef-i mestân da câm-ı şarâb-ı erguvân ister (G.21.1)

c. Gamze

Gamze sevgilinin güzellik unsurları arasında en etkili olanlardan biridir. Bu etkisi ondaki öldürücü tesirle beraber anılması şeklinde karşımıza çıkar.

Sanma ey dil ki her ehl-i suhan anlar dilini
'Adem iklimini geşt eyleyen anlar dilini
Melek 'ü'l-mevt ile ülfet iden anlar dilini
Eceliyle var ise söyleşen anlar dilini
Tercümân olmuş ana gamzene söyler hançer (Th.5)

Harâmi gözlerin ser-pençe-i gamzende kan ister
Kef-i mestân da câm-ı şarâb-ı erguvân ister (G.21.1)

Cân alub cân virür müşterisin aldatmaz
*Sûk-ı hüsnünde olub **gamzeye** la'li enbâz* (G.39.4)

Ser-pençe-i bî-dâdın o hûnî-i hevesger
*Ol **gamzesi** hançer*
Hûn-ı dil-i bî-vayemize yansın usansın
Kan ile boyansın (G.66.2)

*Yâre zahm-ı sîne açmam **gamzesi** hûn-rîz iken*
Eylemek olmaz ümîd-i merhamet cellâddan (G.70.4)

Yine kanamam cevrine kanım dahi içse
*Bir demde eger **gamze-i** hûn-hârı kanınca* (G.76.4)

Aşıklar üzerinde kurduğu etki bakımından gamze büyücü bir cadı olarak da şu şekilde tasavvur edilir:

*Cân-lerzende iken **gamze-i** câdû senden*
Târ-ı zülfi dahi ef'î-yı füsûn oldı bana (G.3.4)

Gamze kılıç ile tamamlanmış ve gamzenin dudaklarında anlaşılmaz bir söz olduğu hayali kurulmuştur.

*Leb-i şimşîr-i **gamzen** anlaşılmaz bir sühan söyler*
Bu sözde gönlümüz şefkat dinür bir tercemân ister (G.21.4)

Sevgilinin gamzesini dost sanan aşığı bekleyen sonuç gamzenin, bir büyücü olduğu gerçeği şu beyittedir:

*Dost sandım **gamze-i** dil-dârı bir sehhâr imiş*
Nergis-i mesti o havf ile meger bimâr imiş (G.42.1)

Sebk-i Hindî akımından etkilenen Nûrî'nin başarılı hayallerle örülü aşağıdaki beytinde, kan damarı gamze hançerini seyir için can evinin kapısını içerden tık vurur şeklinde tahayyül ortaya konar.

Seyr için hançer-i gamzen reg-i hûn-ı gönlüm
Cân evi revzenini urur içerden tık tık (G.51.2)

Gamze iftira atma kavramı ile kurulan teşhisle de sunulur.

Cilvegâh itme hayâl-i gamze-i gammâzını
Nâ becâ ümmîd-i hem-râzî gönül câsûsdan (G.68.2)

Sevgilinin gamzesi aşıklar dışında da çok işler kesecektir.

Hançer ebrûsı çok işler keser de Nûrîyâ
Geçse dest-i gamzesi gibi yed-i üstâddan (G.70.6)

Bir beyitte gamze ebruya sığınır vaziyette tahayyül edilir.

Gamze dahi penâh ider Nûrî
Mültecâ-yı cihândır ebrû (G.72.5)

Gamzenin işve uykusunun sarhoşluğunu çektiği şu şekilde ortaya konar:

Ey gamzesi mest-i hâb-ı işve
Şevk-i ruhı mehtâb-ı işve (G.73.1)

Aşağıdaki beyitte gamze etkileyiciliği açısından kılıç olarak da tasvir edilir.

Kesdi râh-ı kasıd-ı çâbük-rev-i nezzâremi
Âb-ı tîg-ı gamzenin her mevce-i âhestesi (G.78.4)

2.2.5. Kirpik

Kirpik eserde müjgan karşılığıyla kullanılır. Sevgilinin kirpiğini renk bakımından değerlendiren şair bu rengi de karanlıkla aynı olması açısından ele alır:

Dûd-ı dil müjgânı hem-renk-i sehâb itdi dirîg
Seyl-i gam ser çeşme-i çeşmem harâb itdi dirîg (G.48.1)

Kirpik şair tarafından sıra sıra oluşu ve intizamlı duruşu açısından orduya tasavvur edilir.

Ceyş-i müjgânın kalur mı leşker-i Kâvûs'dan
Sinemin bu kadar dögülmeklikde farkı kûsdan (G.68.1)

f. Dudak

Nûrî Divanı'nda le karşılığıyla kullanılan dudak fazlaca yer alan güzellik unsurlarındandır. Dudak divanda birçok beyitte kırmızı rengi ve aşık nazarındaki değerine istinaden lal taşına teşbih olunur.

Revâ mı keşf-i sırr la 'l-i leb agyâr-ı nâdâna
Nikât-ı râz-ı hüsne her kişi dâna mıdır cânâ (G.2.3)

Tagıtdı 'aklımı Nûrî hayâl-i lâ 'l-i lebi
Çün ictimâ'ına zihnî şarâb olur mâni' (G.47.5)

Anlasa la 'l-i leb-i yâr bezm-i 'işretde
Tolar taşar boşalur çün piyâle didelerim (G.63.4)

Ger seyr-i 'aks-i hatt leb-i la 'l ise merâm
Gözden düşürme sâgar-ı ser-şârı mû-be-mû (G.71.3)

Dudak aşığa göre oldukça lezzetlidir. Şeker, bal nevinden tatlı yiyecekler gibi tahayyül edilir bu nedenle şair bu dudakların hasretini çekmektedir.

Nihâl-i kâmetindir nahl-âşûb
Şekerli leblerindir bâr-ı firkât (G.10.2)

Sundı zehr-âbe-i güftâre bedel şehd-i lebin
Sihhat-ı cân 'aceb semmde mi merhemde midir (G.27.4)

Dil nice ayrılır ki leb-i yârdan meges
Pervâzdan kalur ne zemân peri ballanur (G.31.3)

Lebin emdirmegi va 'd eyledi kandırdı beni
Bir yalan söyledi yok yere inandırdı beni (G.83.1)

Kandedir kand-i lebb-i yâr deyü sorduguma
Zâhidâ bozma ‘akîden o dadandırdı beni (G. 83.2)

Olmadı h ‘âhiş-i bâl ile lebbin emme nasîb
Tatlı cânımdan acı sözi usandırdı beni (G. 83.3)

Dudak divan şiirinin vazgeçilmezi olarak aşığa hiç açılıp söz eylememesi ve rengi bakımından gonca olarak tasavvur edilir.

Her ne dem eylesem ol gonca lebbin endîşe
Câme gül gibi sad çâk iderem pîrehenüm (G. 62.4)

Hasretin ben çekerim her gice gonca lebbimin
Sana ey murg-ı seher gülşen-i ‘âlemde gam (G. 64.6)

Gel ecel ey gonca-lebb bu dâg-ı pinhânım gibi
Saç tagıt zülf-i siyâhın sabr u sâmanım gibi (G.80.1)

Sonuçları ne olursa olsun en aşğın büyük hayallerinden birisi yarın dudağından öpmektir.

Bûs-ı lebbin ey dil sana dün itmişdi va‘d
Gûş eyleme min ba‘d
Zinhâr kıyâs eyleme kim sehv-i lisândır
Billâhi yalandır (G. 24.3)

Hatt degil kilik-i kader yazdı ruhın levhasına
‘Âşıkâ bûs-ı lebbin borc edügiçün tahvîl (G.57.3)

Yuttugum kanı sorar hasret-i la‘linle rakîb
Ni‘met-i vasla kanan bile mi hâl acı
Bûs iderken lebbini sille yisem de acımam
Cân tatlıysa da ol acı da tatlı acı (K.3)

Sevgilinin gamzesinin kılıç dudağı şeklinde alışılmışın dışında bir terkip kurulur. Bu dudak konuşmaya başladığında sözlerinin anlaşılmadığı ifade edilir.

Leb-i şimşîr-i gamzen anlaşılmaz bir sühan söyler
Bu sözde gönlümüz şefkat dinür bir tercemân ister (G.21.4)

Sevgilinin dudağı renk ve şeklindeki kavis bakımından yer yer de kadehe teşbih edilir.

Bakma mevce-i envâr-ı mey-i neşe-i fezâya
'Aks-ı lebin âyîne-i peymâneye mahsûs (G.45.2)

Bezm içre nâ-ümmîd olan nakl-i sıhhate
Agız açar mı sâgar-ı lebrîz-i ülfete (G.74.1)

Dudak rengi sayesinde sevgilinin vazgeçilmezliğini kuvvetlendirir şekilde ele alınmıştır.

Gördüm lebi rengin u hınnâlu ayagını
Aldım elime câm-ı Cem'i hâke bıraktım (G.61.3)

Sevgilinin dudaklarının hayali bile aşığın şeklinde değişikliklere vesile olur.

Alınca leblerün ey gül hayâle dîdelerim
Kızardı serimle mânend lâle dîdelerim (G.63.1)

Dil yâd-ı lebünle câm-ı pür-hûn
Hecrinle ciger kebâb-ı işve (G.73.10)

Dudak tevriye sanatının başarılı örneklerinden birisi ile hem şirin hem de Ferhat ve Şirin aşkının kadın karakteri gibi tasavvur edilir.

Âhımın çok imtiyâzı tişe-i Ferhâd'dan
Ey lebi Şîrîn yok farkı anın ırgaddan (G.70.1)

Sevgilinin dudağı kurulan teşhisle bahşiş vererek işve kapısını açan bir kişi olarak tahayyül edilir.

*Eyler **lebi** bahşış-i tekellüm*

Elbet açılır o bâb-ı 'işve

(G.73.9)

Eserde sevgilinin dudak aksi şal üzerindeki gül olarak şu halde tasavvur edilir:

*Dîdede 'aks-ı **leb** u ruhsârın ey nev-reste gül*

Zîver-i mînâ-yı pür-âb olsa çün şalına gül

(G.59.1)

Dudak kelimesi üzüm kızı yani şarap olarak da düşünülür, bu düşüncenin temel nedeni dudağın kırmızı rengidir.

*Kanına kanmış begim duhter-i rezin olmuş **lebin***

Bir kızıl dîvâne bu eşk-i firâvânım gibi

(G.80.3)

Sevgilinin dudak vasıflarının kelimelere dökülmesi, zamanla aşğın adının anılmasını sağlayacaktır.

*Nûrî vâf-ı **leb**-i dilberde bu rengin sühanım*

Bezm-i erbâb-ı mezâk içre çok andırdı beni

(G.83.5)

g. Ağız

Dehen, fem, çâh gibi kelimelerle karşılanan ve dudağın iç kısmı olan ağız, divanda dudak kadar kullanılmaz. Kullanımlarında en sık karşımıza çıkan renk ve şekle dayalı teşbihin kaynağı, goncadır.

*Bir hûnî-i çâlâk imiş ol gonca **dehen** âh*

İnsâf vire tâ dil-i senginine Allah

Şekker didiği rîze-i billûr imiş eyvâh

Pür-zehri kılub hande-i zîr-i lebin ol mâh

Virdi dil-i sad pâreye gülşeker-i elmâs

(Mh.3)

*Giryeye-i mestânesi taşkınlık ey **gonca** dehen*

Bezm-i meyde bak da hâl-i Nûrî-i sermeste gül

(G.59.5)

Hâlin düşünüb nâleler eylerdim o şûhun

*Söz atdı işitdim bu gice yıldıza bülbül
Eglençe olursa n'ola şeb tâ-be-sehergâh
Ey **gonca** dehânım bize yıldız size bülbül* (K.4)

Aşık hasta gönlüne devanın öpücükte mi yoksa ağızda mı olduğu sorgusunu şu şekilde sunar:

*Feyz-i cân-bahşı Mesihâ'da mıdır demde midir
Dil-i bîmâra revâ bûsede mi **femde** midir* (G.27.1)

h. Sine

Sine güzellik kavramı olarak Nûrî Divanı'nda da karşımıza çıkar. Sine renginin beyazlığı, parlaklığı ve aydınlığı dolayısıyla gümüş olarak tasvir edilir. Bunun yanı sıra aydınlık hali ve berraklık sıfatı vurgulanır.

*Nûrî-i gamm-h'âra göstermek o sîmin **sîneyi**
Haste-i bî-tâba tutmak gibidir âyîneyi
N'ola açsan gerd-i derd-i sîne-i bî-kîneyi
Kim unutmaz raks idince sen gam-ı dîrîneyi
Ey Hıristola Hirostosı seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû* (Ms.2.5)

*İplemezse n'ola ipsizleri ol bî-insâf
İlişüb kâkülüne itmiş 'alâka eşrâf
Olamaz **sine**-i berrâkına hiç lâf u güzâf
Didi bu mîsrâ' hakkında belîg-i vassâf
Reşk ider pertev-i na'lînine âyîne-i sâf
Yürüdükçe resen üstünde o şûh-ı mümtâz* (Ms.3.6)

*Sorma pistânlerin iki tûrunç-ı mersûm
Görmedin mi a gözüm **sînesi** billûr gibi* (G.82.4)

Sevgilinin sinesi yer yer Frenk aynasına teşbih edilir.

Benzerse n'ola sînesi mir'ât-ı Frenk'e

Her yanı o renge
Sûret bulur 'aksimle deyü ehl-i kilisâ
Yüz virmedi kat'a (G.6.2)

Sevgilinin sinesi açıldığında bu hal şimşek olarak da değerlendirilir bu hem göz alıcı aydınlığı hem de şaşırtan ani açılışıdır.

Medd-i nezzarem aceb mi bed beyzâlansa
*Hâbda **sînesi** çün berk tecellâ açılır* (G.16.2)

O ay gibi güzel sevgili ilik düğmesini açtığına aşık onun sinesini görmüş olduğundan bunu şu şekilde aktarır:

***Sînesin** gördük ilik tüğmesin ol meh sökeli*
Sökün itmışdik anı sormaga tuyduk sökeli (G.84.1)

1. Bel

Divanda az değinilen güzellik unsurlarından birisi de beldir. Belin inceliği ve zarafeti açısından kıla teşbih edilmesi en sık kullanımını olarak göze çarpar.

*Mû-**miyân**ında sarub ince hayâle zihnin*
Kısa kesme gelicek zülfüne kıl lâfi dırâz (G.79.3)

Yâre sarılmagı dün gice çıkardım kurdum
*Mû-**miyân** ile tutub la'line sardım sordum* (G.63.1)

Gönlüm üzilür ayrılamam zülfi telinden
*Cân kılca kalur sarmaz isem ince **belinden*** (G.69.1)

i. Ben

Nûrî Divanı'nda sevgilinin en sık kullanılan unsurlarından olan ben güzellik arttırır ve aşıkları avlar.

Yâsemin gibi sarılmış berg-i verd-i rûyına
*Bâg-ı hüsne zînet-âverdir o zülf u **hâl** u ruh* (G.15.2)

Leyle-i gamda çü meh-i târîki-i çeşm-i dile
*Dem-be-dem Nûrî ziyâ verür o zülf u **hâl** u ruh* (G.15.5)

Eserde sevgilinin beni renginin siyah oluşundan kara bir bulut olarak tasvir edilir halde de karşımıza çıkar.

Baht-ı nâ'im bilse ger çün dil olur şeb zinde-dâr
*Ebr ü necm-i çarh-ı hüsn-i yârdır gîsû vü **hâl*** (G.56.3)

*Sevâd-ı **hâle** sebeb-i tâbiş 'izârındır*
Fürûg-ı necme dahi âfitâb olur mâni' (G.47.4)

Ben unsuru bir beyitte de leff u neşr sanatıyla dud ağacına şe şekilde teşbih edilir:

Olmada bûy-ı âver kâm-ı nigâh-ı 'âşık-ân
*Dûd u 'ûdu âteş terdir o zülf u **hâl** u ruh* (G.15.3)

Ben yüz üzerindeki duruşu vesilesiyle su damlacığı olan jale olarak tasavvur olunur:

Gül gibi gülzâr-ı 'aşk içre güşâde hâtır ol
*Ebr u jâle mihr-i enverdir o zülf u **hâl** u ruh* (G.15.4)

Zîb-i nahl-i kadd-i dilberdir o zülf u hâl u ruh
*Berg-i sebz u şebnem u berdür o zülf u **hâl** u ruh* (G.15.1)

O ay kadar güzel ve aydınlık yüzlü sevgilinin yüzünde benini gören şaşkınlık yaşayar, şair bunun olmaması için önceden ben unsurundan bahseder.

*Püskürme **benün** görüb o mihrün*
İtmez mi hiç ihticâb yıldız (G.40.3)

Benin bu denli etkili olmasının nedeni siyah rengidir.

*Değil **hâl**-i siyeh-kârın öperken 'âşık-ı zârın*
Tokınmış da ser-i dendânı ruhsârında yer itmiş (G.44.2)

Sevgilinin güzelliğini kapatan unsurlardan sayılması esnasında ben ele alınmıştır.

Çek yed-i nezzâreyi ey merdüm-i çeşm-i emel
Perde-i âyîne-i ruhsârdır gîsû vü hâl (G.56.4)

Ben hem gönül kapan güzellik ovasına bahşedilen süs hem de sevgilinin yüzündeki sebzezar olarak değerlendirilir.

Zîb-i bahş-ı deşt-i hüsn-i dil-rubâdır hâl u hatt
Sebzezâr-ı sahn gülzâr-ı vefâdır hâl u hatt (G.46.1)

Sevgilinin beni aşk çocuğunun manasını, naz ve edasını ifade eder şekildedir.

Merdüm-i çeşmi karardur mushaf-ı ruhsârı lîk
Tıfl-ı ‘aşkı ma‘ni vü nâz u edâdır hâl u hatt (G.46.2)

Ben rengi bakımından aşk ovasının üstünde oluşabilecek gölge olarak tasvir edilmiştir.

Bir gün elbet fevk-i deşt-i ‘aşka zıll-endâz olur
Evc-i vuslatda hümâ-yı perkeşâdır hâl u hatt (G.46.3)

Ben siyahlığı nedeniyle ayrılık örtüsü, yüz aynasının tozu; aydınlık yüz üzerinde olması açısından da ışık gösteren olarak aktarılmıştır.

Şâhs-ı nezzârem bu sûretle siyeh pûş-ı firâk
Gerd-i mir‘ât-ı ruh pertev-nümâdır hâl u hatt (G.46.4)

Yüz üzerindeki ben iddia sözünün karar sebebi olarak şu şekilde değerlendirilir:

Nûrîyâ ser-levha-i furkân vasl-ı yârdır
Hüccet-i kat‘-ı kelâm-ı müdde‘âdır hâl u hatt (G.46.5)

Ben ve hat güzellik bülbülünün gagası ve kanatı olarak ele alınır.

Sanma berg u gonca-i gülzârdur gîsû vü hâl
Bülbül-i hüsne per ü minkârdır gîsû vü hâl (G.56.1)

Sevgilinin yüzündeki ben, bir beyitte meyve olarak tasavvur edilmiştir.

Meyve-çini vasl-ı bâg-ı hüsn olan kadrin bilür
*Nahl-i kadd-i yâre berk u bârdır gîsû vü **hâl*** (G.56.2)

Sevgilinin beni yüzdeki dağılışı bakımından yanak kumaşı üzerine işlenen nakış olarak tasvir edilir.

Nûrîyâ gözler karardır tâbiş-i nezzâresi
*Nakş-ı kâlâ-yı ruh-ı dil-dârdır gîsû vü **hâl*** (G.56.5)

Ben ve zülfün sözü bile aşğın aklını karıştıracak etkidedir.

*Tolaşub zihnim açınca bahs-ı zülf u **hâlî***
Oldı zincîr-i sühan böyle müselsel muttasıl (G.58.3)

j. Yüz ve Yanak

Sevgilinin en çok görülen unsuru olan yüz ve yanaktır. Bununla bağlantılı olarak da Nûrî Divanı'nda ziyadesiyle yer bulur. Yüzün ve yanağın aya teşbih edilmesi en sık rastlanan tasavvurdur.

Beni ol ipsiz ile bağlama sen ey meh-rû
Ben kalender revişim neyleyeyim ya şu bu
Gelse na'îln ile çünkü usulatmaz sancu
Çevirir anı gören mihr-i ecelden yana rû
Zannider vaslı kolay yan gelür ol bed-hû
İpe un ser ki begim itmege lâfâ âgaz (Ms.5.3)

Pister-i gamda eger çi encüm-şümâr-ı firkâtem
Lik sâkî-i kamer-ruhsâr hem-demdir bana (G.4.2)

Hevâ-yı mihr-i ruyınla sirişk-efşân olur çeşmim
Bu âb ü tâb pek kanım kurıtdı hatırın hoş tut (G.11.3)

Yüzün kararmış gönülleri aydınlatması, parlaklığı ve aşğın yaşam kaynağı olması açısından güneşe teşbih edilmesi de alışılmış aktarımlardandır.

*Turma rûy-ı yâre karşı sâyeveş bir yana geç
Tâbiş-i hûrşîd-i ruhsârıyla yane yane geç* (G.13.1)

*Gül gibi gülzâr-ı ‘aşk içre güşâde hâtır ol
Ebr u jâle mihr-i enverdir o zülf u hâl u ruh* (G.15.4)

Bir başka beyitte yüz değil yüzün içerdikleri övülür. Sevgilinin yüzündekiler ışık saçan elmas avizesidir.

*Ey dâ‘ire-i hüsne güher güster-i elmâs
Rûyındaki âvîze-i tâb âver-i elmâs
Olmuş felek-i hüsnün için Ülker-i elmâs
Pervîn-i şeb-i zülfün olan ahter-i elmâs
Eyle ufuk-ı ‘ârzını hâver-i elmâs* (Mh.1)

Yüz terledikçe yüz üzerinde oluşan o ter damlacıkları gül yaprağı üzerindeki şebnemlere benzer.

*Düşdükce ‘arak ‘ârz-ı dil-dâre sanursun
Nîsân yagar ‘arsa-i gülzâre sanursun
Her katresini bir dürr-i şehvâre sanursun
Hoy gerde ruh oldukça o mehpâre sanursun
Gül-bergine şebnem ola âb-ı ter-i elmâs* (Mh.10)

Sevgilinin yüzüyle yanağı renk, koku ve heyecan verici güzelliği sayesinde gül olarak tasavvur edilir.

*Yâsemin gibi sarılmış berg-i verd-i rûyına
Bâg-ı hüsne zînet-âverdir o zülf u hâl u ruh* (G.15.2)

*Yâsemin gibi sarılmış berg-i verd-i rûyına
Bâg-ı hüsne zînet-âverdir o zülf u hâl u ruh* (G.15.2)

*Murg-ı hayâl hevâ-yı hattunla a gül ‘izâr
Geşt eylemekde gülşen-i eş’ârı mû-be-mû* (G.71.4)

Gül rûyına ebr-i zülf-i müşkîn
Efşân ider gül-âb-ı ‘işve (G.73.11)

Ruhleri sakız gülünden hem beyâz hem kırmızı
Andırır pistânçe-i nârenci bâg-ı sâkızı (G.79.1)

Sevgilinin yanağı üzerindeki ben ve ayva tüyleri yazı olarak değerlendirilerek şu şekilde Mushaf’a teşbih olunmuştur:

Kâfiristân degil kişver-i ‘aşk-ı cânân
Âyet-i mushaf-ı ruhsârına uşşâk inanur (G.20.2)

Merdüm-i çeşmi karardur mushaf-ı ruhsârı lîk
Tıfl-ı ‘aşkı ma‘ni u nâz u edâdır hâl u hatt (G.47.2)

Altın kıymeti bakımından sevgilinin yüzünü karşılar, öyle ki yüz de sevgili için çok önemli bir güzellik unsurudur.

Gülmenin açılmanın encâmıdır dil-hastelik
Berg-i sebz-i gülsitânın rûy-ı zerdîn görmüşüz (G.37.2)

Sevgilinin yanak ışığı aşıkları yer yer yaralayan pençeye sahip olarak ele alır:

Pençe-i tâb-ı ruhı perde-nümûn oldu bana
Hamle’-i nîze-i hûrşîd zebûn oldu bana (G.3.1)

Hristos’un yanağını gören papa “İstinü mâsûte mu...” diye başlayarak sırrını ifşa eder halde düşünülür.

Görse seni papas çıkarır idi sitavros
Ey rûh-ı Hristos
İstinü mâsûte mu deyü başlayarak tâ
Sırrın ider ifşâ (G.6.4)

Dilberin boy fidanının süsü olan yüz aynı zamanda üzerinde diğer güzellik unsurlarını da barındıran bir sebzezara teşbih edilir.

Zîb-i nahl-i kadd-i dilberdir o zülf u hâl u ruh
Berg-i sebz u şebnem u berdür o zülf u hâl u ruh (G.15.1)

Sevgilinin yüzü rengi ve sarhoşluk verici güzelliği bakımından da içkiye benzetilmiştir.

Olmada bûy-ı âver kâm-ı nigâh-ı ‘âşık-ân
Dûd u ‘ûdu âteş terdir o zülf u hâl u ruh (G.15.3)

Yüz sevgilinin en mühim güzellik vasfıdır, yüzün üzerinde yer alan diğer unsurlar da ona eşlik edince şu sonuç ortaya çıkar:

Leyle-i gamda çü meh-i târîki-i çeşm-i dile
Dem-be-dem Nûrî ziyâ verür o zülf u hâl u ruh (G.15.5)

Sevgilinin yüzünün parlaklığı işve mehtabı olarak düşünülür.

Ey gamzesi mest-i hâb-ı ‘işve
Şevk-i ruhı mehtâb-ı ‘işve (G.73.1)

Yanak levha olarak teşbih edilir ve bu levhaya aşğa verilecek öpücük borcunun yazılacağı hayali kurulur.

Hatt degil kilik-i kader yazdı ruhın levhasına
‘Âşıkâ bûs-ı lebin borc edügiçün tahvîl (G.57.3)

k. Gerdan

Nûrî Divanı’nda gerdan nadir kullanılan unsurlardandır. Gerdan parlaklığı vesilesiyle ele alınır.

Nûrîyâ hâil olur perde-i zülf-i şeb-gûn
Gerden-ı sâfî imiş subh-ı pür-envâr-ı ferah (G.14.5)

Ol gerdan-ı saf subh-ı ümmîd
Ruhsâresi âfitâb-ı ‘işve (G.73.7)

*Cân yanar göz kamaşur hem de gönül şevklenür
Paraladıkca o beyâz **gerdanı** kâfur gibi* (G.82.2)

Gerdan Uzak Doğu’da yetişen ıtır maddesi içeren kafurla tamamlanarak şu şekilde kullanılır:

*Ol sîm tenin **gerden-i** kâfûrına yakdım
Pervâne gibi gönlümi âteşlere yakdım* (G.61.1)

*Ne kara günlere kaldık görüb yağım erir billâh
Elinde yağlık ol kâfur-ı **gerden** yanar ağırdı* (G.81.2)

1. Diş

Diş divanda nadir kullanılmış olup karşımıza çıktığı iki beyitte de inciye teşbih edilmiştir.

*Lûlû-yı zikr dâne-i **dendânı** ol mehün
Manzûm-ı rişte-i sühan âh u zârdır* (G.19.4)

*İncü **diş**ler ile bahs idince dâne-i eşk
Düşüb gözümünden o dem kadri pest olub kalmış* (G.43.3)

m. Hatt

Hatt sevgilinin çene üzerindeki ayva tüyleridir ve Nûrî Divanı’nda genellikle yüz ve ben ile beraber ele alınmıştır. Hatt güzelliği çevrelemesi sebebiyle heves ve hatır gibi duygularla tamamlanarak kullanılır.

*Hevâ-yı **hatt** u zülfünle olurlar
Gönüller kût-ı mûr u mâr-ı firrât* (G.10.9)

*Çıkmadı bir dem gönülden yâd-ı **hatt** u zülf-i yâr
Ben o deşti câygâh-ı mûr u mâr etsem gerek* (G.53.5)

*Murg-ı hayâl hevâ-yı **hattunla** a gül ‘izâr
Geşt eylemekde gülşen-i eş’ârı mû-be-mû* (G.71.4)

Hatt sevgilinin yüzündeki nakşın yazıları olarak tasavvur edilir.

Tugra mı pâymâl-i ceşş-i kudûrete
Yahud sevâd-ı nakş-ı hatt-ı rûy-ı sîm u ter (G.22.2)

Toprakla tamamlanan hattın görüleceği yer berber dükkanının köşesi olarak düşünülür.

Nezzare mir'ât-ı hüsnün sonra kesdir çeşmine
Gerd-i hattın gûşe-i dükkançe-i berberde gör (G.18.3)

Hat sevgilinin güzellik ovasının bahşedici süsü ve vefanın gülzarı olarak ifade edilir.

Zib-i bahş-ı deşt-i hüsn-i dil-rubâdır hâl u hatt
Sebbezâr-ı sahn gülzâr-ı vefâdır hâl u hatt (G.46.1)

Şaire göre, sevgilinin beni aşk çocuğunun manasını, naz ve edasını şu şekilde ifade eder:

Merdüm-i çeşmi karardur mushaf-ı ruhsârı lîk
Tıfl-ı aşkı ma'ni vü nâz u edâdır hâl u hatt (G.46.2)

Hatt siyah rengi açısından aşk ovasının üstünde oluşabilecek gölge olarak tasvir edilir.

Bir gün elbet fevk-i deşt-i aşka zıll-endâz olur
Evc-i vuslatda hümâ-yı perkeşâdır hâl u hatt (G.46.3)

Hatt da benle beraber siyahlığı nedeniyle ayrılık örtüsü, yüz aynasının tozu ve aydınlık yüz üzerinde olması açısından ışık gösteren olarak aktarılmıştır.

Şâhs-ı nezzârem bu sûretle siyeh pûş-ı firâk
Gerd-i mir'ât-ı ruh pertev-nümâdır hâl u hatt (G.46.4)

Yüz üzerindeki hatt bir yazıyı andırır ve iddia sözünün karar sebebi olarak değerlendirilir.

Nûrîyâ ser-levha-i furkân vasl-ı yâdır
*Hüccet-i kat'-ı kelâm-ı müdde'âdır **hâl** u hatt* (G.46.5)

Sevgilinin hatt rumuzu buse isteğini ortaya çıkaran unsur olarak ele alınır.

*Rumûz-ı **hattın** ider bûse h'âhişe îbrâz*
'Aceb ki da'vî-i 'aşka kitâb olur mâni' (G.47.2)

Yanak levhasına yazılan yazıyı hatt değil kader kalemi yazacaktır.

***Hatt** degil kilik-i kader yazdı ruhın levhasına*
'Âşka bûs-ı lebin borc edügiçün tahvîl (G.57.3)

Sevgilinin yanağı üzerinde hatt manası vuslat hadisi olarak değerlendirilir.

*Ma'nâ-yı **hattı** hadis-i vuslat*
Mefhûme-i nev-kitâb-ı 'işve (G.73.8)

Hatt bir diğer beyitte de kokusu bakımından ele alınmış ve bu koku ambere benzetilmiştir.

Çün bıraktım bir yana da'vâ-yı baht-ı karamı
***Hatt-ı** 'anber bu siyeh ol turre-i dil-cû siyeh* (Mk.5.1)

n. Meme

Nûrî Divanı'nda rastladığımız güzellik unsurlarından biri olan sevgilinin memeleri yuvarlaklığı açısından portakala teşbih olunur.

Sakız bâgında mı beslenmiş ol büt yapışur kalur
*Gören **pistânçe**-i nârenciye solunda sagında* (G.75.3)

Ruhleri sakız gülünden hem beyâz hem kırmızı
*Andırır **pistânçe**-i nârenci bâg-ı sâkızı* (G.79.1)

*Sorma **pistân**lerin iki tûrunç-ı mersûm*
Görmedin mi a gözüm sînesi billûr gibi (G.82.4)

Dişletmedin tûrunç memeyi sîb gabgabı
Dildin dilim dilim dilimi âh portakal (M.10)

o. Çenealtı

Çenealtı anlamına gelen gabgab tek beyitte geçmiştir. Çenealtı elmaya benzetilerek ısırma isteği oluşturması açısından değerlendirilmiştir.

Dişletmedin tûrunç memeyi sîb gabgabı
Dildin dilim dilim dilimi âh portakal (M.10)

ö. Boy

Boy ve endam unsuru sevgilinin önemli güzellik vasıflarındandır. Nûrî Divanı'nda da sık rastlanan boy, uzunluğu ve zarafeti açısından; ağaç, selvi ağacı, fidan olarak tasavvur edilir.

Nihâl-i kâmetindir nahl-âşûb
Şekerli leblerindir bâr-ı firkât (G.10.2)

Zîb-i nahl-i kadd-i dilberdir o zülf u hâl u ruh
Berg-i sebz u şebnem u berdür o zülf u hâl u ruh (G.15.1)

Mest degil o serv kaddim yana sallanur
Keyfiyet-i muhabbetimiz böyle dallanur (G.31.1)

O şûhun kaddi serv ü la'li gonca zülfî sünbüldür
Anınçün böyle Nûrî murg-ı dil avârelenmişdür (G.32.5)

Gönül bî-vâyedir çün sâye hâk-i bâg-ı vasl üzere
Bir şâh-ı dıraht-ı kâmet-i dil-dâre el irmez (G.35.2)

Nâil-i bûs-i lebi itmez o serv kaddüm
Şâh-ı dıraht-ı emel virmedi bâr-ı heves (G.41.4)

*Meyve-çini vasl-ı bâg-ı hüsn olan kadrin bilür
Nahl-i **kadd**-i yâre berk u bâdır gîsû vü hâl* (G.56.2)

*Devr-i mihr-i hüsnünün yandı kararınca bu dil
Sâyesinde olmadım ol serv **kaddin** müstakil* (G.58.5)

*Feryâd iderek gülşen-i hüsnü tolaşırken
Cûlar gibi ol serv **kaddin** pâyına akdım* (G.62.2)

*Nihâl **kaddine** ey gonca dik dik itdi nigâh
Eger dönerse yeridir sifâle dîdelerim* (G.63.2)

*Öptürmege pâmâline göstermez iken el etek
Ey serv **kaddim** rûzigâr igdirdi mi yâre boyun* (G.67.2)

p. Çene

İncelediğimiz divanda bir beyitte geçen çene aşğın meylinin aktığı bir kuyu olarak tasavvur edilir.

*Her ne dem çâh-ı **zenahdânına** meylim aksa
Karye-i çeşm-i emel kâh tolar kah boşanur* (G.20.3)

3.3. AŞIK

3.3.1. Aşık Unsurlar

a. Bülbül

Aşğın Nûrî Divanı'nda kendini en fazla benzettiği güçlü unsur aşk kavramını gülle tamamlayan ah edip ağlayan bülbüldür.

*Nice müddet **bülbül** âsâ âh u efgân eyleyem
Nice demler gül gibi câk-ı giribân eyleyem* (Mn.5.3)

*Her ne dem gül hâre eyler ittikâ
Bülbül âh u zâra eyler ittikâ* (G.5.1)

Bülbül olsa dahi eylerdi gönül bâg-ı gamın
Feyz-i eşk ile güşâyış bulan ezhârına yuf (G.49.5)

Aşığın aşık gönlü emel bağında bülbüllenecek yani dört yanı almış ayrılık dikenleri karşısında yılmayacak şekilde ifade edilir.

Gönül bülbüllenür bâg-ı emelde
Velî dört yanın almış hâr-ı firkât (G.10.5)

b. Pervane

Nûrî Divanı'nda aşığın kendini benzettiği unsurlardan birisi de ateşe düşkünlüğü ile bilinen ve bu düşkünlüğü yakınlığa dönüştürürken kanatlarını dahası hayatını kaybeden pervanedir.

Ol sîm tenin gerden-i kâfûrına yakdım
Pervâne gibi gönlümü âteşlere yakdım (G.61.1)

Sakın varun gidüb pervâneveş cânın yanar ey dil
Fünûn-ı vuslatın üstâdlık çokdur çeragında (G.75.2)

c. Mum

Aşığın derin ahı mum gibi yakıcı bir vasfa sahip olarak ifade edilen Nûrî Divanı'nda, mum ve aşık bağlantısı tek beyit ile sınırlıdır.

Bezm-i visâli hayâliyle olur Nûrîyâ
Âh-ı derûnem çü şem' şu'le-nisâr-ı heves (G.41.5)

d. Kurban

Kurban hak yoluna yapılan ibadetlerden olup maddi ve manevi olarak bağlılığı simgelediğinden aşık da sevgili yoluna kurban olmak istemekte bunu da şöyle dile getirmektedir:

Bir bûse virmedin bana kurbanın olduğum
Îd oldı a kuzum idelim gel mu'âyede (G.77.3)

Kurbanın olam ko yine gel a kuzum itme
Koç başın için bu bereli gönlümü nâlân (M.7)

e. Kul

Kulluk gönülden bağlılığı ifade eder. Divanda Allah'a kul olduğuna dair beyitlerin yanı sıra sevgiliye olan yüce sevdanın boyutunu ifade etmek amacıyla aşıklık vasfı olarak da kullanılmıştır.

Her şeb kulun Nûrî-i zâr subh-ı merâma yol arar
Matlab budur ey Kirdikâr pür-nûr ola deşt-i duâ (Mn.1.24)

Yutulmaz zehr-i kahr-ı mihnet-i eyyâm billâhi
Kulun Nûrî'ye verdigin de cândır yâ Kerîm Allah (Mn.6.5)

Nice me'yûs olur dergâh-ı lutfından kulın Nûrî
Cenâb'ın mültecâ-yı ins u cânsın yâ Resûlla'llâh (N.3.5)

Nûrî kulun ardınca koşsun hiç mayna virmeyüb
İşte esîr almaca ey nevres ger istersen oyun (G.67.5)

f. Teşne

Aşığın gönlü kavuşma suyuna susamış olarak Nûrî Divanı'nda yerini alır.

Ey teşne-i âb-ı visâl olan dil
Mevc-âver olur serâb-ı işve (G.73.2)

g. Hasta

Aşıklık geleneğinin en bilindik hali olan hastalık, divanda da sevgili hasretiyle ortaya çıkar ve tedavisinin de kavuşma olduğu fikri alakaya sunulur.

Feyz-i cân-bahşî Mesihâ'da mıdır demde midir
Dil-i bîmâra revâ bûsede mi femde midir (G.27.1)

Ben ol rütbe za'îf u haste-i aşkım ki pûşîdem
Per-i pervâne-i şem'-i şebistân-ı muhabbetdir (G.28.3)

Gülmenin açılmanın encâmıdır dil-hastelik
Berg-i sebz-i gülsitânın rûy-ı zerdîn görmüşüz (G.37.2)

Sevgilinin sinisini aşık Nûrî'ye göstermesi güçsüz hastaya ayna tutmak olayı ile örtüştürülerek aktarılmıştır.

Nûrî-i gamm-h'âra göstermek o sîmin sîneyi
Haste-i bî-tâba tutmak gibidir âyîneyi
N'ola açsan gerd-i derd-i sîne-i bî-kîneyi
Kim unutmaz raks idince sen gam-ı dîrîneyi
Ey Hristola Hirostosı seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû (Ms.2.5)

h. Çaresiz

Nûrî Divanı'nda aşığı ifade eden unsurlardan birisi de onun aşk ve sevgili karşısında çaresiz kalmasıdır. Bu durumda hem ihsan beklenen hem de sığınılacak olan sevgili sadece Allah'tır.

Sır virmedi agyâra dil çün oldı pâre pâre dil
*Sen var iken **bî-çâre** dil ya kime itsün ittikâ* (Mn.1.15)

Gumûm dehr ise bâr-ı girândır yâ Kerîm Allah
*Emân bu cism u cânım **nâ-tüvân**dır yâ Kerîm Allah* (Mn.6.1)

Yâ Râbb gül-i mühr nübüvvet için olsun
Ol bülbül-i gülzâr-ı risâlet için olsun
*Bu Nûrî-i **bî-çâre**ye ihsân eyle*
Yâ Râbb o meh-i burc-ı mürüvvet için olsun (K.6)

1. Deli

Delilik aşkta kişinin veli çizgisine yaklaşması ve sınırdan duramayıp sınırı aşması sonucu ortaya çıkan bir haldir. Delilik halinin şiddetlendiği aralıklar vardır ve buralarda deliler zincire vurulur. Nûrî Divanı'nda ise delilik gönülle özdeşleştirilerek ele alınır, dolayısıyla bu deli gönlün zinciri de tedavisi de sevgilide bulunacaktır.

*Rûzigârın şivesi kârın perişân itmesün
Zülf-i dil-dâre ilişme ey dil-i **dîvâne** geç* (G.13.2)

*Takıldı yine silsile-i zülfüne yarin
Zannım ki dil-i Nûrî **âvâre delidir*** (G.23.5)

*Her yüzce hatâ gönül cânâneye mahsûs
Tel kırmamak ancak dil-i **dîvâne**ye mahsûs* (G.45.1)

*Takılursan giderek kâkülüne dîl-darın
Seni **dîvâne** gönül bâğlayayım kısıkıvrak* (G.50.3)

*Bu siyeh sevdâ nice **dîvâne** itmez âdemi
Nergis-i câdû siyeh ebrû siyeh gîsû siyeh* (Mk.5.2)

*O şûhun kaddi serv ü la'li gonca zülfi sünböldür
Anınçün böyle Nûrî murg-ı dil **avârelenmişdür*** (G.32.5)

i. Ferhat

Ferhat aşk simgesi olarak yüzyılları aşmış bir sevda kahramanıdır. Dolayısıyla aşık kendini onunla mukayese eder ve ondan ziyade ah imtiyazı edindiği iddiasındadır.

*Âhımın çok imtiyâzı tişe-i **Ferhâd**'dan
Ey lebi Şîrîn yok farkı anın ırgaddan* (G.70.1)

k. Kuş

Nûrî Divanı'nda kullanılan aşık ile kuş arasındaki teşbih genellikle aşığın gönlünü mekan seçer. Gönül kuşu aşk gerçeği yüzünden çırpınır bu hal ilk beyitteki kullanımda delillîğe, müstezata ait ikinci kullanımda huzursuzluğa yorumlanır.

*O şûhun kaddi serv ü la'li gonca zülfi sünböldür
Anınçün böyle Nûrî **murg-ı dil avârelenmişdür*** (G.32.5)

Bâg-1 eleminde gam-1 murg-1 dili Nûrî
Bozuk huzurı
Ser rişte-i feryâdımız uzansın inansın
Tâ çarha tayansın (G.66.5)

Gönül kuşu divanda kah yüksekten uçan kah aşıkta eyleşen pençe sahibi olarak aktarılır.

Yine ey murg-1 dil naş içre yüksekten sakın uçma
Virirse devlet-i rif'atle ger bâl-1 hümâ dünyâ (G.1.4)

Ser-pençe-i murg-1 dil Nûrî'de eyleşdi
Kim kurtula zülfî gibi dâm-1 hiyelinden (G.69.5)

Kuş hüznün duygusu ile terkip yapılarak şu şekilde sunulur.

Nûrîyâ olmuş idim deşt-i tevekkülde mekîn
Gülistân-1 dehrde mânend-i murg-1 hazîn (Mn.5.9)

Kuşun kışın yuva istemesi gibi aşığın gönlü de sevgilinin soğuk sözlerine rağmen mesken olarak yine zülfü ister.

Soguk söz söyleme beyhûde dil zülfünden ayrılmaz
Zemistân olsa da murgân elbet âşiyân ister (G.21.2)

1. Oruçlu

Aşığın oruçluluk hali ayrılık ile gözlerini karartır ve akşamı görmeye dahi ümidi olmaz halde belirtilir.

Rûze-i hecr ile öyle kararub dîdelerim
Yogıdı görmeye ahşamı dahi ümîdi (Mk.8.1)

Aşık bayramdır diye hasret orucuna girmiş şekilde şu durumla ortaya konur:

Ben rûze-dâr-1 hasret idim îddır deyü
Bir bûse virmek gibi şeker çignemiş imiş (Mk.9.1)

m. Gemi

Divanda aşğın gönlü gam ve keder denizine salınmış gemi olarak değerlendirilir.

Fülk-i dile itdik süvâr bahr-ı gama yok mı kenâr
Göster yeter bu intizâr iklim-i eltâfin bana (Mn.1.22)

Vasl-ı sâhil olur bahr-ı ye'sden fülk-i dil
Feyz-i eltâfin olursa nâ-Hudâ yâ Rabbenâ (Mn.3.11)

Düşdükce bahr-ı ye'se istemdâd eyler bâdeden
Çok batdı çıkdı fülk-i dil encâm buldurdı suyun (G.67.3)

Nûrî, kalp gemisini aşk denizine salmasının nedenini vuslat kıyısını görmek diye ifade eder.

Görünsün dîde-i câna kenâr-ı vuslatın Nûrî
Ki fülk-i kalbi bahr-ı 'aşka saldım yâ Resûlla'llâh (N.2.5)

3.3.4. Aşğın Vücut Unsurları

a. Beden

Aşğın bedeni goncaya benzeyen yaralarla dolu olma tasavvuru ile şu halce ifade edilir:

Bâg-ı vuslatda salındıkca o serv-i semenüm
*Gonca-i dâg ile zeyn olmada sahn-ı **bedenim*** (G.62.1)

b. Sakal

Aşğın sakalı bir beyitte yer alır. Kullanımı aşğın sevgilinin yanağını öpmek istediği zaman yanağın sakaldan kayması şeklindedir.

Lebin bûs eyler iken 'ârızı sıyrıldı rîşimden
O berg-i gonca-i ter har-ı gamla yarelenmişdür (G.32.3)

c. Göz ve Gözyaşı

Göz ve gözyaşı Divan Edebiyatı'nda aşğın ve aşıklığın vazgeçilmez özelliği olarak karşımıza çıkar. Nûrî Divanı'nda da oldukça sık kullanılır. Asıl aşık Allah aşkı için ağlamalı ve gözlerini yaş ile doldurup boşaltmalıdır.

*Hakk'a tevekkül eyleyen çeşmânını gül eyleyen
Cânın yakub kül eyleyen elbet bulur mâ-i bekâ* (Mn.1.3)

*Miyâh-ı cüret içre yine taldım yâ Resûlla 'llâh
Yine çeşmim gibi toldum boşaldım yâ Resûlla 'llâh* (N.2.1)

Aşık Hudâ güneşinin gölgesinde maksat yolcusu olarak gözünü toz toprağa bulaştırmalıdır:

*Sâye-i şems-i Hudâ'da reh-rev-i maksûd olub
Dîde mi âlûde-i gerd u gubâr etsem gerek* (G.53.6)

İncelediğimiz eserde aşğın gözyaşı şarap gibi olmuş, gam mesti olduğunu ilan edercesine boşalmıştır.

*Havf idüb Allah'dan itmez misün kuldân hicâb
Eyledün sâgar başına bin 'itâb u bin 'azab
Vaz geldim kim ile olur isen ol var neşe-yâb
Nûrî-i mest-i gamem gönlüm kebâb eşkim şarâb
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık* (Ms.1.5)

Aşğın gözü, içinde bulunduğu boşluk bakımından şarap dolu kadehe, gözyaşı da dolayısıyla şaraba teşbih edilir.

*Vücûdum gülşen u dâgım gül-i ra'nâ mıdır cânâ
Sirişkim bâde çeşmim sâgar-ı sahba mıdır cânâ* (G.2.1)

*Çeşmim hayâl-i la'lin ile pür-şarâbdır
Gönlüm o keyfiyet ile neş'e-yâbdır* (G.25.1)

Aşığın gözyaşı kanlıdır ve miktar bakımından oldukça fazladır. Bundandır ki kah nisan yağmuru kah umman kah viran kah yağmur olacaktır.

Nîsân olur ehl-i basarın hûn-ı sirişki
‘Ummân olur ehl-i kederin hûn-ı sirişki
Virân olur ehl-i hünerin hûn-ı sirişki
Bârân olur ehl-i nazarın hûn-ı sirişki
Berk ursa meyânında ne dem hançer-i elmâs (Mh.2)

Kılıcın suya verilışı gibi hançer de aşığın gözyaşı ile daha da kuvvet kazanacaktır.

Sürünüb taşlara eşkimle beraber hançer
Eridüb yağını mânende-i neşter hançer
Olsa ger hem-ser-i sekine-i berber hançer
Bulsa zengâr-ı hatt-ı yâr ile cevher-i hançer
Tîg-i ebrûya sitemkâr eyler hançer (Th.1)

Divan içerisindeki bir başka kullanımda gözyaşı hayat suyu şu şekilde değerlendirilir:

Mâ’-ı hayât-ı girye sevâd-ı şeb içredir
Mâhî-i Hızır tâbını salmaz mı âfitâb (G.8.3)

Aşığın gözyaşı gözünde oluşturduğu şekil bakımından ayrılık nehri sayılır.

Hayâl-i kaddün özge mâ-cerâdır
Sirişkim eyledi enhâr-ı firkât (G.10.3)

Aşığın gözü ayrılık dolu kadehe benzetilir bunun nedeni gözün bulunduğu kafatasındaki boşluktur.

Dem-i dilden tolar ey mest-i nâzm
Gözümdür sâgar-ı ser-şâr-ı firkât (G.10.6)

Anlasa la‘l-i leb-i yâr bezm-i ‘işretde
Tolar taşar boşalur çün piyâle dîdelerim (G.63.4)

Gözün kadehe teşbihinin yanı sıra çok ağlamaktan kan çanağı haline döndüğü de belirtilir.

Nihâl kaddine ey gonca dik dik itdi nigâh
*Eger dönerse yeridir sifâle **dîdelerim*** (G.63.2)

Aşığın gözyaşı sevgilinin ilgisizliğiyle coşar, sel olur ifadesi şu sözlerle hayat bulur:

*Sebeb bu cûşîş-i **eşke** heva-yı zülfündür*
Hurûş-ı bahre dahi rûzîgar olur bâ'is (G.12.3)

Olamaz pây-ı nîgeh rast-rev-i sûy-ı cemâl
*Mevce-i seyl-i **sirişkimle** tarîki kapanur* (G.20.8)

Dûd-ı dil müjgânı hem-renk-i sehâb itdi dirîg
*Seyl-i gam ser **çeşme-i** çeşmem harâb itdi dirîg* (G.48.1)

Aşık sevgiliyi gözdesi bildiğindendir ki ona iki gözüm diye hitap eder.

Sabavar da'vet it teşrîf itsün beytü'l ahzânım
*Dû **çeşmim** râh-ı yâre gevher-i efşân-ı muhabbetdir* (G.28.4)

O ay gibi güzel sevgili aşığın göz aynasının beşiğindeki bebek olarak tasavvur edilir.

Hâlîde küçükdür o mehün kendi de ammâ
Kehvâre-i âyîne-i çeşmimde bebektir (G.30.4)

Aşığın akan gözyaşları karşısında mendil bile hiçbir işe yaramayacaktır, zira aşığın gözyaşı kesilmez.

*Kesilmez **eşk-i** çeşmim dest-mâlin beyhûde*
Güzergâh-ı bî-hâre sevdiğim sedd-i metîn olmaz (G.34.4)

Sevgilinin yanak parlaklığına ayna olan şey aşığın gözündedir.

Tâbiş-i ruhsârına ey meh-i nâ-mihribân
Dîdemiz olmakdadır âyine-dar-ı heves (G.41.3)

Aşığın gözyaşı tanesi sevgilinin inci dişleri söz konusu edildiğinde düşüp değerini yitirmiş olarak ele alınır.

İncü dişler ile bahs idince dâne-i eşk
Düşüb gözümünden o dem kadri pest olub kalmış (G.43.3)

Aşığın cevheri gözünden anlaşılmalıdır nitekim, o tılsımlı hazine olarak değerlendirilmiştir.

Ezhâr idemem gevherimi anla gözümünden
Ol genc-i mutalsam dil-i vîrâneye mahsûs (G.45.4)

Aşığın bahar bulutu olan kirpiğinden serpilen gözyaşının feyzi alemi lale bahçesi edecek kadar çoktur.

Fikr-i la‘linle müjem ebr-i bahâr etsem gerek
Feyz-i eşkümlle cihânî lâlezâr etsem gerek (G.53.1)

Aşığın gözleri kızarması açısından şöyle ele alınmıştır:

Alınca leblerün ey gül hayâle dîdelerim
Kızardı serimle mânend lâle dîdelerim (G.63.1)

Firâk-ı zülfle kara giyüb kararmış idi
Değişdi devr-i ‘izârında âle dîdelerim (G.63.5)

Aşığın gözleri ağlamaktan kızarmış bu da allı güllü şala bürünmesi olarak değerlendirilmiştir.

O gül bedenle meger seyr-i gülşene gitmiş
Bürünmüş idi bir al güllü şâle dîdelerim (G.63.6)

Aşık gözlerinin sevgilinin hayali ile onun hilal kaşlarına halelense buna şaşılmaması gerektiğini belirtir.

Pür eyitdi Nûrî o mâhın hayâl-i ebrûsı
*‘Aceb mi hâlelenürse hilâle **dîdelerim*** (G.63.7)

Sevgilinin taş gönlü aşğın ahı ve gözyaşı ile yumuşamaz, çünkü mermere su ve rüzgar tesir etmeyecektir derken de gözyaşı suya benzetilmiştir.

*Germ olur mı **eşk** u âh ile dil-i sengin-i yâr*
Çünkü hârâ yumuşamaz te’bsir-i âb u bâddan (G.70.5)

Aşğın kadeh gülünün kendi gözyaşı ile dolacağı şeklinde bir tahayyül oluşturulur.

***Eşkimle** tolar gül-i piyâle*
Çün jâle olub habâb-ı ‘işve (G.73.6)

Gözyaşı bir başka beyitte de işve şarabı olup olmadığı açısından ele alınır.

Bezm içre olursa nukl-ı la‘lin
***Eşkim** ola mı şarâb-ı ‘işve* (G.73.4)

Gözyaşı her şeyi silip süpüren yağmur olarak tasavvur edilir.

Nûrî has u hâşâk-ı beyâbân-ı fenâyı
*Bârân-ı **sirişkinle** aman silme süpürme* (Mk.3.2)

d. Kirpik

Kirpik müjgan karşılığıyla kullanılmıştır. Aşık için kullanılan unsurlarından birisi de kirpikleri olmuştur. Kirpik gözyaşı ile bağdaştırılarak bulut olarak şu sözlerle tasavvur edilir:

Gülistân-ı tenimde güller açdı dâg-ı hûn âlûd
*Bahâr-ı mihnetün **müjgânım** oldı ebr-i nîsânı* (Mn.4.14)

Su virdi nihâl-ı vasl-ı yâre
***Müjgânım** olub sehâb-ı ‘işve* (G.73.5)

Aşığın kirpiği bir diğer beyitte de resim ve nakış işleyen kalem olarak tasvir edilir.

Levha-i hâk-i der-i Mollâ-yı Rûmî Nûrîyâ
Kilk-i müjgânımla pür-nakş u nigâr etsem gerek (G.53.7)

Kirpik bir insan olarak tahayyül edilmiş ve sonrasında eli ile aşığın kanını saçar halde aktarılmıştır.

La'lin öpmüş ol bütün zannım ki Nûrî sâgarın
Kanını döküb saçardı keff-i müjgânım gibi (G.80.5)

i. Sine

Aşığın vücut unsurlarından sine Nûrî Divanı'nda çekilen kederin bir göstergesi olarak ele alınır. Sine yaralarıyla beraber düşünülmüştür.

Küng-i gam seyrângâh-ı bâg-ı 'âlemdir bana
Dâg-ı sinem gülşen-i 'âlemle tev'emdir bana (G.4.1)

Aşığın sinesi çektiği aşk çilesini vurgular vaziyette dövülen davula şu şekilde tasavvur edilir:

Ceyş-i müjgânın kalur mı leşker-i Kâvûs'dan
Sînem bu kadar dögülmeklikde farkı kûsdan (G.68.1)

Aşık sinesinin saflığını hem temizlik hem de günahsızlık olarak ifade eder ve bunun neticesinde o sinede aşk ateşini gizlemek zorlaşır, kannati ortaya çıkar.

Sîne-i safımda gücdür nâr-ı 'aşkı gizlemek
Nûr-ı şem' olur nümâyân perde-yi fânûsdan (G.68.5)

4. TABİAT

4.1. KOZMİK ALEM

4.1.1. Yıldızlar

a. Ülker

Ülker yıldızı incelediğimiz divanda bir kez karşımıza çıkar. Orada da elmas ile tamamlanarak sevgilinin güzellik feleği için kullanılmıştır.

Ey dâ'ire-i hüsne güher güster-i elmâs

Rûyındaki âvîze-i tâb âver-i elmâs

*Olmuş felek-i hüsnün için **Ülker-i** elmâs*

Pervîn-i şeb-i zülfün olan ahter-i elmâs

Eyle ufuk-ı 'ârzını hâver-i elmâs

(Mh.1)

b. Süreyyâ

Süreyya düğümü sevgilinin yanağındaki bene teşbih yapılarak şu şekilde aktarılmıştır:

Perde-i zülfini tagıtsa ol meh ebrâsâ

*Hâl-i ruhsâresi çün akd-i **Süreyyâ** açılır*

(G.16.3)

4.1.2. Gezegenler

a. Venüs

Venüs güneşe dünyadan daha yakın olan gezegenlerdendir. Beyitte Venüs, gezegen olmasına rağmen yıldız olan sevgilinin dansını kıskanır ifadesinde teşhis kurularak ortaya konur.

*Raks iyleyecek o reşk-i **nâhid***

Olur mı sebât-yâb yıldız

(G.40.5)

4.2. ZAMAN VE ZAMANLA İLGİLİ MEFHUMLAR

4.2.1. Zaman

Dem ve vade olarak da ifade edilen zaman, ‘her zaman’ ve ‘asla’ anlamlarını sağlar şekilde şöyle kullanılmıştır:

Oldı cism-i nâ-tüvân âmâc-ı sahrâ-yı fenâ
*Nice **dem**lerdir atar dest-i kaza tîr-i belâ* (Mn.5.1)

*Her ne **dem** gül hâre eyler ittikâ*
Bülbül âh u zâra eyler ittikâ (G.5.1)

*Çıkmadı bir **dem** gönülden yâd-ı hatt u zülf-i yâr*
Ben o deşti câygâh-ı mûr u mâr etsem gerek (G.53.3)

Hz. Muhammed ile ilgili kullanılan zaman mefhumu onun ahir zaman peygamberi olmasıdır.

*Ne havfüm var benüm ki fitne-i âhir **zamân**da sen*
*Nebi-yi rehber-i âhir **zamansın** yâ Resûlla’llâh* (N.3.4)

İncelediğimiz divanda kullanılan zaman unsurlarından birisi de aşğın sevgiliye kavuşma anını ifade eder.

Rişte-i âhım uzatdın dili sad çâk itdin
Sûzen-i vasl ile virsen ileyim mi İlya
***Va’de-i vaslını** ‘aşkım gibi izhâr itme*
İl midir dime rakîbi sakın ey büt İlya (K.1)

4.2.2. Yıl

Yıla, divanda az rastlanılır, yıl kullanıldığı yerlerde de diğer zaman mefhumlarıyla alaka kurularak şu şekilde ele alınır:

*Sayma rûz u mâh u **sâl-i sâlifî***
Bakub eyyâm-ı pesîne çekme gam (Mk.7.1)

Nazîri gelmemiştir işte defterhâne-i ‘âlem
Aransun yek-be-yek evrâk u suhfi mâhla sâli (K.6)

Yılın bir diğer kullanımını da aşğın sevgilisinin yanak şevkiyle bir yıl hasta yatması durumudur.

Şimdi itmiş ittikâ bâlîn-i bâl-i bülbüle
Şevk-i ruhsarınla bir yıldır yaturdı haste gül (G.59.4)

4.2.3. Mevsim

Mevsim incelediğimiz eserde zevk ve gam kelimelemeri ile terkip edilerek ifade bulmuştur.

Mevsim-i zevk u safâdır geldi çün hengâm-ı yaz
Var kenâr-ı cûda ‘ıyş u nûş it ey serv-i nâz
Eyle var agyâr ile nâz u niyâz u söz u saz
Bana bu itdüklerin unutma şu dîvâre yaz
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık (Ms.1.4)

Germ u nerm-i zevk u şevk-ı nev-bahâr vuslatın
Mevsim-i sermâ-yı gamda serd ü berdîn görmüşüz (G.37.3)

a. Kış

Kış mevsimi divanda iki farklı beyitte benzer bir doğrultuda kullanılmıştır. Bu kullanım kış vaktinde soğuk havabı varlıkların hayatına nasıl tesir edeceği yönündedir.

Olamaz nâlezen-i bezm-i şitâ murg-ı bahâr
Nezd-i pervâne-i sûzânda elbet utanur (G.20.4)

Soguk söz söyleme beyhûde dil zülfünden ayrılmaz
Zemistân olsa da murgân elbet âşiyân ister (G.21.2)

b. Bahar

Nûrî Divanı'nda kışa karşılık daha sık kullanılan bahar vakti yağmuru, feyzi ile birlikte ele alınır.

Gülistân-ı tenimde güller açdı dâg-ı hûn âlûd
***Bahâr-ı** mihnetün müjgânım oldı ebr-i nîsânı* (Mn.4.14)

Nûrî nigâh-ı şefkati şems-i mahabbetin
*Gülzâr-ı deşt-i tab'ıma feyz-i **bahâr**dır* (G.19.5)

Müjemden katre katre Nûrîyâ eşkim saçılsun kim
***Bahâr-ı** hüsn yâre ebr-i nîsân-ı muhabbetdir* (G.28.5)

*Fikr-i la'linle müjem ebr-i **bahâr** etsem gerek*
Feyz-i eşkümlle cihânı lâlezâr etsem gerek (G.53.1)

Bir diğer beyitte bahar, bahar kuşunun kış vakti gelince inleyemeyeceğini ifade etmek için oluşturulan hayaldedir.

*Olamaz nâlezen-i bezm-i şitâ murg-ı **bahâr***
Nezd-i pervâne-i sûzânda elbet utanur (G.20.4)

Bahar geldiğinde tüm tabiat yeni baştan teşekkül eden nakışları ile bütünleştirilerek düşünülmüştür.

Murgân-ı emel dâg-ı hayâl-i fem-i yâri
*Ol nakş-ı **bahâr***
Gül gonca-i gülzâr-ı vefâ sansın aransın
Hicrân kazansın (G.6.3)

Bir beyitte de bahar faslı kadehin tadına varılmasını sağlayacak olan vakit olarak ele alınmıştır.

Zuhûr-ı hatt iledir bûs u la'le h'âhişimiz
*Ki nûş-ı sâgara fâsl-ı **bahâr** olur bâ'is* (G.12.2)

Bahar kullanım şekilleri bakımından ‘yeni bahar’ diye de karşımıza çıkar. Bu vakit baharın henüz geldiğini ifade eder.

Germ u nerm-i zevk u şevk-ı nev-bahâr vuslatın
Mevsim-i sermâ-yı gamda serd ü berdîn görmüşüz (G.37.3)

Bu soguk sözler nedir germiyyet-i ülfet gerek
Sevdigim bu nev-bahâr-ı ârzûdır dey degil (G. 60.2)

4.2.4. Ay

Ay, yıl ve gün arasındaki zaman mefhumu olduğu için, beyitlerde de bahsi geçen iki vakitle beraber düşünülür.

Sayma rûz u mâh u sâl-i sâlifi
Bakub eyyâm-ı pesîne çekme gam (Mk.7.1)

Nazîri gelmemişdir işte defterhâne-i ‘âlem
Aransun yek-be-yek evrâk u suhfi mâhla sâli (Ks.6)

Aşık, yabancıya her gece görünen o ay yüzlü sevgilinin kendisine ayda bir kere görünmesine razıdır.

Rûşen it her gice var encümen-i agyârı
Ayda bir kerre görün tek bize ey mâh yeter (G.33.2)

Bir beyitte de sevgilinin soğuk sözleri ile onunca ayın keskin soğuğu arasında bağlantı kurulmuştur.

Bu soguk sözler nedir germiyyet-i ülfet gerek
Sevdigim bu nev-bahâr-ı ârzûdır dey degil (G.60.2)

4.2.5. Gün

Gün, Nûrî Divanı’nda diğer zaman mefhumlarına nazaran daha fazla yer almıştır. Kullanımları arasında ‘bugün’ karşımıza çıkar.

*Müznîbine bâb-ı ihsânın **bugün** meftûh iken*
Gayri kime eyleyem ben ilticâ yâ Rabbenâ (Mn.3.5)

***Bugün** üftân u hîzân dergeh-ı vâlâna gelmişdür*
‘Înâyet eyle şâd it Nûrî-i pür-cürm ü ‘isyânı (Mn.4.17)

*Ben o şâh-ı kişver-sitân-ı harâbâtım **bugün***
Efser u evreng câm u sâye-i cemdir bana (G.4.3)

Ne sûretle alur bak çeşm-i cânı
***Bugün** âyîne-i âzâr-ı fîrkât* (G.10.7)

*Mebhâs-ı ‘aşkda Nûrî bütün ‘uşşâkı **bugün***
İtmemiş ise de yârim bana yardım yordum (G.63.5)

Mâzi vü müstakbelin bil hâlini
*Gün **bu gün** sâ‘at bu sâ‘at dem bu dem* (M.7)

Hangi gün olduğu belli değilse o zaman da şair şiirlerinde ‘bir gün’ tamlamasını şu şekilde kullanır:

*Belki **bir gün** ola bezm-i zurafâda okunur*
Nûrî bu şi‘rini de levha-i mecmû‘aya yaz (G.39.7)

***Bir gün** elbet fevk-i deşt-i ‘aşka zıll-endâz olur*
Evc-i vuslatda hümâ-yı perkeşâdır hâl u hatt (G.47.3)

Bu germî-i enfâs ile ey hammâmcı
***Bir gün** ola germ-âbe-i vuslat ısınur*
Dökdükce sıcak suları tâs-ı çeşmim
Elbet sogumaz halvet-i ülfet ısınur (R.3)

‘Günden güne’ olan gelişmeler incelediğimiz eserde yerini şu beyitlerde alır:

*Pertev-i lütfını **günden güne** efzûn eyle
Çeşm-i Nûrîyâ ziyâ bahş ola mânend-i hilâl* (Mn.2.15)

*Devr eylemekde **rûz-be-rûz** esb-i pertevi
Bir gice deşt-i çerhda kalmaz mı âfitâb* (G.8.4)

*Sipîhr-i ‘âtîfet hûrşîd-i şefkat mâh-ı ‘ismetdir
Hudâ **gün günden** efzûn ide tâb-ı mihr-i ikbâlin* (Ks.2)

Zaman sınırlaması gerektiğinde de bu“...dan beri” zaman zarfı ile sağlanır.

*Nîgeh-bend olduğım **günden berü** mir’at-ı dünyâyâ
‘Aceb yok yire alındım da kaldım yâ Resûlla ‘llâh* (N.2.2)

*Gördüğüm **günden berü** zülfini zihnim tolaşık
Dîde-i bahtım bu yüzden gâh uyur gâh uyanık
Gönli açilsun rakîbün de benim kalbimi yık
Ba‘dezâ yüz suyu dökmez sana bu bagrı yanık
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık* (Ms.1.1)

Yapılanların devamlılığını aktarmak için kullanılan zaman ise ‘her gün’dür.

*Ne oldı hefte de bir olsa tîr-i âhımın **her gün**
Nişânı sineye heft asumândır yâ Kerîm Allah* (Mn.6.4)

*Nazra bend-i hâl olaldan çeşm-i cân ol fitne-cû
Her günüm agyâr ile rûz-ı hesâb itdi dirîg* (G.48.4)

*Şeyhin kudûmunun neyidir mazhar olduğın
Devrân döndirür başımı ki **her gün** a dede* (G.77.4)

‘Şimdi’ kelimesi de zaman aralığının iyice azaldığı anlamını sağlamak için kullanılır.

*El ayak çekilmede yavaş yavaş **şimdengerü**
Var rakîb ile ko bir yastığa baş **şimdengerü**
Zülfün ohşat ellere sarmaş dolaş **şimdengerü**
Basayım ben bagrıma hasretle taş **şimdengerü**
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık* (Ms.1.2)

‘Yarın’ ise divanda sadece bir beyitte karşımıza çıkar.

***Yarın** iderse n’ola mihr-i tâlim-i rûşen
Bugüne leyle-i bahtımı târ iden Allah* (Mn.7.3)

Zaman kavramı kullanımlarından birisi de günlerin fazlalığını ya da geçmişte kaldığını ortaya koyan ‘ne günler, nice günler’ ile sağlanır.

*Dîde-i câna ne sûretler **ne günler** gösterir
Mevc-i rengârenk mir’ât-ı fenâ yâ Rabbenâ* (Mn.3.3)

*Devr-i hüsnünde bu Nûrî **nice günler** gördü
Âfitâbım sana var mı ‘acaba misl u ‘adîl* (G.57.5)

Gün, beklenenleri getirmeyecekse kara sıfatı ile birlikte verilir.

***Ne** kara **günlere** kaldık görüb yağım erir billâh
Elinde yağlık ol kâfur-ı gerden yanar aglardı* (G.81.2)

Gün, ay ve yıl ile birlikte ele alındığında takvim unsurunu ortaya koyar. Yine aynı beyitte gün ‘son günler’ şeklinde ortaya konmuştur.

*Sayma **rûz** u mâh u sâl-i sâlifi
Bakub **eyyâm-ı** pesîne çekme gam* (Mk.7.1)

4.2.6. Gündüz Gece

Gündüz ve gece zaman mefhumları Nûrî Divanı’nda ay ve güneş gibi birbirini tamamlar halde ele alınır.

Rakam-ı kudretinin noktası mâh u hûrşîd
Defter-i hikmetinin bir varakı rûz u leyâl (Mn.2.3)

Her şeb kulun Nûrî-i zâr subh-ı merâma yol arar
Matlab budur ey Kirdikâr pür-nûr ola deşt-i duâ (Mn.1.24)

Ne gündüz ne gice göz açtırır baht-ı siyeh-kârım
Bu gafletden nice diyem uyandım yâ Resûlla 'llâh (N.1.4)

'Âlemi bir kula satmaz mı muhabbet kârân
Kişver-i vasla cân itmez mi muhabbet kârân
Giceyi gündüze katmaz mı muhabbet kârân
Yorulub kan dere batmaz mı muhabbet kârân
'Adem iklimine bir anda yollar hançer (Th.2)

Devr eylemekde rûz-be-rûz esb-i pertevi
Bir gice deşt-i çerhda kalmaz mı âfitâb (G.8.4)

Ümîd-i seyr-i rûz-ı visâlinle çeşm-i cân
Evrak-ı şümâr-ı defter-i leyl ü nehârdır (G.19.3)

Şeb u rûz emelüm eyledi yeksân Nûrî
Mey u mihr-i felegin cünbiş u etvârına yuf (G.49.6)

Şebi rûz rûzı nevrûs ola Nûrî ol felek kadrin
Hudâ göstermesün asla zevâl-i mihr-i iclâlin (Ks.7)

'Gece' kelimesi gündüz kelimesi ile beraber kullanılmadığında sevgiliyi görmek için tek fırsat zamanı olarak ele alınır.

Şeb-i vuslatda eger gülse açılsa ol mâh
Dide-i tâli'-i hâbida ser-a-pâ açılır (G.16.4)

Gözin dikedin o mâha her şeb
Hiç görmedi rûy-ı hâb yıldız (G.40.4)

O şeb ki seyr-i ruh-ı yâre hâb olur mâni‘
Ziyâ-yı mâha misâl-ı sehâb olur mâni‘ (G.47.1)

Gönlün fikr eyleyüb şeb zinde-dâr oldu gönül
Hâlini yâd eyledi encüm şümâr oldu gönül (G.55.1)

Baht-ı nâ‘im bilse ger çün dil olur şeb zinde-dâr
Ebr ü necm-i çarh-ı hüsn-i yârdır gîsû vü hâl (G.56.3)

Şeb-i deycûrda bak Aydın' ı gördi Nûrî
A benim zülfi siyâhım gözin aydın dimedin (M.11)

‘Geceden sehre dek’ diye geniş bir açı ile çizilen zaman mefhumunda aşığın hayali gonca dudaklı sevgilidir.

Hâlin düşünüb nâleler eylerdim o şuhun
Söz atdı işitdim bu gice Yıldız'a Bülbül
Eglence olursa n’ola şeb tâ-be-sehergâh
Ey gonca dehânım bize Yıldız size Bülbül (K.4)

4.2.7. Saat

Saat incelediğimiz divanda iki beyitte karşımıza çıkar. Bunlardan birisinde bugün, saat ve an ile beraber şu şekilde ele alınır:

Mâzi vü müstakbelin bil hâlini
Gün bu gün sâ‘at bu sâ‘at dem bu dem (M.7)

Aşık, sevgilinin kendisine ilgisizliğine karşılık yabancılara en kısa sürede bile koyun açacağı şeklindeki ifadesinde saat kelimesini kullanılır.

Pâre pâre disem dahi bakmaz dil-i nâlânıma
Sokıldı çün agyâr açub gösterdiği sâ'at koyun (G.67.4)

4.3. HAYVANLAR

4.3.1. Kuş ve Kuş Türleri

Nûrî Divanı'nda kuş aşığa yakıştırılan benzetmelerden birisi olarak karşımıza çıkar. Aşığın kendini yahut gönlünü kuş olarak teşbih etmesinin nedeni kuşun sevgili tarafından kafeslenmesi olarak belirtilebilir.

Nûrîyâ olmuş idim deşt-i tevekkülde mekîn
Gülistân-ı dehrde mânend-i murg-ı hazîn (Mn.5.9)

Yine ey murg-ı dil naş içre yüksekden sakın uçma
Virirse devlet-i rif'atle ger bâl-ı hü mâ dünyâ (G.1.4)

Soguk söz söyleme beyhûde dil zülfünden ayrılmaz
Zemistân olsa da murgân elbet âşiyân ister (G.21.2)

O şûhun kaddi serv ü la'li gonca zülfi sünböldür
Anınçün böyle Nûrî murg-ı dil avârelenmişdür (G.32.5)

Bâg-ı eleminde gam-ı murg-ı dili Nûrî
Bozuk huzuru
Ser rişte-i feryâdımız uzansın inansın
Tâ çarha tayansın (G.66.5)

Ser-pençe-i murg-ı dil Nûrî'de eyleşdi
Kim kurtula zülfi gibi dâm-ı hiyelinden (G.69.5)

Kuşun kullanımlarından birisi de bahar kelimesi ile tamamlanarak ele alınmıştır. Bahar kuşu gönüldeki taze hevesleri anımsatır.

*Olamaz nâlezen-i bezm-i şitâ **murg-1** bahâr
Nezd-i pervâne-i sûzânda elbet utanur* (G.20.4)

*Alurdu pençe-i âmâle **murg** deşt-i maksudı
Hümâ-pervâz-1 bâz-1 ‘âlem -i esrâra el irmez* (G.35.4)

Kuş, başka beyitte aşk kuşunun pençesine aşğın gönlünü alması şeklinde şöyle karşımıza çıkar:

***Murgân-1** ‘aşkın pençesi oldı gönül eglencesi
Ey bâg-1 vuslat goncasi ey verd-i gülzâr-1 vefâ* (Mn.1.10)

Kuş kelimesi zaman mefhumu olarak seher ile tamamlanarak da kullanılır.

*Hasretin ben çekerim her gice gonca lebinin
Sana ey **murg-1** seher gülşen-i ‘âlemde gam* (G.64.6)

Kuş soyut unsurları fikirde somutlaştırmak için emel, hayal ve bakış kelimeleri ile terkip yapılarak düşünülür.

***Murgân-1** emel dâg-1 hayâl-i fem-i yâri
Ol nakş-1 bahârı
Gül gonca-i gülzâr-1 vefâ sansın aransın
Hicrân kazansın* (G.66.3)

***Murg-1** hayâl hevâ-yı hattunla a gül ‘izâr
Geşt eylemekde gülşen-i eş’ârı mû-be-mû* (G.71.4)

***Murgân-1** nazar gülşen-i ümmîdi ne bekler
Ol gül-bedenin rûyına konmuş kelekler* (Mk.3.1)

a. Bülbül

Bülbül Divan Edebiyatı’nda gül ile tahayyül edilen aşk dolayısıyla en sık kullanılan kuş türlerinden biridir. İncelediğimiz divanda da bülbül gülle birlikte ele alınarak kullanılır.

*Elde lâleyle piyâleyle basub gülzâra pây
Kâkül-i sünbül nihâdun ‘ârız-ı al üzre yay
Gül yüzün **bülbül** görüb itsün hezârân hûy u hây
İnlesün künc-i tahassürde gönül mânend-i nây
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık* (Ms.1.3)

*Nûrîyâ bak dem-i dâmân-ı gül-i handâna
Bülbülün dîdesi mâ’ildir anınçün kana
Havfüm oldur ki çıka reh-güzâr-ı yârâna
Bir zemîn oldı bu Gâlib ki hased-kârâna
Sûsen ü lâle-i gülzârı ser-â-ser hanç* (Th.9.)

*Her ne dem gül hâre eyler ittikâ
Bülbül âh u zâra eyler ittikâ* (G.5.1)

*Bâl-i **bülbül** gibi ol zülf-i semensâ açılır
Bâg-ı hüsn içre gül-i rûy-ı dilâra açılır* (G.16.1)

*Viremez gülşen-i ‘aşka gül u **bülbül** revnak
Dâg-ı hûnın-ı dil u nâle-i cângâh yeter* (G.33.4)

*Şimdi itmiş ittikâ bâlîn-i bâl-i **bülbüle**
Şevk-i ruhsarınla bir yıldır yaturdı haste gül* (G.59.4)

*Kâse-i yakût-ı renk-i gül bu câm-ı mey degil
Nâle-i cângâh-ı **bülbüldür** sadâ-yı ney degil* (G.60.1)

*Goncânın gûşına fîs geçdi sabâ **bülbüli** de
Yine gavgaya tutuşdurdı güli kızdırdı
Aramızdan su bile sızmaz iken sâkîyle
Bir dolâb ile o mug-beçe beni sızdırdı* (K.2)

Aşık ettiği ah ve figanlar dolayısıyla aşk sembollerinin en kuvvetlilerinden olan bülbüle benzer.

*Nice müddet **bülbül** âsâ âh u efgân eyleyem*
Nice demler gül gibi câk-ı giribân (G.49.5)

Sebeb bilmem nedir gabrâ dem-â-dem ‘ârz-ı hüsn itmek
*‘Aceb bâg-ı vefâdâ **bülbül** gûya mıdır cânâ* (G.2.2)

Hz. Muhammed peygamberlerden oluşan gül bahçesinin bülbülü olarak tasavvur edilerek diğer peygamberlerden farkı, yüceltilerek aktarılır.

Yâ Râbb gül-i mühr nübüvvet için olsun
*Ol **bülbül**-i gülzâr-ı risâlet için olsun*
Bu Nûr-ı bî-çâreye ihsân eyle
Yâ Râbb o meh-i burc-ı mürüvvet için olsun (K.6)

Nimet kelimesi ile tamamlanan bülbüle yerin ve göğün kanat olması ifadesi şu şekildedir:

Gülşen-i rahmetine bahr-ı muhit bir şebnem
***Bülbül**-i n ‘imetine arz u semâ dû sehbâl* (Mn.2.4)

Bir diğer beyitte bülbül güzellik kelimesi ile terkip yapılmış ve sevgilinin saçı ile beninin bu bülbüle kanat ve gaga olduğu düşünülmüştür.

Sanma berg u gonca-i gülzârdur gîsû vü hâl
***Bülbül**-i hüsne per ü minkârdır gîsû vü hâl* (G.56.1)

Gönül sevgilinin yanak vasfıyla jale saçtığı takdirde, bülbülün gözleri de sulanmış şekilde tasavvur edilir.

Vasf-ı ruhsârün ile jâle-nisâr olsa gönül
***Bülbül**ün dîdeleri goncânın agzı sulanur* (G.20.7)

Bülbül ibadet unsurlarının teşbihlerle ele alındığı beyitte güzel sesi dolayısıyla müezzin olarak tasvir edilmiştir.

*Geçüb mihrâba gül saf bâğlayub sünbül olub **bülbül***
Müezzindir menâr-ı mescid-i gülşen ezân ister (G.21.3)

Goncanın büyüyüp gül olmasını sağlayan unsurların ne olduğu sorgulanır. Belirtilenlerden birisi bülbülün ağıt dolu ninni gibi içli sesidir.

Kûdek-i goncaya sermâye-i hâb-ı nahvet
*Zâr-ı **bülbül**de leben hûrî-i şebnemde midir* (G.27.2)

Aşk kanununun özelliği aşığa acı vermesidir, bu noktada bülbül “de” bağlacı ile avazı donanlardan sayılır.

***Bülbül**ün de tondırır avâzını kânûn-ı aşk*
Neyleyem ol nâle-i dil-sûzi pey-der-pey degil (G.60.3)

b. Tuti

Papağan divan şiirinde renkli tüyleri ve kelime hafızası sayesinde yer alır. Nûrî Divanı’nda papağan aynı zamanda aşığa şu şekilde teşbih edilir:

Dergâhına kim intisâb itse olur keşf-i hicâb
*Saklar gözünde afitâb-ı hak-ı rehün çün **tütîyâ*** (Mn.1.11)

Aşk tutisi yol açar kapar halde şu beitte ele alınır:

Âyîne-i cemâlini dil-dâr açar kapar
***Tütî**-i ‘aşk râzını her bâr açar kapar* (G.29.1)

Tuti bir diğer beyitte seslenilen unsur olarak değerlendirilir. Öyle ki tuti aşığın kalp aydınlığı fikrini görmesini ister.

***Tütî** endîşe-i rûşen-zamîrim görmesün*
Mihr-i ‘aşka gönlümü âyîne-dâr etsem gerek (G.53.4)

c. Hüma

Hüma masal diyarlarının el ermez, göz görmez değerli kuşudur. İncelediğimiz eserde kullanım vesilelerinden birisi kanatlarının esrarlı halidir.

Yine ey murg-ı dil naş içre yüksekden sakın uçma
Virirse devlet-i rif'atle ger bâl-ı hümâ dünyâ (G.1.4)

Alurdı pençe-i âmâle murg deşt-i maksudı
Hümâ-pervâz-ı bâz-ı 'âlem -i esrâra el irmez (G.35.4)

Anın zıll-ı zalil-i devletinde mest-i zulm ben
Hümâ-yı evc devlet başına çalsun per u bâlin (Ks.5)

Sevgilinin güzellik unsurlarından ben ve hat vuslat, yüksekliğinde kanat çırpan hüma olarak aktarılır.

Bir gün elbet fevk-i deşt-i 'aşka zıll-endâz olur
Evc-i vuslatda hümâ-yı perkeşâdır hâl u hatt (G.47.3)

Hüma aşkın Kaf Dağ'ı kabul edildiği beyitte, gönülle tamamlanarak düşünülmüştür.

Nûr-ı 'aynım şeyn verirmiş şânına 'âşıkların
Kaf-ı 'aşka ger hümâ-yı dil tenezzül eylese (M.9)

4.3.2. Dört Ayaklı Hayvanlar

a. At

At Nûrî Divanı'nda soyut kavramları güçlendirmek için tamamlayıcı olarak ele alınır. Bu soyut kavramlar tevekkül, takdir, aydınlık, emel ve talihtir.

Olanlar râkib-i esb-i tevekkül kavle almazlar
Hücûm-ı leşger-i pür-zûr-ı gûlân-ı beyâbânı (Mn.4.2)

Zimâm-ı esb-i takdîri alaydım deşt-i tedbîre
Bu hâşâk-ı kederden kurtarırdım belki dâmânı (Mn.4.10)

Devr eylemekde rûz-be-rûz esb-i pertevi
Bir gice deşt-i çerhda kalmaz mı âfitâb (G.8.4)

Sipeh-i encüm-i bahtım n'ola pâmâl olsa
Nûrîyâ esb-i emel deşt-i sipihri tolanur (G.20.9)

Zimâm-ı zabt-ı esb-i tali'-i bî-dâre el irmez
Anınçün gûy-ı mihr-i çarh-ı nâ-hem-vâre el irmez (G.35.1)

Tüccar ve at yüke sığırır şekilde dile getirilmiştir.

Mâlik'e râci'dir 'abdın derdi bak
Esb u tâcir bâra eyler ittikâ (G.5.4)

b. Eşek

Nûrî Divanı'nda iki kez kullanılan eşek, binek hayvanı olma özelliği ile kaleme alınarak 'eşeklik et'mek deyimini ile kullanılmıştır.

Zâhîde kimse eşeklik idiyorsun dimedi
Yükünüz boynuma atın deyü bezme çökeli (G.84.4)

Aslanın beslenmesi için onun yiyeceği eşek de beslenmelidir.

Sürünürse ne 'aceb dehrde ehl-i 'irfân
Boynını egmez o vaz'-ı kec-i çarh-ı felege
Hânesinde kimi gördün ki gazanfer besler
Virülür yem yiyecek çare yok elbet eşege (K.5)

c. Köpek

Köpek incelediğimiz eserde iki kez karşımıza çıkar. Bunların ikisinde de köpek yabancıya teşbih edilir.

Bir kâfir için kendümi bir haylice yordum
Bir iş görüb âhir anı da halka tuyurdum
Aldım elime bir iki taş yoluna turdum
Agyâr-ı segi seng-i reh-i yârla urdum
Çâsâr-ı Frenk oldı giyüb efser-i elmâs (Mh.8)

Sahrada a kuzum ben öpdükce gerdeninden
*Agyâr-ı **sekle** yan yan zâhid bakar tururdu* (M.5)

d. Aslan

Hz.Ali gücünden dolayı Allah'ın aslanı (Haydar) diye anılır. Heves Rüstem'inin açamadığı kalp kapılarını yarin bakış Haydar'ının gücü açabilir, ifadedesine göre sevgilinin bakışı Hz. Ali gibidir.

Hayber-güşâ-yı kalb olamaz Rüstem-i hevâ
*Bâzû-yı **Haydar-ı nigeh-i** yâr açar kapar* (G.29.4)

Nûrî Divanı'nda arslanla ilgili bir de vecize değeri kazanan ifade mevcuttur. Bu ifadeye göre evinde aslan besleyen onu beslemek için onun yiyeceği eşeği de beslemek zorunda kalır.

Sürünürse ne 'aceb dehrde ehl-i 'irfân
Boynını egmez o vaz'-ı kec-i çarh-ı felege
*Hânesinde kimi gördün ki **gazanfer** besler*
Virülür yem yiyecek çare yok elbet eşege (K.5)

e. Kuzu

Kuzu tazeliği, beyazlığı ve masumlğu bakımından sevgili olarak tahayyül edilir.

*Kurbanın olam ko yine gel a **kuzum** itme*
Koç başın için bu bereli gönlümü nâlân (M.7)

Bir bûse virmedin bana kurbanın oldığım
*Îd oldı a **kuzum** idelim gel mu'âyede* (G.77.3)

*Sahrâda a **kuzum** ben öpdükce gerdeninden*
*Agyâr-ı **segle** yan yan zâhid bakar tururdu* (M.5)

f. Tavşan

Sevgilinin koynu tazeliği, gizliliği ve sıcaklığı açısından tavşan yuvasına teşbih edilerek kullanılmıştır.

*O rakkâsın vakt ulaştırub koynuna girdikce
Kıyâs eylerler idi taş yatur **tavşan** yatagında* (G.75.4)

g. Ahu

Ahu gözlerinin güzelliği açısından sevgili olarak tahayyül edilen bir hayvandır. Eserde bir beyitte kullanılan ahu gözlerinin sihirli olduğu tasavvuru ile şu şekilde ele alınır:

*Düşdiler bir yola ammâ yogıdı tâb u tüvân
Giryeden fark idemezler idi pes u pîş u yan
Tutdı sahrâları ucdan uca zehr-âbe vü kan
Reh-neverdân-ı gamın göstere sin ahvâli yamân
Çeşm-i **ahû**-yı füsûn pençe-i ejder-i hançer* (Th.4)

4.3.3. Balıklar, Böcekler, Sürüngenler

a. Balık

Balık incelediğimiz divanda iki yerde geçer. Hz. Hızır'ın ölümsüzlük sırrına erişmesinde suyun sıçradığı balığın canlanması mucizesine şu şekilde bir telmih yapılmıştır:

*Mâ'-ı hayât-ı girye sevâd-ı şeb içredir
Mâhî-i Hızır tâbını salmaz mı âfitâb* (G.8.3)

Hz. Mevlana'nın himmet sofrasının gayesiz açılışı sayesinde ki balık ve aya bile tokluk lütfettiği ifade edilir.

*Sîr-i eltâf ider mâh ile **mâhî**ye bile
Sofra-i himmet-i bî-gâye-i Monlâ açılır* (G.17.7)

b. Pervane

Divanda pervane aşık ile arasındaki ilişki açısından kullanılır. Aşığın gönlü pervanenin ışığa duyduğu sevdanın sonunda yanışı gibi, yanar halde düşünülür.

Şem‘-i cânın kim yakarsa şems-i dînin ‘aşkına
*Çarh başında döner **pervâne**veş firıl firıl* (G.58.7)

Ol sîm tenin gerden-i kâfûrına yakdım
***Pervâne** gibi gönlümi âteşlere yakdım* (G.61.1)

*Sakın varun gidüb **pervâne**veş cânın yanar ey dil*
Fünûn-ı vuslatın üstâdlık çokdur çeragında (G.75.2)

Ben ol rütbe za‘îf u haste-i ‘aşkım ki pûşîdem
*Per-i **pervâne**-i şem‘-i şebistân-ı muhabbetdir* (G.28.3)

Pervane kanadının çok sevdiği ateş tarafından yakılması olayı da divanda yer alır.

Olamaz nâlezen-i bezm-i şitâ murg-ı bahâr
*Nezd-i **pervâne** sûzânda elbet utanur* (G.20.4)

Nakd-ı ziyâyı gayre virür şem‘-i bezm-i ‘aşk
***Pervâne** dest-i bâlını nâ-çâr açar kapar* (G.29.3)

c. Kelebek

Eserde kelebek bir beyitte geçer. Zerafeti ifade eden kelebek, güzel ve ömrü kısa bir canlıdır. Sevgilinin bedeni de güldendir, an gelecek tüm güzelliğini kıyıda köşede bırakarak solacaktır. Kelebek bu gül bedenlinin yanağına konması açısından şu şekilde ele alınır:

Murgân-ı nazar gülşen-i ümmîdi ne bekler
*Ol gül-bedenin rûyına konmuş **kelebekler*** (Mk.3.1)

d. Sinek

Sinek Nûrî Divanı'nda kanatlarının bala bulanması ve bundan kurtulamaması açısından ele alınır. Aşık da sinek gibi sevgilinin dudağından ayrılamaz diye karşılaştırmalı bir izah kurulmuştur.

*Dil nice ayrılır ki leb-i yârdan **meges**
Pervâzdan kalur ne zemân peri ballanur* (G.31.3)

e. Karınca

Karınca Allah huzurunda Hz. Süleyman ile aynı tutulduğu gerçeği açısından şu şekilde aktarılır:

*Hazretinde bir olur **mûr** u Süleymân senin
Şeh-i evreng-i dil-i 'âşık-ı pest u pâmâl* (Mn.2.6)

Nûrî bir diğer beytinde ise karınca gibi ayakaltında kalmış olduğunu ama bunun yanı sıra gönül evinin de muhabbet Süleyman'ının tahtı olduğunu ifade eder.

*Egerçi pâymâl-i hâss u 'âmmam **mûr**veş ammâ
Velî beyt-i dilim taht-ı Süleymân-ı muhabbetdir* (G.28.2)

Karınca sevgilinin hattı olarak da değerlendirilir.

*Hevâ-yı hatt u zülfünle olurlar
Gönüller kût-ı **mûr** u mâr-ı firkât* (G.10.9)

*Çıkmadı bir dem gönülden yâd-ı hatt u zülf-i yâr
Ben o deşti câygâh-ı **mûr** u mâr etsem gerek* (G.53.5)

f. Yılan

Nûrî Divanı'nda yılan genellikle sevgilinin güzellik unsurlarından saç ile bağdaştırılır. Bu teşbihin nedeni hem renk benzerliği hem de saçın zehirli ve hileci olmasıdır.

*Cân-lerzende iken gamze-i câdû senden
Târ-ı zülfî dahi **ef'î**-yî füsûn oldı bana* (G.3.4)

Hevâ-yı hatt u zülfünle olurlar
*Gönüller kût-ı **mûr** u mâr-ı firkât* (G.10.9)

Gencîne-i hüsne hele bir kez nazar eyle
El çek hazer eyle
Zan eyleme gîsû-yı siyeh-kâr-ı bütândır
*Bir kara **yılandır*** (G.24.4)

Çıkmadı bir dem gönülden yâd-ı hatt u zülf-i yâr
*Ben o deşti câygâh-ı **mûr** u mâr etsem gerek* (G.53.5)

Yılan şekli ve öldürölücüğü bakımından hançere şu şekilde benzetilir:

Düşdiler bir yola ammâ yogıdı tâb u tüvân
Giryeden fark idemezler idi pes u pîş u yan
Tutdı sahrâları ucdan uca zehr-âbe vü kan
Reh-neverdân-ı gamın göstere sin ahvâli yamân
*Çeşm-i ahû-yı füsûn pençe-i **ejder**-i hançer* (Th.4)

4.4. NEBATLAR

Nûrî Divanı'nda nebat bir bendde yer alır. Bunda da çaresizlere çare verme özelliği ön plana çıkarılmıştır.

*Bî-çâre virir imiş hükemâ kand-ı **nebâtı***
Zulmetde bulur Hızır dahi mâ-i hayâtı
Efzûn ider haber-i siyeh kadr-i ruvâtı
Kem-mâyelerin cevri açar cevher-i zâtı
Üsrüple tırâşide olur peyker-i elmâs (Mh.5)

4.4.1. Ağaç ve Ağaç Çeşitleri

Ağaç divan şiirinde genellikle düzgünlüğü, başının dikliği, inceliği ve zerafeti hasebiyle sevgilinin boyuna benzetilir.

Bu giryeye heves-i vasl-ı yâr olur bâ'is
*Müdâm terbiyet-i **nahle** bâr olur bâ'is* (G.12.1)

*Zîb-i **nahl**-i kadd-i dilberdir o zülf u hâl u ruh*
Berg-i sebz u şebnem u berdür o zülf u hâl u ruh (G.15.1)

Gönül bî-vâyedir çün sâye hâk-i bâg-ı vasl üzere
*Bir şâh-ı **dıraht**-ı kâmet-i dil-dâre el irmez* (G.35.2)

Gam bağının ağacını meyvelendirecek olan Allah'tır.

***Dıraht**-ı bâg-ı gâmi meyve-dâr iden Allah*
Nihâl-i kamımı bî-berk u bâr iden Allah (Mn.7.1)

a. Servi

Servi ağacı Nûrî Divanı'nda en sık kullanılan ağaç türüdür. Servi genellikle sevgiliye teşbih edilir. Bu teşbihin oluşmasındaki nedenler servi ağacının ince, düzgün ve uzun boyu; rüzgarda salınması nedeniyle zihinde oluşturduğu nazlılık figürüdür.

Mevsim-i zevk u safâdır geldi çün hengâm-ı yaz
*Var kenâr-ı cûda 'ıyş u nûş it ey **serv**-i nâz*
Eyle var agyâr ile nâz u niyâz u söz u saz
Bana bu itdüklerin unutma şu dîvâre yaz
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık (Ms.1.4)

Kâr ber nevbet degil mi sen de kalkış o yana
*Reşk idüb **serv**-i sehi başını salsın bu yana*
Derle biraz kim boyansın 'arızın gül suyına
Bakma mestânın bugün lafına hây u hûyına
Ey Hristola Hirostosu seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû (Ms.2.2)

- Mest degil o serv kaddim yana sallanur*
Keyfiyet-i muhabbetimiz böyle dallanur (G.31.1)
- O şûhun kaddi serv ü la‘li gonca zülfi sünböldür*
Anınçün böyle Nûrî murg-ı dil avârelenmişdür (G.32.5)
- Nâil-i bûs-i lebi itmez o serv kaddüm*
Şâh-ı dıraht-ı emel virmedi bâr-ı heves (G.41.4)
- Nûş idersen bâg-ı istignâda sen ey serv-i nâz*
Ayagın altında seyr it cûy-bâr oldı gönül (G.55.3)
- Devr-i mihr-i hüsnünün yandı kararınca bu dil*
Sâyesinde olmadım ol serv kaddin müstakil (G.58.1)
- Feryâd iderek gülşen-i hüsnü tolaşırken*
Cûlar gibi ol serv kaddin pâyına akdım (G.61.2)
- Bâg-ı vuslatda salındıkca o serv-i semenüm*
Gonca-i dâg ile zeyn olmada sahn-ı bedenim (G.62.1)
- Bir kez ey serv-i cefâ eyle merâmımca hırâm*
Pây mâl oldı yeter sâye gibi cân u tenim (G.62.6)
- Öptürmege pâmâline göstermez iken el etek*
Ey serv kaddim rûzigâr igdirdi mi yâre boyun (G.67.2)
- Var mâ-cerâ-yı giryeyi it hâk-pâye ‘arz*
Ol serv-i nâz basmış ayak bâg-ı behcete (G.74.4)
- Olub bir serv-i bâg-ı iffetin pâmâl-i ihsânı*
Kararın şimdi gördim bir mahâlde ta‘b-ı meyyâlin (Ks.1)

Servi zincirlenmiş gibi düşünülür, sevgili de servi gibi serkeş olduğundan zincirlenecektir.

Zincîrli servi gibi serkeş idi yârim
Bu silsile-i âhımı gerdanına takdım (G.61.5)

b. Dud Ağacı

Nûrî mısralarını, değerini ve verimliliği açısından dud ağacına teşbih ederek ortaya koymuştur.

Nûrî o gülistâna gönül oldu ki râgıb
Her mısra'ı 'ud ağacı dinse münâsib
Nokta değil 'anber saçılır çâr cevânib
Pür-bûy-ı ma'nî mi devâtum gibi Gâlib
Ser bezm-i selâtîne gelen micmer-i elmâs (Mh.1.11)

c. Çınar

Çınar ağacı Nûrî Divanı'nda bir beyitte geçer. Çınar uzun ömürlü oluşu ve köklerinin sağlamlığı açısından dünyanın yaktığı canlara şu şekilde benzetilmiştir:

Çenâr-âsâ nice cânlar yakarken bî-vefâ dünyâ
Dıraht-ı 'ömri yıkmaz mı yıkılası fenâ dünyâ (G.1.1)

4.4.2. Çiçek ve Çiçek Türleri

Ezhâr ve şukûfe kelimeleriyle de incelediğimiz divanda yer bulan çiçeğin kullanımlarını aktaralım. Şairin sevgilinin lale yanağının nasıl bir çiçek olduğu sorgusunda çiçeğin kullanım yerlerinden biridir.

Üftâdesine güldüğü açıldığı dekdir
Bilmez miyim ol lâle 'izârı ne çiçekdir (G.30.1)

Yapraklar ve çiçekler heves dolu olmak açısından teşhis yapılarak değerlendirilir.

Bilürken ber-hevâ oldığını evrâk u ezhârı
Neden aldım nigâh-ı i'tibâre bu gülistânı (Mn.4.6)

Feyz çiçeklerinin kalp gibi açılıp kapanması kalbin atması olarak değerlendirilir.

Şems-i muhabbet nazire-i lutf itse Nûrîyâ
Ezhâr-ı feyzi kalb çû gülzâr açar kapar (G.29.5)

Bir diğer beyitte gönül çiçeklere yuh eyleyan bülbül olarak tasavvur edilir.

Bülbül olsa dahi eylerdi gönül bâg-ı gamın
Feyz-i eşk ile güşâyış bulan ezhârına yuf (G.49.5)

Kumaşın üzerindeki çiçek desenlerinin solacağı da incelediğimiz eserde yerini alan bir düşüncedir.

Revnağ-ı ruyı kalur mı itmese vaslın dirîg
Çün solar nakş-ı şukûfe kâle-i mebûs'dan (G.68.8)

a. Gül ve Gonca

Gül ve onun tam açılmamış hali gonca, Nûrî Divanı'nda en sık rastlanan çiçeklerdendir. Kullanım şekillerine bakıldığında karşımıza ilk çıkan gülün sevgili olarak tasavvur edilmesidir.

Gül ile sevgili arasında kurulan ilişkinin temel neden sevgilinin kokusu, narin yapısı, dikenlere benzetilen cevri ve elbette dudağı ile yanağının kırmızılığıdır.

Elde lâleyle piyâleyle basub gülzâra pây
Kâkül-i sünbül nihâdun 'ârız-ı al üzre yay
***Gül** yüzün bülbül görüb itsün hezârân hûy u hây*
İnlesün künc-i tahassürde gönül mânend-i nây
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık (Ms.1.3)

Kâr ber nevbet degil mi sen de kalkış o yana
Reşk idüb serv-i sehi başını salsın bu yana
*Derle biraz kim boyansın 'arızın **gül** suyına*
Bakma mestânın bugün lafına hây u hûyına

*Ey Hristola Hirostosu seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû* (Ms.2.2)

*Bir hûnî-i çâlâk imiş ol **gonca** dehen âh
İnsâf vire tâ dil-i senginine Allah
Şekker didiği rîze-i billûr imiş eyvâh
Pür-zehri kılub hande-i zîr-i lebin ol mâh
Virdi dil-i sad pâreye **gül**-şeker-i elmâs* (Mh.3)

*Düşdükce ‘arak ‘ârz-ı dil-dâre sanursun
Nîsân yagar ‘arsa-i gülzâre sanursun
Her katresini bir dürr-i şehvâre sanursun
Hoy gerde ruh oldukça o mehpâre sanursun
Gül-bergine şebnem ola âb-ı ter-i elmâs* (Mh.10)

*Elâ ey **gonca**-i gülzâr-ı firkât
Hatt-ı ruhsârı sünbül- -ı firkât* (G.10.1)

*Bâl-i bülbül gibi ol zülf-i semensâ açılır
Bâg-ı hüsn içre **gül**-i rûy-ı dilâra açılır* (G.16.1)

*Katre-i feyzi düşerse dile şems-i dînin
Gül-i ikbâl-i dehân sadef-âsâ açılır* (G.17.6)

*Teşne-yâb-ı mey-i nâzu niyâz-ı ‘uşşâka
Câm-ı gülgünde mey sâkî-i **gül**-femde midir* (G.27.3)

*Lebin bûs eyler iken ‘ârız-ı sıyrıldı rîşimden
O berg-i **gonca**-i ter har-ı gamla yarelenmişdür* (G.32.3)
*O şûhun kaddi serv ü la‘li gonca zülfi sünbüldür
Anınçün böyle Nûrî murg-ı dil avârelenmişdür* (G.32.5)

- Dîdede 'aks-ı leb u ruhsârın ey nev-reste **gül***
*Zîver-i mînâ-yı pür-âb olsa çün şalına **gül*** (G.59.1)
- Şimdi itmiş ittikâ bâlîn-i bâl-i bülbüle*
*Şevk-i ruhsarınla bir yıldır yaturdı haste **gül*** (G.59.4)
- Giryeye-i mestânesi taşkınlık ey **gonca** dehen*
*Bezm-i meyde bak da hâl-i Nûrî-i sermeste **gül*** (G.59.5)
- Açmamakdır **gonca**-i esrârı iş ey **gül** beden*
Nükte-i râz-ı femin keşf eylemek bir şey degil (G.60.5)
- Alınca leblerün ey **gül** hayâle dîdelerim*
Kızardı serimle mânend lâle dîdelerim (G.63.1)
- Nihâl kaddine ey **gonca** dik dik itdi nigâh*
Eger dönerse yeridir sıfâle dîdelerim (G.63.2)
- O **gül** bedenle meger seyr-i gülşene gitmiş*
Bürünmüş idi bir al güllü şâle dîdelerim (G.63.6)
- Gezdigin gülşeni bellerler ise ey **gül**-fem*
Göz diken sana hezâr ölmesine yok şübhem (G.64.1)
- Hasretin ben çekerim her gice **gonca** lebimin*
Sana ey murg-ı seher gülşen-i 'âlemde gam (G.64.6)
- Gül** rûyına ebr-i zülf-i müşkîn*
Efşân ider gül-âb-ı 'işve (G.73.11)
- Murg-ı hayâl hevâ-yı hattunla a **gül** 'izâr*
Geşt eylemekde gülşen-i eş'ârı mû-be-mû (G.71.4)

*Alanlar gülbeşeker lezzetin yârin dudagında
Saturlar açılır **güller** gelince al yanagında* (G.75.1)

*Gülistân-ı hüsnin ey **gül** gonca-i nevrestesi
Zülf-i meşkinin sabâ deştinde sünbül destesi* (G.78.1)

*Ruhleri sakız **gülünden** hem beyâz hem kırmızı
Andırır pistânçe-i nârenci bâg-ı sâkızı* (G.79.1)

*Gel ecel ey **gonca**-leb bu dâg-ı pinhânım gibi
Saç tagıt zülf-i siyâhın sabr u sâmanım gibi* (G.80.1)

*Saçdıgın zülfün 'izârına o **gül**-fem bildik
Kızarub şerm ile gül boynını sünbül bükeli* (G.84.2)

*Murgân-ı nazar gülşen-i ümmîdi ne bekler
Ol **gül**-bedenin rûyına konmuş kelebekler* (M.3.1)

*Hâlin düşünüb nâleler eylerdim o şûhun
Söz atdı işitdim bu gice Yıldız'a Bülbül
Eglence olursa n'ola şeb tâ-be-sehergâh
Ey **gonca** dehânım bize Yıldız size Bülbül* (K.4)

Gülün en önemli ikinci kullanım yeri ise bülbül ile özdeşleşen aşkın kaynağı olmasıdır. Bülbül ağlar, ah ile figan eder lakin karşısına çıkacak olan daima vefasızlık ve ilgisizlik olacaktır:

*Nûrîyâ bak dem-i dâmân-ı **gül**-i handâna
Bülbülün dîdesi mâ'ildir anınçün kana
Havfüm oldur ki çıka reh-güzâr-ı yârâna
Bir zemîn oldı bu Gâlib ki hased-kârâna
Sûsen ü lâle-i gülzârı ser-â-ser hançer* (Th.9)

*Her ne dem **gül** hâre eyler ittikâ
Bülbül âh u zâra eyler ittikâ* (G.5.1)

*Viremez gülşen-i ‘aşka **gül** u bülbül revnak
Dâg-ı hûn-ı dil u nâle-i cângâh yeter* (G.33.4)

***Goncânın** gûşına fîs geçdi sabâ bülbüli de
Yine gavgaya tutuşdurdı **güli** kızdırdı
Aramızdan su bile sızmaz iken sâkîyle
Bir dolâb ile o mug-beçe beni sızdırdı* (K.2)

*Yâ Râbb der-i esrârımı izhâr itme
Mânend-i sadef kimseye el açdırma
Gül gibi idüb rûy-ı niyâzım ahmer
Şebnem gibi âb-ı rûhımı saçdırma* (R.1)

Gülün bir diğerkullanımında ise aşık kendisi ile gül arasında ilgi kurar. Özellikle gül açılırken taç yapraklarını yırtması açısından aşığa yahut aşığın vücudundaki aşk yaralarına benzetilir.

*Gülistân-ı tenimde **güller** açdı dâg-ı hûn âlûd
Bahâr-ı mihnetün müjgânım oldı ebr-i nîsânı* (Mn.4.14)

*Nice müddet bülbül âsâ âh u efgân eyleyem
Nice demler **gül** gibi câk-ı giribân eyleyem* (Mn.5.3)

*Safâlarla gönül gelsün açılsun **gül** gibi dirken
Gamum rûzigârı ile taraldım yâ Resûlla’llâh* (N.2.4)

*Vücûdum gülşen u dâgım **gül-i** ra’nâ mıdır cânâ
Sirişkim bâde çeşmim sâgar-ı sahba mıdır cânâ* (G.2.1)

Gamınla güller açdı dâg-ı cismim
Bu yüzden rû-nümâ enhâr-ı firrât (G.10.3)

Ey bî-gonca-i neş-güfte-i gülzâr-ı ferah
Hatt-ı nev-haşe-i rûy-ı çemenzâr-ı ferah (G.14.1)

Gül gibi gülzâr-ı ‘aşk içre güşâde hâtır ol
Ebr u jâle mihr-i enverdir o zülf u hâl u ruh (G.15.4)

Bâg-ı vuslatda salındıkca o serv-i semenüm
Gonca-i dâg ile zeyn olmada sahn-ı bedenim (G.62.1)

Her ne dem eylesem ol gonca lebin endîşe
Câme-i gül gibi sad çâk iderem pîrehenüm (G.64.4)

Sevgilinin kıyafetindeki desenlerin betimlenmesinde gençliğin ve güzelliğin ifadesi olarak gül şu şekilde kullanılır:

Raksa çık açub o güllü allı fîstânını
Ditresün şevkıyla ditrerken gören pistânını
Agzı sulansın gören ruhsâr-ı hoy efşânını
Gönlünü al eyleme me‘yûs gel mestânını
Ey Hıristola Hirostosu seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû (Ms.2.3)

Aşığın yüz parça olup yaralanan cisminde vuslatın gül suyu lütuf edilerek saçılabilirse bu yaralar şifa bulacaktır.

Gül-âb-ı vashını saç lutf idüb bu cism-i sad çâke
Dirîg itme nazar nakş u nigâr-ı kalb-i gamnâke
Gamınla âh u feryâdım ‘urûc itdikce eflâke
Teşekkî itmesünler ey sanem senden Mesihâ'ya (§.3)

Sevgilinin yanağı öyle vasıflara sahiptir ki bunların aktarılması ile gonca ağzı sulanmış bir insan şeklinde teşhis edilir.

*Vasf-ı ruhsârün ile jâle-nisâr olsa gönül
Bülbülün dîdeleri **goncânın** agzı sulanur* (G.20.7)

Gülşen fidanını aşığın gözünde diken eden Allah elbette ümit güllerinin açılmasıyla beraber onun gülmesini sağlayacaktır.

*Gül-i ümmîd açılıb güldürür beni elbet
Nihâl-i gülşeni çeşmimde hâr iden Allah* (G.7.4)

Goncanın çocuk olarak tasavvur edildiği bu beyitte de onun büyümesi ve gül olmasının nedenleri şu şekilde belirtilir:

*Kûdek-i goncaya sermâye-i hâb-ı nahvet
Zâr-ı bülbülde leben hûrî-i şebnemde midir* (G.27.2)

Saçın ve benin gülzar goncası olduğu sanılmamalıdır diyen aşık goncanın benzetildiği unsurları da sınırlamış bulunmaktadır.

*Sanma berg u gonca-i gülzârdur gîsû vü hâl
Bülbül-i hüsne per ü minkârdır gîsû vü hâl* (G.56.1)

Gül mihraba geçecek, sümbül cemaat olacak, bülbül ise müezzinlik yapacaktır. Gülün mihraba geçmesi diğer bütün çiçeklerden daha önemli ve öncelikle olmasındandır.

*Geçüb mihrâba **gül** saf bâğlayub sünbül olub bülbül
Müezzindir menâr-ı mescid-i gülşen ezân ister* (G.21.3)

Gül bir diğer beyitte de Hz. Yusuf'un gömleği ile birlikte şu şekilde kullanılmıştır:

*Kaydırur ise eger pây-ı hayâlün eşkim
Gönlüm ey Yûsuf-ı **gül**-pîrehenüm çâh yeter* (G.33.3)

Gönül bir gül için o denli sıkıntı çeker ki sonunda herkesin gözünde dikene dönüşmüş halde düşünülür.

*Ya nice gelsün açılsun bak ki batdı iltifât
Bir **gül** için herkesin çeşminde hâr oldu gönül* (G.55.2)

Gülün etrafındaki billur kaseyi hiç kırmayacağı zannı şu şekilde ifade edilir:

*Dil-şiken olma gözümde çıkma ey nâzik beden
Kâse-i billûrını eyler mi hiç işkeşte **gül*** (G.59.2)

Gonca kırmızılığı, aşğın gönlünü yakan kokusu ve gururu sayesinde mum olarak tasvir edilir.

*Şu 'le-i âh görünse kesilür katre-i eşk
Nice üftâde olur **gonca**-i şem'a şebnem* (G.64.3)

Gülün kişileştirilmesi ile oluşturulan bu beyitte gül vefa gülzarının goncasını arar şekilde düşünülür.

*Murgân-ı emel dâg-ı hayâl-i fem-i yâri
Ol nakş-ı bahârı
Gül **gonca**-i gülzâr-ı vefâ sansın aransın
Hicrân kazansın* (G.66.3)

Gül bir kimsenin gönlünü açmak ve almak için başvurduğu en önemli ilaç olması açısından aktarılmıştır.

*Göz diken çünkü hezâr olsa n'ola gözlerde hâr
Gönlümi açmak için gönderdiğin bir deste **gül*** (G.59.3)

Gül den yapılan kadeh aşğın gözyaşı ile dolar tasavvuru da aşğın çok ağladığı esası etrafında şekillenir.

*Eşkimle tolar **gül**-i piyâle
Çün jâle olub habâb-ı 'işve* (G.73.6)

Nûrî Allah'tan ihsan beklerken duanın kabulü için bazı şeylerin hürmetini öne sürer, bu ifadelerden birisi de peygamberlik mührünün gülüdür.

*Yâ Râbb **gül**-i mühr nübüvvet için olsun*
Ol bülbül-i gülzâr-ı risâlet için olsun
Bu Nûrî-i bî-çâreye ihsân eyle
Yâ Râbb o meh-i burc-ı mürüvvet için olsun (K.6)

Yakut kaseinin rengi de gül ile aynı olarak ele alınır.

*Kâse-i yakût-ı renk-i **gül** bu câm-ı mey degil*
Nâle-i cângâh-ı bülbüldür sadâ-yı ney degil (G.60.1)

*Bir dem sebîlî-i mey-i **gül**-reng-i meykede*
Degmez mi selsebîl-i behîşt-i muhallede (G.77.1)

b. Erguvan

Nûrî Divanı'nda sadece bir beyitte geçen erguvan kırmızı minik çiçeklerden oluşan bir ağaçtır. Bu kırmızı renkli çiçekler şarap kadehi ile tamamlanmıştır.

Harâmi gözlerin ser-pençe-i gamzende kan ister
*Kef-i mestân da câm-ı şarâb-ı **erguvân** ister* (G.21.1)

c. Lale

Lalenin incelediğimiz eserde kullanım şekillerinden birisi kadehe tasavvur edilmesidir, bunun nedeni bu iki unsurun şekli benzerliğidir.

*Elde **lâle**yle piyâleyle basub gülzâra pây*
Kâkül-i sünbül nihâdun 'ârız-ı al üzre yay
Gül yüzün bülbül görüb itsün hezârân hûy u hây
İnlesün künc-i tahassürde gönül mânend-i nây
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık (Ms.1.3)

Sevgilinin yanağı bu beyitte laleye teşbih edilmiştir, bunun nedeni ise yanağın kırmızı rengidir.

*Üftâdesine güldüğü açıldığı dekdir
Bilmez miyim ol lâle 'izârı ne çiçekdir* (G.30.1)

Aşığın kendisini laleye benzetmesinin nedeni gözlerinin ağlamaktan mütevellid lale gibi kızarmasıdır.

*Alınca leblerün ey gül hayâle dîdelerim
Kızardı serimle mânend lâle dîdelerim* (G.63.1)

d. Nergis

Nergis çiçeği içersinde gözü andıran bir karalığa ve uyku getiren hoş kokuya sahip olması açısından divan şiirinde ve Nûrî Divanı'nda şarhoşluk veren bakış olarak aktarılmıştır.

*Sevâd-ı zülf-i şeb-gûn u nigâh-ı nergis-i mestin
Nice bî-dâr-ı çeşmânı uyıtdı hatırın hoş tut* (G.11.5)

*Dost sandım gamze-i dil-dârı bir sehhâr imiş
Nergis-i mesti o havf ile meger bimâr imiş* (G.42.1)

Göze teşbih edilen nergis aşığa sunduğu etkili bakışı açısından yer yer cadı olarak da ele alınır.

*Bir ayag üzre dönüb dolaş döküb gisûların
Bâde de süz kim süzülsün nergis-i câdûların
Bagrın oysun reşk-i zülfün sünbül u şebûların
Dilleri dönsün hayâl-i hançer-i ebrûların
Ey Hıristola Hirostosı seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû* (Ms.2.4)

*Bu siyeh sevdâ nice dîvâne itmez âdemi
Nergis-i câdû siyeh ebrû siyeh gîsû siyeh* (Mk.5.2)

e. Yasemin

İncelediğimiz divanda iki beyitte yer alan yasemin güzel kokusuyla sevgilinin saçına tasvir edilir.

Yâsemîn gibi sarılmış berg-i verd-i rûyına
Bâg-ı hüsne zînet-âverdir o zülf u hâl u ruh (G.15.2)

Bâl-i bülbül gibi ol zülf-i semensâ açılır
Bâg-ı hüsn içre gül-i rûy-ı dilâra açılır (G.16.1)

f. Sümbül

Sümbül çiçeği kokusunun güzelliği kat kat yığılmış halde oluşu bakımından Nûrî Divanı'nda sevgilinin saçına yahut saçını kıskananlara tasvir edilir.

Elde lâleyle piyâleyle basub gülzâra pây
Kâkül-i sümbül nihâdun 'ârız-ı al üzre yay
Gül yüzün bülbül görüb itsün hezârân hûy u hây
İnlesün künc-i tahassürde gönül mânend-i nây
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık
İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık (Ms.1.9)

Bir ayag üzre dönüb dolaş döküb gisûların
Bâde de süz kim süzüksün nergis-i câdûların
Bagrın oysun reşk-i zülfün sümbül u şebûların
Dilleri dönsün hayâl-i hançer-i ebrûların
Ey Hristola Hirostosı seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû (Ms.2.4)

g. Şebboy

İncelediğimiz divanda tek beyitte yer alan şebboy sevgilinin saçını kıskanarak bağrını oyan sümbülle beraber ele alınır.

Bir ayag üzre dönüb dolaş döküb gisûların
Bâde de süz kim süzüksün nergis-i câdûların
Bagrın oysun reşk-i zülfün sümbül u şebûların

*Dilleri dönsün hayâl-i hançer-i ebrûların
Ey Hıristola Hirostosı seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû* (Ms.2.4)

4.4.3. Meyve ve Meyve Çeşitleri

Meyve incelediğimiz divanda nimet oluşu esas çerçevesinde değer katılarak anlatılır. Örneğin gam ağacını meyvelendiren Allah'tır.

*Dıraht-ı bâg-ı gâmı **meyve**-dâr iden Allah
Nihâl-i kamımı bî-berk u **bâr** iden Allah* (Mn.7.1)

Nihalin devamlı su ile beslenmesi ve itina ile muhafaza edilmesinin nedeni verdiği meyveler olarak düşünülür.

*Bu giryeye heves-i vasl-ı yâr olur bâ'is
Müdâm terbiyet-i nahle **bâr** olur bâ'is* (G.12.1)

Sevgilinin yanağı aşık için meyvedir, öyle ki bu meyvenin yetiştiği yer gönül alan sevgilinin ağaca teşbih edilen boyudur.

*Zîb-i nahl-i kadd-i dilberdir o zülf u hâl u ruh
Berg-i sebz u şebnem u **berdür** o zülf u hâl u ruh* (G.15.1)

Nûrî ümit ağacının meyvesini görülen bir unsur olarak değerlendirilir.

*Nahl-i ümmîdin bu bâg içre görünce **meyvesin**
Rûzîgârın Nûrîyâ çok germ u serdin görmüşüz* (G.37.5)

Emel ağacının dallarının heves meyvesi vermemesi servi boylu sevgiliye dayandırılarak ele alınır.

*Nâil-i bûs-i lebi itmez o serv kaddüm
Şâh-ı dıraht-ı emel virmedi **bâr-ı** heves* (G.41.4)

Sevgilinin yanağı güzelliği ve renkli oluşu hasebiyle meyve olarak tasvir edilir.

Meyve-çini vasl-ı bâg-ı hüsn olan kadrin bilür
Nahl-i kadd-i yâre berk u bârdır gîsû vü hâl (G.56.2)

a. Turunç

Nûrî Divanı'nda dört beyitte geçen turunç şekli sebebiyle sevgilinin memeleri olarak tasavvur edilmiştir:

Sakız bâgında mı beslenmiş ol büt yapışur kalur
Gören pistânçe-i nârenciye solunda sagında (G.75.3)

Sorma pistânlerin iki tûrunç-ı mersûm
Görmedin mi a gözüm sînesi billûr gibi (G.82.4)

Dişletmedin tûrunç memeyi sîb gabgabı
Dildin dilim dilim dilimi âh portakal (M.10)

Ruhleri sakız gülünden hem beyâz hem kırmızı
Andırır pistânçe-i nârenci bâg-ı sâkızı (G.79.1)

b. Elma

Elma incelediğimiz divanda bir beyitte sevgilinin çenealtına teşbih edilmiştir.

Dişletmedin tûrunç memeyi sîb gabgabı
Dildin dilim dilim dilimi âh portakal (M.10)

c. Üzüm

Üzüm şarap yapımında kullanımı açısından ele alınır. İki beyitte yer alan üzüm, üzüm çocuğu tabiriyle şu şekillerde aktarılır:

Sıkılmış bâgda salkım saçak câme ile dil ammâ
Tekebbür itmeyüb bint-i ineb yatmış kucagında (G.75.6)

Kanına kanmış begim duhter-i rezin olmuş lebin
Bir kızıl dîvâne bu eşk-i firâvânım gibi (G.80.3)

d. İncir

İncir incelediğimiz eserde bir kez kullanılmış ve sevgiliye itafen incir hırsız tamlamasının oluşmasına vesile olmuştur.

Dem-be-dem kullaşdırır bâg-ı hayâl-i hüsnini
*Nûrîyâ ol nâzenînin nice **incir** hırsız* (G.79.1)

4.3.3. Bahçeler

a. Bağ

Bağ kelimesi bahçe olarak aktarılır. Bu bahçe kelimesi ise farklı terkiplerle kuvvetlendirilir. Dünya bir bağıdır.

*Âb-ı çeşmim **bâg-ı** dehre nice rîzân eyleyem*
Kıl bana imdâd yâ Râbb be-hakk-ı Mustafa (Mn.5.4)

*Küng-i gam seyrângâh-ı **bâg-ı** 'âlemdir bana*
Dâg-ı sinem gülşen-i 'âlemle tev'emdir bana (G.4.1)

Dünyada aşık için birçok bağ vardır. Bunlar kah vuslat kah keder kah vefa kah güzellik kah emel kah istiğna kah iffet ile tamamlanarak kullanılır.

Murgân-ı 'aşkın pençesi oldı gönül eglencesi
*Ey **bâg-ı** vuslat goncasi ey verd-i gülzâr-ı vefâ* (Mn.1.10)

*Gönül bî-vâyedir çün sâye hâk-ı **bâg-ı** vasl üzere*
Bir şâh-ı dıraht-ı kâmet-i dil-dâre el irmez (G.35.1)

*Dıraht-ı **bâg-ı** gâmı meyve-dâr iden Allah*
Nihâl-i kamımı bî-berk u bâr iden Allah (Mn.7.1)

*Bülbül olsa dahi eylerdi gönül **bâg-ı** gamın*
Feyz-i eşk ile güşâyış bulan ezhârına yuf (G.49.5)

***Bâg-ı** eleminde gam-ı murg-ı dili Nûrî*

Bozuk huzuru

Ser rişte-i feryâdımız uzansın inansın

Tâ çarha tayansın (G.66.5)

Sebeb bilmem nedir gabrâ dem-â-dem ‘arz-ı hüsn itmek

‘Aceb bâg-ı vefâdâ bülbül gûya mıdır cânâ (G.2.2)

Yâsemin gibi sarılmış berg-i verd-i rûyına

Bâg-ı hüsn zînet-âverdir o zülf u hâl u ruh (G.15.2)

Meyve-çini vasl-ı bâg-ı hüsn olan kadrin bilür

Nahl-i kadd-i yâre berk u bârdır gîsû vü hâl (G.56.2)

Dem-be-dem kullaşdırır bâg-ı hayâl-i hüsnini

Nûrîyâ ol nâzenînin nice incir hırsızı (G.79.1)

Takrîr-i mâ-cerâ ider idim şakır şakır

Bâg-ı emelden aksa idi cûy-ı sîm u zer (G.22.3)

Nûş idersen bâg-ı istignâda sen ey serv-i nâz

Ayagın altında seyr it cûy-bâr oldu gönül (G.55.3)

Olub bir serv-i bâg-ı iffetin pâmâl-i ihsânı

Kararın şimdi gördim bir mahâlde ta‘b-ı meyyâlin (Ks.1)

Ümit fidanının meyvesinin görüleceği yer de yine bağ olarak aktarılır.

Nahl-i ümmîdin bu bâg içre görünce meyvesin

Rûzîgârın Nûrîyâ çok germ u serdin görmüşüz (G.37.5)

Sakız bağının ele alınış amacı sevgilinin memelerin sakız bağında yetişmiş gibi yapıştırıcı özelliği kazanmasıdır.

*Sakız bâgında mı beslenmiş ol büt yapışur kalur
Gören pistânçe-i nârenciye solunda sagında* (G.75.3)

*Ruhleri sakız gülünden hem beyâz hem kırmızı
Andırır pistânçe-i nârenci bâg-ı sâkızı* (G.79.1)

Üzüm bağı olarak ele alınan bağda gönül salkım saçak sıkılmış halde olarak değerlendirilir.

*Sıkılmış bâgda salkım saçak câme ile dil ammâ
Tekebbür itmeyüb bint-i ineb yatmış kucagında* (G.75.6)

Aşığın sinesi sevgilinin hayali gezsin diye bir bağ olarak tasavvur edilir, bu bağ o demlerde ferahlık vericidir.

*Hayâli gezmek için sîne bâg u dâg idi gönlüm
Müferrih bâg o baglar dil-gûşâ dâglar o dâglardı* (G.81.4)

b. Gülzar, Gülşen, Gülizar

Gül bahçesi incelediğimiz divanda gülzar, gülşen ve gülizar kelimeleri ile karşılaşmıştır. Nûrî'nin güle duyduğu alaka gül bahçesine de yönelmiştir. Dünya dört beyitte gül bahçesi ile terkip yapılarak aktarılmıştır.

*Nûrîyâ olmuş idim deşt-i tevekkülde mekîn
Gülistân-ı dehrde mânend-i murg-ı hazîn* (Mn.5.9)

*Küng-i gam seyrângâh-ı bâg-ı 'âlemdir bana
Dâg-ı sinem gülşen-i 'âlemle tev'emdir bana* (G.4.1)

*Gülşen-i dehrin gülerken nice derdın görmüşüz
Dîdesinde nem dilinde hûn-ı derdın görmüşüz* (G.37.1)

*Hasretin ben çekerim her gice gonca lebinin
Sana ey murg-ı seher gülşen-i 'âlemde gam* (G.64.6)

Gül bahçesi de bağ kelimesinde olduğu gibi bazı soyut unsurlarla tamamlanarak aktarılmış bu sayede de soyutluk görsel bir ziyafet ile desteklenmiştir. Gül bahçesi vefa, rahmet, ayrılık, ferahlık, aşk, güzellik, aydınlık ve ümit ile birlikte ele alınır.

Murgân-ı ‘aşkın pençesi oldu gönül eglencesi
*Ey bâg-ı vuslat goncasi ey verd-i **gülzâr-ı** vefâ* (Mn.1.10)

Murgân-ı emel dâg-ı hayâl-i fem-i yâri
Ol nakş-ı bahârı
*Gül gonca-i **gülzâr-ı** vefâ sansın aransın*
Hicrân kazansın (G.66.3)

***Gülşen-i** rahmetine bahr-ı muhit bir şebnem*
Bülbül-i n’imetine arz u semâ dû sehbâl (Mn.2.4)

*Elâ ey gonca-i **gülzâr-ı** firkât*
Hatt-ı ruhsârı sünbülzâr-ı firkât (G.10.1)

*Ey bî-gonca-i neş-güfte-i **gülzâr-ı** ferah*
Hatt-ı nev-haşe-i rûy-ı çemenzâr-ı ferah (G.14.1)

*Gül gibi **gülzâr-ı** ‘aşk içre güşâde hâtır ol*
Ebr u jâle mihr-i enverdir o zülf u hâl u ruh (G.15.4)

*Viremez **gülşen-i** ‘aşka gül u bülbül revnak*
Dâg-ı hûn-ı dil u nâle-i cângâh yeter (G.33.4)

*Feryâd iderek **gülşen-i** hüsnü tolaşırken*
Cûlar gibi ol serv kaddin pâyına akdım (G.61.2)

***Gülistân-ı** hüsnin ey gül gonca-i nevrestesi*
Zülf-i meşkinin sabâ deştinde sünbül destesi (G.78.1)

*Nûrî nigâh-ı şefkati şems-i mahabbetin
Gülzâr-i deşt-i tab‘ıma feyz-i bahârdır* (G.19.5)

*Zib-i bahş-ı deşt-i hüsn-i dil-rubâdır hâl u hatt
Sebzezâr-ı sahn gülzâr-ı vefâdır hâl u hatt* (G.47.1)

*Murgân-ı nazar gülşen-i ümmîdi ne bekler
Ol gül-bedenin rûyına konmuş kelekler* (M.3.1)

Gül bahçesi aşğın teni ya da teni içinde açılan yarası olarak da değerlendirilmiştir.

*Gülistân-ı tenimde güller açdı dâg-ı hûn âlûd
Bahâr-ı mihnetün müjgânım oldı ebr-i nîsânı* (Mn.4.14)

*Vücûdum gülşen u dâgım gül-i ra‘nâ mıdır cânâ
Sirişkim bâde çeşmim sâgar-ı sahba mıdır cânâ* (G.2.1)

Allah, gül bahçesinin fidanını kişinin gözünde diken kılmış olabilir; ama mutlaka ilerde o kişiyi de güldürecektir.

*Gül-i ümmîd açılıb güldürür beni elbet
Nihâl-i gülşeni çeşmimde hâr iden Allah* (G.7.4)

Gül bahçesi yer yer gerçek anlamından sapılmaksızın tahkiye unsurlarından mekan gerçeği esası olarak ele alınır.

*Bilürken ber-hevâ olduğunu evrâk u ezhârı
Neden aldım nigâh-ı i‘tibâre bu gülistânı* (Mn.4.6)

*Elde lâleyle piyâleyle basub gülzâra pây
Kâkül-i sünbül nihâdun ‘ârız-ı al üzre yay
Gül yüzün bülbül görüb itsün hezârân hûy u hây
İnlesün künc-i tahassürde gönül mânend-i nây
Git öpeyim ayagın meyhâne-i şevkim yıkık*

İstemem ey seng-dil mey şîşe-i kalbim kırık (Ms.1.3)

*Düşdükce 'arak 'ârz-ı dil-dâre sanursun
Nîsân yagar 'arsa-i **gülcâre** sanursun
Her katresini bir dürr-i şehvâre sanursun
Hoy gerde ruh oldukça o mehpâre sanursun
Gül-bergine şebnem ola âb-ı ter-i elmâs* (Mh.1.10)

*Nûrî o **gülistân** gönül oldu ki râgıb
Her mîsrâ'ı 'ud agacı dinse münâsib
Nokta degil 'anber saçılur çâr cevânib
Pür-bûy-ı ma'nî mi devâtum gibi Gâlib
Ser bezm-i selâtîne gelen micmer-i elmâs* (Mh.1.11)

*O gül bedenle meger seyr-i **gülcene** gitmiş
Bürünmüş idi bir al güllü şâle dîdelerim* (G.63.6)

*Gezdiğin **gülceni** bellerler ise ey gül fem
Göz diken sana hezâr ölmesine yok şübhem* (G.64.1)

*'Âdemin hâtırına Ravza-ı cennet mi gelür
Gelse **gülcâra** hırâmân olarak hûr gibi* (G.82.3)

Gül bahçesinin lalesi ve susamı baştan ayağa hançer gibi zemin oluşturmuş halde tahayyül edilir.

*Nûrîyâ bak dem-i dâmân-ı gül-i handâna
Bülbülün dîdesi mâ'ildir anınçün kana
Havfüm oldur ki çıka reh-güzâr-ı yârâna
Bir zemîn oldu bu Gâlib ki hased-kârâna
Sûsen ü lâle-i **gülcârı** ser-â-ser hançer* (Th.9)

Sevgilinin yanağı renk, koku, güzellik ve tazelik açısından gül bahçesi olarak tasavvur edilir.

*Oldı nezzâre-i **gülzâr**-ı rûhun şevkından*
‘Aynımız ‘ayn ‘în eşkimiz enhâr-ı ferah (G.14.4)

Gülmenin açılmanın encâmıdır dil-hastelik
*Berg-i sebz-i **gülsitân**ın rûy-ı zerdîn görmüşüz* (G.37.2)

Gülün mihraba geçtiği tahayyülü sonrası sümbül saf bağlayan cemaat, bülbül müezzindir. Dolayısıyla onların mescitleri gülzar olarak ele alınır.

Geçüb mihrâba gül saf bâğlayub sünbül olub bülbül
*Müezzindir menâr-ı mescid-i **gülşen** ezân ister* (G.21.3)

Nûrî'nin fahriye içeren beyitlerinden olan aşağıdaki beyitte gülzar kalp gibi açılıp kapanır yani atar halde tasavvur edilir:

Şems-i muhabbet nazire-i lutf itse Nûrîyâ
*Ezhâr-ı feyzi kalb çû **gülzâr** açar kapar* (G.29.5)

Gül bahçesi sevgilinin güzellik unsurlarından ben ve saçı olarak da düşünülmüştür.

*Sanma berg u gonca-i **gülzâr**dur gîsû vü hâl*
Bülbül-i hüsne per ü minkârdır gîsû vü hâl (G.56.1)

Nûrî incelediğimiz divanda şairlerin oluşturduğu bir gül bahçesinden dem vurarak gayet zengin olan bir ifade kullanır.

Murg-ı hayâl hevâ-yı hattunla a gül ‘izâr
*Geşt eylemekde **gülşen**-i eş'ârı mû-be-mû* (G.71.4)

H. Muhammed incelediğimiz divanda peygamberlerin oluşturduğu bir gül bahçesinin bülbülü olarak aktarılmıştır.

Yâ Râbb gül-i mühr nübüvvet için olsun
*Ol bülbül-i **gülzâr**-ı risâlet için olsun*

Bu Nûrî-i bî-çâreye ihsân eyle

Yâ Râbb o meh-i burc-ı mürüvvet için olsun

(K.6)

c. Çemenzâr

Nûrî Divanı'nda bir beyitte yer alan çemenzar sevgilinin yüzündeki yeni otları içeren yanak olarak tasvir edilir.

Ey bî-gonca-i neş-güfte-i gülzâr-ı ferah

Hatt-ı nev-haşe-i rûy-ı çemenzâr-ı ferah

(G.14.1)

d. Lalezâr

Lale bahçesi incelediğimiz divanda nadir kullanılmıştır. Bu kullanımlardan ilkinde aşğın gönlüne teşbih edilir. Buradaki teşbihte gaye lale çiçeğinin içindeki siyahlığın aşğın gönül yanıklığına gönderme yapmaktır.

Gönlüm hayâl-i la'lin ile lâlezârdır

Çeşmim o cây-ı dilkeşe bir çeşme-sârdır

(G.19.1)

Feyz-i eşkim tâb-ı ruhsârın virirdi âb u tâb

Şimdi ey mihr-i cefâ bir lâlezâr oldu gönül

(G.55.4)

Dünya sevgilinin dudak hayaliyle gözyaşını bahar bulutu etmelidir. Bu gözyaşları sayesinde ortalık aşğın gözyaşı feyziyle lale bahçesi olmalıdır.

Fıkr-ı la'linle müjem ebr-i bahâr etsem gerek

Feyz-i eşkümlerle cihânı lâlezâr etsem gerek

(G.53.1)

e. Sümbülzâr

Sümbülzar incelediğimiz eserde tek beyitte geçer. Ayrılığın sümbül bahçesi kavramı ile sümbül bahçesi aktarılır.

Elâ ey gonca-i gülzâr-ı firkât

Hatt-ı ruhsârı sümbülzâr-ı firkât

(G.10.1)

4.5. ANÂSIR-I ERBAA (DÖRT UNSUR)

Dünyanın temel taşlarını oluşturan dört unsur Divan Edebiyatı'nda olduğu gibi incelediğimiz eserde de rastlanan önemli kullanımlardandır. Su, ateş, toprak ve hava olan bu temel unsurlar aşağıda da çeşitli basamaklara göre incelenmiştir. Bu dört unsurun aynı beyitte yer alan kullanımı da Nûrî Divanı'nda göze çarpar. Ah yakıcılığı dolayısıyla ateş, sevgilinin acımasızlığı ve daim sert kalışı dolayısıyla kalbi taş olarak ele alınır ve bu mısradan ateşle taş elde edilmiş olur. İkinci mısradan su ve rüzgar bulunur.

*Germ olur mı eşk u âh ile dil-i sengin-i yâr
Çünkü hârâ yumuşamaz te'bsir-i âb u bâddan* (G.70.5)

4.5.1. Su

Su Nûrî Divanı'nda ölümsüzlük ve sonsuzluk suyu şeklinde karşımıza çıkar. Hatta bazı beyitlerde ölümsüzlük suyunu bulduğun inanılan Hz. Hızır ile yan yana verildiği de olur.

*Hakk'a tevekkül eyleyen çeşmânını gül eyleyen
Cânın yakub kül eyleyen elbet bulur mâ-i bekâ* (Mn.1.3)

*Bî-çâre virir imiş hükemâ kand-ı nebâtı
Zulmetde bulur Hızır dahi mâ-i hayâtı
Efzûn ider haber-i siyeh kadr-i ruvâtı
Kem-mâyelerin cevri açar cevher-i zâtı
Üsrüple tırâşide olur peyker-i elmâs* (Mh.5)

*Düşdiler bir yola ammâ yogıdı tâb u tüvân
Giryeden fark idemezler idi pes u pîş u yan
Tutdı sahrâları ucdan uca zehr-âbe vü kan
Reh-neverdân-ı gamın göstere sin ahvâli yamân
Çeşm-i ahû-yı füsûn pençe-i ejder-i hançer* (Th.4)

Mâ'-i hayât-ı girye sevâd-ı şeb içredir
Mâhî-i Hızır tâbını salmaz mı âfitâb (G.8.3)

Mey degil mâ-ı hayât içse dirilmez kalıbı
Seng-i gûristândır nezdimde zâhid hay degil (G.60.6)

Su doğal yaşam kaynağı olması hasebiyle günlük konuşma diline de iyice yerleşmiş ve şairin ‘susuz gezmek, ağzı sulanmak, su gibi ezberlemek, suyunca gitmek, bir kaşık suda boğmak, gözü sulanmak, su buldurmak, su vermek, aradan su sızdırmak, su saçmak’ tabirleri incelediğimiz esere halka yakın olma vasfı kazanmıştır diyebiliriz.

Ser çeşm-i takdîre bak gezme susuz sokak sokak
‘Aşkıyla cânın nâra yak rizân ola ebr-i ‘atâ (Mn.1.4)

Raksa çık açub o güllü allı fistânını
Ditresün şevkıyla ditrerken gören pistânını
Agzı sulansın gören ruhsâr-ı hoy efşânını
Gönlünü al eyleme me‘yûs gel mestânını
Ey Hristola Hirostosu seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû (Ms.2.3)

Vasf-ı ruhsârın ile jâle-nisâr olsa gönül
Bülbülün dîdeleri goncânın agzı sulanur (G.20.7)

Mâ-cerâ-yı gamı dil su gibi ezber eyle
Bakılırsa yine çeşmim gibi takrîr idemez (G.36.4)

Biraz suyunca gidüb zülfüne dil eylemiş
Misl-i mâhı giriftâr-ı şest olub kalmış (G.43.4)

Nûriyâ sâgarı çek hoş-âb içerken zâhid
Bir kaşık suda bogulsun ko o kâfir lık lık (G.51.5)

Feryâd-ı şerer bârımıza yansın uyansın
Eflâkı tolansın
Hâbideligi baht-ı siyeh ansın utansın
*Çeşmânı **su**lansın* (G.66.1)

*Buldurdu **suyun** dil-i âb kim aldı hevâsın*
Heb bendenizin çeldigi beyhûde kürekdir (G.30.3)

Düşdükce bahr-ı ye‘se istemdâd eyler bâdeden
*Çok batdı çıkdı fülk-i dil encâm buldurdu **suyun*** (G.67.3)

*Buldurdu **suyun** dil-i âb kim aldı hevâsın*
Heb bendenizin çeldigi beyhûde kürekdir (G.30.3)

***Su** virdi nihâl-ı vasl-ı yâre*
Müjgânım olub sehâb-ı ‘işve (G.73.5)

Goncânın gûşına fis geçdi sabâ bülbüli de
Yine gavgaya tutuşdurdu güli kızdırdı
*Aramızdan **su** bile sızmaz iken sâkîyle*
Bir dolâb ile o mug-beçe beni sızdırdı (K.2)

Yâ Râbb der-i esrârımı izhâr itme
Mânend-i sadef kimseye el açdırma
Gül gibi idüb rûy-ı niyâzım ahmer
*Şebnem gibi **âb**-ı rûhımı saçdırma* (R.1)

Gül suyu Nûrî Divanı’nda kokusu, rahatlatıcı özelliği ve değerli oluşu açısından ele alınan su türüdür.

Kâr ber nevbet degil mi sen de kalkış o yana
Reşk idüb serv-i sehi başını salsın bu yana
*Derle biraz kim boyansın ‘arızın gül **suyına***

Bakma mestânın bugün lafına hây u hûyına
Ey Hıristola Hirostosu seversen gel berü
Sen de çık meydâna mânend-i piyâle vü sebû (Ms.2.2)

Gül rûyına ebr-i zülf-i müşkîn
Efşân ider gül-âb-ı ‘işve (G.73.11)

İnsanın temel yaşam kaynağı olan su derman ve şifa olarak ele alınır, lakin bir beyitte bunun tam tersi zehirli su şöyle karşımıza çıkar:

Sundı zehr-âbe-i güftâre bedel şehd-i lebin
Sihhat-ı cân ‘aceb semmde mi merhemde midir (G.27.4)

Su çeşitli tabirler ile terkip edilerek kullanılır. Firkat, cüret, visal soyut unsurları bu sayede yaşam kaynağı su gibi derin ve engin anlamı kazanmış olur.

Keşti-i cismi felek saldı miyâh-ı firkâte
Sürdi çün bâd-ı belâ suyı diyâr-ı gurbete (Mn.5.5)

Miyâh-ı cüret içre yine taldım yâ Resûlla’llâh
Yine çeşmim gibi toldum boşaldım yâ Resûlla’llâh (N.2.1)

Ey teşne-i âb-ı visâl olan dil
Mevc-âver olur serâb-ı ‘işve (G.73.2)

Şarap dolu olmasına alışılmış olan kadehin bir beyitte su dolu hali geçer şu şekilde geçer:

Dîdede ‘aks-ı leb u ruhsârın ey nevreste gül
Zîver-i mînâ-yı pür-âb olsa çün şalına gül (G.59.1)

Su eserdeki bir beyitte de gözyaşı ile bağlantılı şekilde kullanılmıştır.

Germ olur mı eşk u âh ile dil-i sengin-i yâr
Çünkü hârâ yumuşamaz te’bsir-i âb u bâddan (G.70.5)

Daha evvel su buldurmak tabirinden yola çıkarak incelediğimiz beyitedeki ikinci su kullanımı da gönül suyu şeklinde karşımıza çıkar.

*Buldurdu suyun dil-i âb kim aldı hevâsın
Heb bendenizin çeldiği beyhûde kürekdir* (G.30.3)

Bakış kılıcının suyu daha evvel alışık olunmayan terkiplerdendir, bu terkinin kuruluşu kılıca verilen suyun onu keskinleştirmesi gibi bakış kılıcının da keskinleştirildiğini ifade etme isteğine dayanır.

*Kesdi râh-ı kasıd-ı çâbük-rev-i nezzâremi
Âb-ı tîg-ı gamzenin her mevce-i âhestesi* (G.78.4)

Hamamın temel özelliği olan sıcaklığı ve sıcak şifalı suyu divandaki bir rubaide yerini alır.

*Bu germî-i enfâs ile ey hammâmcı
Bir gün ola germ-âbe-i vuslat ısınur
Dökdükce sıcak suları tâs-ı çeşmim
Elbet sogumaz halvet-i ülfet ısınur* (R.3)

a. Akarsu

Akarsu Nûrî'nin eserinde iki beyitte kullanılmıştır ve ayakaltında olma özelliği açısından ele alınmıştır.

*Nûş idersen bâg-ı istignâda sen ey serv-i nâz
Ayagın altında seyr it cûy-bâr oldu gönül* (G.55.3)

*Feryâd iderek gülşen-i hüsnü tolaşırken
Cûlar gibi ol serv kaddin pâyna akdım* (G.61.2)

b. Deniz

Deniz enginliği temsil eder. Bu temsil Nûrî Divanı'nda denizin bazı kavramlarla terkip edilerek kullanılmasını sağlamıştır. Deniz feyz, çoşku, kan, mihnet, istiğfar, keder deniz ile tamamlanarak, onları olduklarından daha ulu hale getirilmişlerdir.

Nûrî şinâverî-i yemm-i feyz-i şems ile
Bu âb ü tâbı ‘aşkdan almaz mı âfîtâb (G.8.5)

Sebeb bu cûşîş-i eşke heva-yı zülfündür
Hurûş-ı bahre dahi rûzigar olur bâ‘is (G.12.3)

Gavvas-ı ‘aşk gavta-i hor-ı bahr-ı hûn olur
Zan itme ey dil bu sitem-i rûzigârdır (G.19.2)

Bahr-ı mihnetde bogulsak çâre ne
Nûrîyâ biz böyle bahtı kara yüz (G.38.5)

Düş reh-i kûy-ı harâbâta yûri mestâne var
Fûlk-ı câmın reh-güzârı bahr-ı istigfâr imiş (G.42.3)

Düşdükce bahr-ı ye‘se istemdâd eyler bâdeden
Çok batdı çıkdı fûlk-i dil encâm buldurdı suyun (G.67.3)

Sevgilinin işve güzelliğinin işareti güneş feyzinin denizi olarak tasavvur edilir.

Âsar yemm-i füyûz-ı şemsdir
Gönlümde bu âb u tâb-ı ‘işve (G.74.12)

Denizin dalgalanarak içindeki unsurları kenara atması hadisesi de eser içinde bir beyitte şöyle ifade bulur:

Giryende olmak ‘aşkla ‘ayn-ı visâldir
Bahrin kenâra aldıgı da âfîtâbdır (G.26.3)

c. Şebnem

İncelediğimiz eserde su unsurlarından birisi olan şebnem yaprak üzerindeki çiğ tanesidir. Bu hali ile sevgilinin yanağındaki ben olarak tasvir edildiği olur.

Zîb-i nahl-i kadd-i dilberdir o zülf u hâl u ruh
*Berg-i sebz u **şebnem** u berdür o zülf u hâl u ruh* (G.12.1)

*Dâne-i **şebnem** sanur derd-i beyâz üzre gören*
Gerden-i sâfındaki incüsini dizi dizi (G.79.3)

Goncanın açılıp gül olmasının vesilesi düşünülürken şebnem hurisinin sütüyle onun beslemesi akla gelecektir.

Kûdek-i goncaya sermâye-i hâb-ı nahvet
*Zâr-ı bülbülde leben hûrî-i **şebnem**de midir* (G.27.2)

Şebnem taneleri yuvarlak şekle sahip olması açısından gözyaşı damlası olarak da tahayyül edilir.

Şu‘le-i âh görünse kesilür katre-i eşk
*Nice üftâde olur gonca-i şem‘a **şebnem*** (G.64.3)

Yâ Râbb der-i esrârımı izhâr itme
Mânend-i sadef kimseye el açdırma
Gül gibi idüb rûy-ı niyâzım ahmer
***Şebnem** gibi âb-ı rûhımı saçdırma* (R.1)

d. Yağmur

Yağmur bereket getiren mübarek bir lütuftur. Çokluğu ve aniliği açısından da gözyaşı olarak tasavvur edilir.

Nûrî has u hâşâk-ı beyâbân-ı fenâyı
***Bârân-ı** sirişkinle aman silme süpürme* (Mk.3.2)

***Nîsân** olur ehl-i basarın hûn-ı sirişki*
‘Ummân olur ehl-i kederin hûn-ı sirişki
Virân olur ehl-i hünerin hûn-ı sirişki
***Bârân** olur ehl-i nazarın hûn-ı sirişki*
Berk ursa meyânında ne dem hançer-i elmâs (Mh.2)

e. Katre

Sevgilinin ter taneleri inci taneleri sanılır ifadesi eserde yer alır. Bu teşbihin kuruluş nedeni damla ve inci arasındaki şekli benzerliktir.

*Düşdükce 'arak 'ârz-ı dil-dâre sanursun
Nîsân yagar 'arsa-i gülzâre sanursun
Her **katresini** bir dürr-i şehvâre sanursun
Hoy gerde ruh oldukça o mehpâre sanursun
Gül-bergine şebnem ola âb-ı ter-i elmâs* (Mh.10)

Damlacıklar feyiz getirmesi açısından da düşünülür.

***Katre-i** feyzi düşerse dile şems-i dînin
Gül-i ikbâl-i dehân sadef-âsâ açılır* (G.17.6)

Aşığın gözünden saçılan gözyaşları da damla damla dağılmış şekilde tahayyül edilir.

*Müjemden **katre katre** Nûrîyâ eşkim saçılusun kim
Bahâr-ı hüsn yâre ebr-i nîsân-ı muhabbetdir* (G.28.5)

4.5.2. Toprak, Toz

Toprak Nûrî Divanı'nda sık kullanılmaz. Karşımıza çıkan kullanım şekillerinden birisi ölüm anlamına gelen toprakla bir olma ifadesidir.

*Çarhla her rif'at olsa **hâk** ile yeksân olur
Kıl bana imdâd yâ Râbb be-hakk-ı Mustafa* (Mn.5.8)

Badenin yüzünü süreceği yer de topraktır. Bu ifadenin temelinde ise badenin dibinin toprağa dökülmesi adeti yer alır.

*Virsün heves-i şöhreti vaktimi bâde
Sürsün yüzini **gerd** u **gubâre** pes bâde
Elbette çün âyîne olur jengi güşâde
Tursun nazar-ı terbiyyet şems-i Hudâ'da
Vaktiyle olur seng-i siyeh gevher-i elmâs* (Mh.12)

İncelediğimiz eserde Hz.Mevlana'nın kapısının toprak levhasından dem vurulur.

Levha-i hâk-i der-i Mollâ-yı Rûmî Nûrîyâ
Kilk-i müjgânımla pür-nakş u nigâr etsem gerek (G.53.7)

Şu beyitte sevgilinin hattı toprakla olarak tasavvur edilir:

Nezzare mir'ât-ı hüsnün sonra kesdir çeşmine
Gerd-i hattın gûşe-i dükkânçe-i berberde gör (G.18.3)

Zahidin hatrına konmaması istenen şey toz topraktır.

Pây-mâl itdiği 'uşşâkı reh-i meykedede
Zâhidin hâtrına konmaya tek toz toprak (G.50.4)

a. Çöl

Çöl sahra şekliyle karşımıza çıkar. Bunlardan ilkinde sevgilinin öpüldüğü mekan, diğerinde ise dünya olarak değerlendirilir.

Sahrâda a kuzum ben öpdükce gerdeninden
Agyâr-ı segle yan yan zâhid bakar tururdu (Mf.5)

Cevherin târîhini Nûrî didi bâl-i iftirâk
Medd feni olsun hemîşe sahn-ı sahrâ-yı bihişt(1262) (T.2.3)

b. Taş

Seng ile karşılanan taş incelediğimiz eserde en genel kullanıyla acımasızlık ifadesi olarak bağra yahut gönle teşbih edilerek karşımıza çıkar.

Dil-i senginine ger âhın iderse te'sîr
Nâmın ey 'âşık-ı dil-sûhte var mermere kaz (G.39.2)

Sana encâm ey kaşı kemân âhım neler itmiş
Dil-i sengünine billâh tîr-i âsâ eser imiş (G.44.1)

Tîr-i âhım eser itmez ise ol seng-dile
Nûrîyâ deşt-i muhabbetde dahi taş dikemem (G.65.7)

Germ olur mı eşk u âh ile dil-i sengin-i yâr
Çünkü hârâ yumuşamaz te'bsir-i âb u bâddan (G.70.5)

Taş mezar taşı olarak düşünüldüğünde de hayat belirtisi olamayanı hatırlatır mahiyettedir.

Mey degil mâ-ı hayât içse dirilmez kalıbı
Seng-i gûristândır nezdimde zâhid hay degil (G.61.6)

Hâcı İbrâhîm Aga ol merd-i merdân-zâdenün
Oldı bu dâr-ı fenâda çün ser-i pâline hışt (T.2.1)

Aşık rakkasın koynunu tavşan yatağı, kendisini de o yatağa girmiş taş olarak tasvir eder.

O rakkâsın vakt ulaştırub koynuna girdikce
Kıyâs eylerler idi taş yatur tavşan yatagında (G.75.4)

c. Dağ

Bir beyitte karşımıza çıkan dağ kelimesi yücelik özelliğinden ötürü gönle tasavvur edilmiştir.

Hayâli gezmek için sîne bâg u dâg idi gönlüm
Müferrih bâg o baglar dil-gûşâ dâglar o dâglardı (G.81.4)

d. Mermer

Mermere yazılan yazıların kalıcı olacağı gerçeğinden yola çıkan şair bir beyitte adını mermere kazı ifadesini kullanmıştır.

Dil-i senginine ger âhın iderse te'sîr
Nâmın ey 'âşık-ı dil-sûhte var mermere kaz (G.39.2)

Mermerin su ve rüzgardan yumuşamaması, sevgilinin gönlünün de mermer gibi taştan olup ah ve gözyaşından etkilenmemesi ile bağdaştırılarak ele alınır.

Germ olur mı eşk u âh ile dil-i sengin-i yâr
Çünkü hârâ yumuşamaz te'bsir-i âb u bâddan (G.70.5)

4.5.3. Ateş

Ateş Nûrî Divanı'nda aşk ile birlikte ele alınır, zira aşk insanı derinden yakan ve pişirerek olgunlaştıran bir duygudur.

Derûnem âteş-i 'aşkınla yansın yâ Resûlla'llâh
Cehennem neydüğün bilsün inansın yâ Resûlla'llâh (N.3.1)

Sîne-i safımda gücdür nâr-ı 'aşkı gizlemek
Nûr-ı şem' olur nümâyân perde-yi fânûsdan (G.68.5)

Ateşin bir diğer özelliği pervane adı verilen kanatlı böceğe cazip görünüp onu etrafında dolandırarak sonunda pervanenin ölümüne sebep olması hadisesidir. Divan Edebiyatı'nda aşk kavramının yakıcılığı ve cazibesi aktarılırken bu hadiseden çokça dem vurulur ve aşık ile pervane arasında sıkı bir bağ kurulur.

Olamaz nâlezen-i bezm-i şitâ murg-ı bahâr
Nezd-i pervâne sûzânda elbet utanur (G.20.4)

Ol sîm tenin gerden-i kâfûrına yakdım
Pervâne gibi gönlümü âteşlere yakdım (G.61.1)

Dünya hilesi yakıcılığı açısından ateşle birlikte ele alınmıştır.

Kararmış kalmış ancak âteşinden hubb-ı dünyânın
Dil-i Nûrî-i mücrim yandı sandım yâ Resûlla'llâh (N.2.7)

Korkusuzluğu ve ateşle yaşamaya alışması açısından aşığın ahındaki ateş, ateş ile oynayan bir ateşbaz olarak tasavvur edilir.

Ne revâ menzil-i hüsne güzelim bas da ayak

*Halka-i hasretini pâ-yı dil-i zârıma tak
Pertev-i ‘aşkını da böyle gönüllerde bırak
Cân almaksa merâmın ne gerek öyle bıçak
Rişte-i dūd-ı dilimle şerer-i âhıma bak
Gûyya bir ipe çıkmış gibidir âteş-bâz* (Ms.3.5)

Güneşin ateş suyunun çukuruna dalıp dalmayacağı sorgulanırken de ateş karşımıza çıkar.

*Bu âb ü tâbı ‘aşkdan almaz mı âfitâb
Ka‘r-ı miyâh-ı sūzişe talmaz mı âfitâb* (G.8.1)

Sevgilinin dudağı rengi ve yakıcılığına istinaden ateş şarabı olarak tasavvur edilir.

*Şarâb-ı âteşin la‘lini sun serd-i güftârın
Dili senden beni cândan sogutdu hâtırın hoş tut* (G.11.2)

Dil söylediği kelamın yakıcılığına göre ateşlenmiş olarak düşünülür.

*Sûzen-i elsine-i nâsa geçer sonra ucı
Uzar açılrsa eger turre-i ser rişte-i râz* (G.39.6)

Sevgilinin yanağı da yakıcılığı ve kızıllığı açısından ateş dolu olarak tasvir edilir.

*Pür-âteş olur rûyına dikkatlice baksam
Ol mihr-i felek meşrebimin yandım elinden* (G.69.3)

Aşığı yakma özelliğinden dolayı sevgili ateşe şu şekilde teşbih edilir:

*Öyle bir findıkçı kim görse gelür âteş gibi
Yakdı yandırdı derûnum âh ol kâfir kızı* (G.79.5)

Vaizin yapmış olduğu konuşmadaki harareti ateşlenip patlaması şeklinde bir tahayyülle ifade bulur.

Gürültiyi bıragub toplu agzın ey vâ'iz
Bu böyle boş yere âteşlenüb ne patlarsın (Mf.8)

a. Duman

Duman incelediğimiz eserde çok sık kullanılmamakla beraber kullanımlarında aşğın içindeki ateşin belirtisi olarak düşünülmüştür.

Ey zülfî siyeh 'arşa çıkar nâle vü âhım
Bu dūd-ı siyâhım
Heb anlaşılan 'âşıkının kârı dūmândır
Ahvâli yamândır (G.24.5)

Dūd-ı dil müjgânı hem-renk-i sehâb itdi dirîg
Seyl-i gam ser çeşme-i çeşmem harâb itdi dirîg (G.48.1)

Perde-i eflâk iken dūd-ı derûnum Nûriyâ
Penbe-i dâg-ı dili çarh âfitâb itdi dirîg (G.48.5)

Sevgilinin güzellik unsurlarından saç da renk ve gönülde bıraktığı etki açısından duman olarak tasavvur edilmiştir.

Olmada bûy-ı âver kâm-ı nigâh-ı 'âşık-ân
Dūd u 'ûd u âteş terdir o zülf u hâl u ruh (G.15.3)

Felek dumanının ulaşp gönül ehlinin meclisini karartması ele alınır.

'Âkıbet bezmin karardır ey meh-i nâ-mihribân
Bir gice ehl-i dilin dūd-ı felek peyvestesi (G.78.2)

b. Kül

Nûrî'nin eserinden sadece bir beyitte karşımıza çıkan kül, canın yakılması eyleminin sonucu olarak aktarılır.

Hakk'a tevekkül eyleyen çeşmânını gül eyleyen
Cânın yakub kül eyleyen elbet bulur mâ-i bekâ (Mn.1.1)

4.5.4. Hava

a. Rüzgar

Rüzgar Nûrî Divanı'nda genellikle gemi, deniz ve yelken gibi unsurlarla ele alınır.

Salanlar keşti-i tedbîrini deryâ-yı takdîre
'Aceb hiçe sayarlar rûzigâr-ı mevc-i tûfânı (Mn.4.3)

Keşti-i cismi felek saldı miyâh-ı firkâte
Sürdi çün bâd-ı belâ suyu diyâr-ı gurbete (Mn.5.5)

Sebeb bu cûşiş-i eşke heva-yı zülfündür
Hurûş-ı bahre dahi rûzigâr olur bâ'is (G.12.3)

Gavvas-ı 'aşk gavta-i hor-ı bahr-ı hûn olur
Zan itme ey dil bu sitem-i rûzigârdır (G.19.2)

Tâbiş-i mihr-i ruh-ı dil-dâr u ye's-i rûzigâr
Mevce-i deryâ-yı ümmîdim serâb itdi dirîg (G.48.3)

Yan gelmek çünkü deryâ-yı visal içre muhâl
Fülk-i 'ömrüm sine-dâr-ı rûzigâr etsem gerek (G.53.2)

Rûşen ola tâ çeşm-i dile meclis-i maksûd
Ey bâd-ı ye's meş'ale-i âhım üfürme (Mk.2.3)

Rüzgar bir beyitte de pay bölüşülebilecek birisi olarak düşünülür.

Rûzigâr ile nedendir pâyımız bölüşmedik
Hirmen-i evkâtım oldu ber-hevâ yâ Rabbenâ (Mn.3.10)

Bir başka beyitte rüzgar gam ile terkip yapılarak insanı daraltan halde le alınır:

Safâlarla gönül gelsün açılsun gül gibi dirken
Gamum rûzigârı ile taraldım yâ Resûlla'llâh (N.2.4)

Rüzgar aşğın hassas gönlüne temas etmesi dolayısıyla şive sahibi olarak tasavvur edilir.

Rûzigârın şivesi kârın perişân itmesün
Zülf-i dil-dâre ilişme ey dil-i dîvâne geç (G.13.2)

Anladım gönlüm olunca bend-i zülf-i dil-rubâ
Rûzigârın şivesi ehl-i dile düşvâr imiş (G.42.2)

Bend olaldan târ-ı zülf-i yâre hâl-i zârımı
Rûzigârın şivesi pür-pîç-tâb itdi dirîg (G.48.2)

Rüzgarın sert ve yumuşak oluşu da divanda belirtilen özelliklerindedir.

Nahl-i ümmîdin bu bâg içre görünce meyvesin
Rûzigârın Nûrîyâ çok germ u serdin görmüşüz (G.37.5)

Rüzgar serviye teşbih edilen yare boyun eğdirir şekilde tahayyül edilir.

Öptürmege pâmâline göstermez iken el etek
Ey serv kaddim rûzigâr igdirdi mi yâre boyun (G.67.2)

Rüzgarın aha benzetildiği bir diğer beyitte de onun mermeri yumuşatamayacağı gerçeği ortaya konar.

Germ olur mı eşk u âh ile dil-i sengin-i yâr
Çünkü hârâ yumuşamaz te'bsir-i âb u bâddan (G.70.5)

i. Nesim

Nesim ılık esen iyi huylu olarak bilinen bir rüzgardır. Nûrî Divanı'nda bir kez karşımıza çıkan nesim bakış ile tamamlanarak kullanılır.

Ol turre-i sünbül ki nesîm-i nıgehimle
Derd-i siyehimle

Her târ-ı girih-gîri taransın aralansın

Levnî karalansın

(G.66.4)

ii. Saba

Saba Divan Edebiyatı'nda genellikle haberci olarak kişileştirilmiştir. Nûrî Divanı'nda da saba aşğın davetini sevgiliye ulaştıran bir ulak olarak tasavvur edilir.

Sabavar da'vet it teşrîf itsün beytü'l ahzânım

Dû çeşmim râh-ı yâre gevher-i efşân-ı muhabbetdir (G.28.4)

iii. Habab

Habab içi hava dolu olan su kabarcığıdır. Bu yönü ile genellikle heves ile bağdaştırılan habab kadehle birlikte değerlendirilir.

Tut kim felegin piyâlesinde

Olmuş sayıla habâb yıldız

(G.40.2)

Eşkimle tolar gül-i piyâle

Çün jâle olub habâb-ı işve

(G.73.6)

SONUÇ

Nûrî'nin yazdığı iki tarihten yola çıkarak XIX. yüzyıla ait şairler arasında olduğunu tespit ettik. Nûrî, Sebki Hindî akımının etkisinde kalmış olduğundan şiirlerinde bu akımın birçok özelliğini taşımaktadır. Şair bu akımın Fars edebiyatındaki en önemli isimlerinden olan Saib'in iki beytini Türkçeye tercüme ettiği belirtildi. Bunun yanı sıra şair Türk edebiyatının XIX. yüzyılının değerli isimlerinden olan Nabi, Şeyh Galip ve Nedim'e nazireler yazmıştır.

Divanında birçok nazım türü ve şeklini kullanan Nûrî özellikle kurduğu orijinal mazmunlar, terkiplerle başarılı olmuştur. Divan Edebiyatı geleneği olduğu üzere divana münâcât ve na'larla başlayan Nûrî bu şiirlerinde tasavvuf deryasında özünü bulmuş portresi çizer. Şair 7 münâcât, 3 na't, 3 müseddes yazmıştır. Birisinin başlığını muhammes diye koysa da 2 tahmis yazmış ve bunlarda daha rind ifadeler kullanmıştır.

Şairin aşk ve aşık unsurlarında o zamana dek rastlanmayan söyleyiş güzelliklerini yakalamayı başardığını gördük. Bir şarkı içeren eseri içerisinde 3'ü müstezat olmak üzere 84 gazele hayat veren şair sonrasında 9 mukattaat, 6 kıta, 11 müfredat, 3 rubâî, -adına kaside dediği- yedi beyitten oluşmuş bir kaside ve XIX. yüzyıl şairlerinden olduğunu anlamamızı sağlayan iki tarih yazmıştır. Bu tarihlerden ilki şairin sakal bıraktığı zamanı, diğeri ise isminin Halil İbrahim Ağa olduğunu belirttiği kişinin ölümü ortaya çıkar.

Hristiyanlığı yaşadığı sosyal çevre gereği tanıyan Nûrî istavroz gibi Hristiyanlıkla ilgili birçok terimi şiirine yerleştirmiştir. Sevdiği hanım isimleri de İlya gibi genelde yabancılara aitti. Gittiği, gördüğü yerleri yazmaya gayret etme özelliği sayesinde Nûrî'nin, Ege'deki kaza ve şehirleri mesken tuttuğunu anladık.

Eserde deyim ve atasözlerini de ustalıkla kullanmıştır. Özellikle mânâ-yı biganenin en güzel örnekleri dikkatimizi çekti. Eseri incelediğimizde karşımıza çıkan Nûrî Divanı'nda cemiyete ait unsurların sık kullanıldığı fark edildi.

Şair şiirlerinde en sık kullanılan aruz kalıplarını tercih etmiştir. Nûrî, dönemin analizini yapmamış bunun yerine analiz yapılabilecek bir dönem eseri vücuda getirmiştir. Bu noktada belirtildi ki Yüksek Zümre Edebiyatı adına hapsedilen engin denizler şair Nûrî'nin eserinde karşımıza çıkmıştır.

Fahriyelerinde şiirlerini ve şairliğini metheden Nûrî, şiirlerinin küpe misali kulağa takılması gerektiğini ifade etti. Bu noktada yeni harflere kazandırdığımız ve incelemesini yaptığımız eserin sahibi Nûrî'nin XIX. yüzyıl Divan Edebiyatı'nın başarılı şairlerden olduğunu ifade ettik.

DİZİN

	Sayfa
Ek Grafik 1	38
Ek Grafik 2	38
Ek 1	339
Ek 2.....	340

KAYNAKÇA

AYPAY, İrfan. “*Mahvi, Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği*”, Kütahyalı Şairler Sempozyumu, Kütahya, 1998.

BABACAN, İsrail. *Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebki Hindî*, Akçağ Yay., Ankara, 2010.

BANARLI, N.Sami. “*Divan Şiirinde Sosyal Çizgiler*”, Hayat Tarih Mecmuası, C.II, Ankara.

BELVİRANLI, A. Kemal. *Aruz ve Ahenk*, İstanbul, 1971.

BİLGEGİL Kaya. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belagat)*, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1989.

BİLKAN A. Fuat- Şadi Aydın. *Sebki Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı*, 3F Yay., İstanbul, 2007.

COŞKUN, Menderes. *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, Dergah Yay., İstanbul, 2007.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, *Necati Bey Divanı' nın Tahlili*, İstanbul: MEB Yay., 1963.

DEMİREL, Şener. “*17. Yüzyıl Sebki Hindî Şairlerinden Nâili ve Fehim'in Şiirlerinde Somutlaştırma veya Alışılmamış Bağdaştırmalar*”, Safaseh, Turkuaz Yay., İstanbul, 2006.

DEVELLİOĞLU, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 2000.

DİLÇİN, Cem. *Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara, 2000.

ELÇİN, Şükrü. *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yay., Ankara, 2004.

GÖLPINARLI, Abdülbaki. *Fuzuli Divanı*, İnkılap Yay., İstanbul, 2005.

İSEN, Mustafa, Osman Horata, Muhsin Macit, Filiz Kılıç, İ. Hakkı Aksoyak, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Ofset, Ankara, 2006.

İPEKTEN, Haluk. *Nâili-i Kadim ve Edebî Kişiliği*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973.

..... *Baki, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Akçağ Yay., Ankara, 1998.

..... *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yay., İstanbul, 2001.

İZ, Fahir. *Eski Türk Edebiyatında Nazım I.(Divan Şiiri)*, Küçükaydın Matbaası, İstanbul, 1967.

KAŞANI, Abdürrezzâk. *Tasavvuf Sözlüğü*, çev.Ekrem Demirli, İz Yay., İstanbul, 2004.

KÜLEKÇİ, Numan. *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Akçağ Yay., Ankara, 1999.

LEVEND, A. Sırrı. *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Meftumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.

MACİT, Muhsin. *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara, 1996,

MENGİ, Mine. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara, 2000.

MU'TEMEN, Zeynelabidin. *Tahavvül-i Şi'r-i Fârsî*, Kitabhâne-i Tahûri, Tahran, 1992.

ONAY, A. Talat. *Eski Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar*, Akçağ Yay., Ankara, 1993.

....., haz. Cemal Kurnaz, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, Birleşik Yay., Ankara, 2007.

PALA, İskender. *Divan Edebiyatı*, L&M Yay., İstanbul, 2002.

..... *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul, 2007.

SEFERCİOĞLU, Nejat. *Nev'i Divanı'nın Tahlili*, Akçağ Yay., Ankara, 2001.

SAMİ, Şemseddin. *Kamus-ı Türki*, İstanbul: Çağrı Yay., İstanbul, 2006.

ŞÜKÜN, Zeki. *Farsça-Türkçe Lugat (Fehring-i Ziya)*, MEB Yay., İstanbul, 1994.

Ünver, İsmail. "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi*, C. XI.

ÜSTÜNER, Kaplan. *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yay., Ankara, 2007.

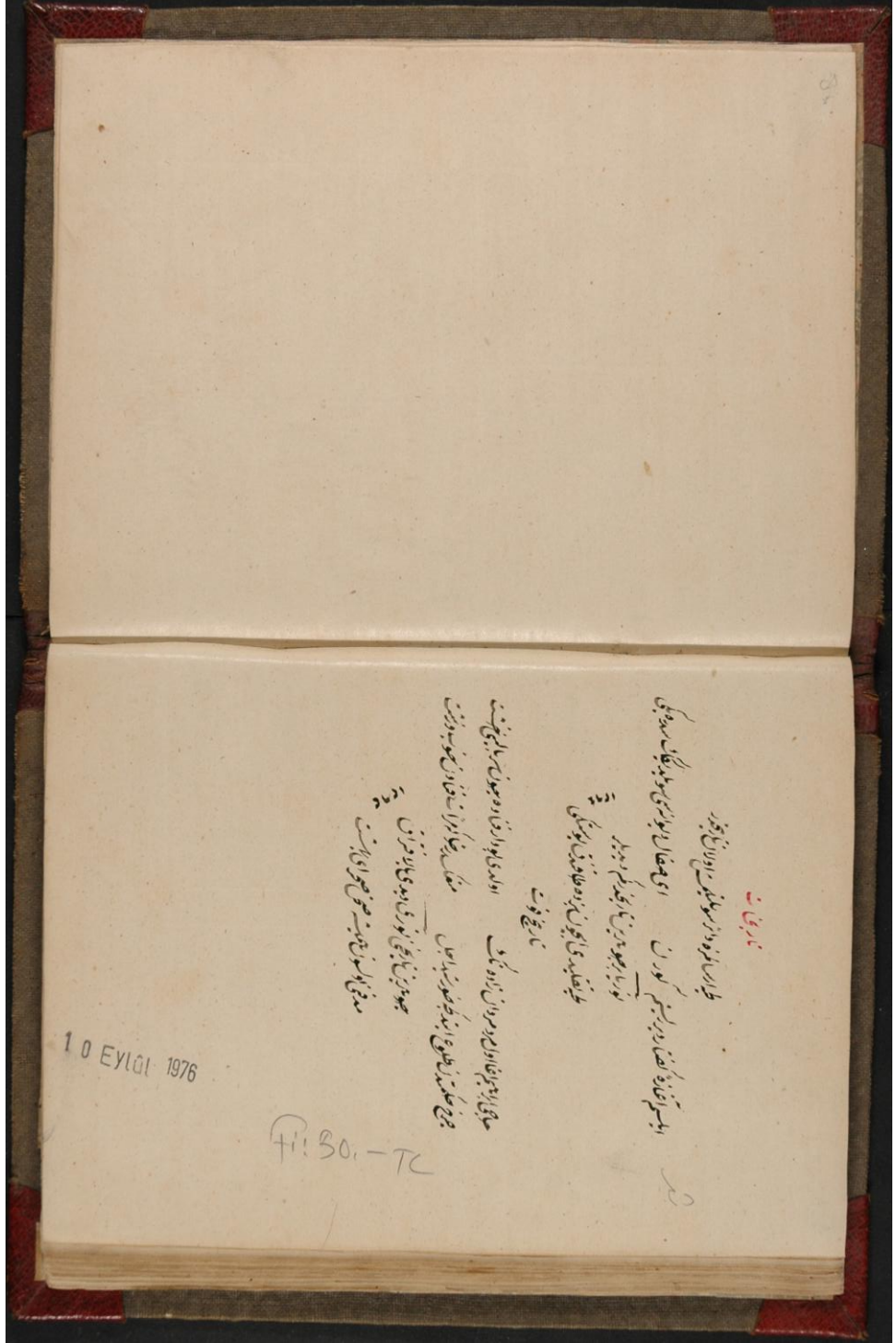
TARLAN, A. Nihat. *Necati Beg Divanı*, MEB Yay., İstanbul, 1963.

..... *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken, İstanbul, 1981.

TDK. *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., Ankara, 2005.

.....*Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara, 2010.

TOLASA, Harun. *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yay., Ankara, 2001.

Ek 2 : Nûrî Divanı'nın bitiş sayfasıdır.